

anno 1711
Johann Jakob Wurm
pro Capitulo

Grbic' M.

КАРЛОВАЧКО

ВЛАДИЧАНСТВО.

ПРИЛОГ

К ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ.

НАПИСАО

МАНОЈЛО ГРБИЋ,

КАТИХЕТА И ПРОФЕСОР СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У КАРЛОВЦУ.

ДРУГА КЊИГА:

НАСТАВАК ЦРКВЕНЕ ИСТОРИЈЕ КАРЛОВАЧКОГ ВЛАДИЧАНСТВА ИЗ
ДРУГОГ ДИЈЕЛА НРВЕ КЊИГЕ, А ТО: ОД 1744. ПА ДО 1784. ГОДИНЕ
ДАКЛЕ ЗА ВЛАДИКА: ПАВЛА НЕНАДОВИЋА, ДАНИЛА ЈАКШИЋА, ЈОСИФА
СТОЈАНОВИЋА И ПЕТРА ПЕТРОВИЋА.

У КАРЛОВЦУ.

ШТАМПАРИЈА КАРЛА ХАУПТФЕЛДА.

1891.

BX
714
K18
G 78
v. 2

ПРИЈЕГЛЕД.

Други АМО.

Српска Православна Црква у Карловачком Владичанству 1

Осми раздир.

Павао Ненадовић, трећи владика Карловачког Владичанства од 1744—1749. 3

Девети раздир.

Данило Јакшић, четврти владика Карловачкого Владичанства од (4. нов.)		
1751. до (27. јан.) 1771.	.	.
Народна побуна у Вањији 1751. год.	.	.
Народна побуна у Лици 1751. год.	.	.
Поновљени нападај хрватског племства и римског епископата на Православну Цркву у Хрватској 1751. год.	.	.
Гроф Бенвенута Петација, карловачки ћенерао, од 1753. до краја 1763. и његова насиља у овоме владичанству за владике Јакшића	.	.
Трећи и најжешћи нападај римокатол. епископата и хрватско-словенског племства на Православну Цркву у Троједници 1764. год.	.	.
Српски народни, расправни и изборни Сабор 1769. год.	.	.
Избор архиепископа и митрополита на Сабору 1769. год.	.	.

Десяти разного

Жумберачка унија за велике Јакшића 96

Једанаести радио.

Смрт владике Јакшића и његове зајужбине 159

Дванаести раздио.

Српско-православне владике, које управљају костајничкијем од 1718. до 1750. и костајничко-северинскијем владичанст. од 1750. до 1771. г. 184

Тринадцати радио.

Јосиф Стојановић, пети владика Карловачког Владичанства, од новембра 1771. до 30. јуна 1774. и Алексије Гавриловић „администратор епархије“ од 1772. до маја 1775.	193
Српски регуламенат од 27. септембра 1770. год.	197

Ч е т р и а с т и р а з д и о .

Петар Петровић, пети владика Карловачког Владичанства, од 1. нов. 1774.	205
до 26. јануара 1784.	
Уређење Епархијскијех Конзијорија и Митрополитске Апелаторије	238
Прилог А) Деклараторија од 16. јула 1779. са приложима: ред, код доласка кр. комесара на Синоде; опис распореда, који је у обичају о ми- трополитском избору и пропис, на што се мора назнати код посве- ћења ново изабраног владике	261
Прилог Б) Конзијоријална Система од 5. априла (25. марта) 1782. год.	307

ПРИМЈЕДБА.

Треба исправити прије него што се прочита:

На страни 20 у 12 ретку овде: јула.

" " 49 у 7 " " заповједити.

" " 81 " 15 " " дванаест.

" " 86 " 7 и 8 " " да ће онда бити помилован. Па
текар, кад римски свештеник не узмогне окремути за собом осуђенога и т. д.
на стр. 185. у 8. ретку овде : Андријевић.

Има још неколико правописнијех и штампарскијех погрешака, али не
кваре смисла, па их овде и не исправљам.

Друга књига.

ДРУГИ ДИО.

Српска Православна Црква у Карловачком
Владичанству.

(НАСТАВАК ПРВЕ КЊИГЕ).

Осми раздио.

ПАВАО НЕНАДОВИЋ, ТРЕЋИ ВЛАДИКА КАРЛОВАЧКОГ ВЛАДИЧАНСТВА ОД 1744.—1749.

Овај знаменити и велики човјек међу Србљима родио се у Будиму 1699. Ту је изучио српске, њемачке и латинске школе. Године 1721. био је писар у будимском магистрату. Већ познати нам митрополит заједничке, Карловачко-биоградске Митрополије, Мојсије Петровић, наговори га, да се закалуђери. Он послуша и постане 30. јануара 1726. ђакон, а 21. новембра 1728. свештеник, и именује га речени митрополит за свога егзарха. Патријарх Арсеније IV. именује га за свога ђенералнога егзарха и на дан Светога Апостола и Јеванђелиста Марка 1742. рукоположи га за владику овога владичанства, па га онда предложи превишњем пријестолу ради потврде, и царица Марија Терезија потврди га једва 6. априла 1744. Године 1732. био је администратор Сечујско-осјечког Владичанства. Премјештен је на Арадско Владичанство 1748.; али прије него је преселио, буде изабран 14. јуна 1749. за карловачког архијепископа и митрополита. Умро је 15. августа 1768. и сахрањен је у Карловцима, у саборној цркви.

Већ сам казао у својој првој књизи, а на 116. страни како се нови владика још са Сабора из Карловаца огласио своме владичанству; а чим је Сабор свршен, похита он амо, да и управу прими. У Плашци је приспио почетком мјесеца маја, а с њиме је дошао пострижник манастира Раковца, Викентије Јовановић, Видак, потоњи српски митрополит. (Видака је зајаконио Ненадовић у Плашком 23. маја 1745. год.).

Тада је управљао Карловачкијем Бенералатом „командант Лике и Крбаве и вицећенерао, Јосиф Депотери“. Овоме буде заповиђено, да новога владику званично инсталира. По договору с владиком одреди вицећенерао, да се владика инсталира дана 17. новембра по нов. исте године, и позове све српске кнезове, официре и свештенике на инсталацију у Плашки. Ево једне позивнице, што је послала ћенерао из Дубовца 10. новембра 1744. год. „кнезу мариндолскоме на марљиво обвершавајне“:

„Поких доб вишине Господе заповид, да имам Господина Паула Ненадовића, кога њих краљ. Свит. за Бискупа ристијанскога закона у ови карловачки Генералији милостиво поставили и декларирали, на 17. овога мисеца, то јест перви дојдући Понедиљак у Плашки инсталирати имам, за то заповида се вами кнеже под тешки одговор, да имате са свим вашим официром и старешинама Пука, как такај и с Редовници (свештеницима) од ваше кнегије на речени 17. нов. у Плашком најти се имате, друго да нимате учинити*)“

Ово је била прва инсталација православног владике у Троједној Краљевини, али и ова је само важила за опсег Карловачког Бенералата, где су заповиједале војничке власти, а не и за Банију, где је заповиједао бискуп Брањуг, мјесто бана Баћана, који је био на војсци. Бискуп не хтједе ни чути о инсталацији владике Ненадовића, као што није хтио допустити, да се инсталира ни костајничко-лички владика, Андријевић, како то већ рекох на страни 311. у првој књизи.

На тако и владика Ненадовић одмах се сукоби са бискупом Брањугом. Српско-православне парохије у Горњој Банији: Требиња, Утиња, Сјеничак, Славско Поље, Кириц, Топуско и Перна спадале су под Карловачко Владичанство, као што је то одредио народни Сабор од год. 1713. Одмах у пролеће 1745. год. пође владика Ненадовић, да обиђе речене парохије по Банији. Али тек што је ступио на банско зем-

*) Оријинал у конзис. архиви у свежњу I. број 8.

љиште, врати га натраг глински заповједник Погледић, а тако исто из Топуског врати га управитељ бискупскијех добара, неки Божински. Владика уступи сили и врати се у Планки. Одмах 18. маја исте године потужи се он бискупу најодлучније за учињено насиље. У писму своме објасни бискупу, како су речене парохије још 1713. год. додијељене Карловачком Владичанству, и како је царица то владичанство њему предала, „па кад хтједох, вели владика, на темељу краљевске резолуције речена мјеста походити, ста доше ми на пут глински заповједник Погледић, као и провизур Матија Божински, како се то види из првијеног његовог писма, да сам при моран био повући се натраг. Због тога на темељу краљ. резолуције, и управ за то, молим вашу ексел. да би сте изврзели ићи ми на руку у овој прилици, па издати неодложну наредбу на та два, себи потчињена службеника а и на друге, да мени, у епископској мојој власти, по обичају моје вјере и мoga народа, не само мио мир и покој даду, него јоши сваку потпору и заштиту“.* Бискуп нити што нареди, нити даде владици одговора, и с тога се владика мораде потужити превишијем пријестолу, о чему ћу мало ниже више казати.

Али је млади владика имао и свакијех другијех неприлика, које му је ваљало отклонити што прије. Црква је била у најжалоснијем стању и изнутра и извана. Она је само онако у силу Бога трпљена. Парохијске цркве бијаху мале, дрвене дашчаре, сакrivene по гудурама и по шипразима, и без књига и без другијех црквенијех прибора. Свештенство неуко, од државнијех власти прогоњено и зlostављено. Српски свештеник није се ничим разликовао од осталијех сељака, јер их државне власти сматраху као и остале Граничаре, по што су српски свештеници

*) Види цијело писмо код Сладовића, стр. 439.

добили земље као Граничари, те живљају у задругама као и њихов народ. С тога државне власти захтијевају и од свештеничким кућама, да подједнако сносе све војничке и општинске: терете, работе, пртине, патроле, страже и т. д. А за сваку и најмању погрешку и пријеступ затварале су власти свештенике, као и остале сељаке; где би их онда погрђивали, батинали, на сваке руке злостављали и још већма него ли Граничаре само за то, што су „шизматички“ попови. Није се ту ни најмање обзирало на српске привилегије. Костајнички владика, Андријевић, чекао је у Метку, већ у пету годину на своју инсталацију, па да смије и у Банију, јер му тамо не даде Брањуг ни завирити.

Владика Ненадовић прогне и главом и снагом, да потражи свијем овијем залима што пречега лијека. У договору са владиком Андријевићем опреми он на царицу и на њезину владу у Бечу опширну преставку, у којој изрећа све љуте невоље своје Цркве и свога народа, па замоли у главном:

1. да се српске привилегије прогласе и проведу свуда по Хрватској и по Славонији;
2. да српскоме православном народу слободно буде подизати нове, и оправљати старе цркве, које је народ од прије или крадимице, или још за Турака подигао;
3. да судови не затварају и не злостављају православног свештенства ради и најмањих прекршаја, као што је то рађено до то доба;
4. да православни свештеници исповиједају и прате на стратишта осуђенике, који су православне вјере, а да их не прате више латинско-римски свештеници;
5. да православни свештеници смију вјенчавати римокатоликиње са својим парохијанима.*)

Биће да су тога молиле владике и више, али не знамо за сад за цијелу преставку.

Док не одговоре из Беча на ово, да разгледамо мало, шта се међу тијем радило у Карловачком Ђенералату од стране државне власти.

Започети рат још је непрестано бјеснио, па како ратна срећа не бијаше баш најејајнија с почетка, то је требало што виште војске повући на бојна поља. Прејасна царска кућа увиди, да ће најпоузданја и најиздашнија војска бити баш из онијех крајева, што су до скоро били пусти и подивљали, а то је из Крајине; само је требало згодно удесити и уредити. С тога повјери царица војводи од Хилдбургхаузен, да и Карловачки и Вараждински Ђенералат преустроји и уреди са свијем по војничку. Војвода уреди најприје Вараждински па онда овај Ђенералат. Овдје отпочне војвода тај посао таман исте 1744. год. кад је и владика Ненадовић дошао. Војвода прође кроз сав Ђенералат и даде пребројити све мушки главе, те се нађе свега 45.586 мушкијех глава у 10.523 куће, а у 137 села. Способнијех за војску нађе се 22.398; неспособнијех само 2.995 момака и људи, јер године за војничку службу узете су од 16 до 60 година. Прираска пак, испод 16 год. било је 20.398 мушкијех глава. Сав простор Карловачког Ђенералата подијели војвода на четири регементе и то:

1. на личку са 8.980 војника;
2. на оточку са 5.014 војника;
3. на огулинску са 4.801 војником;
4. на слуњску са 5.215 војника.

Регементе буду подијељене на баталијоне, а баталијони на компаније. Свака регемента подијељена је на 12 компанија и по виште тако прозванијех „официрскијех штација“. Ђенерал-Команда била је у Карловцу.

Овијем уређењем буду укинути и пошљедњи трагови народне самоуправе. Кнезови, војводе, старјешине, суци и т. д., који су управљали дотле по кнежијама и по селима, замијењени су са официрима и то са Нијемцима. Заведена је најстрожија њемачко-солдачка управа, по којој је сва власт над

народом: и војничка, и судска, и општинска, и шумска, и по-резна и већ свака друга предата официрима, и која је ето у главном остала све до пред неколико година. Ово ново уређење потврди царица 28. децембра 1745., да нова управа отпочне од 1. јануара 1746. И то је у главном та често спомињата реформа од год. 1746., којом је Крајина коначно откинута од краљевине Хрватске, те као посебна област привезана за царску кућу, одакле је прејасна хапсбуршка династија потезала граничарску војску, на сва бојишта, и у свако доба, као из неке свагда напуњене касарне. Новотарије ове биле су народу зазорне, као и све промјене у опште, али их је морао подносити, јер је већ био навикао, да се сваки час мијењао начин управе у Крајини. Већма су незадовољни били неки од пређашњијех вишијех официра; јер је новом уредбом највећма сузбијена њихова самовоља и сила, а одузети су им и знатни приходи, што су им престале припадати судске казне и глобе, па с тога поджегу у потаји народ, те се овај побуни и скочи на оружје, иштући „старе правице“. Устанак букнє најприје у Брињу (31. јула 1746.), па се брзо рашири по околини, али све по онима мјестима, где живљаху Хрвати и Буњијевци као: у Језеранима, по Св. Јурју, по Кришпољу, по Крмпотима, по Стубици и т. д. У Лици опет устану Буњијевци у Ловињцу и у Пазаришту. Овијема су ове нове уредбе учиниле се много несносније него Срблјима; јер су они ва вијек били као неки господски митњаци, већ за то, што су римокатолици, па су некако свуда лакше пролазили; а Србоље нити је ко мазио ни миловао, па су већ били навикли слушати и покоравати се; а с друге стране мудри владика Ненадовић, знајући за српске молбе код царскога двора, скочи одмах међу свој народ у побуњене крајеве, те га упути и поучи о свему, па га тако лијено сачува од побуне. С владиком је изишао међу народ п гомирски јеромонах, Данило Јакшић. Устанак буде на брзо угашен, коловође повјешане и иначе посмицате, и царица заповједи, да се нова граничарска уредба има са свијем про-

вести; а наредбом од 23. априла 1747. год. заповједи, да се карловачке и вараждинске регементе имају једнако сматрати, као и остале њемачке, и да се имају и звати „редовнима регментима“.*.) Све је ово царица чинила по жељи и на приједлоге моћнога војводе Хилдбургхаузена, који је био главни заповједник над оба Ђенералата, а уједно и предсједник Ратнога Савјета.

У исто ово вријеме, док се нова крајишка уредба стварала и проводила по Карловачком и по Вараждинском Ђенералату, водили су се озбиљни договори ивијећања о српском народу, на царскоме двору. Требало је дати одговор на српске жеље и захтијеве, што их је народ поднио са Сabora 1744. год. По заповијести царичној састане се ради тога 7. и 8. јуна исте године посебна конференција код грофа Штaremберга, а под предсједништвом угарског дворског канцелара. Ова „дворска комесија“ претресе све српске прошиње редом и готово све забаци, или ријеши противно српскијем жељама. Ону молбу, да се српске привилегије прогласе и по Хрватској, одбије са свијем и то с тога, „што речене привилегије нијесу прије проглашене нигда, па их с тога не треба ни сад проглашити“ (wo sothane Privilegien niemal publiciret worden, folgsam auch diesmal nicht zu publiciren wären). И Ратни Савјет имао је да каже своје мишљење на српске жеље, и ово је мишљење било различито од мишљења и од закључака речене „дворске комесије“; с тога се опет састане мања конференција 11. јула, која опет друкчије закључи. Најпослије, по заповијести царичној, састане се 24. новембра исте године министарска конференција, да још једном претресе закључке дворске комесије од 7. и 8. јуна. Ова министарска конференција не само што усвоји све закључке речене комесије, него још у некијем тачкама закључи горе по Србље, него што је закључила комесија. Српске жеље најбоље је подупирао код царице Ратни Савјет, јер овој највишој

*.) Ваничек, I. 489—510.

војничкој власти ишло је у прилог, да се што већма задовоље Србији, како би се тијем постакли српски војници на што веће јунаштво и на бојно одушевљење на боиштима; а како би се тијем уједно учврстила међу Србљима граничарска установа, којом су Граничари намирењени, да служе само цару и његовој царској кући.

Царица је била у немалој неприлици, како да одговори Србљима. Српске је привилегије потврдила и тијем се заклела, да ће их поштовати, а овамо њезине највише власти савјетоваху јој, да друкчије поступа. Царици се учини, да се од стране Угарске Канцеларије сувише закида од српскијех правица, а од стране Ратнога Савјета, да се опет сувише даје Србљима. С тога одреди царица у августу 1745., године под предсједништвом грофа Фердинанда Коловрата, посебну „Дворску Комесију“, којој повјери, као посебној самосталној дворској власти: да расправља, рјешава и издаје заповиједи и револуције у свијем српскијем пословима и стварима. И правач, којијем ће нова власт имати да рјешава српске послове, прописала је сама царица у једној својеручно написаној наредби, где рече: „да је њезина жеља, да се заслужене српске привилегије чврсто држе и свето поштују, али да им се веће правице не дају, него што су их већ добили и које су праведне, јер колико је овај народ храбар и добар, толико је и врло лукав, те на жалост све више иште за себе“.

Овијем је испунила царица једну од главнијех жеља српскијех, а то ону, да се у Бечу српски послови повјере двојици тројици царскијех министара, а с друге стране биле су царици одријешене руке у српскијем приједметима. Ова „Дворска Комесија“ претворена је 5. августа 1747. год. у „Дворску Депутацију“ „in Transylvanicis, Banaticis et Illyricis“, као непосредна и самостална власт на царскоме двору, са свијем правима, должностима и достојанствима, као што имају остале царске дворске канцеларије и непосредне

дворске власти.*). Ето тако је постала у Бечу негдашња „Илијарическа Хофдепутација“, која као посебна влада поче управљати српскијем црквенијем и школскијем пословима, јер осталојем пословима управљају војничке, граничарске власти, којима је заповиједао Ратни Савјет.

Тек послије свега овога дошло је на ред, да се ријеши питање Православне Цркве у Хрватској, и да се одговори на преставку нашијех владика: Ненадовића и Андријевића. Преставка ова додијељена је, као и остале српске ствари, ново установљеној влади за српске послове, и послије дугог вијећа изађе 20. јуна 1746. год. ријешење, да се на оба владичанства: и на Карловачко и на Костајничко, имају поставити православни епископи, јер су по привилегијама и од прије постављани на оба владичанства. Бискуп Брањуг, као замјеник банов, добије уз писмену заповијед и устмену поруку преко грофа Патачића, који је такође био у сједници Дворске Комесије као саборски комесар, да оба епископа одмах уведе и инсталира на њихова владичанства; што се и збуде. Владика Андријевић буде законито инсталiran за костајничког владику, а владици Ненадовићу буде призната пуна власт и над Банијом до воде Глине. Овијем је дакле чином ријешено повољно по Србе главно питање: да ће бити Православнē Цркве у Троједници и мимо законски чланак 46: 1741. год., а све уз Римску Цркву. Мало касније изађе на ово и на оне друге прошире царски декрет од 21. декембра 1846. год., где царица јавља патријарху Арсенију IV., да је на молбу владика: костајничког и карловачког, најмилостивије ријешила и свијем властима заповједила:

1. да се оба епископа одмах поставе на владичанства, што су им милостиво подијељена, и да им нико не смета вршити им своју власт;

*.) Види о овоме опширно код Швикера: Pol. Gesch. der Serben in Ungarn, стр. 88—108.

2. да се потврђене, народне привилегије одмах прогласе, гдје већ нијесу од прије проглашене и то: у оба Ђенералата и у Карловачком и у Вараждинском, у Славонској Крајини, у хрватском Провинцијалу, као и у оба ново устројена комитата у Славонији, а то је у вјеровитичком и у пожешком;

3. да се на темељу истијех привилегија не смије никакво насиље чинити Православној Цркви;

4. да се смију подизати нове, а поправљати старе цркве, само нове цркве на старијем црквиштима не смију се подизати без дозволе;

5. да суци, и војнички и грађански, суде православном свештенству за злочинства и за остале кривице, али да га не затварају без велике нужде, и да га не казне престрого, а никако такијем казнама, које се не слажу са свештеничким достојанством; и најпослије препоручује царица, да и патријарх и његове владике поставе вјеште правнике у своје конзисторије и то од свога народа, а из царевине, како би се привилегијалне установе што већма провеле, а да се тијем не нашкоди правди и оштети напретку. Но привилегијама требало је да свештенству суде само црквени судови, а ево је овдје та власт уступљена војничкијем и грађанскијем судијима.

Ево тога важног декрета од ријечи до ријечи:*)

*) Extract eines an den der Orientalischen Kirchen Graeci ritus Erzbischofen und Metropoliten Arsenium Jovanovich von Ihro Kaiser. König. Majestät sub 21. Decembris 1746. erlassenen Dekrets: Ausser dem aber haben Wir deiner Andacht zur Notiz biemit beyzurücken, wasgestalten Wir auf die Uns gehorsamst beygebrachten: von Ihres Ritus Bischofen zu Karlstadt und Kostainitz überreichte zum Theil aber den übrigen Griechischen Clerum und Nation angehende Puncta gnädigst rezolviret, auch derentwillen das nöthige Allerseits an seine Behörde erlassen, dass Erstens Sie beide Bischöfe in dem Besitz deren Ihnen gnädigst verlihenen Bistümern alsogleich immittiret und eingezet, auch keiner deren in dem Exercitio seiner Jurisdiction verhindert, ferner die Confirmierte Nations Privilegia in beiden Generalaten, Warasdiner und Karlstadt, Croatischen Panderial und Slavonischen Gränitzen, auch in neu errichteten Comitaten wo es nicht schon eher bestehen, ohne weiters publiciret, hiernächst denen Reitzischen Kirchen mittels Handhabung deren Privilegien einig wider Rechtlichen gewalt anzuthuen niemahlen gestattet, ihre Kirchen wie zu bauen, also auch zu repariren, jedoch nicht auf alte Rudera

Владика Ненадовић врло се додворио превишињем пријестолу, што је помагао проводити нову крајишку управу, и с тога на препоруку војводе од Хилдбургхаузен пошаље му царица скупоцјени крст са драгијем камењем. Тај крст и данас се чува код Митрополије, и процјењен је на 542 фор.*) у прољеће 1747. дође владика у Карловац, да тај царски дар прими од ћенерала. Мјесто војводе заповиједао је у Карловачком Ђенералату ћенерао, барон Шерцер (који је од 1748. до 1754. год. самостално управљао истијем ћенералатом). Том приликом престави владика ћенералу, како је то неправо и незаконито, да и свештеничке куће једнако сносе војничке и општинске терете, па замоли ћенерала, да томе помогне. Сваки свештеник и црквењак бројио се као војник, те су свештеници морали за се плаћати војнички откуп, или наћи мјесто себе другог момка, да служи као војник. Да се види колико је владика тада поштован био, а и како су господа бреза била у својим одлукама, доносим ево Шерцерову одлуку од 27. априла 1747. год. у српском пријеводу:

„Високоблагородном господ. Павлу Ненадовићу „Источне Цркве“, грчког обреда, владици Карловачком у Плашки“.

„Благородни! Високопоштовани господине епископе!“

„Имао сам част примити ваше писмо од јучерашњег дана и већ сам разаслао на све пуковнијске заповједнике циркулар, у којем им је речено, да су сви свештеници за своју

zu bauen ohne Vorläufiger antrag erlaubet seiye; sonsten aber derselben Clerus in Causis Criminalibus et Civilibus von deren Bestellten so wohl Militarisch- als Politischen Richtern, und gerichtern Bescheidenlich traktiret auch ohne antringender Noth gegen solchen weder mit Arrestirung, noch mit allzuharter: am allermündesten aber für Geistliche inconvenienter Bestrafung fürgegangen, hingegen von deiner Andacht und ihnen Bischöfen sich dahin befissen werden solle, die Ihnen untergebene gerichter, oder Consistoria zu seiner Zeit mit Rechts Verständigen Leuthen von ihrer Nation aus Unseren Erblanden zu besetzen, damit Wir ohne Verlezung der Justiz, und Wohlfart des gemeinen Wesens den usum derselben Privilegien desto mehrers handhaben können.

Maria Theresia

Ferd. Gr. v. Kollovrat.

Овјеровљени пријепис у конзист. архиви, стар. писама број 25.

*) Види Српски народни Конгрес од 1837. Нови Сад 1839. стр. 75.

особу (што ваља рузумјети и о црквеним послужитељима) ослобођени са свијем од сваке војничке службе и то тако: ако би нека свештеничка кућа имала толико земље, за коју би морала два војника служити, онда да се један испусти због свештеника, а служити је дужан само онај други, а исто тако и онда, ако би морао служити из таке куће само један човјек, да се и тај са свијем изостави због свештеникове особе, те нека се на ниједан начин не узимање у војнике, и с тога се имају сви свештеници избрисати из компанијских списака (*wie den auf solche weise alle Popen in denen Compagnie-Listen ausgestrichen werden müssen*)". (Од осам рали оранице морала је граничарска кућа дати два војника, а у нужди и три, а испод осам рали давао се по један војник).

„Ако би се неком свештенику учинила каква неправда противно овој заповиједи, то нека се одмах потужи због тога пуковнијском заповједницима; с тога нека изволи, високо поштовани господин владика, пријепис овога писма послати свијем пуковнијском заповједницима, па ако не би тамо добили нужне помоћи, онда нека се обрате на ме“. Најпослије препоручи Ђенерао владици, нека би се „Бреземљаци, којијех доста има у Крајини“, узимали за звонаре.*)

Вај како ли је тадашње свештенство морало благосиљати свога владику само за овај добитак! Само је то била невоља, што ова ђенералова наредба није никдје узакоњена, већ је зависила од ђенералове ћуди: који ће је држати, а који не ће.

Ова ђенералова наредба важила је за цио Карловачки Ђенералат, дакле и за Лику и за Крбаву, што су тада биле под Костајничким Владичанством. Из наведене наредбе и то се јасно дознаје, како је тада у Карловачком Ђенералату морало бити врло много шуме и неплодне земље: јер се ено у наредби вели, да има доста „брземљака“, дакле, који не имадоше својијех земаља; а у то вријеме једва је било осамдесет до

*.) Овјеровљен пријепис у конзист. архиви број 25, стар. писама. Упореди: Ваничек I. стр. 579.

деведесет хиљада народа, па му је ипак било тијесно. Данас станује на истом простору трипут толико народа; и што се народ већма множио, тијем је више крчио шуме и неплодну земљу питомио и обрађивао, али тијем је уједно све то мање држао и његовао стоку, па од отуда и теже живљење: јер су ове земље такове, и ондје гдје су равне, да је на њима врло мршав род, ако се по њима не разапињу повећи торови.

О епархијској управи владике Ненадовића не знам ништа рећи потпуће. Толико се зна само, да је своје владичанство облазио сваке године, што му је тијем лакше било, по што у цијелом владичанству није имао више него 36 парохија, а толико је од прилике било и у Костајничком Владичанству. Него му је најважније дјело то, што је договорно са костајничкијем владиком, митрополитом Андријевићем, године 1746. отворио у Плашком „централное училиште“, и то је била као нека Богословија за оба владичанства. А слична школа отворена је, за оне крајеве преко Капеле, у Залужници. Трошак за те школе намисале су све парохије, а било их је у оба владичанства 70 на број, и прилагале су годишње на школе од 3 до 8 форината. Са доласком владике Ненадовића почине и конзисторијска архива. Прије њега нема ни једног писма. Ваља да је Пашник уништио ако је што и било.

Лицем на Светога Јована 1748. умре у Карловцима патријарх и митрополит Арсеније IV. Шакабент. На Сабору 27. августа исте године изабран је за архијепископа и за митрополита арадски владика, Исаја Антоновић, а ваља да свети Синод закључи, да се на Арадско Владичанство премјести владика Ненадовић. На томе Сабору били су као посланици из Карловачког Владичанства: гомирски игуман, Теодор Милетић; будачкиproto, Симеон Живковић и воњанички капитан, Јован Трбојевић из Плашког. Чим ови посланици дознаду, да је владика Ненадовић премјештен, замоле они одмах сјутрадан новога митрополита и „свештени Сабор народни“, да би мјесто владике Ненадовића, којега посланици у молбеници до неба

похвалише, постављен био за овдашњег владику гомирски јеромонах, Данило Јакшић, а то за то што: „најчаснији гомирски јеромонах, господин Данило Јакшић, не само што се држи своје калуђерске дужности, него уједно дјелом потврђујући, да је животом и владањем многијем за примјер, показао се он за најпу свету Цркву и за наш народ, још за поконога господина нашега владике Данила, а исто тако и уз данашњега нашега, преосвештенога господина владику, од много година веома и знаменито заслужан, и с дана на дан све се већма показује, као што је помогао угушити буну, која се забила у Карловачком Ђенералату због недавно настале реформе; па што је доброг и хришћанског владања и живљења, и што је мирнога опхађања, не само да је именован за вријеме, док је наш садашњи владика одсутан из владичанства, за намјесника владичанског достојанства, него је он у том похвално и послужио. И с тога сва ова својства споменутога јеромонаха, господина Данила, преосвештеноме господину архијепископу и свештениму Сабору пристојном чашћу представљајући, најсмиреније молимо у име свега свештенства и народа Карловачког Владичанства: да би благоизвољели господина Данила за владику поменутог Карловачког Владичанства поставити, будући да је наши домородац и стање владичанства боље од другијех позна, а још 1741. канио га је блажено преминули патријарх за владику поставити, да није прије тога и међу тијем садашњи наш господин владика изабран био“.*)

Овако су ево молили и овако су преузносили саборски заступници младога гомирскога калуђера Данила; а био је тада у 33. години. Љијепа је овдје слика и у томе, што је ову молбу и писао и потписао Данилов учитељ и игуман, отац Теодор Милетић.

На ову молбу одлучи митрополит Антоновић, да владика Ненадовић, док царица не потврди његов премјештај, и на

*.) У конзис. архиви старијех писама број 3. — Летопис Матице Српске књига 134.

даље управља овијем владичанством; а када стигне највиша потврда, да ће се онда исцунити молба народнијех заступника. Али — „Ум за морем, а смрт за вратом“. За пет мјесеци све се то преокрене, јер митрополит Антоновић умре у Бечу 22. јануара 1749. год., па на Сабору и у сједници од 14. јула исте године изабран буде једногласно владика Ненадовић за митрополита и за архијепископа, да тако одликован и узвишен од своје Цркве настави свој спасоносни рад и неуморно заузимање за правице свога „Славнога Народа“ и Српске Православне Цркве.

Знајући добро, сада већ митрополит Ненадовић, како је овдје са Православном Црквом и каквијем је она искушавањима изложена, не остави он ни часа Цркве без управе, него одмах 25. јуна исте године именује он Данила Јакшића за администратора Карловачког и Сјеверинског Владичанства, давши му пуну власт, да све може вршити као и владика осим рукополагања. А уједно га је произвео за архимандрита манастира Гомирја, позвавши га ради тога и ради нужнијех напутака к себи у Карловце.

Велике су заслуге владике Ненадовића за ово владичанство, којијем је он управљао свега пет година као владика. Он је први владика, који је инсталiran и који је тијем признат и од хрватскијех власти у Загребу. Дошавши амо из митрополитског двора, имао је великог угледа и код власти и код свог народа, па је он умислио прибавити угледа и важности и својој Цркви и своме свештенству. Узењши Јакшића к себи у двор, спремио га је тијем себи за достојнога нашљедника у владичанском достојанству. За оно пет година, што је био овдје, упознао је овај народ, „своје послушљиве овце“, па га је врло заводио, те му је остао пријатељ и заштитник за свијех ддвадесет година своје митрополитске управе. Сами Божји промисао послao је овамо владику Ненадовића послије Пашића, да нам утврди наш духовни град, што но га моћни противници онако на силу, иза нашијех леђа, хтједоше освојити послије

смрти владике Ђуботине. И тај исти град ево до данас сачува и обрани међу ближе по милиона крштеног народа: што српској кали име не погибе; што се њесна свијећа не угаси; што се божићња воштаница не преломи; што нас данас наша велика мајка, света Православна Црква, не проклиње својим млијеком, да је њезини синци изневјерише и да је самохрану оставише! Ево нам живога али и тужнога примјера на Жумберку, где наша рођена браћа и не знаду виште, шта им српска пјесма писише, ни чиме ли Српска Црква мирише!

Браћо свештеници! На светијем литурђијама сјећајмо се благодарно нашијех првијех наставника и благодаримо Божјем промислу, што нам у „љуте дане“ посла мудре архијереје: Ђубојевића, који уписа ово владичанство за члана Српске Митрополије; Ђуботину, који га сачува од свакијех нападаја, од прогањања и презирања, и Ненадовића, који оте ово владичанство од Пашића и од његовијех силнијех заштитника; који послуша Светога Апостола Павла: „те узе сва оружја Божја и обрани се у зли дан“. (Ефес. VI. 13—16.).*)

*) Ваничек I. 371. — Лопашић, Кардовац 166. — Јетопис Српске Матице, књ. 134. У конзис. архиви број 3 стр. писама. — Ђ. Рајковић, Митрополит Павао Ненадовић у Гласу Истине за 1884.

Девети раздио.

ДАНИЛО ЈАКШИЋ, ЧЕТВРТИ ВЛАДИКА КАРЛОВАЧКОГ
ВЛАДИЧАНСТВА ОД (4. НОВ.) 1751. ДО (27. ЈАН.) 1771.

Владика Јакшић родио се на сами Божић 1715. у Српскијем Моравицама, код Гомирја, и то од тежачкијех родитеља: оца Милете и матере Стојне. Он је као дијете дошао у манастир Гомирје и ту је све изучио, што је научио. Осим свога манастира није нигде више био у школи. То и сам потврђује у запису, што га потписа и остави 30. августа 1763. у јабуци на звонику плашчанске цркве, где рече: „учив се божественаго писанија у монастирју Гомирју, стоећем у огулинском регименту, в немже и пострижен бив в чин монашески, и во степен свештенства рукоположен от преосвештеног господина епископа Данила Ђуботине у деветнаестом ћету возраста мојего“.*)

Јакшић је и као искушеник и као јеромонах непрестано био уз владику Ђуботину, на двору у Плашком, и послије смрти овога владике, енто га је патријарх Арсеније, по свједочанству мало прије споменутијех саборскијех заступника, камио поставити за владику овога владичанства. За вријеме Пашићева владиковања био је на парохији у Сјеничаку, те је ту одбио Пашића, кад је дошао да се народу наметне.**) Кад је дошао Ненадовић за владику, остао је Јакшић и код њега

*) Оријинал у конзиј. архиви, а штампан је цио запис у Јетопису С. М. књ. 44. стр. 123.

**) Види у првој мојој књизи на страни 309.

на двору, те га је свуда пратио по владичанству, а помагао му је ено и буну угишувати, која је била букнула због новијех граничарскијех уредаба. Кад је владика Ненадовић пошао на Сабор 1748. постави Јакшића за свога егзарха и остави га мјесто себе на управи. А кад је Ненадовић изабран 1749. за митрополита, произведе Јакшића за архимандрита и постави га за администратора и Карловачког и Сјеверинског Владичанства, које је смрћу владике Филиповића упражњено остало.

Међу тијем умре и костајничко-лички владика, Алексије Андријевић 12. нов. 1749., те митрополит Ненадовић постави Јакшића за администратора и Костајничко-личког Владичанства. У синодској сједници од 16. јуна 1750. закључено је: да се Лика и Крбава подвласте Карловачком Владичанству, а Сјеверинско Владичанство да се споји са остатком Костајничког Владичанства, а то је од воде Глине, па доље већ до Дубице и до Јасеновца. Тако је Карловачко Владичанство засизало све четири регементе Карловачког Ђенералата и Банију до воде Глине. А касније декретом Марије Терезије од 15. јануара 1757. подвлаштен је под ово владичанство и Трст.*)

За ово овако заокружено владичанство изабере свети Синод, у сједници дне 3. јуна 1750. архимандрита и администратора Јакшића, за владику, али прије да плати у помоћ Архијепископији 2000 фор. „за трапезу по освјашченији“ и онда већ све остале таксе. А у истој сједници изабран је за владику: „костајничког, зринопољског, дубичког, поглинског, јасеновачког, сјеверинског и марчанског“ — грабовачки игуман Арсеније Теофановић. Уједно је закључио свети Синод: нове владике заклети, ако би се који поунијатио, да не смије ништа из двора узети, него да се на његово мјесто постави православни владика; да ће живсти калуђерски и да не ће јести меса.

Послије свега овога посвећен је Јакшић за владику у манастиру Раковцу дне 4. новембра 1751. Инсталiran је у

*). Види у I. књизи на страни 121.

Плашком 19. августа 1752., где је напрасно и умро 27. јануара 1771. сахрањен је у својој задужбини, у новој плашчанској цркви.

* *

Овај побожни и родољубиви владика управљао је овијем владичанством, што као администратор, а што као владика 21 годину и шест мјесеци. За цијело то вријеме трајала је борба са државнијем властима и са хрватскијем племством, и због уније и због самога опстанка Православне Цркве, у овијем крајевима, а све уз наше привилегије, које је и царица Терезија онако свечано потврдила и прогласити их заповидјела. Највише муке и посла задала је Јакшићу борба због жумберацке уније, која је трајала пунијех деветнаест година, дакле за цијело вријеме Јакшићева владиковања. С тога ћу ову борбу послиje опширно испричати тачно онако, како је она вођена по званичнијем писмима, која су се обидно сачувала у конзи-сторијалној архиви; а најприје да огледамо, какве су биле друге прилике за владике Јакшића, у овоме владичанству.

Народна побуна у Банији 1751. год.

Још као администратор имао је Јакшић тешку и немилу задаћу, да утиша двије народне побуне у овоме владичанству. Кrvavi rat што ће започет, када је царица Терезија ступила на царски пријесто (1740.), завршен је миром у Ахену 1748. год., те је настало мирно доба, које је потрајало до 1756. год. Ово мирно доба употребијеби царица на то, да новијем државнијем уредбама што већма уједини и учврсти своје многобројне земље и краљевства. Главна брига обраћена је на војску, јер су се у њој опазиле многе мане за вријеме прошлога рата. Царица заповједи, да се војска по цијелој царевини подједнако уреди, и да се свуда једнака војничка вјежбања (муштра) заведу, наравно на њемачком језику. С тога добије хрватски бан, гроф Баћани 1749. заповијед, да и у Банији заведе војничку, граничарску управу, као што ју је завео војвода од

Хилдбургхаузена у Карловачком и Вараждинском Тенералату. Бан подијели речену Крајину на двије регементе: на глинску и на костајничку, која се касније прозвала петрињском; а обје ове регементе звале су се најобичније: прва и друга банска регемента; јер свагдашњи хрватски бан био је главни заповједник од обје регементе и он је именовао све официре, почевши од обрстлајтнанта. Бан заокружи компаније, збаци старе српске кнезове и постави мјесто њих официре, туђинце, који стану без сваког обзира проводити нове уредбе, и стану пописивати не само народ, него и сав, покретни и непокретни иматак. Осим тога и по новој уредби, војничке плаће добиваху само они војници, који бијаху римске вјере, а православни Србљи морадоше служити без сваке плаће и још подносити сваке неприлике и гуљачине од војничкијех старјешина.

Највећма се раздражи народ, кад му стану официри отимати најбоље земље, а на најгоднијим мјестима, па кад стану нагонити народ, да на тијем земљама гради „официрске квартире“. Због тијех наглијех промијена и због наведенијех насиља, један од збаченијех народнијех кнезова, а по имену Тешо Кијук, побуни 1751. у Комоговини код манастира српски народ, те овај се хвати и оружја, па силом пројдене банове официре, и шћера их у Глину и у Костајницу, па их ту онколи. И данас се зове у Комоговини једна ъива „Тешина Лука“, где је Тешо држао народну скупштину, са које одашаље народне посланике мајору Микашиновићу у Вараждин, који је замјењивао командирендана Кајла, да му се за све потуже. Као посланици ишли су: поп Гајо Арбутина, Јеврем Марковић, Тома Ковач, Никола Тапа и Вукман Лађевић. Микашиновић саслуша посланике и спути их да све своје жалбе предаду писмено, с тога се врате посланици и пошаљу писмену тужбу по другијем посланицима, а ти су били: поп Нилип Трбојевић, Крста Драгојевић, Тривун Ђустебег и комовински калуђер, отац Мојо. На скоро изађу посебни повјеријеници од стране Хрватског Сабора, да испитају народне

тегобе; али не могоше ништа упоравити; јер је народ искао између осталог, да се укину нове граничарске уредбе, па да се поврати стара народна управа. Бан Баћани био је на Угарској Дијети у Пожуну, па кад дозна, да повјереници нијесу могли умирити народа, пише из Пожуна 30. јуна 1751. год. „изабраном и потврђеном владици“ Данилу Јакшићу, да одмах изађе међу народ, па нека га наговори, да своје официре „опет прими и да се са свијем и безусловно покори новој граничарској уредби;“ па да онда владика на ново закуне народ као вијерне поданике. Ако бунтовници послушају владику, онда нека им огласи у име царично и у име бандово „ћенерални пардон свијем, само не коловођама“. Ако ли пак не послушају владику, онда ће се дићи на њих не само народна и њемачка војска, него ће се према потреби позвати и друге регементе, „да их покоре и да их у крви окопају као издајице; да их са свијем истребе, само да се устанак што брже угуши“. Сличну поруку добије Јакшић и из царске кабинетске канцеларије од 29. јуна 1751. год., где се вели, да је царици „врло на срцу нова уредба, и да се не би ништа догодило, што би је и најмање повриједити могло. Жалбе пак, које имају Србљи, нека не подносе онако ћутуре, него нека сваку неправду посебно и поименце наведу“. Јакшић оде одмах међу побуњени народ, и својима савјетима спути народ, те се разиђе у лијепу и покори се властима. И тако мудри Јакшић препријечи пролијевање крви; јер је војска већ стигла била, и из Вараждинског и из Карловачког Ђенералата. Као главне коловође пронађоше: Тешу Кијука и попа Глишу Трбојевића, који су на Јакшићеву молбу кажњени затвором, а шесторицу усташа, који су починили неке грабеже, даде Ђенерао Шерцер погубити у Четвртковцу. Тако се сврши ова побуна без даљијех пошљедица.*)

*) Види у конзист. архиви бр. 11 и 26, стар. писама. Ваничек I. 545—549. Смичиклас II. 330. — Лопашић, Карловач 212. — Н. Беговић, Магазин, књ. XXIV. стр. 115—126.

Народна побуна у Лици 1751. год.

Исте ове године бујне устанак и у Лици, али само у Брувну међу православнијем Србљима, и у Ловињцу међу Бунијевцима, и то због ново уведене „солдачке муштре“ на њемачком језику. Можемо само мислити, како је то морало бити ужасно тешко кукавијем солдатима с почетка учити њемачку муштуру; али и осим тога нашло се бијеснијех и крволовчијејех официра, који на мањ задај бити и мрцварити људе, чим се не погоди кренути по њемачкој команди. Тако једног дана у Брувну зада мрцварити људе „лајтман Лабицки“, па кад људма дозлогодрђело, скоче, па кундаком лајтмана по цику, а он мртав на ледину. А Ловињчани опет скоче на свога лајтмана, Хољевца, да га убију, али им некако рањен умакне. Удари неко у звона, а народ се побуни у обје компаније; али брзо стигне ћенерао Петација са Оточанима, и угushi устанак одмах. Страшна је казна постигла бунтовнике. Двојици главније криваца, осијеку главе; осморицу пошаљу осам година на робију; троица морадаше „трчатишибе“ кроз триста момака; девет „унтерофицира“ буде касирано и позатварано на вишемесец. Вишем официра, који не спријечише побуне, буде осуђено, да не могу бити никда унапријеђени. Од Брувљана побјегне њих 31. у Турску. Овијех имена буду прибијена на вјешала; земље им одузете и другијем дате, а исто тако и земље оне двојице, што су посјечени. Српски брувљански свештеник, који се некако умјешао у побуну, буде прогнат из царевине. Црквене звона, што су њима звонили на устанак, буду снимљена са звоника. Мјесна имена: Брувно и Ловињац, напишу на дашчице, па те дашчице разбије крвник, као да их је објесио на вјешала. Ловињац окрсте од тада „Св. Петар“, а Брувно „Св. Михајило“. На земље протјеранијех Брувљана насељи се послије 14 кућа Бунијевца и Крањца: из Пазаришта, из Перушића и из Мушалука. Ето тако се утврђивала и проводила нова граничарска уредба и њемачка „муштра“ по Крајини.*)

*) Ваничек I. 575—577.

И због ове је побуне летио архимандрит Јакшић у Лику, где је учио свештенство и народ, да се не буни и да не гине узалуд, него да се покорава царскијем наредбама. Јакшић је врло много помогао у опште, да се лакше проведу нови граничарски закони. То му је и царица јавно признала; јер му дарова 1753. златну колајну, на златну ланцу. На колајни је царичина слика и тешка је за 12 дуката, а ланац је вриједио 44 дуката; а све је вриједило до 1000 фор. Колајна ова и данас се чува у Митрополији.*)

Него су много замешније биле српске побуне и комешања у Угарској. Тамо вољедоше Србљи оставити насељене земље, него ли се дати под жупанијску управу. До сто хиљада душа крете се из Угарске 1751. 52 и 53 године, па пресели у Русију, где се настане у два окружја, која се назову „Нова Србија;“ али о томе говорити више, не спада у мој оквир.

Поновљени нападај хрватског племства и римског епископата на Православну Цркву у Хрватској
1751. године.

У исто вријеме, када су Нијемци утврђивали своје гospодство у Крајини, проводећи најстрожије нову граничарску установу и њемачку „муштру“, и сапињући Граничаре пре-крштенијем кајишима и с прсију и с леђа, навале опет браћа Хрвати са својјем бискупима, да униште Православље по Троједној Краљевини, које је и онако тешко боловало од свакијех невоља, и спољашњијех и унутрашњијех. У прољеће 1751. саста ће се у Пожуну угарска Дијета. Хрватски бискупи са својјем племством позивајући се на неке старе законе, једнодушно замоле Дијету, нека ова замоли царицу, да се већ једном изврше установе познатог 46. законског чланка од 1741., „јер владике или тако звани шизматички епископи не ће да се оставе својјех на викилијех мана, већ

*.) Види: Народни конгрес од 1837. стр. 76.

своје цркве умножавају и виђу праве цркве од камена; па још на старијем католичкијем црквиштима, те глобе ванредно народ под тијем изговором; а шта више дају тајне и католицима и заводе их у свој разкол, а свој народ одвраћају од римокатоличке вјере и покушавају већ поунијање повратити у своју вјеру на велику жалост вјернијех и на вјечиту пропаст више хиљада душа“. А да се то све препријечи, предложише бискупи и племство, да би најбољи тај начин био, кад би се одузела свака власт, и над свештенством и над народом овога закона по Троједници, „грчко-несједињенијем, тако званијем патријарсима, и кад бисе прогнали одавле шизматички, тако звани епископи, који су под власти патријарховом. С тога моле сталежи клечећи, да бисе одмах прогнале владике или тако звани епископи: из Плашког, из Костајнице и из Накраца, макар што имају царску потврду, која им је дата без сумње у доброј вјери, али по рђавијем савјетима“.*.) — Ето овако захвалише загребачка господа Србљима, што их помогоше бранити од Турака и што ове пусте и подивљале земље обрадише и умиловале!

Ове неправедне захтијеве одбије царица одлучно, пору-• чивши Хрватима, да ће се најстрожије казнити православно свештенство, ако буде унијате одвраћало од Римске Цркве, али српске привилегије да се не могу укинути због тога, што су оне дате Србљима послије онијех законскијех чланака, на које се Хрвати позиваху,**.) и што су те привилегије потврдили толики краљеви. А професор Смичиклас (П. 331—332) овако вели за ове прилике: „Године 1752. писа краљица сабору

*.) Упореди: Prof. Schwicker, zur Geschichte der kirchlichen Union in der Militärgränze, 296.

**) Хрвати се позиваху на закон. чланке 40. од 1635.—90. од 1681. Види код Швикера на истом мјесту.

хрватском, да су до сада биле многе свађе између католика и грчко-источњака, сада она хоће и заповиједа: „да се међу обожима слога обнови с тога разлога, што је она учинила савез с царицом Руса, која та-коћер ту вјери исповједа“. Краљица хоће, да тај савез још те боље утврди, за то заповиједа, да грчко-источњаци, били они сједињени или несједињени, живу по својих вијерских привилегијах од год. 1690., које им је она јоште повећала. Она им да паче препоруча, нека грчко-источне у службу примају. Сталиши примају заповијед њезину, али ју одбијају, колико би од ње могла трпити „једна сама права и спасујућа римско католичка вјера, којој су привилегија потврдили и заприсегли толики краљеви, њезини предшастници“.

Што је овај одговор овако повољан био по Србље, а неугодан по Хрвате, ваља и то знати, да је у Банату и у Бачкој у велико трајало исељавање српског народа у Русију, па је царски двор у Бечу био у великој неприлици, како да то препријечи. С тога је издат 23. октобра 1751. онај знаменити царичин едикт, који је проглашен по свијем црквама, и гдје се вели, да има немирнијех глава, које трубе по народу, да је наступило доба од насиља; али да царици, госпођи и мајци, није ни на уму допустити ни трпјети, да српском народу буде какве силе, и да га ко на унију нагони. Па према овоме су и Хрвати добили горе наведени одговор на своју молбу: да се овдје укине Православна Црква. Али и поред овакијех царскијех увјеравања потпомагата је унија најиздашније и чињена су најгрознија насиља од државника, великијех и малијех, а све иза царичинијех леђа, као што ћемо се увјерити о томе код жумберачке уније. Али хрватско племство не може опаметити на боље ни царичина опомена. Не марећи за користи своје земље, оста оно и на даље просто и слијепо оруђе у језуитском оштима. У мјесто да још онда пригрле Србље, као једнокрвну и једноплемену браћу, и да их к себи привуку, Хрвати се упињаху, да их што даље од себе одгуреју; а то

су Нијемци и хтјели и удешавали. Па се данас још запиткује многи свјеснији родољуб: од куда толика неслога и неповјерење, да баш не речем мржња? Та има једна злогука пословица у Србаља, која вели: „У старом непријатељу никад новог пријатеља“. Дај Боже, да ова пословица коначно изумре!!

Гроф Бенвенута Петација, карловачки ћенерао, од 1754. до краја 1763. и његова насиља у овоме владичанству, за владике Јакшића.

Макар што се је царица најсвечаније заклела, да ће се поштовати српске привилегије, али у погледу уније, превлађивала су код ње језуитска начела. Она је забиља била увјерена од својијех духовника, Језуита, да потпомажући, унију, чини тијем најбогоугодније дјело, да толике душе, које су заражене „шизмом“, спасе и ослободи од пакленијех мука. Па зар је она и могла, као жена, које су и у вјери њежнијих осјећаја, провидјети притворне језуитске умишљаје, кад је тај дух био убузео све друштвене слојеве на Западу? Зар је она онда могла провидјети, да потпомажући Језуите, отвара широм врата папској превласти у својој држави? Зар је она онда могла предвидјети, да ће јој син, нашљедник, имати грудне муке, да само у неколико раскине позапињата јежовитска ошта по цијелој царевини? Ко ће то замјерити царици, жени, прије сто година, када данас уочи рад у тој ствари неке учене и пресвијетле господе у Загребу и око Загреба, или кад прочита „Poviest Hrvatske“, што је написа велеучени професор загребачког Свеучилишта, г. Таде Смичиклас? Ва истину ни Језуита, патер Кампмилер, лични духовник царице Марије Терезије, није прије сто и више година већма горио за унијом, него данас учени професор! Та њему су Србљи „хаждуци и разбојници“ (П. 331), што су, раздражени од унијатскијех владика, које народ наш није никада признавао, скочили да обране од њих своју светињу, манастир Марчу! И онда уза све то, ва

вијек смо ми Србљи криви, што не вјерујемо ни ученуј гospоди.
Е, тако је то, кад ми још нијесмо дозвели за велику науку!

С тога поред осталијех државнијех брига, које су мориле царицу послије рата, не заборави она ни вјерске уније. Старали су се за то духовници, да она на то не заборави. Најприје заповједи царица наредбом од 17. авг. 1753., да се удеси редован начин, по којем ће се радити у „покваренијем пословима око уније“. Одмах за тијем заповједи царица 14. септембра исте године, да се Српска Хофдепутација, што но је управљала и рјешавала, као посебна влада, нашијем српскијем пословима, на ново преустроји. Одређено је: да се сједнице редовно држе сваке седмице, па да би „и царичина душа била мирна“, морао би до-лазити у те сједнице свагда и царичин духовник (исповиједало) Језуита Камијилер. А када им се учини премало сам он, а они позови још и царева духовника.*)

На ову старију царичину заповијест поднесе Хофдепутација 20. октобра захтијевани план под насловом: „Das Elaborat über den Plan einer verbesserten Einrichtung des Unionswerkes“, — где је између осталога као главни начин препоручен: да се српске владике и у опште свештенство непрестано држи у стези, како се не би мијешало са унијатима, и како не би „заблуду и даље ширило“, а с друге стране да не би пријечило православноме народу унијатити се. Први корак, да се овај нови план почне изводити, учињен је тијем, што је митрополиту Ненадовићу 2. нов. 1753. год, најстрожије заповиђено, нека свијем владикама огласи царичину заповијест, да се ни један није усудио мијешати се са унијатима или их одвраћати од уније, а још мање пријечити православноме народу пријелаз на унију. Шта више, морао је митрополит поднијети Хофдепутацији пријепис од свога циркулара, да се забиља увјере, да ли је заповијед извршена како се

*) Швикер, Polit. Geschichte der Serben, страна 152.

жељелο. Тај циркулар, уз пријепис царског декрета, послао је митрополит владици Јакшићу из Беча 5. нов. исте год.*). Ова иста заповијед поновљена је и пооштрена 14. јула 1757. Најљуће су стријеле наперене на православни народ амо по Троједници, па је према новоме плану ваљало намјестити овдје погодна ћенерала, који ће, по поправљеном плану, подутирати унију и држати у стези владике и свештенство. Ђенарао Шерцер као да им није био доста поћудан. И збиља Шерцер се добро пазио са владиком Јакшићем. Он га је препоручио и за одликовање. Једино, што је забранио владици одлазити у Жумберак, и то је учинио по жељи унијатског владике. Иначе Шерцер је више се старао, да учврсти нову грађичарску управу, него ли да се мијеша у вјерске послове. Шерцерова смрт у Карловцу 15. јуна 1754. дође Језуитима као наручена, јер су већ имали за то мјесто своје погодно оруђе, а то је био ћенерао, гроф Петациј.

Петација је старином Тршћанин, и служио је од ране младости на Крајини. Отац му је добио посјеченог грофа Зрињског добро Рибник и Брлог на Купи, а то је онда већ била Крајина. Петација је био жумберачки капитан, а од 1747. личко-оточки бригадир. Године 1752. постане замјеник командирендана за Вараждински Ђенералат. Овај ћенерао био је са свијем у рукама језуитском. Он је био већи занешењав у вјери него и један бискуп. Није му друг био ни негдашњи ћенерао Херберштајн из прошлога вијека. Ужасно је мрацио православну вјеру. Он је дошао у Карловац из Вараждина, где је замјењивао главног ћенерала. Тамо је више зла починио Србљима за двије године, па још само као замјеник, него сви ћенерали, што су прије њега били од онога злогласног Херберштајна па до њега. Године 1753. отме на силу манастир Марчу од православнијех калуђера, па манастир преда унијатима, због чега буке велики устанак по цијелој

*.) Конзиј. архива број 10. стар. писама.

Вараждинској Крајини, и за то буде Петација „богато награђен“.*.) У награду добије и Карловачки Ђенералат као самостални главни ђенерао.

Према скројеном плану у Бечу, удари Петација на мах чим је дошао у Карловац, по православном свештенству. Најприје укине ону Шерцерову наредбу од 1747. год., што но су по њој опроштени били наши свештеници од војничке службе. Петација упише све свештеничке куће међу војничке, и стане и од њиховијех кућа изгонити све војничке дужности, работе, патроле, разна пренашања са стоком и т. д. Он је православне свештенике сматрао горе него остала Границаре. За најмање погрјешке, у горе наведенијем службама, бацао их је у тавнице, где су свакојако зlostављени, па и батинати свеједно као и остали Границари. Код сваке прилике ишло се је на то, да се православно свештенство што већма понизи и обружи пред својем народом. Што је који од заповједника већу пакост учинио неком нашем свештенику, тијем се је боље препоручио код ђенерала. Тако је огулински пуковник, Антон Лоси, попу Алекси Гађеши из Тржишћа, дао ударити на клупи у Огулину стотину батина, за тијем га даде оковати и везати у квргу то јест: вежи човјеку руке и ноге са свијем на кратко, те не би могао ни сијети ни лежати, него онако везан чучи као наказа. Текар послије недјељу дана преда га онако измрцварена редовном суду, где се је доказало, да је поп Алекса био невин, и да је и батинање и квржење поднио на правди Бога. Владика се је тужио због ове неправде на све стране, али не доби никакве правице, јер се у Бечу више вјеровало ђенералу него ли владици. Обрстар Лоси постане исте године (1756.) ђенерао и то му је била казна. А како је Петација жарио и бјеснио по Жумберку, то ћу казати мало камње.

Године 1755. замоли владика царицу за дозволу, да допусти озидати праве цркве у мјестима: Смиљану, Кореници,

*.) Бартенштајн, по пријеводу Сандићеву стр. 58.

Дебелом Брду, Комићу, Дабру, Врховинама и Будачком. И то збила буде дозвољено, јер митрополит јави за ту дозволу владици писмом својем из Беча од 14. маја 1756., где му рече: „и ја ову највишу ц. кр. резолуцију в. Преосв. објавити не опозних овога часа, како је примих, да с радошћу тамошњега народа цркве зидати почети можете без даље препоне“. Ту се састане митрополит с ћенералом Петацијом, па му препоручи „наше све официре за произведење“, а препоручи му, да и с владиком у љубави буде, „и јест обећао сваку руку помоћи в. Преосв. давати“.*.) Јест ћенерао обећао тако митрополиту, али је код куће друкчије радио. Добио је он за то напутке у Бечу од својих господара. Својем свакојакијем зановијетањем препријечио је он, да су дозвољене цркве саграђене текар послије виште година, а у Будачком није ни саграђена, јер је ћенерао сметао, што не хтједе допустити, да се виђе црква на мјесту, где је општина жељела. Исто тако и у Косињу чињене су сваке пакости, а у Дабру погоди општина, да озиђе цркву на свод и са звоником за 82 цекина. Кад дођу зидари до свода и до куле, од једном долети римски свештеник, из Бриња, неки Грличић, па забани у име ћенераловој сваку даљу радњу на цркви, јер да Србији не смију зидати цркву на свод ни са високом кулом, него без свода и са малијем звоником, где се само могу објесити мала каква звона. Владика Јакшић молио и молио виште пута ћенерала, да докине ту забрану, доказујући, да је то не само неправда и противно царској резолуцији, већ да општина и грдну штету трпи, што јој зидине онако недовршене и непокривене роне се и пропадају. Али се ћенерао не даде умолити. Десет пунијех година трајало је тужикање и објашњавање због ове ситнице преко митрополита и преко Хофдепутације. А сва је ствар у томе запела, што не дадоше, да се црква сведе и да се озиђе кула за звона, јер то би онда била као

и римска. Текар, када је Петација отишао из Карловца, до-
грађена је дабарска црква. Већ сам спомену у првој књизи,
код карловачке општине, како је Петација забранио, да пра-
вославни свештеник не смије, не само облазити сужања по
тавницама и војника по карловачкијем касарнама, што је за
Шерцера слободно било, него он ено изда заповијед, да се у
опште и не пусти у Карловац ни један православни свештеник.
А осуђенијем на смрт не би допустио, да их спреми за смрт
наш свештеник, већ би таке невољнике по више дана облазили
фратрови, где би их свакојако наговарали и снубили, да се
поунијате, варајући их, да ће онда добити „пардон“. Тако
најкашње посмичи таке јаднике без сваке хришћанске утјехе,
јер ријетко је који дао се обратити од карловачкијех фратрова.
Једнога су некако обратили, па кад не добио прочке, а он
зада грдјети, што је само могао гадније, те га брже боље за-
даве на вјешалима. Казаћу и име овога јадника на своме мјесту,
јер овај је случај дошао и пред наш Сабор.

Највећу пакост учини овај фанатични ћенерао право-
славном свештенству, што просто не хтједе извршити царичине
наредбе, којом она ослободи наше свештенике од плаћања
свијех дација и од војничке службе. Чим је Петација укинуо
ону Шерцерову наредбу од 1747., замоли владика Јакшић
договорно са митрополитом саму царицу, нека би премилостиво
наредила, да се православно свештенство не само опрости од
војничке службе, него да се опрости и од свијех пореза и
дација, као што је опроштено било од свега тога наше све-
штенство у Банатској Крајини. Уједно се потужи владика
царици, како државне власти злостављају свештенство, затва-
рајући га за сваке ситнице. И царица одмах уважи ову вла-
дичину молбу, те изда своју знамениту наредбу од 1758. У
тој, од саме царице потписаној одлуци, опрашта царица
„сваког правог пароха, који има своју парохију,
и то заједно са цијелом његовом породицом, која

живе с парохом под једнијем кровом и на једном огњишту, од сваке порезе, од десетка и од осталојех намета“. (Alle fungirenden Popen samt ihren sub uno tecto et foco, ac in Comunione Bonorum lebenden Bluts-Befreundeten von aller Contribution Zehend und übrigen praestationen freygelassen.) Изрично пак нијесу биле ослобођене свештеничке куће: од цестарине (армице), од пријевоза на водама, од жировине и од царине. А у свештеничкој породици бројили су се они задругари, који су се затекли у кући онда, када је свештеник рукоположен, а не и они, који би послије рукоположења ступили у исту задругу. У истој одлуци забрани царица затварати свештенство због којекаквијех пријеступа и због свакијех маленкости. Но тој царској наредби слободно је било затворити нашега свештеника само због простог злочинства, због издаје и за друге веће случаје, од чега није било ослобођено ни римокатоличко свештенство; али и за те случаје, да треба прије јавити митрополиту у Карловцу, па онда треба поступати према нужди, али свагда договорно са митрополитом. Ова царичина наредба послата је преко Ратног Савјета 17. фебруара 1759. на сва три Ђенералата и то: на Карловачки, Ђенералу Петацији; на Бански, Ђенералу, грофу Надаждију и на Вараждински, замјенику Ђенералову, грофу Кенђелу; а послата им је уз заповијед, да се поменути Ђенерали тачно држе исте заповиједи, и да је саопште сваки својим регентама, спутивши заповједнике, да и они тачно врше исту заповијед.*)

*) „In so weit aber auf die Inhaftirung deren Popen ankommet, dasselbe mit solcher, es müssen nur Casus Criminales ratio status, und andere erhebliche Fälle unterwalten, in welchen auch der Katholische Clerus sellbsten hievon nicht befreyet ist, so leichterding nicht fürgeschritten werden, ohne dem Herrn Mitropoliten die Vorläufige Anzeige zu machen, und von demselben auch nach erheischenden Umständen; und da es unumgänglich nöthig erahet wurde mit Einverständniss oberwehnnten zu Carlovitz befindlichen Herrn Erzbischofens und Mitropoliten, darüber das weitere zu erwarten. Welch allerhöchste Kais. König Resolution Wir also dem Herrn zur Nachrichtlichen Wissenschaft, und dem Ende hiemit erinnern, auf dass derselbe nicht nur selbst hierauf in so weit es dahin appricable,

Овако је царица потписала и заповидјела, али ћенерао Петација нигда, нити прогласи нити изврши, ове преважне наредбе. Он се просто учини, као да је није ни добио. Владика Јакшић мољаше ћенерала и писмено и усмено, да се одлука изврши, али ћенерао учини се свему невјешт. Он настави и даље чинити сваку пакост и владици и свештенству. Какве је он извјештаје горе слАО, Бог би знао, само речене наредбе није нигда извршио. Он је сматрао свештеничке куће као и остале граничарске, и товарио је на њих све што се само могло натоварити. Ето тако је смио и могао један ћенерао да пркоси и самој царици и да не извршује њезинијех наредаба. Али данас се зна, да је Петација добивао, иза царичинијех леђа, тајне поруке од Јежовита и од њиховијех пријатеља, по царскијем канцеларијама, да овако поступа са Србљима и са њиховијем свештенством. Није ту Петација крив. Он је онако радио, како се од њега захтијевало да ради. Он је био прости слуга а без своје памети.

Него није боље било тада ни у другијем владичанствима. Свуда се удешавало и стезало према ономе „новоме плану!“ Свуда се закидало од народнијех привилегија, гдје се само могло. А браће ћенерала Петације било је и по другијем владичанствима, ако не по матери а оно по пакости и по мржњи. Најгоре је било нашем народу по хрватском Провинцијалу, гдје је било племства и спајија, који сматраху „Влахе“ као и Турци своју Рају. Нагонили су наши народ, да мора светковати све римокатоличке празнике, а на своје празнике морали су Србљи да раде спахијама баш као и под Турцима. Највеће су невоље биле због грађења православнијех цркава, и гдје су Србљи сами били, а камо ли, гдје су били поми-

zu halten, sondern auch die Commandanten deren (Pro Kengyel) Warasdiner (Pro Petacij) Carlstädtter Gränitz Regimentern (Pro Nadasdy) Banal Regimentern und Banderialisten, dann welche es sonst noch angehet, hiernoch behörig und gemessen anzugeben, überhaupt aber auf den genauen Vollzug zu invigiliren wissen möge. — Овјеровљен пријепис из ратне канцеларије у конзист. архиви бр. 25. стар. писама.

јешани са римокатолицима. По царичној дозволи од 2. маја 1753. г. слободно је било подизати прав. цркве у свијем мјестима, где је само 30. прав. породица настањенијех било, али су домаће власти правиле свакојаке неприлике и сметње у томе. Ко од православнијех не би дошао у римокатоличке „прошеције“, или ко не клекни, кад пронеси римокатолички свештеник свето причешће — онога спајије и чиновници повали па избатинај. И с тога је било непрестаног тужикања и мољакања. Народ је тражио помоћи код својих владика, а ове опет код митрополита, а митрополит је све јављао у Беч, а и сам је сваки час летио тамо и тражио помоћи за учињене неправде, али понајвише без успјеха. Највећма повриједи народне привилегије Угарска Хофканцеларија, као влада за Угарску, регулишући спахинске данке по Славонији. О каквој хрватској влади нема ту ни спомена. Одлуком својом од 15. марта 1756. нареди она, да само спахије смију наслиједити заостали иматак иза својих поданика, кад ови умру без дјеце, а дотле су такове оставштине припадале Цркви, као завјети и задужбине за душе дотичнијех покојника. Тако је то наређено привилегијом још 1691. г. па тако се и поступало по њој.*) Ова је наредба љуто ујела народ по Провинцијалу. А како и не би? Можемо само представити себи, како је морало бити некоме Србину, бездјетку, када је помислио, да свој стечени иматак не смије оставити себи на задужбине, него да ће и тај иматак наслиједити по смрти му спахија — туђин — иновијерац, па још његов крвопилац! И због тога се тужио митрополит царици, и ова одговори митрополиту 21. нов. 1757., да се народне привилегије имају онако поштовати, како их је она потврдила 1743., а што се тиче најновије тужбе у погледу нашљедства, то да у „шест мјесеци најдуже конац учини се и правица“. Али је прошло и више од двије године, а обећата „правица“ није учињена, и спахије су забиља српске задужбине себи присвајале, као што

*) Види о томе преведену привилегију, у мојој I. књизи а на стр. 228.

то свједочи митрополитово писмо, гдје вели, да је за пет та-
ковијех догођаја „тужио“ царици 1758. и 1759. године.

Када су силне тужбе додијале митрополиту, и када је видио, да му из Беча и не одговарају на његове силне тужбе, пошаље он у Беч, договорно са владикама и са првијем ъудма из народа, посебну депутацију к царици. Митрополит није ишао. Што је све радила ова депутација у Бечу, и ко је све био у тој депутацији, ја не умијем казати. Владика је Јакшић био, јер на његово име писа митрополит из Карловаца 19. јануара 1761. г. „Преосвјешченим Господам
Братијам Архијерејом, високоблагородним Го-
сподам Оберстером, обрстлајтнантом и осталим
штабсофицијерама от Славнаго Нашега Народа во
вијење обретајуштимсја“. У овоме своме писму спуђује
митрополит депутацију: „кад је та народу срећа дого-
дила се, да сте се ваша преосвештенства и ви-
сокоблагородија тамо сад сабрани догодили“,
нека и ствар у ногледу завијета и задужбина „за душе
умерших сви скупа с народним агентом“ најприје преставе
пресједнику кр. Хофдепутације, барону Бартенштајну, молећи
га „за обрану својих народних привилегијах у
оваком насиљу и грабежу христијанских поду-
шијах“, а онда нека моле дозволу, да смију „истоје пред-
ложеније равно тако саборно во всемилостив-
јејшој аудијенцији их ц. кр. Величеству предати
и от запреченија таковаго насилија кољенопре-
клоно просити.“ А то за то спуђује митрополит: „да
не проносит се међу народом моје о том нена-
стојањије, а при всевисочајшем дворје та мисл
да не будет, да ја сам о себје тужим се, а народ о
томе не вредит се, наипаче же да и ово предло-
женије, како и остала предложена без оправка
незастанут“.*.) О овој народној депутацији не нађох ништа

*.) Митрополитово писмо у конз. архиви број 553. стар. писама.

више, али ми се виђа, да је она искала у Бечу дозволу, да се смије саставити црквено-народни Сабор, који би требао да уреди љаше црквено-народне послове. И збиља одмах послије овога састана се нека народна конференција 1762. у Карловицима. На томе састанку претресене су све повреде народнијех привилегија и разне друге неправде, па је све то поређано у три жалбенице (*Promemorie*), које митрополит однесе у Беч и преда Хофдепутацији.

Као да је с митрополитом отишло у Беч више владика, као депутација, — бар владика Јакшић био је тада с митрополитом у Бечу; вратио се је кући пред Божић, а митрополит остао је у Бечу шунијех девет мјесеци.*.) У тијем споменицима изрећа владика Јакшић све већ добро познате тегобе и неправде, које се перише по овоме владичанству. Ту владика изнесе по ново све пакости и самовољне поступке ђенерала Штетације. Због тога се у Бечу озбиљно тргну. Царица преда српске жалбенице посебној комисији, да их зрело расуди и да је онда потпуно извијесте о свијем жалбама. Прва и најкрупнија жалба била је та, да се српске привилегије не поштују и мимо све потврде и мимо толика друга увјеравања; па с тога је и опет молио народ, да се привилегије уврсте међу угарске законе. Наравно, да царица није знала, шта се ради иза њезинијех леђа и како се српске правице потишу; а ни њезини савјетници не смједоше јој то признати, с тога се она страшно наљути на митрополита, како је могао приговорити јој: да се привилегије не поштују. А то се дознаје из одговора, који је био намијењен митрополиту. „Дознала сам највећијем незадовољством — вели царица — како се усудио српски митрополит, Мени злобно пребацити, као да се не држе привилегије, што

*.) За поднесене споменице вели митрополит, да су састављене „durch mich, die gesammte Bischofe, den nunmehrigen Glaubens-genossenen Generalen und übrigen Stabs-Oficirs, dann von Clero und Provincial — Stand mitgewesenen Nationalisten in Jahr 1762.“ — Кон. архива број 25. и 39. стар. пис. Упореди код Швикера Serben in Ungarn стр. 221. и даље.

су подијељене српскоме народу. Ја сам навикла да свето држим своју задану ријеч и да се она у свему извршује, па то ћу и у будуће пазити ради српскијех привилегија, и отоме нека народ буде потпуно увјерен. А све оне, који народ о противном увјеравају, морала бих држати за погрднике мoga величанства, и само моја милост покрива тешку увреду, због које се је овијем огријешио митрополит“.

„А ако пак моји илађи, неке тачке по дужности не држе, онда је то требало пристојно пријавити и навести сама дјела, па ја не бих пропустила заповиђети, да се томе помогне по правди“.*)

Ово је познато срество језуитско, којијем хтједоше онако с очију да застраше митрополита, а преко њега и народ, да се више и не тужи за учињене неправде, већ да се навикне онако ћутке подносити их. Али када је требало послати митрополиту овако немилостив одговор, ипак се предомисле у Бечу, па га не пошаљу, него одгдоде сву ствар на више мјесеци, ваљда да се мало охлади. А знали су власници и то добро, да се са митрополитом Ненадовићем није смјело шалити. Знали су они, да он не би тако шале и ћутке примио намијењени му укод ни од саме царице. Текар 28. јуна 1763. разашаље митрополит своју окружницу из Будима, враћајући се из Беча кући; гдје објави владици Јакшићу, „всему причту проквному“ онда „кнезовом, ешктом, трговцем и вејем христијаном в. Богоспасајемој епархији карлштадској,“ — какву је резолуцију добио од царице 14. фебруара 1763. год. „на наше в трех главных промеморијах донешене тегобе и наше тужбе од 1762. љета“. А ево како је штошта ријешено:

1. Да српски послови не спадају на државне дијете (саборе), него само на краљевски пријесто, одакле су и потекле

*.) Види код Швикера, Serben in Ungarn, стр. 224.

народне привилегије и гдје је народ „безбједно сахрањен“.

2. Да српске привилегије, нити је било од прије нити је сад нужно, уврштавати их у законе мађарског краљевства, и то с тога не: што су исте привилегије свагда издаване и потврђиване „особљиво“ од краљевске угарске придворне Канцеларије, и што је заштитни патент од 16. фебруара 1715. год. по врх свега објављен у Сабору свијем сталежима краљевина: Угарске, Хрватске, Далмације и Славоније „као једна на вијек трајати имушта наредба, да допуштенија, слободе и привилегије роду и народу српскому и њего архијепископом или митрополитом и епископом досеље милостивјејше дароване вседа крјепке и благопријатне будућ“. С тога, ако би се и на даље вријеђале народне привилегије, то се за то ваља обраћати на редовне власти; а у пословима црквијем и свештеничким ваља се обраћати на „привилегијалну инстанцију“, а то је на Српску Хофдепутацију.

3. Да се народ ништа не страши законског члánка 46. од 1741. год. „слободе својега закона“, јер је народ по својјем привилегијама „сигуран“ и изузет од онога законског члánка.

4. А што је по томе члánку забрањено Србјима куповати спахилуке у Хрватској, то се не простире „на крајишке Генералије“. Према томе варају се сви они, који мисле и говоре, да није слободно по реченом закону, цркве, звонике и крстове подизати, или да није слободно по градовима и по варошима православни закон вршити; а на против да је допуштено владикама њихове приходе закидати, свештенике и њихове породице принуждavати на војничке службе и на давања данка, или да их војничке власти затварају, вежу и бију, или да свјетске власти завјете отимљу и да тјелеса мртвијех „затварају и секвестирају“.

5. Да царица не ће „никојим образом допустити, да свештенство нашег закона бојем трактирујетсe“, и љuto bi

казнила сваку свјетску власт, која би се усудила тјелеса мртвијех „секвестријати и под шпер поставити“.

6. Да царица не искључује српску омладину из католичкијех школа, и већ је „многе“ примила у „тако звану Пфланц-шул“, коју је школу царица основала.

7. Што се тиче примања Србаља у магистрате и у заточенијске задруге, то да има остати по наредби од год. 1752.

8. Да ће царица унапређивати Србље официре по заслугама, а и остале Граничаре, да не ће искључивати од државнијех службаба.

9. Што се тиче исповиједања и причешћивања осуђенијех на смрт, то је решено двојако: такове осуђенике треба свајда да исповједи наш свештеник, па да их и прати на стратиште, али то само у крајишком мјестима. Али у Провинцијалу и гдје то није било од прије у обичају, тамо има такове неизвјене пратити до градскијех врата римокатолички свештеник, „па ако их овај дотле својијем благијем наговарањем не обрати“, онда нека га од градскијех врата замјени православни свештеник. Ова је наредба саопштена 15. јуна 1763. свијем властима по Угарској и по Хрватској.

10. Ради ослобођења свештеничким кућа и њиховијех породица од порезе и од другијех данака, поновљена је на све војничке власти и на бана она наредба од 1758. г. што ће Штадија не хтједе извршити.

11. Ради омртвина иза покојника без дјеце и без тестамента, у Славонији, решено је 20. јуна 1763., да припадају митрополиту, као што су и од прије припадале.

12. Забрањено је православне свештенике, „што се их персона и црквених дјела тиче“, позивати пред свјетске судове, и ту их „хватати и арестирати; него оне, који што згријеше, треба одмах предати њиховој црквеној власти, да им она суди, а не свјетски судови. Ради осталојех туженијех тачака, које

нијесу овдје споменуте, вели митрополит, да се још очекују ријешења*)

Као што се ево види из овијех одговора, искроје наш епископат и остали, црквено-народни преставници, да се наши послови већ једном законито уреде, па да не зависе од самовоље штокаквијех државнијех власника. Али у Бечу још нијесу на то пристајали, него су ено уређивали наше ствари поједињијем наредбама, које су често биле једна другој и противне; које су биле неодређене, па су се могле окретати, како су коме боље прилијегале. Види се, да је држава још оклијевала, да наше послове уреди, јер се је бојала, да их не би могла уредити по својој жељи и вољи; а по народној жељи и вољи није опет била вољна да их уреди, него се тако крило декретима и резолуцијама. Чекао се је згоднији час.

А што је на српске тужбе и онаки декрет добивен, узрок је тај: што је још трајало исељавање нашег народа из Угарске, па су на двору ради били, да то обуставе и да народ удобрвоље макар и половнијем уредбама. Примајући митрополит горњи декрет из царичинијех руку, вели да му је царица изрично препоручила: „да бихом старали се емиграцију (исељавање) у народу нашем обуставити, а с друге стране трудити се и прилежати државу царску популирати (населити) и закона нашег људма од свију извањскијех страна насељити“.**)

Ово је најкашње и Ђенерала Петаџију отјерало у пензију. Увидјели су у Бечу, да је баш он највише дао повода српскијем тужбама, а осим тога уватио се у најпростијој лажи против владике Јакшића, у послу жумберачке уније, што ћу тамо потање и навести. И тако не могли га спасти сви његови заштитници у Бечу и у Загребу, већ га лицем на Бадњи дан

*) У конзист. архиви број 16 и 25 стар. писама. Упореди код Швикера, Polit. Gesch. d. Serben страна 222. и већ даље. Ова митрополитова окружница штампана је у Јетопису Срп. Матице, књ. 113. страна 143—148, па је вриједно прочитати, како је професор Витковић гадно ударио по митрополиту због окружнице, а то само да нешто рече, па макар било и без смисла.

**) Јетопис, књ. 113. стр. 148.

1763. отјерају у пензију. Као што рекох, Штација је управљао ћенералатом од 1754. до 1763. дакле скоро пунијех девет година, и ево видјесмо: колико је зла, пакости и насиља починио нашем свештенству и народу; и то колико се само дознаје из ово нешто званичнијех листина, што их овдје на ведох. А колико ли је тога морало бити, што се данас не зна? Какве ли је муке имао владика Јакшић, борећи се са овако бијеснијем и самовољнијем, царскијем доглавником, који је позван био, да дијели правду и да штити подвлаштени народ и његову вјеру од сваке неправде и од сваког насиља!! Али што су оваки власници бјешње гонили народ од Цркве и око Цркве, као оно краљ Вукашин свога сина Марка, тијем је и божји анђeo већма довикувао Србину: „Бјеж у Цркву Краљевићу Марко!“ И Црква га је спасла. Чини ми се, да бисмо и ми још и данас добро радили, да се на прадједове угледамо!

Штацију замијенио је ћенерао, барон Левин Бек, који је управљао Ђенералатом до своје смрти, која га задеси у Карловцу 22. јануара 1768. год. Бек је управљао и Вараждинскијем Ђенералатом. Промјеном овом настану одмах повољније прилике по Православну Цркву, јер Бек обрати већу пажњу на занемарену унутрашњу управу. Он настане за тијем, да подигне коју школу; да сагради коју житницу за гладне године и да истријеби крађе и отимачине, а у црквене и језуитске послове слабије се мијешао осим жумберачке уније. Али једва што је нестало Штације и његове солдачке силе, и тек што је проглашена најновија царичина одлука на српске жалбе, натуште се на ново страшни облаци изнад Православне Цркве у Троједници, и то жешће него игда прије — пријетећи јој, да је пољујају из темеља, па да је са свијем униште. А ево шта је било.

Трећи и најжешћи нападај римокатоличког епископата и хрватско-славонског племства на Православну Цркву у Троједници 1764. године.

У пролеће 1764. год. састаће се опет државни угарски Сабор у Пожуну. Хрватско-славонске жупаније, изабрав своје заступнике на заједнички Сабор, упрте им на леђа и пуне торбе свакијех тегота, да их истресу пред Сабор и да тамо потраже помоћи и лијека тијем својим штокаквијем невољама и теготама. Вјеровитичка жупанија напути своје заступнике, нека као највеће своје невоље изнесу и предложе Сабору ево ово:

1. Да се не трпи ни једна друга вјера осим римске у Троједници, и с тога да се не допусти слободно извршивање вјере грчко-несједињенима као ни: Јеврејима, Лутеранима и Калвинима.
2. Да нам се не допусти подизати својим школа.
3. Да нам се не допусти градити зидане цркве.
4. Да се над 120 православнијех породица поставља само један свештеник.
5. Да се ни нашем митрополиту ни владикама ни у опште свештенству не призна пред судом „право заштите“ (*jus Asyli*), него да се и свештенство наше, које би било за главу осуђено, и без деградације одмах преда свјетскијем магистратима, као и остала свјетина (*gleich wie übriges Gesindel*).
6. Да се наше свештенство у свему подвласти жупанијскијем и спајинскијем властима.
7. Да наши манастири не смију никога примити за искушеника без жупанијске или спајинске дозволе.
8. Да се одузму сва имена од нашијех манастира.
9. Да се забрани калуђерима просити милостиње за своје манастире.

10. Да се омртвина иза свјетскијех покојника, који умру без дјече и без тестамента, не дају митрополиту него спахији.

11. Да се све земље и сва имања одузму од митрополита, па да се то преда католичком свештенству.

12. Да се српске привилегије прогласе као укинуте, а да се укине и ц. кр. придворна Хофдепутација, која је установљена на темељу српскијех привилегија.

13. Да се свештенство и народ потчини у свему градскијем законима и судовима.

Прије него су хрватско-славонски заступници изнијели ове приједлоге у Сабору, сазна за њих митрополит Ненадовић, па одмах похита у Беч, да о томе извијести министра Бартенштајна, као предсједника Српске Хофдепутације. Овај се страшно зачуди и чисто није могао вјеровати митрополиту, да се тако крупне ствари могу захтијевати од стране хрватске, послије онаке царичине опомене прије десетак година; па бојећи се великијех неприлика и заплете, који би могли због овога настати, јави министар за све царици. Па и самој царици било је ово врло неугодно и зазорно, и с тога даде она министру посебни напутак ради тога 28. маја 1764. гдје изјави, како она не ће никада допустити „да се што закине српскоме народу од данијех му привилегија“, и с тога нека министар са угарскијем канцеларом и са осталијем особама ову ствар „зрело расуди“, па да се онијех 13 приједлога, славонскијех жупанија, и не узимљу у расправу на државном Сабору, и да их не прими угарско племство, него да се „ти шкодљиви приједлози са свијем забаце“. Али по што су и Хрвати и Мађари ужасно мрајели и на нас Србље и на српске привилегије — то се не испуни царичина жеља, јер хрватско-славонски заступници збиља предаду дугачак списак својијех потужака, заједничкоме Сабору, међу којијем потужицама изрећаше и тужбе на Србље, и то хрватско-славонски сталежи у тачкама под бројевима: 2. 3. 5. па све редом до 17., дакле све у петнаест тачака; а Мађари изнесоше своје тужбе

под бројевима: 9. 20. 35. 44. и 68. Све тако поднесу 21. септ. 1764. у име Сабора царицм на одобрење. Ево и тијех страшнијех тужаба у краткоме изводу:

2. тачка. Сталежи моле царицу, да изволи потврдити законски чланак 46. од 1741. год. и друге чланке, што су с овијем наведени, по којима је слободно само римокатолицима имати непокретнијех добара у овијем краљевинама; па да тај закон важи и за митрополитско имање Даљ, у вјеровитичкој жупанији, и за сва имања, што их држе калуђери манастира Ораховице; али тако, да буде дозвољено свакоме племићу римо-католичке вјере такове посједнике са имања прогнати по закон. чл. 33. од 1715. године.

3. тачка. Да би дотле, док се тај закон не изврши, Србљи, посједници непокретнијех добара, подвлаштени били жупанијским властима, гдје су им и имања.

5. тачка. По што грчко-несједињени, гдје живу помијешано са римокатолицима, не само да не светкују римскијех празника, него их још узнемирују: литијама, исмијавањем и ругањем, а што је још горе, „ни самом светом причешћу не одају спољашњег поштоввиња“, — то с тога моле царицу, нека најстрожије заповједи према највишем рескрипту од 19. сеп. 1758., да Србљи морају клецати, кад се проноси причешће, и да морају светковати свечане празнике: Ускре, Божић, Спасов-дан, Духове и Брашанчево, па да се то узакони и да се даде за то пунा власт жупанијама.

6. тачка. Да се забрани православнијем владикама примати за секретаре и за економе људе лутеранске или калвинске вјере, као што пакрачки владика и сад има таког човјека за секретара.

7. тачка. Да се укине дозвола ради јавног богослужења која је дата Србљима у Копривници још за војничке управе.

8. тачка. Да се забрани калуђерима по Славонији глотити народ својима прошињама.

9. тачка. Да се поставља само по један свештеник над 130 породица, па с тога да се забрани владикама постављати свештенике у онијем мјестима, где их сада нема, јер од туда настаје велика штета по спахије, што свештеничке куће не плаћају никаквијех пореза. (Ово су молили и Мађари).

10. тачка. Да се боље утврде штоларни свици за владике и за свештенике јер да јако глобе народ.

11. тачка. Да се Србљима не даје племство јер је противно зак. чланцима 30. од 1630. г. § 5.

12. тачка. Да се забрани митрополиту и владикама постављати свештенике ма у којем селу без дозволе за то од спахије, чије је село.

13. тачка. Да се не допусти по зак. чл. 10. од 1715. да владике примају омртвина иза покојника, који умру без дјеце и без тестамента.

14. тачка а. По највишој царичној резолуцији од 2. маја 1753. слободно је било Србљима подизати себи цркве „без обзира на грађу“ у свима мјестима, где је било најмање 30. православнијех породица; али туже сталежи да су „несједињени попови тако луди“ (obesi), да убијају народ грађењем новијех и скupoцјенијех цркава или поправљањем старијех, које су још са свијем добре. С тога замолише, да би царица горњу дозволу промијенила на више од 30 породица и да би наредила, да се не смије подићи ни једна црква без дозволе жупанијске власти.

15. тачка. Да се не би дало „право заштите“ (Jus Asyli) православном свештенству пред судом, већ да би се с њим поступало као и са осталом свјетином.

16. тачка. Ова тужба гласи од ријечи до ријечи: „Најпослије сва ова зла расту отуда, што се одвише шири шизматичка заблуда. Ма да је законскијем чланком 46. од 1741. одређено, да је запријечено грчко-несједињеноме митрополиту свако вршење правне власти над свештенством и над народом те вјере у цијелом опсегу овијех краљевина, — то ипак, кад

расудимо, да су три моћна владичанства основана посред нас: у Плашком, у Костајници и у Пакрацу; и то владичанства, која се по казивању странаца, већ надмећу с нашијем; кад расмотримо све њихове манастире, све већи и већи безакони број њиховијех попова — онда опет грофовске и баронске називе, што су дати људма те вјере, — па што је још жалосније, и племићка писма, која су дарована особама те врсте, по којима су оне власне држати те земље; — онда име илирског народа, које су узели на се; — успјех, по којем су добили ону, нашијем законима убитачну владу, што се зове Српска Хофдепутација, па као пошљедицу томе — чудновато напредовање свију њиховијех послова, од чега нас наше власти, наше управе, наши општински закони само слабо заклоњају: кад све ово марљиво расудимо, увјерићемо се (како то свједочи закон. чл. 14. од 1704. г.), е заиста не ће дugo требати, да се, недавно у ова краљевства унесена шизма, изједначи са нашом вјером, која оvdје господари. С тога нас обузимље оправдани страх гледајући ово грдно тијело, које се протеже од московскијех граница, па до Јадранског Мора, и које је уједињено под влашћу једнога митрополита, — да ће временом угушити и нашу вјеру и нашу државу; а особито кад расудимо на ону страшну слогу овијех шизматика са војничкијем сталежем, гдје су своје користи узајмично укрстили, па с једне стране војнички сталеж обикао је размицати своје границе, користећи се особито шизматичкијем насиљничијем нападајима, а с друге стране опет несједињени Грци силно себе раширују под моћном заштитом војничког сталежа“.*)

*) „Adeoque justus Nos metus incessit, ne progressu Temporis rubida Vasti adeo fere a Moscoviae Finibus ad Mare Adriaticum protensi, Solaque Metropolitae Authoritate uniti Corporis hujus felicitate Religio statusque Noster penitus opprimatur, praesertim si formidabilem illam Schismaticorum horum cum Statu Militari Unionem reputemus, qua Interesse suum ita complicuerunt, ut et Status Militaris Suos, potissimum per violentas Schismaticorum Invasiones fines extendere, et Graeci Ritus non Uniti suas subpraepotenti in facti via Status Militaris Protectione fimbrias dilatare consvererunt“.

„Толикијем и тако страшнијем залима, која раздиру нашу утробу, може помоћи само ваше величанство, јер ће име вашег величанства, које је Божијим промислом одређено, да га цијело Хришћанство слави због обнове назива апостолског краља, — исто тако остати у вјечној успомени код нашег потомства, што сте у нашијем земљама опет успоставили католичку вјеру. С тога молимо, да изволите најмилостивије заповидједити, да се сва дјела, која се тичу неунијата, грчкога закона, рјешавају код угарске придворне канцеларије, а не код Хофдепутације, и да се тој Депутацији одузме свака власт над овијем народом“.

Најкашије под бројем 17. замолише Хрвати на дугачко и на широко, да се укине Вараждинска Крајина, па да се Србљи подвласте жупанијскијем властима.

Ето, ово су те језуитске тужбе, које су поднесене у име хrvатско-славонскијех сталежа, а са заједничког Сабора, који није баш све оне жупанијске тужбе усвојио као и. пр. да се забрани подизати школе и примати искушенике у манастире. Од стране мађарскијех сталежа замољено је: под бројем 9., да се забрани владикама рукополагати више свештеника него је потреба, јер се тијем умањује пореза.

Тачка 20. тиче се вароши Столног Биограда, где се туже, да су по вишој заповиједи морали примити неколико Србаља за грађане (пургере), а то да је противно варошкијем привилегијама, па с тога моле да се те привилегије поштују.

Под бројем 25. замољено је, да се у смислу члanka 18. од 1741. и 24. од 1751. и остала мјеста, где живу Србљи, припоје домаћијем жупанијама. Ово се тицало Банатске Крајине.

Под бројем 44. замољено је, да се нека воденица манастирска на ријеци „Јарчина“ у сријемској жупанији уклони, јер да се с тога та ријека излијева, па да чини велику штету по пољима.

Знаменита је тужба под бројем 68. Ту се потужише сталежи на православне владике и на свештенство, да се не држи штоларнога свитка, који је узакоњен чланком 52. од 1715.

и који је на ново потврђен 1753., него да свештенство на различне тајне начине глоби народ, особито пишући само тестаменте, гдје све имање запишу на задужбине, а нашљеднике да оставе често без сваког нашљедства, од куда настаје штета и по краља и по спахилуке и у опште по државу. А што је још горе, да православни свештеници не ће да сахране мртваца док им се не плати мртвина, макар се за то морала продати и једина кравица из куће, или позајмити новац ма од куда. На владике се потужиште, да много свештеника рукополажу, по „три, четири и више у једном маленом селу“, а по што су свештеничке куће ослобођене од свијех данака, то да настаје отуда велика штета по државу. Наводи се за тијем поименце, како је по попису од год. 1763. у бачкој жупанији број душа у свештеничким кућама износио 320. Те су свештеничке куће имале: 1436 волова раднијех и у жељепу; 1170 коња раднијех и у ергелама; 7690 оваца и коза; 18.338 креста шенице; 4464 креста јечма; зоби 3111 креста. А у арадској жупанији исте 1763. године био је у 120 села 241 парох; њиховијех сродника 178. Ове су куће имале: 543 вола; 471 коња; 463 краве музаре и 320 јаловица; 2357 оваца и коза; 2266 свиња; 1200 пожунскијех мијерова озиме шенице; 351 миј. јечма; $237\frac{1}{2}$ мијерова зоби; $471\frac{3}{4}$ миј. кукуруза; 297 мотика винограда; 1493 воза сијена; шљивика, из којијех се добије 151 аков ракије (мало виједро); 23 воденице; 58 ракинскијех котлова (*Ahenorum*); 708 кошница. На арадског владику потужиште се, да сваке године облази своје владичанство, и да узимање од народа у „име дара сад 150 фор., а сад и више или мање“, па ако му се то не плати, да онда затвара народу цркву. Најпослије потужиште се и за то, како Србљи добивају поштанска звања „ако и нијесу племићи“, па да и ови с породицама не плаћају данака на немалу штету државнијех пореза. Овдје је вриједно примијетити, како су Мађари намакли Хrvate, да они великијем мањем лупе Србље по глави и да они моле, да се укине Српска Хофдепутација,

а на корист Угарске Канцеларије. А ни помислили онда нијесу, да би српске послове искали за себе. А данас би им то ваљало.

Већ сам спомену какво је било расположење на царскоме двору ради хrvатскијех тужбa, још прије него су изнесене пред заједнички Сабор; с тога их царица онако с реда просто одбијe. На све ове тужбе изађe 18. јануара 1765. кратак царичин одговор, гдјe им рече, да законски чланак 46. од 1741. остајe неповриjeћen, а то ћe рећи да у католичку вјеру не ћe нико дирати, а докажу ли сe какви изгрedi и злоупотребe било у штоли или у другом чему, то ћe онда царица томе помоћи и осим Сabora. А на жалбе угарскијехсталежа изађe резолуција само на 68. тачку, гдјe царица обећa, да ћe дати извидjети нередe у погледу штолe и „ексцесa“, и код владика и код свештенства.

На 17. тачку одговори царица послијe хrvатскомe Сaborу: „да је Крајина подигнутa великијem трошковимa краљевскијem, да је веомa корисна, не само овомe краљевству, већ цијelom e хришћанскоm свијetu, па би јe штетa била раскидati, само да ћe сe уредiti помањe пограничne размирице“.

Из Беча пошаљu митрополиту Ненадовићu оне тужбе збog штолe и збog нередa, и он употреби и ову прилику, па замоли владu да допусти, да сe састane српски Сабор, па да сe свe лијepo уредi. А ево од ријечi до ријечi, како јe митрополит за Сабор молио, у преставци од 24. декембра 1764.

„За то јесам још данашњом поштом Њиховијem Величанствимa ovako како је у првијеној копијi, најсмиренијe предложио и за свештенство и за штолu, да би народу самom допустили уредбу чинитi, пред царским војинским комесарom, како је и до сада закон и обичај био, а за 46. артикул 1741. год., који је и ове год. опет потврђен, да би me најмилостивијe наставили, што ћu јавити клиру и народу, и чиме ћu их утјешити, по што smo за онај артикул 1763. најмилостивијu резолуцијu добили, да smo од његa изузети по

нашима привилегијама, и да тај артикул не ће „прејудицирати“ нашој духовној јуридикцији у краљевинама Хрватској, Далмацији и Славонији“.*)

Ове митрополитове ријечи с тога наведох, да се види, како нема право професор Пико у својој историји о Србјима, где подмеће митрополиту Ненадовићу, као да је био противан саборском састанку 1768., и да је био немаран за народне ствари. Та он је баш виш пута наваљивао ради народног Сабора, али се у Бечу дugo не дадоше склонити на то; јер су се највише бојали ревнога и одлучнога митрополита Ненадовића. А да овај митрополит није шуровао са власницима по Бечу против свога народа, као што то професор Пико и Витковић пишу, најљепши свједочи сам министар Бартенштајн, што ћу на своме мјесту изрично и навести.**)

Тако прегримље и ова олуја изнад Православне Цркве у Ђесаревини, и она оста и на даље неповријеђена, и ако не уређена, ка што је и дотле била. Све је опет остало на привилегијама и на поједињем наредбама, а све је то било,

*) Види све тужбене тачке онако, како су усвојене на заједничком Сабору под бројем 82. стар. пис. у конзис. архиви.

Царичин одговор на тужбе хrvатскијех стајежа гласи од ријечи до ријечи:

18. Jan. 1765. „Ad Postulata Regni Croatiae. Ad 2dum. usque 14tum. inclusive.

„Ea est mens Suae Mattis, quod articulo 46. 1741. pure inhaereatur, excessus autem vel abusus, si qui tam in materia stolae, quam etiam alli specificie remonstrandi evenerint, et Sua Matts. regraesentati fuerint, etiam extra Diætam de prompto remedio benigne dispositura est“. У конзис. архиви број 89. стар. писама; а послао их је митрополит Ненадовић владици Јакшићу са поруком, да за све јави барону Микашиновићу „и коме још знаете у епархији, да знају шта се ради“. Ту је и копија од преставке ради Сабора. Блажени митрополит Ненадовић сваку своју преставку на владу, достављао би у пуном пријепису свијем владикама, а исто тако и владине одговоре.

А што је одговорено Хрватском Сабору види код Смичкиаса II. стр. 345.—346. Упореди, Швикера Pol. Gesch. der Serben, стр. 229.—235.

**) Упореди Срби у Угарској по пријеводу Ст. Павловића II. 152. Бартенштајн, по пријеводу Сандићеву 103.

како већ рекох, врло непотпуно и нестално, и свака је власт, и привилегије и наредбе, тумачила онако, како јој је када ишло у рачун. Еј, да лијепе ли среће, а још љепшег спомена, да су нам хришћански бискупи и хрватски племићи помагали утврђивати Словенску Цркву, а не рушити је из темеља!!

Српски народни, расправни и изборни Сабор
1769. године.

Из свега до сад написанога, сваки ће поштовани читалац јасно увиђети, у каквом је јадном стању била Српска Православна Црква амо у Ћесаревини, ево и послије седамдесет и више ли година, од како су добивене народне привилегије. По цијелој се Митрополији осјећала пријека потреба, да би ваљало на темељу привилегија поставити неке сталне и уредне законе, који би имали попунити привилегије, и који би јасно одредили, како стоји Српска Црква према држави и држава опет према Цркви, па да се привилегије не тумаче сваки час друкчије, и да се од њих не закида све једно по једно право. Због таког стадног црквено-народног уређења искао је митрополит Ненадовић више пута, да се сазове Сабор; али у Бечу не хтједоше на то пристати, ма да су и сами увиђали, е је пријека потреба, да се уреде српски послови. Влада је хтјела, да што већма скучи српске привилегије, а знала је, да Сабор не би то допустио, па је с тога зазирала од Сabora, а највише је зазирала од митрополита Ненадовића. Шта више, у Бечу покуша влада, не би ли то како уредила сама без народа. Озбиљни договори и дуге расправе вођаху се због тога 1755. и 1756. године између Угарске Канцеларије и између Српске Хофдепутације; али најпослије не могоше се ове двије власти никако погодити ни сложити, јер се обје отимаху о Србље, и с тога и не ураде ништа, него остане све и на даље како је и било.*)

*) Швикер Pol. Gesch. d. Serben стр. 189.—215.

Још је прње и жалосније изгледала Српска Црква у то доба изнутра. Није било никаквијех сталнијех уредаба: ни за митрополите, ни за владике, ни за свештенике ни за општине. И с тога се гријешило што но ријеч: и озго и оздо; јер нико није имао прописанијех правила, којијех би се морао држати. Највећу је неприлику задавало, као и данас, наплаћивање владика и осталог свештенства, и онда намицање другијех штокаквијех трошкова. Народ је морао све да сноси и све да плаћа, а плаћања су била огромна, па се тешко и претешко смагало. А сва наплаћивања сабирале су саме владике и свештенство, па је због тога долазило се до честијех и неугоднијех сукоба. Држава се у то још није мијешала. Шта више, њој се чинило и оно сувише, што је народ тако, од добре воље, плаћао. Истина, били су постављени неки штоларни свици, али су ови слабо извршавани. О овијем свицима казаћу више у чланку о дотацији. Отуда су биле настале свакојаке злоупотребе и код народа и код свештенства. Смишљало се је на сваке руке, како да се дође до које паре. Било је с тога и глоба и свакијех другијех „истјазанија“. Није се друкчије ни могло живјети, кад је све било неуређено. Друга је неприлика, за коју су највећма запињале државне власти, настала од туда, што је нашега свештенства врло много било по свијем владичанствима. По привилегијама а и по некијем познијим царским наредбама, свештеничке куће слободне су биле, осим у Карловачком Ђенералату, од десетка и од другијех штокаквијех државнијех данака и намета, па с тога су, већином боље српске куће, паштиле се, да им у кући буде свештеник. Друге јавне службе и онако су биле затворене за Србље. Па је свака бола кућа срећна била, кад је бар свештеника бројила у задруги. Владике су тијем радије задовољавале овакове куће, које због наведеног узрока, а које опет и због тога, што им је то доносило знатне приходе за њихово издржавање. Али и саме црквено-парохијске потребе онога времена изискавале су много већи број свештеника,

нега што то данас изискују. Видјели смо, да је народу са свијех страна пријетила унија, и с тога су владике приморане биле, да што више рукополажу свештеника, да тако што већма умноже посаде у нападнутом граду. А кад је град у опасности, не бирају се свагда најбољи и најизврснији војници у посаду. Онда важи она: боље икакав, него никакав! Нијесу дакле владике зло радиле, што су у српске имућније куће постављале домаће свештенике. Бар амо код нас, код силне растресености села и кућа по селима, било је то од велике користи по вјерски народни живот. Осим тога тада је требало и за прквено-парохијске службе много више свештенства него данас. Заповиједанијех празника светковало се тада тројином више него данас. У свакој цркви морале су се вршити све прописане црквене службе са цијелијем дугијем правилима напе Цркве. У варошкијем црквама све се је то вршило редовно по сваки дан. У наредби митрополита Ненадовића од 30. августа 1754. најоштрије се заповиједа, да сваки свештеник држи по варошима „по сваки дан“, а по селима на све празнике: 1. бдјеније; 2. јутрењу; 3. часове; 4. литургију; 5. девети час; 6. вечерњу и 7. повечерје. Тада је било много више и парохијске службе. Свака крштена душа почевши од осме године морала се бар три пута преко године причестити. Тада су се и господа исповиједала и причешћивала! А исто тако ријетко је ко умро без хришћанске спреме и утјехе. Најпостије како није било богословскијех школа, то су и због тога постављале владике по више свештено-служитеља код једне цркве. Тако су млађи, ђаконишнући и капеланишући уз старијег свештеника кроз више година, изучавали и усавршавали се у свијем, и црквенијем и парохијскијем службама. Очевидно је, да онда владике нијесу могле дати одмах младоме свештенику парохију чим су га рукоположиле, него су га давале некоме старијему свештенику, понајвише сина оцу или зета тасту, да се најприје спреми тако за пароха. На та потреба није ни данас престала, а камо ли се је онда могло бити без ње. Грдна је дакле не-

правда, што се обично тврди, да су владике из онога времена рукополагале велики број свештеника само због своје личне користи. Због многобројног свештенства највећма су нападале државне власти и неке спахије на митрополите и на српске владике; јер су свештеничке куће, како већ рекох — ослобођене биле од штокаквијех данака и намета, па је то било неправо властима и спахијама, што су они тијем били у неколико сускраћени. Још је 1754. наваљивала бечка влада на митрополита Ненадовића, да одреди сталан број свештенства за Славонску Крајину, али се митрополит не хтједе покорити томе. Он пошаље влади опширу споменицу, где у четрнаест тачака доказиваше влади, да нашега свештенства није сувише, и да се ту не да сталан број одредити. Ту митрополит доказује влади: да су код сваке наше парохијске цркве нужна „три попа и два ђакона, због два главна узрока, јер прво, наши су свештеници ожењени, па се морају због тога сваке недјеље у служби мијењати, а црквена служба испте, да један свештеник с ђаконом службу служи, а друга два свештеника да поју на десној и на лијевој страни; а онај други ђакон да „канерише“ то јест говори „антифоне“ и да почиње пјевати каноне. Друго, што по нашем закону за свештање масла треба седам свештеника, а мање од три да не смје никако бити“. Даље ређа митрополит влади силне црквене и парохијске службе, које свештенство мора да врши, доказујући, да мање свештенства не може бити. А на крају вели митрополит, да он сам од своје не може регулирати ни свештенства нити „преко једин крат изреченаго синодалнога оконченија“ ниче-соже творити, и стоит при их величеству к совершенију сего обштенародни Сабор всемилостивјејше дозволити се.*)

Дакле и овдје је митрополит искао Сабор.

Осим овијех неприлика било их је много „озго“ — код епископата. Било је и нашијех владика, који се угледаше на

*) У конз. архиви број 14. стар. пис.

мађарске и на хрватске спахије и на римске бискупе, па и они сташе поступати са својијем свештенством и с народом онако самовољно и насиљнички, како су бискупи и спахије поступали са својијем поданицима и подвлаштеницима. Неке владике глобише без ијереје и без разлога и свештенство и народ. Па не само то, него неке владике злостављају своје свештенство најгадније. Било их је, који су своје свештенике: затварали, у пута сапињали, батинали, парохије им одузимали па и браде им бријали и без истраге и без суда. А да боме, било је и свакојакијех свештеника. Кад човјек завири у старе листине увиди, да није могло бити друкчије у много и много прилика. Било је свештеника, који су носилије рукоположења тако се владали, као да над њима нема никаква господара. Било је ту груднијех безаконика. Само се још онда опажа она невоља, по којој је свештенство тражило заштите код својих владика, чим су их повијале државне власти, а кад је владика казнио неког неваљалог свештеника, он је онда тражио заштите код државнијех власти, ваљајући на владику дрвље и камење. Што су владике радиле од свештеника, то су исто опет ови радили од свога народа — од својих парохијана. Али и то ваља знати, да су онда свештеници вршили и духовни запт над народом. Свако богохуљење, свако безакоње, свађе, бијења, недржање поста и осталијех вјерскијех обичаја — онда су свештеници сами казнили без државне власти. Крупнија безакоња ишла су пред владику, да их он казни. Гдје нијесу доста биле духовне казне, ту су употребљавате и тјелесне: затварање, бијење, ујармљивање и т. д. И ја сам увјерен, да је све то морало бити тако.

Али ово није право било граничарскијем властима, које су наше свештенство и онако мразиле. Оне су сваку прилику употребљавале, да што већма истисну православно свештенство из народа само да своје господство и своју силу утврде над народом. Ишло се дошљедно и прорачунато за тијем, да држава буде неограничени господар, не само у држави, него и

у Цркви. А да се то постигне, требало је рушити и власт и углед српскога митрополита и његовијех владика, а онда већ и осталога низега свештенства. Кад не могаше митрополите и владике поуњатити, ваљало их је у очима свога народа поништити, понизити — омаловажити, вајек се надајући, да ће се онда доћи и до несрећне уније. С тога су летјеле небројене тужбе у Беч на владике и на свештенство због тобожњег глобљења и због другијех свакијех нереда, а те су тужбе управ ваљале Бечу, само да се влада тијем што већма уплате у српске домаће послове, које су по привилеђијама сами Србљи требали да расправљају. А кад се тужи, обично се домеће више него и што јест на самој ствари. Било је тужба и лажнијех, јер су тужиоци ужасно мразили владике и народ као и сваког онога, који се ту у силу трпи. Ревни митрополит Ненадовић, чим би чуо, да неки владика гријеши, одмах би се трсио, да то или благијем опоменама, или оштријем пријетњама излијечи. Тако је митрополит више пута опомињао костајничко-сјеверинског владику Јосифа Стојановића, да не глоби ни свештенства ни народа, али то није ништа помогло. Овај старац није се могао од те мане одвратити, докле га нијесу отјерили са управе, о чему ћу касније више казати.

Него се и у овоме приједмету грдно гријеши у осуђивању нашијех старијех митрополита и владика. Због покојег случаја баца се та љага на све наше владике. Већина и странијех и нашијех писаца описује их, да су глобили и на сваке руке гулили свој народ и своје свештенство већма, Боже прости, него турски бези и остали насиљници. Али, када се проуче тешке неприлике и невоље онога времена, изгледа то са свијем друкчије. Излази нам то, да је за те штокакве глобе баш онај крив; ко је ту крвицу обалио са себе на митрополите и на владике. Сви наши митрополити, почевши од Арсенија Чарнојевића, па онда више пута и наше владике, и посебни народни изасланици, одлазили су сваки час у Беч, ради црквено-

народнијех послова, гдје су се који пут и по више мјесеци бавили. Ти су путови били врло скучи у оно вријеме. Још је срећа, што су наши стари митрополити и владике вјечито постили, те се с малијем задовољавали. Живјели су ти људи строго испоснички. Па да су они у Бечу само на себе тронили, било би народу доста трошка; али су они морали „господствујунту њемачку господу“, и велику и малу, крупнијем новцем подмићивати и умилостивљавати, само да што постигну за народ.

Свака дозвола, да се смије држати Сабор; свака потврда народнијех привилегија; свака повољна царска одлука; свака потврда изабранога митрополита — све то стајало је наш народ лијепијех новаца. О томе има сијасет доказа, али ће само да неколико наведем.

Кад је умръ митрополит Ђаковић, оде владика Подгорчанин, који је за њим и митрополит постао, да моли дозволу за Сабор ради избора новога митрополита. Из Беча пише он 18. септ. 1708. Будимцима:

„ Али таку дозволу за Сабор са великијем ма-
ром и слогом и потрошком треба чинити. Новаца нема ни од
једне стране, а што је нешто било, то је покојни митрополит
још за живота раздао по канцеларијама, и то се не зна.
Него како је умръ митрополит, умрли су му и дарови. Сваки
гледа из нова као што и послове за нове држе, да се о њима
ради. Због тога вашој општини ову дужност јављамо, ако мислите о
кome општенародноме напретку, и о своме Православљу и о
мирном живојању, да бисте једногласно о томе порадили са
слогом, и да се приправите од ваше стране трошком за оно
вријеме, када би Бог изволио, да буде Сабор ради избора
поглавара“.

„И кад би вас позвали на Сабор, кога наредите и пошаљете,
нека буде из нова општенародни трошак; јер је прошле го-
дине лакше било: нашла се „подушина“ светопочившег па-
тријарха и с тијем се радило. А сада је толико дуга учињено

за митрополитова живота, ради свију народнијех послова. За то треба да народ и дуг плати, који је до сад учињен“.*)

Дакле, ево одмах послије смрти митрополита Ђаковића било је и дуга „ради свију народнијех послова“. И тај је дуг непрестано растао, јер се све чешће морало ићи у Беч. Послије смрти митрополита Мојсије Петровића нарастао је тај дуг на 17000 фор. А нашљедник Мојсијев, Вићентије Јовановић, пише такође Будимцима 6. новембра 1732. из Биограда: „Вријеме је одмах горе (у Беч), а није чиме..... Сад је вријеме, заиста велим: или пасти или се избавити од свију неисказанијех биједа; не може се ријечима ништа урадити, вели премудри Исус Сирахов: Када злато говори мучи свака ријеч, просто рећи: када злато говори, уста муче“.

Ово је митрополит Вићентије писао послије Сабора, кад му је ваљало поћи у Беч са саборскијем изасланицима, да поднесу цару молбу, како би се отклониле грудне неправде, што их чине државни чиновници: који поступају с народом строго; који глобе народ; који псују и злостављају свештенике и свјетовне људе; који неправедно затварају људе; који срамоте женскиње; који забрањују народу зидати цркве и који узимају велике камате и десетак. За ове саборске изасланике рекоше Будимци у своме писму од 3. марта 1733.

„За ове депутатирте и посланике од народа, да се наредут и да идут цесарском двору саветујемо, и да би господствујушту њемачку господу новцем умилостивили, кад се на ино не може“. И митрополит је отишао у Беч са посланицима, те је све срећно постигао, што је народ желио. Али им је у Бечу нестало новаца и за живљење и за подмићивање, па ево како је отуда писао митрополит будимском владици:

„И тако великом милости и славом свршишмо и из министарскијех руку примисмо, и све имамо у рукама. Али је

*) Гласник 2., одељак књиге III. листина 73.

с ваше стране наопако. Чиме сада да наша обећања извршимо? За што ли тако учинисте, да сад лажемо и да се испричавамо, имајући дјело у рукама, и данас би могли поћи, да не очекивах вашу худу помоћ? И до данас ништа не примисмо, осим од г. костајничког и славонског (т. ј. владике). И ви са осталојем сад лијепо и нас и дјело свезасте, и код овлике радости и милости сад имамо најгору скрб; и већ смо задужили крстове с врата и што смо гођ имали, те смо доселе живјели. А данас намислисмо заложити шкрињу са одеждама, да би нашли канцеларијске и извјештачке намирити трошкове, па да можемо за доминијум (т. ј. имање Даљ) и друга дјела уредити“.... „И овога сијасета још никда није било у нашем народу; како се не бојите Бога, да не излије на вас свој гњијев, нас толико мучећи. За то постарајте се каквијем вам драго начином, да нам помоћ пошаљете, да се одавле одријешимо и да не затворимо врата милосрђа цесарскога величанства и цијелога двора, да у напредак не можемо ништа корисна израдити. С тога се пожурите послати што најбрже можете 1000 фор., да подмиримо обећања“.

Већ сам споменуо у првој књизи на страни 298, како је оно наш Сабор 1735. закључио, да и наш народ издржава о своме трошку цијелу једну регементу коњаника. И тај је трошак распорезан на цијелу Митрополију. Па шта ли је то морало стати трошка?

Споменуо сам и то, како је царица Терезија 1743. потврдила народне привилегије, па ваља знати да је због те потврде задужено равно 26.700 форината. Овај дуг распорезан је на сва владичанства. Кад је умръо костајничко-лички владика, Андријевић, је ви како писа из Беча 3. јануара 1750. митрополит Ненадовић архимандриту и администратору Јакшићу у Плашки:.... „При том вама и обојици егзарха, а и свијем свештенијем и свјетскијем, костајничкијем епархијанима јест у памети, да је од општенароднога карловачкога Сабора 1744. г. за „потврђеније привилегиј“ у потрошак на епархију костај-

ничку, порез а то и наложено на клир и народ 1500 фор., коју суму да саберу и да исплате, јест још за времена блајено преминулог патријарха од његова величанства, нај јаснијег нашег принца, и од његове преузвишености господина, хрватског бана, а од њих на друге команде заповијед издата, да крјепко настоје ову суму од клира и народа наплатити, како из приложенијех овдје пријеписа на њемачком и на нашем језику видјети и костајничкијем епархијанима показати можете. Па по што је то „небреженијем“ покојног г. архијереја несабрато и неиздато остало, а зајмодавци цесаро-краљевскоме, превишињем двору непрестано туже и досађују, па и на народу дуг под интересом лежи: то је воља њезина величанства, да свака епархија своје исплати.

„С тога имате се ви са егзарсима, протопопима, свештеницима и официрима договорити и о томе се посавјетовати и порезати, да одмах почнете ту речену суму 1500 фор. од костајничке епархије сабирати без свакијех рештанција.

„А осим тога, да у времену, кад смо ми овдје 15 мјесеци ради дјела обадвију епархија у Бечу били, и слободу Црквама солицитирали, наложено било на костајничку епархију, да нам половину трошка плати, како се и покојни епископ на Сабору 1748. године пред архијерејским Синодом обвезао нама од своје епархије, клира и народа платити 1000 фор., и то до данас неисплаћено стоји“.

„К томе још и народни агенат, господин Аренг, има од покојнога епископа облигацију на 815 фор. што је за епархијска дјела овдје провиђао и своје пензе трошио, и сад иште да му се плати. Тако у овоме равно договорите се и посавјетујте, како ће се ових 1815. фор. осим оних 1500 фор. општенародних покупити и исплатити“.

А кад је Лика с Крбавом подвлаштена под Карловачко Владичанство, онда је одређено, да од онијех 1500 фор. плате 500 фор., па још ни 1752. није то било плаќено, јер исти

митрополит, у писму опет из Беча од 20. октобра 1752. жури владику Јакшића, да то сабере и пошаље му:

„Надамо се, да ће те и на (осим Наших и претков Наших) дугове помислiti, и сад у проласку од Лике и Крбаве оних 500 фор., за потврду народних привилегија дужних, сабрати и Нама послати“.*)

Ваља ми овдје примјетити, како сам то већ казао у првој књизи, да је споменутих 26.700 фор. наш народ баш онда задужио ради потврде народнијех привилегија, кад су у исти мах српски војници, — „купивши себи за своје новце ратне потребе па добро снабдјевени“, — храбро се борили по Баварској, по Чешкој и по Италији, како нам то посвједочи царица у својој привилегији од 1743. године.

Има овакијех доказа још сијасет, али и ово је доста, да се види: на што су наши стари митрополити и владиће, а преко свештеника, сабирали новце од народа. А како је мучно ишло то сабирање, само мислiti можемо по данашњијем пријликама. Та ето колики је данас дуг само саборскијех трошкова!

Ми се данас морамо дивити и великом мару нашијех старијех владика и великој пожртвованости нашега народа из онога времена. Ту је морало бити сваке муке са народом, док се је тај новац сабрао од народа, а државне власти, и онако кивне на наше свештенство, биједише га, да оно глоби народ просто за своју властиту корист. Нијесу онда владиће могле смоћи и покупити толике трошкове просто циркуларом, него је ту требало обијати све прагове својијех Хришћана, па на сваке руке окретати и мамити, да се што добије. Наше старе владиће биле су уједно црквени порезници и екsecутори, а да су ти људи и данас најmrжи народу, не треба доказивати. Грудна се неправда чини нашијем старијем старјешинама и наставницима, кад их неблагодарни потомци објеђују, да су гло-

*) Гласник, II. оделак књ. III. листине 56. 94. и 101. У конзист. архиви бројеви 1. 12. и 119. стар. писама. Упореди: Вићентије Јовановић од Дим. Руварца, Земун 1886. стр. 31—38.

били народ, само да своје кесе напуне. Та ево српски митрополит зајаже свој крст и своје владичанске одежде, само да се прехрани у Бечу, обијајући државне прагове и канцеларије ради народне среће и опстанка: а како је баш овај митрополит награђен од некијех ученијех својијех потомака, казао сам у првој књизи на страни 299.

А осим тога и то данас знамо, да су многи од нашијех старијех владика о својем трошку: поградили нове цркве и нове резиденције, па те цркве и многе друге и окитили и уљепшали. Многи су поправљали и украсавали наше манастире; многи су покуповали земље и винограде за владичанске дворове, а многи су опет оставили иначе лијепе задужбине. Ако је по гдје који и био рђавији, али је за то било опет и врло добријех архијереја. Овако је од прилике било стање у нашој Цркви прије Сабора од 1769. године. Митрополит Ненадовић непрестано је наваљивао на владу, да се сазове Сабор, а то је знак, да су то и остale владике жељеле. Најпослије у Бечу добро прорачунају, да је нова граничарска реформа од 1746. провођена двадесет година; да су стари српски кнезови и народни официри већином помрли и замијењени млађим људма, који су узрасли уз нови војнички регламенат, па научили и све без поговора слушати, што им ћенерали заповједе, макар се то тицало и саме вјере и Цркве. А према томе рачунали су, да ће и сам народ бити много мекши и попустљивији, него што је био на пређашњем Саборима прије тријест ли година и више.

* * *

Најпослије смишују се у Бечу и одobre митрополиту 1768. да сазове „илирически расправни конгрес“. Својем писмом од 25. јуна 1768. јавља за то митрополит владици Јакшићу, да је царица „всевисочајшим рукописанијем од 25. овога мјесеца и љета по новом календару на моја многократна предлагања и на моју најсмиренију пошљедњу опомену ради држања

народнога Сабора милостиво сазвањем и дозволила, да се Сабор сазове“.

Даље јавља митрополит, да је одређен за царског комесара, ћенерао каваљерије, гроф Хадик, с којим је имао митрополит да се договори, у који би се дан сазвао Сабор. На Сабор да треба бирати „осим митрополита још 24 од стране свештеника; од милитара 25, и тако са свима 75 депутатица на Сабору да присуствује“. На крају пита митрополит владику, нека му „скорије каже, када би било најприличније, да се Сабор држи, како би се онда договорио са комесаром и заказао сталан рок за саборски састанак.“) Колико је родољубиви Ненадовић тежио за Сабором, најјачи је доказ баш ово писмо, јер га је писао у својој самртој бољи, од које је већ седми мјесец боловао. Двадесети дан послије овога писма, а то је 15. августа 1768. год. јавише владици Јакшићу владику: Путник и Видак, како: „прије неколико дана дођосмо овамо, да посјетимо преосвештенога и преузвишенога нашега архијепископа и митрополита Павла Ненадовића; па када се надасмо, е ће почети оздрављати, а оно видјесмо жалосну промјену, јер ове ноћи у два часа по ноћи, по што је свршено бдјеније да нашињем празнику Богоматере, заврши благопоменути архијепископ и митрополит наш, господин Павао Ненадовић, временни, а пресели се у вјечни живот, оставивши нама, часноме клиру и славноме народу нежељењу прилику к жалости и к великој скрби“.*^{*)}

И заиста је морала неизречена жалост и скрб обузети свакога Србина, кад је чуо, да је у најодсуднијем часу нестало одлучнога прегаоца и најродољубивијега митрополита Ненадовића, — тога ревнога свештеноначелника, који управљаше Српском Црквом у Београду као митрополит пунијех двадесет година, и који оставил иза себе таке корисне установе с материјалне стране, које доносе данас стоструке плодове.

* Конзиј. архива број 41., стар. писама.

**) У конзиј. архиви број 42., стар. писама.

Мислим овдје српске народне фондove, којима је темељ уда-
рио Велики Митрополит Павао Ненадовић.

У Бечу чисто као да су знали, да Ненадовић не ће
доочекати Сабора. Његова смрт дошла им је као наручена, јер
с њиме не бијаху, како већ рекох, никако задовољни. Ево како
је мислио о њему министар Бартенштајн:

„Данашњи митрополит, некако се не влада у
свијем стварима онако, да би човјек имао узрока
да с њим потпуно задовољан буде. Није сваки
пут чист од користољубља, а такође је сувише
рад, да своје достојанство и своју власт већма-
рашири, и да велик буде пред народом“

„Када је дакле толико стало двору за добријем или бар
за вриједњем и покорнијем митрополитом, то не ће бити
брига узалуд, ако стане још за рана мислити, кога ће за на-
шљедника овоме, који је у том достојанству ево већ више
година*). Овоме не треба посебнога тумачења. Бечкијем вла-
сничима неправо је било: што је српски митрополит своје
достојанство и своју власт бранио и што је хтио, да буде
велик пред народом. Па то је требало сузбити и понизити!
И за то је дошао најзгоднији час.

Грдне неприлике насташе по Србље, послије смрти овога ве-
ликог митрополита. Одобрени Сабор буде одгођен, а због по-
стављања администратора дођу Србији у велики сукоб са владом.

Споменуте владике: Путник и Видак, огласивши митро-
политову смрт свијем осталијем владикама, позову их уједно,
да дођу на дан 10. септембра у Карловце, на задушнице
преминулом митрополиту и на договор ради постављања ми-
трополијског администратора. Осим владика позвати су „по
старом обичају“ на тај договор још неки угледнији свеште-
ници, српски официри и чиновници. „Послије одслуженог па-
растоса, на заказани дан, састану се владике и остали по-
звани Србији, па ово закључе: По што је нужно, да се оба-

*) Бартенштајн, по пријеводу Сандићеву стр. 103.—106.

вљају званични послови до Сабора, и до избора новога митрополита, како у овој Митрополији, тако и у обје упражњене епархије; да се чине припреме за Сабор; да се примају од царског двора заповиједи и наредбе и да се дају извјештаји, да се дописује са земаљским властима и да се расправљају што какве потребе — једном ријечи: по што је нужно уређивати и управљати сва она дјела и службе, које врши митрополит према Цркви, према свештенству и према народу, за то сложивши се овдје сабрани, по обичају и по „уставу“ како је то до сада било у нашем народу: — наређују и именују ради вршења споменутијех дужности за привременога администратора у овој Митрополији, господина Мојсеја Путника, епископа бачкога, и закључују, да се ово именовање и наређење администратора огласи највишем двору. Исто тако, да се то објави свештенству и народу, како у Сријемској тако и у обје упражњене епархије т. ј. у Будимску и Арадску, нека би се обраћали овоме митрополијскоме администратору, господину бачкоме епископу, што би имали посла мимо своје епархијске администраторе, и нека би послушно извршивали, како епархијски администратори, тако и тамошњи клир и народ што им се од администратора заповједи. А он, администратор Митрополије, господин бачки у важнијем дјелima, која би зе тицала свега народа, да не ради ништа сам за се без договора са осталом браћом епископима, него нека о свему господу епископе извјештава“.

Записник о овоме постављању администратора потписали су ево ови: Јован Ђорђевић, владика вршачки; Мојсеј Путник, владика бачки „својим и господина епископа Јосифа Стојановића именом“; Викентије Јовановић, Видак, владика темишварски, „својим и господина епископа карлштадског и плашког именом“; Арсеније Радivoјевић владика пакрачки; Викентије, архимандрит шишатовачки и администратор будимски; Пахомије, архимандрит крушедолски; Јефимије Радосављевић, архипротопресвитер карловачки; Синесије, игуман

бечински; Андреј Николић, протопресвитељ новосадски; А. от Рашковић, обрштер; Теодосије Николић, мајор; Давид Рацковић, новосадски „штатрихтер“; Антоније Загоричанин, дистрикта потиског сенатор; Јаков Павловић, новосадски „формундер“; Андреј Андрејовић, ц. кр. „постфервалтер“; Јефимије Матић, „штатрихтер“ карловачки; Дима Костић, карловачки „формундер“.*)

Закључак овај буде поднесен у Беч знања ради, а уједно замоли речена конференција, да царица дозволи бирати новога митрополита на истоме Сабору и са истијем комесаром, који је већ одређен за живота митрополита Ненадовића. Али у Бечу све друкчије нареде. Још 1749. године одобрила је царица приједлог предсједника Српске Хофдепутације, грофа Коловрата, по којем само круна има право постављати администратора за упражњену Митрополију, и сад је дошла згода, да се тај приједлог изведе. Ваља знати, да је баш тада умръо и министар Бартенштајн, предсједник Српске Хофдепутације. Ово је био најпопуларнији предсједник. Он је највећма бранио, да се наше привилегије не крије и да се Србији насиљно не унијате. Он је умръо 1767. Наслиједио га је, као предсједник, бивши угарски хофканцелар, барон Колер. Овај је са свијем друкчије мислио о Србијима и о српском привилегијама. Њему се чинило, да је Србијима сувише дато, и с тога да треба свуда одлити, где се само може. Особито је мрзио наше владике и гледао је, да им што већма скучи власт. За чиме је тежио, оно је и постигао све мало по мало. Први је ударац Колеров на Србије био царичин рескрипрат од 11. новембра исте године, којијем се српски закључак о постављању митрополијског администратора са свијем одбије, уз највећи укор, па мјесто владике Путника, именује царица за администратора вршачког владику, Јована Ђорђевића, који то једва дочека и радосно прими. У исти мах именују владику Путнику за администратора и Будимског и Арадског Владичанства. И тако ето, чим склони

*.) Пријепис цијelog записника у конз. архиви, број 43. стар. пис.

очи митрополит Ненадовић, ево Хофдепутација поставља ад-
министратора, не само за српску Митрополију, него и за вла-
дичанства, а све уз највеће увјеравање, да се поштују српске
привилегије! У исто доба буде и саборски комесар упућен,
да се ради саборскијех припрема договори са новијем адми-
нistrатором, па да се на истоме Сабору избере и нови ми-
трополит, — али послије свијех осталијех саборскијех послова
и расправа, које ће тијем брже и глађе тећи „јер ће се
сваки владика тијем вољније покоравати Мојијем
 жељама; што ће се сваки надати, да ће добити
ово толико угледно и издашно достојанство“ —
рече царица Хофдепутацији на њезин приједлог о томе 7.
септ. 1768.* Уједно је заповиђено грофу Хадику, нека опише
својства свијех тадашњијех православнијех владика, како би
царица могла „тројицу између њих предложити Сабору ради
избора“. У Бечу су више пута покушавали, да приморају наш
Сабор: да између троице владика, које би влада предложила,
мора бирати једнога за митрополита. Али Сабори од 1726.
1731. и 1748. не хтједоше на то никако пристати, па је с
тога 1748. одобрила влада, да се само један кандидат пред-
лаже. Па ипак ево су и 1769. опет хтјели да уведу тројну
кандидацију.

Једва послије овакијех припрема и договарања састане
се Сабор 13. априла 1769. Комесар дође на Сабор у свој
слави својој. Сам је заповједио и прописао, како га имају
дочекати и поздрављати владике и остали заступници. Да с
очију збуни и застраши заступнике, а да поништи и понизи
српске владике, нареди, да владике иду пјешице уз кола, у
којијем се је он возио у саборницу. Осим владике Јакшића,
били су на томе Сабору из овога владичанства ево ови за-
ступници: Теофило Алексић, гомирски архимандрит; Теодор
Мајсторовић, будачки прото; Ђенерао, барон Михајло Мика-
шиновић из Карловца; Дамјан Божидар, капитан из Глине;

*) Швикер, Gesch. der Serben стр. 243.

Јован Живковић, капиттан из Крстиње; Алекса Чудић, капиттан из Врховина; Јован Борковић, оберлајтман из Могорића; Павао Остојић, оберлајтман из Глине; Радош Радошевић, оберлајтман из Отока; Илија Лончар, оберлајтман из Мутилића; Ђорђе Михајловић, унтерлајтман из Будачког; Драгосав Хинић, Фенрих из Вилића. А из друге банске регементе, која је тада још потпадала под Костајничко Владичанство, били су: Лазар Шакић, ритмајстор из Брњеушке; Никола Берзин, капиттан из Ровишта и Маленица Боројевић унтерлајтман из Боројевића. Свијех дакле осим владике 15 и то: два свештеника и 13 официра. Због недјеље и због ускршњијех празника одгodi комесар Сабор до Ђурђев-дана. Тај размак употребијеби комесар, да се упозна са заступницима и да прима тужбе на владике и на свештенство, а већ је он донио са собом пун нарамак такијех тужбара. Сваки састанак, осим Сабора, био је најстрожије забрањен заступницима. На Ђурђев-дан отвори се Сабор, гдје комесар у првој сједници одмах изјави, у којем ће правцу радити Сабор.

У својој бесједи на латинском језику рече комесар, да га је царица за то послала: „да се српски народ и свештенство (ниже) ослободи од свакијех неправеднијех глоба, и да се од сад не злоставља, да се сачува у овој својој слободи; да се ваше свештенство за своје свето звање у напредак спреми нужнијем наукама; да добије пристојно поштовање, а да се не сматра као роб (како су то неки одвећ често чинили); да се већ установљене уредбе, као и оне које ће се текар установити по царичној заповијести — тачно и свето држе од свију и од свакога — а најпослије, да се на мјесто умрлог архијепископа и митрополита Павла Ненадовића, колико за опште добро, толико и за државне услуге, способна и достојна глава вашој Цркви изабере; а исто тако, да се изаберу добријем владањем и ученошћу одлични људи на празна владичанства“.*)

На то устане темишварски владика, Видак, па замоли у име свега Сабора, нека би се допустило, да Сабор најприје

*.) Јејенпис за год. 1829., страна 54 и за год. 1872., стр. 156.

изабере архијепископа и митрополита, како би онда могао остале саборске послове расправљати под предсједништвом свога правога старјешине. За овај владичин приједлог устану сви заступници, и свештеннички и свјетовни, осим официра. А што и они на то не пристадоше, лако је разумјети. Али комесар с мјеста одбије овај приједлог, наводећи за разлог тобоже: што је овај Сабор још за живота поконога митрополита одобрен; што се митрополит има изабрати између шесторице присутнијех владика „а за што немало сви епископи имају процеса“, с тога којега видимо, да је најчиšтиji, онај ће моћи бити архијепископ; што сви заступници немају тобоже редовнијех вјеровница од својијех бирача за избор митрополита. Кад је на овај потоњи разлог примјетио новосадски заступник, Давид Рацковић, да су заступници већ добили нужне напуте, прекори га комесар онитро, рекавши: „дакле су заступници држали између себе недопуштене састанке“. Владика Борђевић, као администратор Митрополије, умјесто да подупре владику Видака и саборску већину; умјесто да брани своје право као администратор, па да бар он предсједава Сабору, устане у другој сједници, па јавно изјави најтоплију благодарност царици, јер да све њезине наредбе доказују, како она само добро жели и народу и вјери. Али да, требало је показати комесару, који је владика најчиšтиji!

Споменути поступак владику Видака ужасно расрди комесара, који није дошао, да се договора или да само надгледа саборски рад, него је дошао да онако солдачки заповиједа. Видио је комесар, да је сав Сабор, осим солдата, уз владику Видака, па се одмах препао, да не би Сабор њега изабрао и за митрополита и с тога тужи у крв владику Видака као „бунџију“ (*Aufhetzer*), па зашите од владе, ни више ни мање, него да царица просто отјера Видака са Сabora у Темишвар, нека тамо чека истрагу, која га очекује на тужбе, што су поднесене на њу. А ако би саборска већина и послије тога неког другог, а не вршачког владику, избрала за митрополита, онда би

остало царици право, да постави митрополита по својој вољи; јер избор митрополита од тако заведене већине, не би се могао сматрати као законит. Тако је мислио саборски комесар и тако је предложио у Беч. Али у самоме Бечу увиде, да је комесар предубоко загајио, па не пристану на његове приједлоге са свијем. Царица се у тој ствари посавјетује са свијем својим властима, и ове јој савјетоваху, да је главни посао ударити на владике и завадити их са својим свештенством и с народом. С тога да треба нижем клиру и народу попустити, нека ударе на своје владике, па ће на тај начин постићи двор, употребивши оно правило: „позавађај па владај!“ (*divide et impera*), — да ће не само вршачки владика изабран бити за митрополита, него ће се продријети и са већином осталијех намијера. Ево од ријечи до ријечи, како је савјетовао царици државни савјетник Биндер:

„Auf die Bischöfe will es hauptsächlich ankommen. Der übrige Clerus muss aus Furcht und Religionseifer ihnen folgen. Diesem (dem niedern Clerus) und dem Volke werden die Augen, wo nicht völlig geöffnet, jedoch ihre eigene Vortheile dargeboten. Und da einerseits der Hof das Recht und einen billigen Betrag für sich hat, anderseits aber das *divide et impera* behörig gebraucht, und Allen, auser dem Temesvarer Bischof als Antesignano der Weg mit Ehren und zur a. h. Zufriedenheit aus der Sache zu kommen, gezeigt wird: so dürfte nicht gar schwer fallen, sowohl mit der Wahl des Werschezer Bischofs (zum Mitropoliten) als mit den mehrsten übrigen Absichten glücklich auszureichen“.*)

По смислу наведеног савјета поруче из Беча (31. маја) комесару, нека изјави Сабору у име царичино на онај приједлог владику Видака ево ово: „Напредак свега народа и тачно извршивање народнијех привилегија то је управ прави и једини задатак садашњега

*.) Швикер, Pol. Geschichte, страна 252—253.

народнога Сабора; с тога дакле и царичина материјска брига иде за тијем, да се прије свега вазбиља одстрane штокаква зла и нереди, који гњијече свештенство и народ, па онда текар да се бира митрополит, у којега ће се моћи поуздати и царица и народ, да ће у својем важном пастирском достојанству тако управљати, како то захтијева и духовни и материјални народни напредак“. Овако је поручено комесару на глас, да ово Сабору огласи, али му је уједно и пришаптано, нека по истини извијести: је ли баш вбиља жеља свега Сабора, да се најприје изабере митрополит? Види се, дакле, да су у Бечу ипак и припажавали на народни глас!

За остале саборске послове поруче комесару, нека ради по својој увиђавности; против владике Видака нека јавио у Сабору поведе истрагу, а с другијем владикама нека тужбе расправи, онако у четири ока и већ како види, да је најбоље; али свакако нека им попријети, ако се не одзову жељама царичинијем, да ће се и против њих оштро поступати, и да ће бити приморани, да све поврате, што су самовољно узели од народа и од свештенства. Исто тако нека попријети најстројије и свјетскијем заступницима, који се усуђују опонирати. А што се тиче избора самога митрополита, то је спућен комесар, да се у избор не мијеша; јер да је слободан избор митрополита управо главно право, што је зајемчено у привилегијама.

И комесар је одмах на почетку побиједио. Он је онако солдачки скршио саборску већину, а за мишљење својих официра није ни питao, те је Сабор пристао, да се све прије расправља, па онда да се бира митрополит. Сабор је пристао, да ствара уредбе за Цркву, и без законитога, црквенога старјешине и без својих владика, које су на страну одгурнуте; које су управ стављене под судску истрагу, незнјајући: ни од кога су управ тужени, ни за што су све тужени. Комесар је, према

добивеном напутку, што га препоручио савјетник Биндер, — ударио збиља по нашијем владикама и некако је заварао Сабор, е му је повјеровао, да су свијем нередима и невољама само владике криве, а не влада, бискупи, спахије, Петације и сродна му браћа. Он је јавно огласио у Сабору прве црквене старјешине: за народне непријатеље; за штокакве преступнике, глобације, насиљнике, самовољнике и већ сваке бездјелнике, па тијем најприје, како рекох, уђуткао владике; а онда дао миг нижем клиру и осталијем заступницима, нека слободно и без зазора истресу све пред силнога комесара и пред владу, што имају на своје владике. Па тако је заиста и било.

Чим је комесар изнио јавно у Сабору тужбе на владику Видака, истресоше и свештеници Темишварског Владичанства пуну торбу тужба на свога владику у комесарово крило; а исто тако уради и свештенство Костајничко-сјеверинског Владичанства на свога владику, Јосифа Стојановића. Па тако су радили и други на своје владике, ако не јавно, а оно тајно.

Против владику Видака јавно је у Сабору вођена истрага, и није му допуштено, да писмено одговара на тужбе. Кашње је одређена посебна комесија, која је испитивала владичине тужиоце; и владика се опрао, јер је доказано, да су тужбе биле лажне. А његови главни тужиоци, архимандрит Спиридон Стефановић иproto Петар Кузмановић, љуто су кажњени као клеветници. Архимандриту је узет крст и деградиран је на јеромонаха; а проти је узет степенprotoјерејски, па су обојица позатварани у манастире. Али је све касно било, да су им главе поскидали, — комесар је своје постигао и врло згодно употребио оно: „Позаваћај, па владај“ !

Лако ти је за тужбе на старјешине ма којег сталежа, само кад се млађијем и подвлаштенијем поодрјешују језици! А то је баш поручено комесару. (*Diesen dem niedern Clerus und dem Volke werden die Augen, wo nicht völlig geöffnet, jedoch ihre eigene Vortheile dargeboten*). Благо нама, када су се овако о нама старали, да на овај начин

прогледамо! Да се нешто то допустило онијем официрима на Сабору, чуднијех ли би тужба било на ћенерале и на обёр-старе. Није дакле била главна и искрена владина скрб, да начини реда и да истиријеби глобљења, него да тијем што већма утврди себе и своју власт над Српском Црквом; да лакше поткопа и онако прорешетане привилегије; да одврати Сабор од онијех главнијех тужбаба: на бискупе, на спахије и на државне власти, и најпослије, да се тако изабере најповољнија личност за митрополита, који ће на све ћутати и све драговољно примати, што влада заповједи. Који не ће сиђети у Бечу по довет мјесеци као Ненадововић, те тамо досађивати власницима, штокаквијем тужбама и прошињама. Та друкчије су злостављали и глобили тада народ државни чиновници, и велики и мали, па шта ли су радили бискупи! — па их није за то ни глава забољела. А ако је баш који и кажњен, — нијесу сазивани за то Сабори, као што је ево Сабор 1769. баш за то сазван, да јавно пред народом поведе праву инквицију против православнијех владика и против православног свештенства у опште, који не примаху никаквијех плаћа од државе, нити се ова старала за њихово издржавање, — него живљању од онога, што муком и свакојакијем натезањем „напросише“ од свога народа. Али ми смо Србљи ужасно брези, кад само треба кројити капе и подрезивати скуне владикама и поповима. То је показао и поменути Сабор од 1769. год., који је по ту цијену пристао, да му предсједава и да му го-сподари краљевски комесар, и да онако ништи српске владике. Било је заиста и међу владикама грешника и преступника, али сам тврдо увјeren, да је и најгори владика био већи и искренији пријатељ своје Цркве и свога народа, него силовити гроф Хадик — него сви Биндери и Колери и сви остали велевласници у Бечу, који су ево мудро и опрезно поткопавали сами темељ Српске, Православне Цркве! Да ли је нешто Сабор имао праве црквено-народне свијести и политичнога разбора, па да је узео своје владике озбиљно у за-

штиту; па да је скупа са својијем владикама одуправо се и комесару и влади —, ево је тврда вјера, да би Сабор био побиједио и да би саборски закључци са свијем другчији били! Не би се привилегије онако ужасно поткресале. Ено нам јаснога доказа у радњама нашијех Сабора особито од 1726. па већ све до овога 1769. А што је највећа несрећа и најгрђа неволја од овога Сабора, то је то: што је влада још онда завадила српски народ са својијем црквенијем властима (*divide et impera*), па како смо се онда завадили, ево се још и данас непрестано свађамо и колемо, и још се измирити не можемо. Та чим је уређена Крајина, почеле су државне власти завађати народ са својијем свештенством. Опазио је то добро министар Бартенштајн још на десетак година прије Сабора од 1769. „Слијепа покорност својем свештенству — вели министар — тргла је код сила њих врло натраг, угледајући се на опе, што уз њих служе, које може двору у једну руку пробитачно бити, али у другу опет не вала то баш тако. трпјети и дотле дотјерати, да се са свијем смањи у проста, сурова човјека поштовање својега свештенства, а особито владика.“*) Ово је бар јасно!

Да богме, министру је то „слијепа послушност“, што су Србљи држали се свога свештенства и својијех владика, па с тога су нашљедници Бартенштајнови удесили, да се те слијепе очи отворе и да виде, гдје је народна срећа и спасење. Дотле су се Србљи држали ријечи онога Божјега Анђела, што но послије смрти цара Душана Силнога повикао Србљима: „Бјеж‘ у Цркву Краљевићу Марко“. Али од то доба непрестано као да слушамо неког злог духа, који виче: „Бјеж‘ из Цркве, ју наче!“

Из свега овога врло је јасно, што се је смијерало постичи од овога Сабора, који је трајао све до 26. септембра,

*) Бартенштајн по Сан. пријеводу стр. 82.

а држате су у свему 53 саборске сједнице, у којима је комесар предсједавао. Администратор Ђорђевић није се ни жив чинио. Неке саборске расправе вођене су врло дugo, јер је комесар све хтио да зна, што ко говори, а српски није знао ни речице, те му се с тога морало све преводити и тумачити. Комесар је руководио сједнице; он је одређивао дневни ред и узимао је, што но ријеч: неку с коца, а неку с конопца. Чим је Сабор нешто закључио, комесар би слао одмах тај закључак у Беч на потврду. У Бечу опет све на ново претреси и врзи на велики протак, па онда што им се свиди, оно потврди, а што им се не допани, оно или са свијем одбаци, или царском одлуком нареди са свијем друкчије, у којијем одлукама свуда кипти ријеч: „забрањује се ово, а забрањује се оно“, па од самијех „забрањује се“, не можеш ни разабрати, што се допушта. Да је нешто Сабор био са свијем слободан, мучно би код грудне неспремности својијех чланова створио ваљане и зреле штакакве црквене, школске и општинске уредбе, а камо ли их је могао створити код онаког притиска и онаког расположења од државне стране. С тога су немало сви закључци овога Сabora врло непотпуни и незрели, па нијесу могли ни ступити стално у живот, него су касније још пунијех десет година: мијењати, допуњавати, тумачени и свакојако крпљени, док се нијесу уставили на познатој Деклораторији од 1779. године. Сви закључци иду у главноме на то, да се што већма скучи митрополитска и епископска власт, а држава да се што већма утврди и над народом и над Црквом. Та комесар је захтијевао, нека Сабор закључи, да Хофдепутација поставља свештенике на парохије и да у конзисторијалне сједнице долази сваки пут по један официр! Али томе се Сабор једнодушно одупрњо, те тако не смједоше то силом учинити. А о каквијем повредама народнијех привилегија; о нападајима римског епископата на Православну Цркву, или о другијем сличнијем неприликама — није било на Сабору ни спомена. Што је комесар хтио, о ономе се и

расправљало. Истина, сад би овђе било на реду, да изрећам све саборске закључке, али по што и онако нијесу никда остварени — не ћу о њима да пишем.

Избор архијепископа и митрополита на Сабору 1769. године.

Када се учинило комесару, да је све већ најљепше и најповољније уређено, и да је сав саборски рад готов, заповједи Сабору у сједници од 25. августа, да се спреми на избор новога митрополита, који по саборском записнику треба да буде: „добр и желатељ Цркве и народа свога, и по благочастивом закону ревнитељ, и који је вијерност и службу цесаро-краљевском двору до сада показивао, и који би вијеран и по вољи царскоме величанству био“.

„И тако дигнувши лијеву руку, показа на образе царске постављене врху њега говорећи: „Ја ово говорим у име више мене стојећих, то јест, у име царско, изнам, да знадете, на кога је царска милост из које милости ви живјети будете“. И када је комесар ово изговорио и у записник ставити дао, онда је слиједила „заповјед ц. комесара, да иду депутирци сви Бога молити, да свију благи Бог пошаље свесветога Духа на онога, кога хоће изабрати за архијепископа и митрополита. И по свршетку божанствене службе, да се опет сви поврате у салу, и ту да се договоре о избору новог митрополита; а за тијем је заповједио царски комесар, да се сјутра у 9 сати, то јест 26. августа (6. септ.). саберу сви у салу, па да изаберу себи архијепископа и митрополита; ако ли сјутра не изаберу архијепископа, то пошљедњи термин оставља се 27. августа (7. септ.) до подне, да изберу себи архијепископа, па ако се до подне не сложе и не изаберу архијепископа, то принуждено јест царскоме величанству самоме вама архијепископа и митрополита поставити“.

Али сјутрадан не испаде избор по жељи комесарској, јер се саборски заступници почијепаше на двоје, по што њих 44 гласаше за владику Данила Јакшића, а 29 за администратора Ђорђевића. Од владика гласаше за Ђорђевића: костајнички и пакрачки, а бачки владика Путник није гласао за никога, јер је и он био у кандидацији за митрополита, али није добио ни једнога гласа. Када то јаве комесару, он изјави, да ако се до сјутрадан до подне не сложе, онда „хоче сами царски комесар доћи у Сабор и у име царско сам им архијепископа и митрополита поставити, и онако поступати и учинити, како сама царица комесару говорила јест“ Сјутрадан пристану и владике, осим Јакшића, за Ђорђевића, али Јакшићеви изборници остану и опет уз Јакшића, што Сабор опет јави комесару. Комесар изјави отворено саборскијем изасланицима „да царица јест на克лоњена на Јована Ђорђевића архијепископа бити“; па ако се не сложе, да ће он доћи „и соворшити како царска воља јест“. Послије дуге ирепирке и колебања, „када су видјели 44 депутирца, ових 29 депутираца, да им помаже царско величанство преко царског комесара, тајо су се морали приложити и они на онијем 29 депутираца с немалоју сморбију и печалију и рекоша: „Ми хоћемо с вами у једини бити (јер вам је и сама царица у помоћи) и противни јавити се не смијемо, но смо ради себе препоручити у милост, те и ми хоћемо примити Јована Ђорђевића, епископа вршачког за архијепископа и за митрополита народнога“.

Када су ово јавили њих шесторица од Јакшићевијех изборника комесару, рече им: „Врло сте добро урадили, што сте се сложили и пункт свој у привилегији сачували, и да се нијесте сложили, ја би дошао тамо и у име царско урадио бих, како је мени царица заповједила“. Одмах за тијем дође и комесар у Сабор и ту заповједи, да се сви посланици потпишу за Ђорђевића, и да то својијем печатима

потврде. То учинише и владике „по заповиједи царској“ — па најпослије — „kad се је хотио епископ карлштадски потписати, јест прије царскоме комесару говорио: „Ја овоме епископу Јовану Георгијевићу за сада хоћу се потписати, да архијепископом он буде, ако и једе месо, али то му се одбија на његову старост; а одселе, који би год епископ месо ио, јасе њему не ћу потписати нити за архијепископа нити за епископа бити онакоме, и то говорим да би знао лишити се своје епархије, на овакове не ћу се потписати!“ „И тако се и он потписао и печатом потврдио и царски комесар показа, да сви депутати признаду са гратулацијом у име царско Јована Ђорђевића за архијепископа и митрополита новога народу, и да хоће скоро конфирмација доћи за инсталацију“. Инсталација је свршена у највећој слави 15. септембра, где је царски комесар „с фамилијеју и с прочом господом присуствовао“.

Ето, тако се сврши овај слободни избор српскога митрополита, таман по привилегијама!!

Ето, на тај начин не би суђено смиреноме владици Јакшићу, по жељи огромне саборске већине, сјести на српски митрополитски пријесто, а иза свога учитеља и добротвора, иза митрополита Ненадовића. Пријесто тај оте му управ на силу владика Ђорђевић са царскијем комесаром, који је овдје царичинијем именом и влашћу пријетио, што му је строго било забрањено. Већ сам напријед навео, како је комесару из Беча изрично препоручено, да се у избор српског митрополита не мијеша, јер да је слободан избор митрополита главно право, што је зајемчено у привилегијама, а најмање да смије у име царичине некога владику за митрополита препоручивати. Zu dessen noch mehrerer Bekräftigung haben Allerhöstdieselbe sogar mittels eines allergnädigsten Handbillets dem Grafen Hadik mitzugeben anbefohlen, dass er in Dero höchsten Namen zu der Mitropolitenwürde keine Candidatur in

Vorschlag bringen, auch seinesorts dem Wahlactus nicht beiwohnen, sondern der Nation die freie Wahl überlassen solle“. Швикер, Pol. Gesch. d. Serben страна 251. А како је комесар послушао ову заповијест, ено смо виђели мало прије!

Послије митрополитове инсталације прогласи комесар још неколико резолуције на саборске закључке, па 26. септембра дође опет у пуној паради, да распustи Сабор. Међутијем увиђели су саборски заступници, да је комесар расправљао у Сабору много штошта, што није требало, а напротив да није дао расправљати баш о главнијем стварима и повредама народнијех привилегије и појединијех царскијех наредаба. С тога Саборски заступници, договорно са својима владикама, испишу све те повреде и друге потушке на пунијех дранаест арака велике хартије — и прије него комесар изађе из саборнице, ступи владика Путник пред новог митрополита, те му преда жалбеницу у име свега Сабора, са изјавом: да су у тој жалбеници народне жалбе, о којијем није било ни спомена на Сабору, те нека је уручи царскоме комесару — што митрополит одмах и учини, и ако преко мртве воље.

Комесар, држећи да је завршени Сабор све народне, црквене и школске послове посвршивао и уредио да не може боље и љепше: нађе се од једном у чуду, кад виђе онлику жалбеницу, па узејши је од митрополита, одмах онђе изјави, да је таки поступак са свијем неуредан; да сва владичанства не могу имати једнаке тужбе, па с тога да су требали посланици те тужбе, сваки за свој срез, усмено у Сабору изнијети — па с тијем оде из Саборнице, понијевши са собом и жалбеницу.

Споменута жалбеница написана је доста лијепо њемачкијем језиком, и жалбе су изређане онако редом у некијех 47 тачака, ма нијесу бројене. Неке се тачке тичу све Митрополије, неке појединијех мјеста, а највише их се тиче овога владичанства. Кад се текар ова жалбеница прочита, онда се

јасно види, да баш о главнијем повредама народнијех привилегија није било ни спомена на Сабору. Неке су тачке врло опширио објашњене и написане, те кад бих овђе све од ријечи до ријечи штампао, сувине би ми заузеле мјеста, с тога ево их спомињем редом у краћем изводу.

1. Тужи се Сабор, да Србљи морају светковати римске празнике, и то не само оне главне, који су прописани царском наредбом од 1753. него и све мање; а на своје, православне празнике, да морају радити спајијама, па тако „нити служе Богу, нити својој вјери“.

2. Тужи се Сабор оширио на царску наредбу од 11. новембра 1768. којом је забрањено, да Србљи „по старом обичају“ постављају администратора иза смрти редовнога митрополита.

3. Тужи се Сабор врло оширио, што је заповиђено, да се у будуће синодске сједнице држе пред царскијем комесаром, те моли најозбиљније, да се то укине; јер се не слаже са установама Православне Цркве и јер то није никда било до 1768. године.

4. Жале се на разне невоље ради зидања и поправљања црквенијех зграда, а особито на наредбу од 1765. по којој се не смије подизати нова црква прије, док се влади не поднесе правilan план и трошковник о намјереној градњи. Та забрана да смета, што многе цркве још нијесу саграђене, а поименце нема их још у Карловачком Ђенералату: у Острвици, у Дивоселу; у Радучу; у Почитељу; у Зрмањи; у Мазину; у Брувну; у Вилићу; у Врховинама; у Дубравама; у Брињу; у Моравицама; у Бојанцима; у Муњави; у Збјегу; у Тржићу; у Шолоју; у Скраду; у Благају; у Клокочу; у Крстињи; у Будачком и у Мариндолу. А врло је нужно, да се подигну православне цркве: у Карловцу; у Огулину; у Отопицу; у Госпићу и у Петрињи.

5. Да се допусти по привилегијама митрополиту и владикама, да слободно постављају свештенике и по варошима и по селима.

6. Да митрополит и владике постављају црквене туторе; да они састављају црквене инвентаре и да прегледају црквено-општинске рачуне, а не официри и државне власти.

7. Да цркењаке бира општина, а не официри и спахијански чиновници, па ако и не из богатијех кућа, али да се не постављају ни којекакве наказе ни багаљи. (Постављали су, који не могу служити у војсци).

8. Да се наредба ради ослобођења православног свештенства од десетка и војничких службала распостре на Карловачки Ђенералат, на Банску Крајину и на Хрватски Противницијал, као што је та наредба свуда иначе проведена. Отуда да бива, како се свештеничке куће морају откупљивати од војништва са 8, 16, 18, и са 24 фор. годишње, ако немају да даду способна момка за војнике. А на имању грофа Драшковића (то је: Утиња, Требиња, Славско Полье и Сјеничак), да морају свештеници служити као и остали војници и још плаћати државне порезе и спахијанске намете.

9. Тужи се православно свештенство кр. слоб. вароши Сомбора, да се од њега ишту штокакве контрибуције, па по што их свештенство не хтједе плаћати на основу привилегија, кроз више година: то је државна власт наплатила послије њихове смрти сву неуплаћену контрибуцију екsecуцијом од њиховијех удовица и сирочади, те ову тако упропастила.

10. Исто тако тужи се свештенство, које служи на спахијулцима барона Њејачевића, барона Шандора и конзилијара Адамовића, у сријемској и у вјеровитичкој жупанији, да их нагоне на плаћање десетка и осталих пореза, па шта више, нагоне их и на плаћање саме контрибуције.

11. Да десетари Гранског архијепископа од нашег свештенства из Сентандреје узимљу двоструку десетину и то насиљно, обијајући самовољно њихове пивнице, па се тако наплаћујући.

12. Да је спахија Јанковић српскога свештеника Живка Цвејића из Халмаша, у столно-биоградској жупанији, прогна

из његове праћедовске куће за то, што није хтио платити деветка, и не само то, него да му је отео сву љетину и све вино, што је добио са другог неког земљишта.

13. Да будимски магистрат нагони тамошње православне свештенике, да морају плаћати магистрату контрибуцију, а римском свештенству десетак.

14. Православни свештеници у барањској жупанији и то: парох Прокопије Поповић из Сечуја; Теодор Поповић и Сава Угљешић из Качфале; Стеван Поповић из Болмана и свештеник Илија Божић из Боријата, да силом плаћају спахијама деветак, а римскоме свештенству десетак.

15. Исто тако да православно свештенство у Великом Вараду, онда по: бихарској, чанадској и по арадској жупанији мора да плаћа и деветак и десетак и контрибуцију и све остале данке. Тамо да се то утјерије оружаном руком па и пуцањем, и много строжије од свештеника, него ли од сељака.

16. Свештенство грађашке регементе да од прије није плаћало жировине за петеронаестеро крмади, а сада да мора за сваки комад плаћати; исто тако да мора плаћати намет за ражијске котлове, па и сам пакрачки владика, да мора плаћати жировину.

17. Исто тако да плаћају десетак и све остале порезе свештеници: у Лоњици, у Крестоловцима, у Пакрацу, у Брестовицу, у Батињанима и у Бастачама, све у пожешкој жупанији.

18. То исто у вјеровитичкој жупанији, да плаћају свештеници у Мајуру и у Повучју.

19. Тужи се Сабор, да свјетовне власти затварају и казне православне свештенике, ма да им је то забрањено. Тако је неки Јулијус Јарошин, чиновник на имању Велика у пожешкој жупанији, дао затворити са спајинскијем пандурима дне 21. фебр. 1769. четири српска свештеника, када су се враћали са спровода Јована Поповића из Црљенаца, па да су их држали позатварање читав ред без сваког узрока.

У Вршачком Владичанству затворен је у Бијелој Цркви свештеник Лазар Нуја из Кучића; у Темишварском Владичанству избатинали су 1767. свештеника Теодора Поповића из Опова, а свештеника Константина Бозура оковоао је у гвожђа лугошки чиновник.

У Карловачком Владичанству, оточки капитан Дегориција, затворио је и избатинао неког православног свештеника.

20. Моли Сабор, да би царица имање Даљ одредила, да вјечито припада српској Карловачкој Митрополији.

21. Исто тако, да би царица издала даровницу на посјед манастира Лепавине и Ораховице.

22. Исто тако, да би се и другијем манастирима издале законите даровнице на посједе, који још немају такијех даровница.

23. Нека би царица извољела даровати по једно мало имање Темишварском и Вршачком Владичанству.

24. Тужи се Сабор врло опширно на грдну неправду, што спахије и државне власти присвајају себи завјете и што-какве омртвине иза свјетскијех покојника, а против изричне тачке у српскијем привилегијама.

25. Моли Сабор, да митрополит поставља администраторе на упражњења владичанства, као што је то од прије свагда тако било; исто тако моли, да државне власти не састављају инвентара и не затварају ствари иза умрлијех владика, а ни иза умрлијех митрополита, јер то инвентирање и затварање много стаје, као што је то иза митрополита Ненадовића стало некијех 700 фор.

26. Да се нашијем владикама оставе прећашњи приходи, док царица не одреди посебну фундацију мјесто десетка, који су по некијем владичанствима добивали.

27. Тужи се Сабор, да се још непрестано смета нашем богослужењу, да се често и насиља чине и да се у магистрате не узимају наши људи за чиновнике.

28. Моли Сабор, да се православнијем људма допусти куповати земље и имања: по Хрватској, по Славонији и по Далмацији.

29. У Кечкемету да је допуштено само три мјесеца, да наш свештеник служи, а царска резолуција да је одузета, којом је било допуштено православно богослужење свагда.

30. Да унијатски свештеници у бихарској жупанији без и чијег питања вјенчавају православне по четврти и по пети пут.

31. У Великом Вараду, да православни Хришћани не могу куће купити, док се прије не поунијате, и с тога да је некима, који су се тамо смјестили, заповиђено од магистрата, да имају селити из града, ако се за 15 дана не поунијате.

32. Да се православнијем занатлијама не издају као прије цеховске привилегије и то због православне вјере.

33. Да се православни народ нагони силом, да иде у римске црквене опходе (прошеције), и да мора клечати, док прође римски свештеник са причешћем. Вели Сабор, да се бatinамa нагони народ на то по Карловачком Ђенералату и по Банској Крајини.

34. Да се не поштује царска наредба од 14. фебр. 1763. год., којом је допуштено, да наши свештеници исповиједају и причешћују осуђенике на смрт и да се за то вријеме раскују.

У Карловачком и у Вараждинском Ђенералату, онда у Шакрачком Владичанству, да послије проглашене осуде долазе к осуђеницима римски свештеници, који их на сваке руке снубе, да се поунијате обећујући им, да ће онда окрећити помиловани. Па текар, кад римски свештеник не узмогне нути за собом осуђенога, онда да приступа к њему православни свештеник, али га не прати из тавнице до губилишта, као што је наређено, него приступа к њему текар под вјешалима. „Тако се на жалост дододило у Карловцу, да Границар слуњске регементе, а из компаније капитана Михајловића (Будачки) по имену Симат Миљеновић, и ако је обећао, да ће

се поунијатити, ипак није пардониран, него је предат крвнику, да га објеси; на што онда осуђеник, павши у очајање, удари у најгадније псоваше и римског свештеника и његове вјере. Али је сиромах умръо тако неутјешен: ни у једној ни у другој вјери; па тако је поступање насиље на вјеру“.*)

35. У Старој Градинијкој, обрестар барон Форгач, силом нагони сужње, што су у граду, да иду у римску цркву. А када се који разболи, не да, да га исповједи и причести православни свештеник, него тако умиру без светијех тајана.

36. Моли Сабор, да се забрани крижевачком унијатском владици, да православни народ мами на унију, и да не даје заштите свештеницима „нашега закона, који код нас скриве или учине какав злочин“.

37. Да се већ једном подијеле православни и унијати у Жумберку.

*) „Ohngeachtet Euer Kais. König. Apostt. Majestat in Ansehung unserer zum Tod vernurtheilten Glaubensgenossenen durch ein Decret von 14. Febr. 1763. dem lezt verstorbenen Metropoliten bedeuten lassen, allernädigst verwilliget zu haben, dass denenselben die heilige Sacramenta von einem Geistlichen unseres Ritus zu empfangen aller orten ohne Ausnahme gestattet, und die Fessel während dazu benöthiger zeit abgenommen, und Sie anch nicht nur in deren militär ort-schaften, wo hierwegen eine allgemeine verordnung ergangen, sondern auch in allen andern orten, wo es bisher üblich ware von dem Kerker aus zur Richtstatt von einem Geistlichen unseres ritus und Glaubens begleitet werden mögen, dennoch in denen Generalaten Carlstadt und Warasdin, und Pakraczer Dioeces in Slavonien diese allerhöchste Vorschrift nicht allein nicht beobachtet, sondern auch der Geistliche unseres Glaubens erst den anderten tag nach publicirten Sentenz zugelassen, doch demselben gar nicht gestattet wird, den Deliquenten von Kerker zur Richtstatt zu begleiten, sondern mnss unser Geistlicher erst untern Galgen mit ihm zusammenkommen, da die erstere zwei tage Römisch Catholischer Priester zu derley Deliquenten eingelassen, und der Deliquent zur Union beredet wird, besonders durch Versprechung der Begnadigung mit dem Leben.“

Es beschiehet aber leider! wie es sich zu Carlstadt mit gewissen von Sluiner Regiment, und des Hauptman Mihailovich Compagnie Gemeinen Simat Miljenović wirklich zugetragen, dass, da unser geistlicher nicht zugelassen, hingegen der Deliquent, wann Er auch zur Römischen Kirchen auf besagtes versprechen bekehret, nicht pardonierte, sondern dem Freyman übergeben wird, der Deliquent in die Verzweiflung geratten, und mit schimpflichsten Worten auf den Römisch-Catholi. Priester und Glauben losfahret, Sellbsten aber weder in einer noch in der anderen Religion zum sterben zubereitet, stirbt, welches Betragen ein Religions-zwan_c ist.“

38. Да се православнијем владикама не дају по два владичанства, као што је добио Дионисије Новаковић, декретом од 26. фебр. 1768. год. поред Будимског Владичанства још и Ердељско; јер „то је са свијетом противно канонима наше цркве“.

39. Да царица својом заповиједи забрани бракове између Хришћана Православне и Римске Цркве; јер да отуда настају у вјерскијем пословима велике неприлике.

40. Да се православни народ у Ердељу подвласти српском митрополиту.

41. Опазило се, да судови по Хрватској, када заклињу православне људе, да их заклињу неком неизгодном заклетвом, која више раздражује и погрђује вјеру, него ли што утврђује светињу присеге; и с тога замоли Сабор, нека би се иста присега измијенила, или да се узме она којом се војници присижу.*)

42. Нека би царица допустила, да се и српски младићи примају у војничке, римокатоличке школе.

43. Нека би се народнијем официрима не пријечило, као досада, да себи купују куће, у које би смјестили своје

*) Нијесам могао наћи, како су присизали наше људе у то вријеме. Има једна присега код Мане Сладовића, која се употребљавала 1713. па може да је иста и кашње употребљавана. Ево како је гласила:

„Ја присижем, тако мени Бог помози и моја вјера ришћанска, дванаест Апостола, четири Јеванђелиста, и вас двор небески, да ја хоћу данас праву Божију истину књезивати, што будем знао и на што будем питан и ништа затајати; тако ми се не затрло девететро сјеје: сјеме од срца, сјеме од вола, од коња и од осталога блага и крува чијем се човјек храни и ода шта живе на овоме свијету, и ако се ја данас криво закунем, те не кажем праву Божију истину: не имао у куму кума, у другу друга, у пријатељу пријатеља, и штого ће мучио, зајуду се мучио, него ми се све рђом и чају створио; тако нам се наша литурђија (т. ј. причешће) жабом не створила; видили ме бијесна и вијесна од намастира до намастира и не могло ми се лијека наћи и на концу конца: да би бекао као коза, да би лајао као папице; треснула ме небеска висина, а прокждра ме паклена дубина, гдје врази паклени буду мучили душу моју по све вијеке. Амин. М. Сладовић, Повјест Сењске и Модрушке Бискупије, страна 285.

породице; па да у рату не мисле на њих, него „на највишу царску службу“.

44. Нека би држава давала у Карловачком Ђенералату потребни крув онијем војницима, који чувају страже на сунећи; јер „познато је в. величанству да је мало крува у Карловачком Ђенералату“.

45. Нека би се женама народнијех официра, када обудове, давале пензије, „да своју дјецу лакше отхране за царску службу“.

46. Нека би царица неколико заслужнијех Србаља, официра, унаприједила за ђенерале; а исто тако нека би се по регементама у Карловачком Ђенералату и у Банској Крајини поставио и по који „штапски“ официр од Србаља.

47. Најпослије нека би царица новоме митрополиту подијелила наслов „тајног царског савјетника“.*)

Већ сам напоменуо, како је комесар Хадик отишао из саборнице, чим је примио ево ову наведену жалбеницу, која му је предана у име цијелог Сабора. У својем стану прочита он жалбеницу и даде исписати кратак испис од предатијех потужака, па онда цијелу жалбеницу поврати митрополиту са поруком, да се то не може примити, јер се тијем иде на то, да се неке главне уредбе забаце и измијене, које су једногласно (тобоже!) усвојене на Сабору. Митрополит прими жалбеницу од комесара без узтезања натраг, изјавивши му, е је он знао напријед, да ће то тако проћи, па с тога да се он није ни слагао са зачетницима исте жалбенице; али да ју је морао потписати само за то, што су га прекорели, да је и он крив, што се крње народна права, а онда да нагиње и каунији. На темељу оваке митрополитове изјаве извијести комесар у Беч, да су те „претјеране и дрске жалбе“ потекле само од неколицине саборскијех заступника, који их не смједоше изнијети пред Сабор. — На оваки комесаров

*) Пријепис цијеле жалбенице у конзис. архиви број 120 стар. писама.

извјештај и у Бечу нијесу много трли главе због саборскијех захтијева и потужака. И тамо узму да је то сзе „предјено и дрско“, па скоро све забаце и одбију. Једино им се допала она тачка, да се српска дјеца примају у католичке школе, па то се и одобри. А без сумње им се допало с тога, што су држали, да ће се тијем унаприједити унијаћење. Тад посао није се никад губио из очију. На ону тачку, да царица именује митрополита тајнијем савјетником, предложи Хофдепутација царици, нека не би тај наслов подијелила ни овоме ни другоме коме митрополиту, јер да је вини римски клир врло незадовољан, што је то учињено и покојном митрополиту. У погледу постављања администратора за Митрополију и за Владичанства закључе, да се остане код већ издатијех наредаба. Царица одобри све онако, како јој је Хофдепутација савјетовала, па рејкристом од 27. октобра исте године особито похвали комесара Хадика, што је онако урадио са српском жалбеницом.*)

Али и могли су у Бечу бити задовољни са комесаром. Тад је израдио свој посао заиста боље, него су и очекивали у Бечу. Понизио је српско-православни епископат толико, е га је приморао, да иде пјепице уз његова кола. Огласио је јавно у Сабору пред свијем заступницима српске владике: као варалице, као силеције и као немилостиве глобије и отимаче, те им је тијем затворио уста, да у Сабору мање бране корист и пробитке своје Цркве и свога народа. Против владике Видака, који је само усудио се, да брани аутономна права и своје Цркве и свога народа — повео је јавну истрагу у Сабору, само да га тијем понизи пред својим народом и да даде миг млађима и подвлаштенијем, е је слободно ударити на своје старјешине. Заузео је предсједничку столицу у српском Сабору, па уместо да је уредио слободнијем расправама црквено-народне послове, он их је својом солдачком

*у Швикер, Polit. Geschichte der Serben стр. 264.

силом заплео и замрсио у грдио клупко, које је расплетано и размрсивано пунијех десет година; па и најпослије није размршено по жељи и по потреби српског народа и његовог клира, него је силом пресјечено. Силом и пријетњом нагнао је саборску већину, да се пријдружи к мањини, само да посади на столицу — још тојлу — умнога, одлучнога, неустрашивога угледнога и родољубивога митрополита Ненадовића — којега се у Бечу врло бојаху, те бираху ријечи како да му пишу — велим, да посади на столицу Ненадовићеву: извештала старца, владику Ђорђевића, који по свједочанству ученога архимандрита Рајића, није знао ни читати честито. А колико су окрњене српске привилегије и друге црквене установе на Сабору 1769. виђеће се из свега, што ће још доћи.

Послије Сabora повратиш се посланици к својијем кућама, а владике заостану, да у присуству истога комесара Хадика држе синодске сједнице, ради избора двојице владика и ради другијех некијех послова. Ово је први Синод, на којем је и царски комесар био. Јоп је дне 16. септ. 1760. издала Српска Хофдепутација заповијед митрополиту Ненадовићу, „да у будуће ниједан Синод рацкога клера без превишњег знања не држи се, и особита наредба на то очекује се, јер се ово тако држи и у римског клера“. Ова је забрана поновљена од саме царице 26. фебруара 1768. и митрополит одмах је 16. марта саопштио свијем владикама, где оцитро напада на ову новотарију, па пита владике: слажу ли се с њиме, да се против ове наредбе рекурира.*). И то је оно, чему се је покојни митрополит противио, а не Сабору, као што то Нико погрјешно тврди, што сам већ споменуо. Заман је ено и Сабор противио се томе; није ништа помогло. Влада је остала код своје наредбе, и тако је Хадик дошао и у свети Синод Српске Цркве у Ђесаревини, где је заповиједао исто онако, као и на Сабору, јер поред митрополита Ђорђевића могао је радити, што је хтио.

*.) Конзис. архива број 517. стар. нис.

Овдје морам још споменути, како су прошли неки заступници повративши се међу своје бираче.

За владику Јакшића код свега комесарова притиска гласао је и ћенерао Микашиновић, заједно са свијем осталијем официрима из овога владичанства, осим оберлајтмана Јована Борковића, заступника личке регементе, и Константина Чудића заступника оточке регементе.

Када су се ова двојица повратила са Сабора међу народ, није их хтио нико ни гледати, а камо ли говорити с њима. А оне друге заступнике дочекао је народ хвалом и одушевљењем.

Ево како се због тога љуто тужио поменути Борковић новоградашком обрстару, Јефимији Љубибратићу, а у писму својем из Госпића од 24. октобра 1769. год.

„У свакој покорности могу Вашему Господству обзнатити да сам захвалећи Богу здраво дома дошаљ и све у благополучном здрављу застал, прочем кадасмо у Карлшчот дошли, Генерал-оберкоманда мени и ритмајстору Чудићу добре није јавила. Али Генерал Барон Микашиновић извеликом грожњом пријетећи, да ће нас знати наћи, ван да би му цесар говорити не припустил и уста за посве затворил, будући, да је издругима персонама послала имал, али све су се постигли, колми паче изнама двама; заради тога јест коначно видити, да споменути мисли особито изнама некој процес имати, и ово за наше поругање некоје, пред двама официри тако се жестоко прама нами чинил изказати. Овди пак у крајини личкој све је напојито озлобљења и јарости на мене, и како могу разумјети у оточком регементу на Чудића, окром вридинога и хвале достојнога г. оберстара Горечкога, који и Ваше Господство лублено поздравља. Они други Г. официри от свих овде тако лублено доћекати и поздравити били из неком великом захвалности њиховога витешкога обрджања, а на мене зато што сам дал фотум на

нашег Г. Архијепископа и митрополита, неће ни оно губаво да гледа, колики паче да говори, ван јошчер изнеким подругивањем и шпотом, кади ми није могуће свега написати. Заради тога всеумилно просим, да би Висопреосв. Господину Архијепископу и митрополиту писали и за мене просили, да би се удостоил архи-пастирске милости мене из ове групе (!) земље, и малопаметнога (!!?) народа тамо дали истргнути, будући да ови Аптероре не имаде, а кроз конвенцијун купити једно неимадем зашто, друго у овој дивљој (!!?) крајини неимадем воље остати, заради тога уфам се у Ваше Високородије, да ми и Г. оберстар рашковић и Белградија код Господина помоћи хоћете и можете буди на наћин каков му драго, ја ћу кунтент бити, и ако другач не, а оно кров конвенцијун (т. ј. кроз погодбу с некијем другијем), да би знал о пол перчије живети, всепокорњејше просим само да не остајем под овим подређењем, неимајући од никуд уповања.“*)

Ово је Борковићево писмо врло јасно свједочанство, како је народ из овијех крајева врло незадовољан био са избором владике Ђорђевића за митрополита, јер ево вели Борковић да га „не ће ни оно губаво да гледа, а камо ли да говори с њиме“. Али је ово Борковићево писмо уједно и жалосно свједочанство о грдној покварености домаћијех граничарскијех официра. Та ево је још тада отела била мах позната болест и грдна мана код граничарскијех официра, по којој одмах удари најгадније ружити и презирати свој рођени народ, чим припади оно сабљице! Ако бисмо и испричали некако Борковића, што није имао петље гласати, заједно са осталијем заступницима из овога владичанства, за владику Јакшића; јер „мучно коза преживље, кад вук и њу гледа“ — као што је силни комесар Хадик гледао у Борковића, — али му се никако не може опростити, што је овако грдио свој рођени народ. Али да, биле су то пошљедице

*) Види: „Живот Генерала Микашиновића“ од Ђорђа Рајковића у Јавору за 1875. год. број 13.

туђе школе! И за чудо дивно, та је болест нашљеђивана и до дана данашњега! И данас је код многијех нашијех гра-ничарскијех „пенсиираца“ најслађи разговор, кад хвале туђе земље и туђе народе, а грде своју земљу и свој народ. Јадници мисле, да тијем изгледају паметнији и изображенји, а не знаду да баш тијем противни изгледају. Па ипак уза све те ћркве и презирање, како болно још и сад уздишу за својом старом власти, а још већма за штоукаквом сласти из граничарскијех подова, мљечара и торова!!!

Највећа је кривица, због гласања за владику Јакшића, пала на ћенерала Микашиновића, који је тада био фелдмаршал-лајтнант у својој 54. години (родио се у Плавшинцима, у Вараждинском Ђенералату 1715. и био је први ћенерао од Србаља на овој страни). Њега је комесар гадно оцрнио код двора, јер да он није гласао за владику Јакшића и да није потписао оне жалбенице — не би за цијело ни остали официри. Чим је Сабор завршен, Микашиновић буде послан из Осијека у Карловац, где је заповиђено ћенерал-команди, да строго пази на његово владање и на његово дописивање, па ако би се нашла и најмања сумња, одмах да јаве у Беч.*)

Осумњиче га скупа са владиком Јакшићем, да шурује са Русијом, и с тога га 1771. збаџе са службе, и тако останде до своје смрти, која га стиже у Бечу 1774. године.

Еј! Да је нешто поживио митрополит Ненадовић само неколика мјесеца дуже, не би било свијех овијех неприлика и напасти, ни на Сабору ни послије Сabora. А каква је освета постигла владику Јакшића и сав народ овога владичанства од стране новог митрополита, рећи ћу мало каšње.

*) „Микашиновић се шаље због његова неједнаког владања код јерског Сabora у Карловцима по превишиој заповијести ћезина Величанства, царице, из Осијека у Карловац без сваке даље истраге. На његово владање и дописивање треба Ђенерал-Команду да добро пази, па ако би и најмања сумња појавила се, одмах да о томе извијести“.

Ко нам успише историју наше Митрополије, тај ће нам и рад споменутог Сабора потанко описати и критички оценијити, а ја овлико о њему написах и овако га летимице оцијених.*)

*) Микашиновић је постао Јенерао 1763. и онда није он могао као Јенерао предати унијатима манастир Марчу 1738. као што то рече Вл. Красић. Види „Манастир Лепавина“, стр. 45.

Десети раздио.

ЖУМБЕРАЧКА УНИЈА ЗА ВЛАДИКЕ ЈАКШИЋА.

Када су и како су Србљи населили се по Жумберку, казао сам колико сам знао у првој књизи, а у трећем раздјелу првога дијела. На реду је, да посебно кажем нешто о црквеном животу овога народа. Када су се Србљи насељавали по данашњем жумберацком окружју, долазили су с народом заједно и његови народни свештеници, као и свуда што су с народом прелазили. Ово домаће свештенство сагради са својијем народом мале црквице и опслуживаше свој народ, дијелећи с њиме и добро и зло. У шестнаестом вијеку био је Жумберац као неко црквено средиште за све српске насеобине, по крањскијем међама. Жумберачки свештеници опслуживаху и оне српске ројеве: око Огулина, око Модруше, око Рибника и око Озља, подржавајући непрестано свезу са својијем главнијем црквенијем средиштем у Турској, а то је била Дабро-босанска Митрополија, што сам већ споменуо на другом мјесту. Када је подигнут манастир Гомирје, почетком седамнаестог вијека, прешло је црквено средиште за све српске насеобине, што не биште под Турцима, на исти манастир. Гомирски калуђери облазили су редовно и Жумберац, те су и тамо кријепили народ у православној вјери, заједно са домаћијем свештеницима из жумберачких породица. Управ и Жумберац су сматрали гомирски калуђери као своју парохију; јер су од туда највише прихода вукли у свој манастир. Када је оно у Марчи 1611. установљена владичанска столица за владику Симеона Враташу, којега до маће власти држаху за унијата, потпао је и Жумберац под

марчанске владике, као и сви остали крајеви овога владичанства, гдје не бијаше Турака. Али код свијех појушаја није унија никадје ухватила чврста корјена. Тако је то остало до пресељења патријарха Чарнојевића. Чим је оно патријарх огласио овамо, да је добио од цара привилегије, и да је он патријарх свијех православнијех Србаља, и амо по Хрватској, окренуо је и Жумберак леђа марчанском владици Поповићу и његовијем нашљедницима, као што је то учинио и сав остали народ и по Хрватској и по Славонији, јер текар послије додласка патријарха Чарнојевића увјерио се наш народ потпуно, да су марчанске владике збила прави унијати. Већ споменути патријархов егзарх, Христифор, бавећи се у Гомирју дуље времена, тешко да није и у Жумберак тркнуо, да и тамо објави народу за патријарха и за српске привилегије. А што нијесу стигли да изврше патријархови егзарси, то су извршили и попунили гомирски калуђери и већ добро нам познати митрополит Атанасије Ђубојевић, који се живо старао, да сав православни народ, на овијем странама, око себе сјати. Има за то и писанијех доказа. Тако је позната дозвола карловачког ћенерала, кнеза Порције од 18. маја 1706. којом дозволи, на молбу игумана Василија, да гомирски калуђери „по своме обичају“ по свој Крајини па и по Жумберку, смију купити милостињу, „као што им је то од старине свагда допуштено било“. (Dass ihnen von Altes her allezeit erlaubt gewesen). Ову исту дозволу поновио је изрично за Жумберак и барон Кулмер дне 26. септ. 1721. А да су гомирски калуђери били, тада као и свагда, православни а не унијати, доказао сам то, кад је била ријеч о првом Сабору у Крушедолу 1708., гдје је сједио и гомирски заступник. Када су пак гомирски калуђери, као православни, добили дозволу, да купе милостињу по Жумберку, онда је јасно, да ни Жумберчани нијесу били 1706. унијати, нити су више покоравали се унијатскијем, марчанскијем владикама. Па Жумберчани су били заступљени и на поменутом крушедолском Сабору. На оној вјеровници, што но је

понесе собом митрополит Атанасије, и што но је убиљежи у саборски записник, спомиње се на првом мјесту „Крајина Горња“, а под тијем именом вала разумјети тадашњи Карловачки Ђенералат, који је описао поглавито: Жумберак, Гомирје, Плашки и Приморје. Лика и Крбава још нијесу биле тада припојене Ђенералату. А да митрополит Атанасија није заступао и Жумберка, без сумње би се с тога потужио и Сабору и комесару — како је старац био реван и маран за свој народ. Тако је остао Жумберак као саставни дио Карловачког Владичанства све до године 1734. Гомирски калуђери одлазили су тамо непрестано и имали су за то дозволе од великијех Ђенерала.

Већ сам споменуо у првој књизи, а на 300. страни, како је митрополит Вићентије Јовановић 1734. установио и треће православно владичанство амо у Хрватској и то за Вараждински Ђенералат, са сједиштем у Сјеверину, код Бјеловара. За владику је постављен Симеон Филиповић, којег и цар Карло потврди 1735. године. Сјеверинском Владичанству подвлаштен је и Жумберак. На оријиналном печатњаку реченога владике стоји натпис: „Симеонъ Филиповичъ Божію Милостію праокославній Епископъ хорватскій и жембэрскій“.* Казао сам већ у првој књизи на 304. и 305. страни, како су Србљи ударили на манастир Марчу, и како је владика Филиповић због тога страдао. Он је и умро у истражном затвору 3. маја 1743., те из Беча више и не допусте, да се постави други владика на мјесто Филиповића. Још су се надали, да ће се тамо извести унија. Тако остане до познатог Сabora 1744. године.

Тада изјаве оба саборска комесара, да је царица озбиљно заповједила, да се Сјеверинско Владичанство, које се управо звало „Хрватско Владичанство“ са свијем укине. Али Сабор не пристане на то, него се обрати преко патријарха Арсенија IV. молбом на царицу ради дозволе, да се опет постави вла-

* Чува се у конз. плашчанској библиотеци.

дика за речено владичанство. Али из Беча не дали дозволе, те се тако све то протегне до Сабора 1748. Не знам право, ма судим, да је пакрачки владика, Софроније Јовановић, који је завладачен одмах послије смрти владике Филиповића, управљао и Сјеверинскијем Владичанством; јер те 1743. год. овде није било владике, а костајничко-лички владика, Андријевић, сједио је у Метку, по што му загребачки бискуп не даде у Банију. Кад је Ненадовић инсталiran 1744. за владику Карловачког Владичанства, није инсталiran и за Жумберак, јер је био под Сјеверинскијем Владичанством. И на Сабору 1748. године, кад је изабран за митрополита владика Антоновић, покретато је ово читање, где је комесар изјавио, да Сабору не вриједи више молити код превишињег мјеста, да се за речено владичанство постави посебни владика.

Кад је 1749. владика Ненадовић изабран за митрополита, онда опет изјави царски комесар, ћенерао барон од Хелферих, да се Сјеверинско Владичанство мора укинути, и ако се не укине, да нови митрополит не ће бити од превинињег мјеста потврђен. Комесар је предложио, да се Сјеверинско Владичанство подијели на Карловачко и на Костајничко Владичанство; али ни Сабор ни Синод не пристану на никакву диобу, него закључе, да се цијело Сјеверинско Владичанство споји са Карловачкијем Владичанством. А кад се упразни Костајничко Владичанство, онда да се од њега оцијепе Лика и Крбава и подвласте Карловачком Владичанству, а Сјеверинско да се подвласти Костајничком Владичанству. Према овоме закључку постављен је „на прошеније обоих епархиј житељеј“ ново именовани архимандрит Данило Јакшић за администратора на оба владичанства, како сам то већ и казао, а казао сам и то, како је 12. нов. исте 1749. године, смрћу владике Андријевића, упражњено и Костајничко Владичанство, па како је свети Синод у сједници од 16. јуна 1750. споменута владичанства на ново подијелио и заокружио.*)

*) Види на 20. страни ове исте књиге. Онда види Гласник VI. стр. 84.

Тако је Жумберак опет потпао под ово владичанство, као што је био све до 1734. године, јер је Синод цио Карловачки Ђенералат подвластио овоме, а Вараждински Костајничкоме Владичанству, а нико није нигда ни помишљао, да у Жумберку није православни народ.

Кад су најпослије видјеле унијатске, марчанске владике и њихови помагачи у Загребу и у Бечу, да су са свијем истиснути из оба ђенералата између православног народа, стицају се они смртоглавице, да отму за се бар Жумберак, — тај осамљени, и од осталога православног народа на овијем странама са свијем оцијепљени српски крајчак, са три до четири ли хиљаде православнијех душа. Већ сам казао, како је прошао унијатски владика Пашић, кад га оно силом настискоше нашем народу за владику. Он се послије скитао којекуда, докле га ено најпослије не затворише. Чим се Пашић овако проиграо, одаберу му за нашљедника марчанског калуђера, Гаврила Палковића; али овај је морао прије тражити народа за своје владичанство. И за тај свој посао одабере он Жумберак.

Врло је тешко поуздано доказати, еда ли је до то доба било у Жумберку правијех унијата, јер тада још не имадијаху они ни једне своје цркве и ни једнога свога свештеника у Жумберку; али се мора признати, да је морало бити доста унијатског квасца, и то међу Жумберацком господом и некијем племићкијем породицама. Чим су српски Ускоци населили се по Жумберку, одомаћило се тамо и више хрватскијех, племићкијех породица, добивши за се негде већа, и негде мања имања, или цијеле сесије земље, заједно са народом, што је на тијем имањима (Edelhöfe) и на тијем сесијама (Lehen-Huben) становао, па је тај народ служио овијем племићкијем породицама као кметови. Овакијех је кметова доста било у Жумберку одмах послије насељења, и били су поданици жумберацког града, те су служили свагдашњијем жумберачкијем заповједницима или великијем капитанима, који су те кметове и земље давали појединијем племићкијем породицама.

Па не само хрватске племићке породице, него и многе српске, ускочке породице, постале су племићи, па су добиле таке племићке посједе и поданике. Тако су таке посједе добиле породице поименце: Чолнића још 1535. Петар Марковић за себе и за своје потомство 1575. Петар Делишимиуновић 1597. Стеван Гушић 1596. Тако се спомињу у грунтовници од 1656. и 1690. као племићке породице: Гвоздановићи у Брезовцу; Џуџулићи и Рајковићи у Будињаку; Јурашиновићи у Стојдрази; Бадовинци у Загорју и у Каменици; Богдановићи у Секулићима; онда Прерадовићи, Качићи, Рајићи, Хераковићи, Драготевићи, Миљковићи, Лалићи, Филиповићи, Дамјанићи и т. д. Од овијех су неке породице преселиле у Вараждински Ђенералат или у Горњу Славонију (Windischland). Посједи су ти били раптркани на некијех 85 мјеста. А да су онда добро разликовали Србље или Ускоке од Хрвата, има писанијех доказа. Тако у даровници за Ускока Петра Дујимовића од 21. јуна 1620. вели се изрично, да ће му дарованы посјед и онда припасти господини, ако га не буде уредно и поштено држао, као остали Хрвати. („wenn er nicht wie andere Crabaten die ihm verlihene Hube billich und wesendlich innehat“.) А исто тако код главног суда у Жумберку морали су бити чланови: једна половица Ускока, а друга Хрвата, дакле исто онако као и у Гомирју.*)

Не зна се за право, а ма може се као поуздано узети, да су ако не све а оно већина споменутијех српскијех породица, преšле или са свијем к Римској Цркви, или су се поунијатиле; јер ја држим, да је то био увјет под којијем су оне добиле племство и имања. А кад је овакијех породица доста било у шеснаестом, онда их је још више морало бити у седамнаестом вијеку; и чудо би било, кад их не би било,

*) Види: „Zur Ansiedlungs- und Verwaltungs-Geschichte der Krainer Uskoken im XVI. Jahrhunderte“. Онда „Zur Geschichte der Uskoken in Krain“ von Professor Dr. Herm. Ig. Bidermann, Laibach 1885.

кад се зна шта се све радило од нашег народа, да својом вјером превјери.

Та још је 1629. љубљански бискуп Тома Хрен (Chrön) посебни план предложио Језуитима у Бечу, како да се Ускоци, што су на међама Крањске и Штајерске, и који се покоравају цариградском патријарху — преведу к Римској Цркви. Он предлагаше, да цар заповједи вараждинском и карловачком ћенералу, нека ови у лијепу начину наговарају народне српске поглаваре, да даду 12 и више за науку способнијех младића у римокатоличке школе, гдје би те младиће требало спремити за свештенике; јер би им њихов варварски народ више вјеровао него ли свештеницима од другог народа и другог језика. А дотле, док не нарасту ови младићи, треба слати побожне и учене људе из Босне или из другијех области, који би могли успјешно радити у винограду господњем. Бискуп препоручује неког калуђера Методија Терлецког, Рутена, који је тамо послан од папе, и који је међу Власима добар темељ ударио.*)

Боже мој, ко се све није старао за душе нашијех шукундједова и прадједова!

Из свега се овога даде закључити, да је Православље код српског народа по Жумберку, до половине прошлога вијека, прилично било прорешетато и подривено код господе и код имућнијех породица, ако и није било јавнијех унијата са уређеном црквеном управом. То су унијати у Марчи добро знали, и с тога се стицају — како рекох — да бар Жумберак за се отму.

За Јакшићеве администрације увуче се у Жумберак већ споменути калуђер Палковић, па стане најприје наговарати српски народ, да се не да под Карловачко Владичанство, него да и на даље остане под Сјеверинско-Марчанскијем, као што је од вајкада било. Палковић је тијем лакше могао на то наговорити Жумберчане, што су они збиља све до 1749.

*) Аркив за повјестницу југославенску, књ. II. раздјел I. стр. 127.

бројили се у Сјеверинском Владичанству; а да Жумберчани нијесу знали, да унијатско владичанство у Марчи није једно и исто са Сјеверинскијем Владичанством, о томе нема сумње. Народ је непрестано држао, да је Марча православни манастир, а тако су га заварајали и сами марчански калуђери. Нијесу они ни смјели ни хтјели казивати народу, да нијесу православни. Та то им је и био задатак, да се претварају, док народ не заварају. Тако је радио и Палковић у Жумберку пред народом.

Године 1750. била су у Жумберку само два домаћа православна свештеника и један ћакон и то рођена браћа: Марко и Теодор, и ћакон Јанко синовац им — Прушчевић; а писали су се и Прусац. Марка је рукоположио за свештеника владика Љуботина, Теодора владика Филиповић, а ћакона Јанка владика Ненадовић. Из ове породице поповали су свештеници од памтивијека по Жумберку, а помагали су им свагда гомирски калуђери, јер би по двојица тројица ли непрестано била у Жумберку. Али исте 1750. године умру нагло један за другијем оба брата свештеника. Најприје умре поп Марко, а поп Теодор остане иза њега на смртном простирачу. Ово је било по Палковића као наручено. Он бразо скроји план, да Жумберах присвоји за се, чим помрју домаћи свештеници, само су му још сметали гомирски калуђери, који су опслуживали народ мјесто болеснога попа Теодора. А били су тада у Жумберку јеромонаси: Гаврило Мусулин и Макарије Вишњић. Тамо их је послао администратор и архимандрит Јакшић, а имали су и ови калуђери дозволу од ћенерала Шерцера, да смију купити милостињу „код својијех једновијераца у Жумберачком окружју“. Дозволу ту дао је Шерцер на препоруку владике Ненадовића дне 16. августа 1747. позивљуји се на старије дозволе.

У Жумберку је тада заповиједао мајор Пецингер, који је ревно подупирао Палковића нешто онако од своје воље, а нешто опет по вишој заповијести. Они закључе, да се гомирски калуђери пруждену из Жумберка још прије него умре поп

Теодор. С тога оде Палковић у Карловац к ћенералу и ту га увјери, да је Жумберак сав поунијаћен, само ако се калуђери из њега пројдено.

Знајући Шерцер, да ће се тијем само препоручити у Бечу и код Језуита, а може да је за то добио и какав појатни миг из Беча, опозове он своју дозволу, што но је даде гомирскијем калуђерима 1747., па заповједи мајору Пецингеру, да гомирске калуђере одмах пројдene из Жумберка. Мајор Пецингер, који је с Палковићем и скројио овај план, једва дочека ћенералову заповијед. Он изда 24. нов. 1750. на оба компанијска заповједника, на оберлајтмане: Јакшу Тупца и Јанка Пауновића, да сами објаве од куће до куће, по обје жумберачке компаније: „да ће свак, био он официр или војник или Граничар, пасти под најтежи одговор, и да ће бити кажњен, ако се усуди од данас примати у своју кућу калуђере макар они од куд му драго долазили; или ако који допусти, да му калуђер коју свештену службу сврши. Шта више, ако би који калуђер у Жумберак дошао, то га имају официри одмах било по дану али по ноћи, допратити к мајору, па и онда, ако би који показао дозволу или друго које писмено и од самога ћенерала“. А у чијој је школи и служби био мајор Пецингер, лијепо доказује свршетак ове заповиједи: „Осим тога дознао сам, да је поп Теодор Прушевић тешко болестан, којему ја желим пријашње здравље (тобоже!); али ако би баш заковрнуо умријети, онда имате одмах, иначе ће те тешко одговарати, — отићи тамо оба господина оберлајтмана, па све попечатити и мени јавити. А ако би пак са свијем дојешчало попу Теодору, па ако би зажелио, да се причести по хришћанском обреду, онда има овдје способан и разуман свештеник вашега зекона, Гаврило Палковић — патога му имате привести, а калуђере одмах прогнати; и друкчије не смијете никако учинити!“ Ево ово је благи начин

Исусовијех правијех пошљедоватеља, којијем су отимали душе „заблуђелијех шизматика“ из пакленијех мука! Ево ово је прави почетак озбиљног унијаћења по Жумберку! Од ово доба настале су свакојаке муке и тешка прогањања православнијех свештеника и народа по Жумберку.

* *

Као што сам већ казао изабран је 1750. Јакшић за карловачког владику, али у царској конфирмацији није Жумберак ни споменут. Види се, да су у Бечу знали за Шалковићеве и Шецингерове склкове. С тога замоли Јакшић, преко митрополита Ненадовића, још прије него је завладачен, да му се изда уредан декрет и за Жумберак, по што је и тамо народ православне вјере; а ако је ко поунијатио се, изјави владика, да он у те не пача. Из Беча запитају 13. октобра 1751. ћенерала Шерцера, да извијести: шта је са Жумберком? У исто доба изађе и већ споменути царичин едикт од 23. октобра 1751. год. којијем је царица свуда огласила, како она не ће „никада трпјети ни допустити, да се њезинијем вијернијем српскијем поданицима чини какво насиље, које би било противно подијеленијем привилегијама, а још мање да се силом ко ногони на унију“. Шерцер је знао, да је насиљно ишћерао гомирске калуђере из Жумберка, и с тога му се вაљало опрати код двора. Он оде сам у Беч, и тамо извијести онако, како су га спутили Палковић и мајор Шецингер. Он изјави, да су у Жумберку унијати већ од 50 година, али да су их православни мало по мало к себи повратили, и с тога да се не може дати власт православноме владици над Жумберком. Али овдје је ћенерао просто преварио владу, као што је и њега преварио Палковић с мајором Шецингером. А слагати и преварити, то је још најмањи гријех био Језуитима. Колико је био Жумберак поунијаћен, толико се могло рећи за цијело ово владичанство за то, што се је народ морао силом покоравати

унијатскијем владикама до патријарха Чарнојевића. Тако се могло рећи за Сријем и за Славонију, да је и тамо све поунијаћено, што је био силом наметнут за владику споменути унијат, Лонгин Рајић и његови наследници.

Скоро подругу годину чекао Јакшић на декрет и за Жумберак, па кад видио да га све то дуље није, оде и завладичи се 4. нов. 1751., па се онда одлучи, да са својом инсталацијом чека на тај декрет. Међу тијем није дангубио Палковић са Пецингером. Они су израђивали свој посао онако солдачки. Сиромах, поп Теодор, умре лицем на Светог Јована 1751., те иза њега остане ђакон Јанко; а био је десети од Прушчевића породице у свештеничкој служби. Одмах послије смрти попа Теодора дозвеле Палковић ђакона Јанка у „квартир“ к мајору, и ту га стане наговарати, да се поунијати, па да онда помогне унијатити и остали народ. Када Јанко одлучно изјави, да му у роду нико није био унијат, па да не ће ни он, даде га мајор оковати, па га као простог зликовца пошаље под стражом к ќенералу у Карловац. Мајор оптужи ђакона, да смета унији, и да је одвраћао од уније оне, који су се већ били поунијатили, а то је било доста рећи, па онда је лако за тавницу. Ево како нам је сам владика Јакшић забиљежио грозно поступање с Јанком.

„По смрти попа жумберског Теодора Прусца остао је у његовој кући његов родни синовац Јанко Прусац, ђакон, кога је за ђаконије садашњи наш господин архијепископ и митрополит Павао Ненадовић, којега Јанка ђакона редовник госп. Гаврило Палковић једном код мајора Пецингера почео опомињати и са осталијем унијатскијем пријатељима, да би он био на помоћ при жумберском народу, нашега закона зарад уније, и да би се он сам одазвао да је унијат, који није хотио учинити ни једно ни друго, него је рекао, да није нико од његова рода ни старе фамилије

био унијат, нити да ће он бити. И када није хотио коначно одступити од својега закона и наше Источне Цркве, онда су га послали кроз стражу у провозију или ти тавницу карловачку, у којој њега тако немилостиво на арешт поставили и великим гвожђем оковали, како највећега народњега и обштега добразликовца. И готово по године таковим љутим арештом и гвожђи у провозији карловачкој трактирали, где је у таковој невољи морао и умиријети, и кад је био на смртном пункту просио је од нашега закона свештеника, да учини пошљедњу исповијед, и да се причести светијем причешћем, и нијесу му тога допустили; равнотако просио је, да би с њега гвожђа скинули, и тако како нијему ствар без свакога обичаја хришћанскога у земљу забацили.

Све ово јави млади владика Јакшић у Беч, доказујући, да у Жумберку није било никада унијата, него да су тамо православни свештеници поповали, од како је Жумберак насељен. У својој представци изрећа владика, као православне, овијех 17 свештеника: 1. Ђаћило; 2. Мишљен Вучинић; 3. Јован Вучинић; 4. Тома Вучинић; 5. Новак протопопа. Од породице Прушчевића били су ови: 6. Петар; 7. Јован; 8. Тадија; 9. Марко; 10. Тодор; 11. Јакша; 12. Дамјан; 13. Марко; 14. Тодор; 15. Јанко Ђакон; онда 16. Ђурађ Ђурашевић и 17. Илија Латковић. Најпослије замоли владика, да се изашаље посебна комесија, која би имала развијети: ко је у Жумберку унијат, а ко није? Упитан опет и за ово ђенерао Шерцер, извијести 25. априла 1752. и опет као и прије, све наопако. Наравно да је морао остати дошљедан. Ђенерао извијести онако, како му је Палковић написао, и за то рече, да је Жумберак од самога насељења свагда припадао унијатској вјери; да су жумберачки свештеници свагда били „до овога часа приврженици унијатског закона, те да је с тога,

свагда најстрожије забрањено било и улазити у овај котар православнијем калуђерима и поповима, као што је и она забрана 1750. издана по његовој заповијести“. А како је ђенерао крупно преварио владу у Бечу, ево нека свједочи сама његова дозвола, што је он даде гомирскијем калуђерима: „Nachdem das Convent derer Callugier von Gomirie die Patente bey mir produciret, worinnen ihnen die gerechtsame bey ihren Glaubensgenossenen in dem Sichelburger District die Allmosen einzusamlen zugestanden, erlaubt wird. Also hat der damahlige Commandant Hr. Lieut Tupacz den von dem Herrn Haubtmann Petzinger ihnen Sequestirten Wein ohne weitheres abzufolgen, auch. Sie hinkünftig in Einsamlung gedachten ihrer Allmosen mit Anforderung einiges Doucoeurs im mindesten nicht zu turbiren, Carlstadt, den 16. August 1747. Leopold Baron de Scherzer, General Feld Wachtmeister“. А у патенту ђенерала Порције од 18. маја 1706., који су калуђери Шерцеру показали, и на који се он позивље, стоји овако: das weilen sie gar keine Güter noch Gilten besitzen und als arme Geistliche ihre Lekens Mittlen in der ganzen Gränitz zu suchen (vermög ihrer Gewohnheit) bemüssiget, auch zu Sichelburg, und der dortigen Orth sich wegen des Allmosens zu begeben ihnen von Alters hero allezeit erlaubt gewesen“.

Све је ово знао и својом руком потписао витешки барон Шерцер 1747., па ипак му је поднио образ рећи 1752., да је свагда забрањено било православнијем калуђерима и поповима и улазити у Жумберак. А за ђакона Јанка у истоме своме извјештају признаје ђенерао, да је зlostављат „неки пакосни унијатски свештеник по имену Ирушевић“, који му је оптужен, да је одстуpio од уније, и мада је пред загребачком конзисторијом морао вјеру своју исповједати, ипак му није отров из срца ишчупан, и мора се вјеровати, да је умръо као „неунијат“. А тужен је још, да

су његовом пакопићу многи Жумберчани заведени у Шизму, а нема сумње, да их још много има, који су одани „несједињеној науци овога злога човјека“.

Најпослије предложи ћенерао влади, да се и митрополит и владика са свијем одбију са њиховом молбом ради Жумберка, и то тијем прије, што је за Жумберак „унијатски владика, по имену Палковић најмилостивије потврђен“. Дакле се Палковићу исплатила работа око уније. Он је постао владика, — а сиромах Јанко свиснуо је у тавници на груднијем мукама.

На оваке ћенералове извјештаје бадава је Јашвић чекао декрет ради Жумберка. У Бечу су више вјеровали ћенераловијем извјештајима, него ли истинитијем тужбама владичинијем. С тога поручи владици 10. јуна 1752. народни агенат, што је био у Бечу код Српске Хофдепутације Карло Аренг (Arenghi), да жумберачка ствар још није свршена, али да је он збила толико уперио, да ће царица изаслати комесију. Дотле пак нека се владика инсталира, јер вели: „треба једно чинити, а друго не испуштати“. Кад видио владика, да „сила Бога не моли“ — пристане и инсталира се у Плашком 31. августа 1752. год. Сам Шерцер био је царски комесар код инсталације, и њему преда владика, у цркви код заклетве најсвесчанију ограду ради Жумберка, где изјави, да он као владика по својој заклетви, не може и не смије оставити православни народ у Жумберку без пастира и без надгледања, а по што се он не кани мијешати у послове онијех, који су поунијаћени, то замоли, нека би царица изаслала комесара, који ће све извидјети и разлучити унијате од православнијех. Владика није могао ништа више учинити.

Али је све то било узалуд. Од обећате комесије не би ништа. Научили су се памети у Вараждинском Ђенералату и у бихарској жупанији. И тамо су ћенерали извјештавали, да је све поунијаћено, а кад изађе комесија, да подијели унијате од православнијех, — не нађе се ни једна једина душа унијатска. Тога су се бојали и у Жумберку, и за то не хтједоше

никако слати юмесије, а с друге стране остављаху тијем времена унијатима, да се шире и утврђују.

Владика Палковић намјести своје свештенике на жумбечачке парохије, који се исправа издавају, да су православни. Али мало по мало опази народ, да су му наметнути свештеници унијати, и с тога стане тражити утјехе код сусједнијех православнијех свештеника по Мариндолу, у Бојанцима и у Гомирју. Негдје би народ одлазио к својем сенгтеницима, а негдје опет свештеници привлачи се кријући к своме народу, те му учини коју хришћанску услугу. Међу тијем умре Шерцер, а замјени га већ познати Ђенерао гроф Петација. Већ сам споменуо напријед како је овај Ђенерао ужасно прогонио српске свештенике, а све по најту, што га је добивао из Беча иза царичинијех леђа. За његове управе није се правила никаква разлика између православнијех свештеника и осталијех Граничара. Ваља имати овдје на уму онај нови план у „поквренијем пословима око уније“, што сам већ казао на 29. страни. Али највећма је бјеснио Петације по Жумберку. Та главни му је задатак и био, да се тамо утврди унија. Па како су пролазили јадни гомирски калуђери, што су се кријући увлачили к своме народу у Жумберку — ево да нам каже главом министар Бартенштајн из своје књиге, где рече како су: некоје „милитарске особе, а то наиме гроф Петаци кадикад православне свештенике, ма да и нијесу криви били, сасма немилосрдично силнијем батинама частили, тешке ланце на њих удараји, и у гаднијем тавницама затворили их: као што је међу осталијем, често спомињани гроф Петаци четворицу таковијех попова злостављао горе споменутијем начином за то, што су дошли у Жумберачки срез, да крсте дјецу својем једновијерцима; а на другом мјесту опет веже унијатски некакав свештеник православнога свештеника за јасле, као коња у коњушници за то, што му је матери на самрти свете

тајне извршио; натјера га, да одатле једе и пије, и још друга бешчестија учини му“.*) И ово су само она најкрунија безакоња „племенитог“ грофа и његова владике Палковића, што су допрла до превишићег пријестола; а колико ли, и каквијех ли је морало бити, за која се данас не зна!! Међу тијем настане рат, и цијела ова ствар остане овако под трпом све до 1758. год.

Године 1758. опет се подгрије овај приједмет. Дозло-предјеле већ сваке муке православноме народу, па њих тридесет и један од кућнијех старјешина предаду у име „свијех становника несједињенога закона грчкога у Жумберку“ владици Јакшићу ову знамениту молбу:

„Прошло је већ, блажени и милостиви владико, — више од двјеста година, што су наши праћедови прешли амо из Турске, под највишу заштиту најпресвјетлијег цесарског дома. Па не само што смо насељили Жумберац или тако звано жумберачко окружје, него смо ми дали сваки добри примјер и повод и осталијем једновијерцима, те се насељи многобројни народ, наше народности и вјере, по многијем мјестима а по именце: у Гомирју, у Врбовском, у Моравицама, у Дрежници, у Отоку, у Илашком, у Тржићу, у Брињу, у Брлогу, у Вилићу и још у више другијех села. Но што су наши ћедови најраније се насељили по жумберачком окружју, и по што су поградили себи цркве и прибавили свештенике, — то су свештеници из нашега окружја, црквене службе служили и осталијем нашијем сународницима, када пријеђоше амо из Турске; јер они не могоше одмах поградити нужне цркве, нити имати своје свештенике. Касније пак, кад су наши сународници стално се понамјештали; цркве поградили и прибавили себи своје свештенике, онда не само што нијесу више требали напшијех свештеника, него су свештеници из горе реченијех мјеста а поименце и особито из манастира Гомирја часни калуђери,

*) Бартенштајн, по Сандићеву пријеводу стр. 69.

к нама долазили у случајима, када ми не имадијасмо својијех свештеника; и на тај начин држали смо ми свој закон и своју вјеру, неповријеђену у својој Источној јерусалимској Цркви све до године 1750. Те године умријеше нам, на брзо један за другијем, два свештеника наше вјере, по имену Марко и Теодор, оба Пруси, па послије њихове смрти остале код нас два гомирска калуђера: Гаврило Мусулин и Макарије Вишњић, који замјењиваху у служби покојнике, док су још боловали. Ови би калуђери остаяли код нас, док не би неки наши домаћи запопили се; јер тако је то било и од прије, од како су се наши ћедови овдје насељили, да су нам слати свештеници из горе реченијех мјеста, а особито из манастира Гомирја, када је гођ умръо неки од нашијех домаћијех свештеника, па су нам тако вршили све службе у миру; али су речени калуђери одмах и без оклијевања прогнати из нашег окружја, као што се може увиђети из првијеног писмена, написаног 24. нов. 1750. год.

Напротив наметнути су нам други туђи (изван земље) свештеници, који нас нагоне код исповиједи и код причести, да се заклињемо: е ћемо вјеровати у Римокатоличку Цркву, и е ћемо признавати папу као врховног црквеног старјешину; и ми сад јавно видимо, да садашњи свештеници силом нападају на нашу вјеру; јер јавно поступају с нама против наше вјере и Источне Цркве, п одвраћају нас од наше вјере и од Цркве, што се ми, сиромаси, не би никада надали, када по-мислимо на непрекршену вијерност нашијех праћедова и нас самијех, у којој вијерности желимо и у напријед и живести и умријети; али од своје Источне Цркве и вјере нијесмо накани одступити ни живи ни мртви; нити ћемо својом вјером пре-вјерити. А који хоће, да буду синови Римокатоличке Цркве и који хоће, да признаду папу за својега духовнога старјешину, и који хоће да се издаду за унијате, ми не знамо против такијех ни најмање што рећи; него те молимо, блажени вла-дико, најпокорније, да изволиш ову нашу невољу екселенцији

нашем господину архијепископу и митрополиту, нека би се он смилоао, па нека би нас — сиромашне Жумберчане, — који нијесмо унијати, препоручио највишој милости њезиног царског величанства; и нека би царицу најпокорније замолио, нека она не допушта, да нас сиромахе, силом унијате, и да нас не одвраћају од наше Цркве и вјере; него шта више, да нас пусте у миру, па да останемо у својој вјери и у Источној Цркви; и да нам се даду свештеници од нашег закона, као што смо их имали од толико година, па све до 24. нов. 1750. год.; те како би на тај начин могли у својој вјери и уз слободно извршивање своје вјере и у својој јерусалимској Источној Цркви и живјети и умријети, као вијерни и вјечни поданици њезиног краљ. величанства. Ми немамо ништа против онијех, који желе бити унијати, и ми се не потписујемо у име унијата, него у име нас, који нијесмо унијати, па очекујемо, ми сиромаси, Божје помоћи и милости њезиног ц. и кр. величанства.

Сви становници жумберачког окружја, грчког закона несједињени, који су потписани и који нијесу потписани“.

А потписаше ови:

Гаврило Брдар.
Јанко Огњановић.
Јуриша Ђаковић.
Марко Рађеновић.
Дамјан Кордић.
Марко Лалић.
Перица Вукасовић.
Станко Ребић.
Јован Шајатовић.
Димитар Деров.
Иван Шајатовић.
Ивица Радиновић.
Тома Шајатовић.

Јанко Ђлагојевић.
Стојан Врањешевић.
Иве Данчоловић
Петар Гајски.
Јовица Живковић.
Петар Брњичић.
Димитар Вујчић.
Мијајло Предојевић, капрал.
Стојан Ђуровић.
Јовица Пауновић.
Гавро Пауновић.
Дамјан Ерак.

Јован Раниловић.

Гавро Брдар.

Дамјан Стјепановић.

Тадија Ераковић.

Јанко Ерак.

Никола Ђуровић.

Ову народну жумберачку преставку пошаље владика 6. септембра 1758. г. митрополиту Ненадовићу са својом опширном пропратницом, а митрополит је пошаље 15. дек. исте године у Беч оваку каква је, са још више прилога и са својом посебном пропратницом, у којој наводи, за што је та ствар остала неријешена од 1752. па до ове 1758. ево овако: „А како у овом реченом годишту (1752.) развидјенија комисија онамо не отишла, међу тијем неколико пута у ономашних хорватских предјељех немир догодио се, и он сам епископ у умиривању тога дјелао и забављао се, ипак није времена било међу један и тако са свим неумирен бивши народ комисију у закону искати доље“. Наравно митрополит није знао за Шерцерове извјештаје о Жумберку, па је држао, да комисија није изашла због познатијех немира у овоме владичанству. На пошљетку замоли митрополит царицу, позивљуји се на привилегије, на едикт од 1751. год. и на све остале декрете и наредбе о слободи православне вјере, ево ово: а) да се опозове она Шерцерова забрана од 1750. по којој је забрањено православнијем свештеницима улазити у Жумберак; б) да се дозволи карловачкоме владици „својега закона свештенике по привилегијама за попечитељство душевно о својем парохијанима у Жумберку пристављати, и тако и по црквеноме уставу и по привилегијама њему пристојну власт вршити. А ако би се бојали, да ће од туда бити какве штете по унијате, тако изволите ваше ц. кр. велич. једну безпристрану комисију на лице мјеста одредити, да се у мојем или мојега замјеника присуству све развиди, и да се мир у земљи за

напредак службе вашега ц. кр. величанства поставити може“.

На ову митрополитову преставку не било дуго одговора, а не би га ваља да ни било, да није Владика Јакшић у прољеће 1759. сам отишао у Беч, да види где је запело, а да и иначе потражи заштите против опачина и самовоље ћенерала Петација. Па и опет се ствар отегне све до у јесен, јер ћенерао отезаше на сваке руке са својим штокаквијем извјештајима. По три пута опомињали би га, док би на неко питање одговорио. Једва једном стиже на митрополита царски рескрипрат од 8. септ. 1759., где јави царица, како је на поднесену молбу о жумберачкој ствари најмилостивије заповједила ћенералу Петацији, да ону Шерцерову забрану опозове и укине, па да се допусти карловачком владици, нека слободно поставља свештенike свога закона по Жумберку, и да му је слободно своју духовну власт вршити над народом, који је његове вјере; али под изричнијем увјетом, да се тамо нико не смије одвраћати од уније; јер ако би се то догодило, онда ће изгубити владика дозвољени приступ и још ће се казнити најстрожије. Саопштавајући митрополит ову царичину одлуку владици вели му: „Толику милост и стада к пастиру обращченије честитам вашем Преосвештенству! Пазите, да се не догоди какав поклизак, знајући, како је трудно повратити изгубљено, па да не буде пошљедња штета гора од прве“.

И збиља добио је и ћенерао исту заповијед, датирану 3. септ. где се вели на kraju: „Der General habe über die Durchführung des a. h Befehles auf das Genaueste zu wachen“.

Али је друкчије радио самовољни гроф ћенерао. Он просто не хтједе извршити добивене заповиједи. Данас се зна, да му је поручивано из Беча иза царичинијех леђа, да тако поступа. Владика му је за то писао више пута и лијепо га молио. Ишао је и к њему у Карловац, те га је и лично молио, али све је било бадава. Ђенерао се изговарао све које

чиме. Кад видио владика да вишне не помаже молење и салијетање, тужи он ћенерала митрополиту 8. дек. 1759., а митрополит тужи опет у Беч 1. јануара 1760., где рече: „Усуђујем се ваше царско величанство најпокорније клечећи замолити: имајте милости према привијенијем превишњијем револуцијама под А, С и Д. преко надлежне власти поново најправедније заповиђети командираном ћенералу, маршалу грофу Петацији, да те превишње заповијести одмах изврши; јер кад би се оне извршиле, било би то само на утјеху вијерног и оданог српског народа и многобројнијих војника, што се на војсци храбро и успјешно боре. А не изврше ли се исте заповијести, потрешће то душевно расположење код мојих једновијераца; што ћенерао као главни војвода, не би смио допустити, ускраћујући царску милост војницима, који крв и имање вољно жртвују за превишњи пријесто“. Ову је представку послао митрополит на цара, који је дода Српској Хофдепутацији. Тужбу ову даде Хофдепутација Ратном Савјету, а овај по други пут заповједи ћенералу, да речену наредбу „не само истинито без најмањега изузетка и противности да изврши, него да се још и оправда: за што то већ није извршио?“ Па ни на ову поновљену заповијед не изврши ћенерао царичине наредбе. Та знали су Језути, да је крај цијелој унијатској работи, чим се владика Јакшић пусти у Жумберак!

С тога сад ударе у штокакве грдије и потварања на православни народ. Ђенерао отворено изјави царици, да ће одмах пропасти сва четири католичка свештеника у Жумберку, чим се речена наредба изврши, и да од све уније не ће бити ништа. А у исти мај туже и унијатски свештеници православни народ и православне свештенике. За народ рекоше; да је ужасно безбожан, да на силу отимље и одљубљује дјевојке, те су Србији тако — „вели се“ — за кратко вријеме уграбили преко двадесет дјевојака. А за свештенике рекоше, да ногоне унијаткиње, кад полазе за православне, да се прије

вјенчања одреку уније, па каšње кад им мужеви опазе, да хоће опет да буду унијаткиње, а они да их онда шаљу од себе у Турску. Оваке тужбе биле су страшне за царицу.

Него уга све ово од једном се утисне нова сметња у цијелу ову работу. Познати нам унијатски владика Палковић умре, — шта ли је с њиме било — не знам право; и за његова наследника би постављен Василије Божићковић. Завладачен је у Мункачу мјесеца новембра 1759. Овај замоли Петацију, да га инсталира и за Жумберак, као што је био и Палковић. Петација му одговори, да то не може учинити без нарочите дозволе од Ратнога Савјета. Божићковић је добро знао од куда који вјетар пири, па с тога се не обрати ради инсталације на Ратни Савјет, него се обрати на Угарску Канцеларију, познату противницу свега, што је само било на корист српског народа. Речена власт заузме се најозбиљније за владику Божићковића у Бечу, и с тога опет настану дуга и честа договарања и преговарања код највишијех државнијех власти у Бечу. Угарска је влада најодлучније захтијевала, да се са свијем опозове дата дозвола митрополиту и карловачком владици ради црквене управе у Жумберку, па да се сав тамошњи народ подвласти унијатскоме владици. А предсједник Српске Хофдепутације, министар Бартенштајн, бранио је својски српске привилегије и није никако допуштао, да се наредба опозове. Осудио је сав поступак ћенерала Петације и све његове тужбе. Особито ону о дјевојачкој отмици представио је и царици и осталијем властима са свијем као лажну и измишљену. Најпослије сложе се власти и ово закључе:

1. Да се Ђожићковић инсталира као унијатски владика за Жумберак.
2. Да се карловачком владици не забрањује пролазити кроз Жумберак, али да му се не допусти стално пребивање тамо (fixum Domicilium).
3. Да ни један унијат не смије пријећи у наш закон, али нашијем људма да је слободно прелазити на унију.

4. Ако би који православни свештеник отишао у унијату, па ако би овај одрекао се уније, онда треба љуто казнити и отпадника и свештеника, а овога још ишћерати из ћенералата.

5. Православнијем становницима у Жумберку има се допустити, да се слободно Богу моле по својем закону.

6. Треба испитати преко власти: колико има данас православнијех свештеника у Жумберку? (Није било ни једнога, него су се гомирски калуђери кријући увлачили у православне куће, али су за то и батине дизали, кад би их уловили официри).

7. Да се послије свршеног рата испита тачно, колико има у Жумберку унијата, а колико православнијех?

За све ово добије митрополит царску резолуцију од 7. априла 1760. за коју јави владици у Плашки одмах 20. априла. И ћенерао је добио исту ову одлуку уз налог, да све тачно изврши. Уједно је заповиђено и владици Божићковићу, да се и он пристојно и мирно влада, а да не изазива. Опет чекао и чекао владика, да га ћенерао пусти у Жумберац, па кад не могао дочекати, крете се у јесен, да иде у Беч, али преко Жумберка и преко Метлике. Дође владику у Карловац, да се јави ћенералу; али га не нађе код куће, и с тога му остави писмену поруку, да пролази кроз Жумберац у смислу најновије царске одлуке. Али је ћенерао већ од прије издао заповиједи жумберачкијем официрима, шта ће радити, ако владика дође тамо. На првом конаку дочека владику капитан Ловак, и не пусти га даље пролазити, него га изружи пред народом и силом врати натраг. А тужи га ћенералу како је био дошао, да намјести у Жумберку своје свештенике. Петација ово једва дочека, па одмах тужи владику и за ово и за још неке тобоже неуредности. А ево за што га је све тужио:

1. Да је у Жумберку хтио намјестити своја четири свештеника на четири унијатске парохије.

2. Да се врло заузимао за своја два свештеника: за Ра-

дивоја и за Максима Гаћешу, који су држали турског поданика, Илију Гаћешу, прикривена у својој кући.

3. Да свештеници код зидања косињске цркве своју корист траже, и да се за то сами погађају са мајсторима, само да засите своје лакомство.

4. Да се неке општине туже, како свештеници овога владичанства узимљу од рођака погинулијех војника по 6 фор. у име мртвина, па ко нема готовијех новаца, онај да даје онда у стоци; исто тако да и војнички капелани узимљу мртвина на војсци, ако иза којега војника што остане. Још је тужио владику и због зидања плашчанске цркве, али о томе ћу рећи више на другом мјесту.

Али није ни владика ћутао. Мјесеца новембра оде он сам у Беч, да тужи ћенерала, и да лично каже, како је прошао у Жумберку. У Бечу му опет даду оне ћенералове тужбе на одговор. „Чисту образу мало воде треба“, тако је било и нашем владици. Он одговори на све тужбе одмах онђе у Бечу, те са свијем посрами ћенерала и уждене га у лаж. Да би смо све потанко сазнали, како је владика прошао у Жумберку и чиме га је све потвороио ћенерао, ево ћу овде навести сав владичин одговор, онако, како је он потекао из владичине душе и пера му.

I.

„На прво госп. обрајтнанта Капустића писмо, што је писао или ти перихтовао њиховој екселенцији г. ћенералу, грофу Петацији под датумом 22. септембра из Жумберка у свакој понизности тај мој најпонизнији и најподанији одговор дајем, како и на остале пункте“.

„У више споменутом свом писму перихтује госп. обрајтнант, да сам ја, епископ карлштадски, Данил Јакшић, дошао с четири попа и с једним калуђером, с једним секретаром и с 5 служитеља у жумберски диштрикт изненада, хо-

тјевши при 4 унијатске цркве по једнога попа поставити, но да он са б унтр-официра у име ц. кр. и апостол. величанства протестирао не мијешати се мени у Жумберак, при том да је стигао г. капетан Ловак и да су мене лијепијем начином савјетовали из Жумберка изићи“.

„Истина је права, да сам ја у диштрикт жумберачки 21. септембра дошао, и тако мој доходак у Жумберак јесам нај-понизније објавио њиховој екселенцији, госп. Ћенералу грофу Петацији из Карловца, како се може виђети из приложене копије од мојега писма; и са мном била три попа, а не 4: поп Петар Матијевић, поп Михаил Јурас и један калуђер, Григорије Мишчевић, и један секретар, и 4 служитеља, а не 6: Максим Шкаљац, Павао Мајсторовић, Јован Јакшић и Трифун Кларић, који сви са мном за моју епископску службу и испраћење били јесу, где никакова разговора за намјештање истијех попова нити за 4 унијатске цркве не било међу мном и госп. обрлајтнантом Капустићем; него у јутру по совршенију утрење у понедељаљак, то јест 22. септ. врло рано дошао је к мени често споменути госп. обрлајтнант, и како смо се састали, одмах мене у име њез. ц. кр. апостол. величанства протестирао, да се ја ништа мањега у Жумберак немам мијешати, коју протестацију ја за доста јесам примио и њему рекао, да се ни у што мањега не ћу мијешати нити неприлику да би чинио, него само на толико да сам дошао, колико њих ц. кр. и апостол. велич. најмилостивије резолуција допушта, учињена 7. априла 1760. на што он мени одговорио, да он мене никако кроз диштрикт жумберашки пуштити не хоће. Ја сам му рекао, да је он господар чинити што хоће, и ако ће ме са стражом уставити, да ми каже, да знам што ћу чинити, а да ја не ћу никакве најмање сile заузрочити, нити каквој неприлици пута отварати. Потплем учињене више споменуте протестације и свега нашега разговора споменути госп. обрлајтнант приморао је, како командант кумпаније, З унтр-официра, а не 6, да дођу к мени и да ми кажу, да је госп.

Бискуп унитски унитом у Жумберку иницијалират, на које ја јесам одговорио, да ја ништа најмањега немам против учињене иницијације нити против госп. епископу унијатском нити унитом; и они сва три су тако мени казали, да су приморати, и потлем свега тога они народ, који је био дошао к мени на видјеније, мушки и женски пола, све је госп. обрајтант рапшћерао, и није се дао са мном никоме састати; унтро официре по кумпанија разаслао и заповијед дао, да имају од куће до куће поћи и народу нашега закона, неунитом, преповиђети, да нема нико к мени од мушки и женског пола доћи нити се са мном на путу састати нити бесједити, још мање да се не би ко поступио мене у кућу на конак пустити под тешку каштигу свога живота и спаљење своје куће. Кључ од цркве Св. Јована, која је близу била мога квартира, у ноћи је г. обрајтант узео, тако и од других цркви наредио је кључе покупити, да ја неби могао у коју цркву уљести; и потлем кад је свршио више споменуто дјело г. обрајтант Капустић, на три сата кашње дошао је г. капетан Ловак, баталион командант, а није био с нама, како перихтује споменути г. обрајтант Капустић у више споменутом писму.

II.

„На писмо или ти перихт г. обрајтнанта Капустића, које је писао на 23. септембра из Сошице, у којем обстојателно извјестава његовој ексцеленцији г. генералу, грофу Шетацији, да је преда ме, епископа карлштадскога Данила Јакшића, изашао у 12 сати ноћи, и да је мене нашао у кући хусара Пауновића спавајући, и сјутрадан 22. да је к мени дошао на комплимент и таки протестирао како и у првоме своме перихту перихтује“.

Одговор.

„Истина је права, да је споменути г. обрајтант мене споменутога, епископа Данила Јакшића, нашао у споменутој кући хусара Пауновића спавајући, и сјутрадан 22. септембра

врло рано к мени дошао и учинио протестијати, на коју протестију ја мене јесам покорна показао, како и у првом одговору мом стоји, при том споменути г. обрајтнант мени казао, да је унитски госп. епископ Божићковић инсталират, кому ја одговорио јесам, да ја ништа ни најмањега немам противу учињене инсталације нити против г. Бискупу нити унитом, нити да сам ја за то у Жумберак дошао какову најмању противност или конфузију чинити, него само на толико да сам дошао, колико донуштају њих ц. кр. и апос. вел. у својој најмилостивијој резолуцији, учињеној под датумом 7. априла 1760. коју резолуцију заискао г. обрајтнант да би му показао, и кад сам му од исте резолуције дао копију и он видио, што се у њој садржава, тако је одговорио, да оному ништа није потребно вјеровати, што у истој копији стоји, да је она резолуција учињена како ти један решкрист на г. митрополита, и да је они исти решкрист скуча и с решкристом илити резолуцијом учињеном љета 1759. септембра 8 под датумом 14. јунија 1760. касират, којему ја так одговорио јесам, да ја за таково касирање не знам, него да то знам да су њих ц. кр. вел. наша најмилостивија монархија, мати овога свијета, и да никога нијесу још насиловали од својег закона одступити; равно тако да су и становницима жумберским, неунитом, слободни свој закон за уживање допустили, које таково моје говорење крепко и силно по трети пут протестирао г. обрајтнант Капустић, да немам тога говорити. А за моју кућу илити домовину у Жумберку никаква најмањега разговора међу нама није било, нити смо ишта најмањега такова говорили за поповску наредбу, нити за цркве, нити да би унити у римокатоличке цркве ишли, или да би се њима њиховим унитским црквам какова неправда учинила, и што је о том г. обрајтнант перихтовао, то је од своје мисли, а не од нашега скупног разговора. Него сам ја рекао, да нити ја нити њихова експеленција мој г. архијепископ и митрополит никаква најмањега предлагања нијесмо предлагали њих ц. кр. и апостол. велич. за уните,

нити да је то у мојој памети, да би ја кога унита к неунији или к мому закону обраћао сам по себи, или чрез попове, или дијаке, како перихтује г. оберлајтнант Капустић, него како на сваком мјесту тако и пред г. оберлајтнантом јесам рекао: који су унијати нека с миром сједе у својем унијатском закону, против којему унијатскому, нити католикоримскому закону ја ништа најмањега не мијешам се, и на то је повод узео г. обрлајтнант и мени рекао, да је он видио у Прибићу папину булу, у којој се запрећује прелазити из грчаскога у римски, и из римскога у грчаски закон, којему г. обрлајтнант јесам одговорио, да ја папу како највећега поглавара свете римске цркве поштујем и у све његове наредбе ништа најмањега не мијешам се, него од његових наредаба моје руке свезате имам и рекао сам му, када је такова царска и папина наредба, да се нико у закону не присилује, за што је Јанко дјакон Прусац из Жумберка за свој сопствени закон у карловачкој провозији у гвожђу без изновијести и светаго причешћа морао умријети лета 1751. А да би ко кога мучио за закон, како перихтује госп. обрлајтнант, никакова слова о том међу нама није било. И потлем тога дошла су к мени 3 унтрофицира, а не 6. који су присиљени од г. обрлајтнанта Капустића како коменданта кумпанијскога, и казали су ми за инсталацију г. бискупа унитскога, којијем јесам одговорио, како и у првом одговору стоји, и с таковим начином дјело међу мноју и г. обрлајтнантом Капустићем окончано, где ни мало није присуствовао г. капитан Ловак, него 3 сата на кашње тога дошао, како и у првому одговору стоји“.

III.

„На перихт г. капетана де Ловака и Николе Пауновића под датумом 23. септембра 1760., у којему перихтује да сам ја, епископ Данил Јакшић, 20. споменутог мјесеца с 4 попа, и с 1 секретаром, и с 5 слугу у диштрикт жумберски дошао и на остало, што под датумом споменутога перихта г. капетана де Ловака садржава се.“

О д г о в о р .

„На 21. септембра дошао сам у диштрикт жумберски у прво село Брашљевицу, и онђек на путу нашао двије куће и једну цркву, и онђек сам мало починуо од труда, гђе никакове епископске физите нијесам чинио нити каква разговара, него у цркви прекрстio се и виђео, каква је црква, и ондалек таки пошао на конак у Лијешће, кући хусара Пауновића; и срио ме близу своје куће Никола Пауновић, покојнога обрајтнанта Јурише Пауновића син, који мене драге воље к својој кући позвао и није се мени ни у чем најмањем испричавао, нити је мене у Метлику нити никамо другамо на конак мимо своју кућу пошиљао, нити је мени казао, да се он шта боји, нити сам ја њему говорио, да се не боји, нити сам ја њему казивао да сам што писао г. генералу нити кому другому, нити да ће се људи к Светој Недјељи сабирати, нити да ћу ја кога под моју област примати, нити сам му говорио да би он звао свога стрица Јовицу, нити старога Ђуровића, нити никога од старијех нити од младијех људи ја потребовао нијесам, нити сам писао за обрајтнанта Јуришу Шајатовића да дође, нити сам читao колико се цркви находити, ни ко ли их је правио, ни колико је попова унитскијех, нити сам му што за моје попе говорио, нити је он мени што одговорио, будући да нијесмо ништа о том ни разговарали, колико да нијесмо ни рођени, равно тако ни за инсталацију г. бискупа, нити за његове попове, нити да би камо ишли, нити да би унијати у католикоримске цркве ходили, нити сам ја њега читao, од куда је инсталација дошла, ни ко је био на инсталацији, равно тако ни за села: јесу ли на близу или на далеко, нити за летургију, нити за сабрање људи нити за моју физиту ништа најмањега споменутијем Пауновићем говорио нијесам, колико да нас ниједан ни рођен не би био, како више поменуто; а сваки који се у своме закону добро разумије, био унит био неунит, може познати на виђењу споменутог Пауновића, који

има највише 16 или 17 љета, да није у њему сигурна потпорња за унију нити за неунију, и на коју би потребу било шњим тако многе ријечи умножати, с којим ја није на само говорио нијесам окром моје кумпаније и његовијех домаћијех у његовој кући. А како је он таково говорење смислио и г. капетан де Ловак њиховој експедицији г. генералу перихтовао, они два за то знају, а ја ништа како више поменуто не знам, што г. капетан Ловак у своме перихту помиње за г. обрајтнанта Капустића, како г. обрајтнант са мном у дјелу поступао, за доста се може познати из моја два одговора, које сам учинио на два перихта обрајтнанта, како и на више учињено доказатељство Николе Пауновића. А сада ми најсмиреније пошљедује казати, како је било међу мном и г. капетаном Ловаком, баталион командантом. Споменути г. капетан када је к мени у Лијешће дошао на 22. септембра мислим да је могло бити већ 12 сати, ја сам предањ из куће изашао и срио га и поштење му и поздрављење учинио, и како смо натраг у кућу преко прага ступили, он је мене одмах и незадржано запитао: хоћу ли кроз дистрикт жумберски к Бечу проћи? Ја сам му казао, да ми пут надлежи и да сам намјеран поћи. На то је он мени одговорио да не ћу, да је он већ командирао супротив мене двјеста католикоримаца с оружјем и пред њима г. капетана де Волфа, и када сам ја овакову страшну ријеч чуо од г. капетана де Ловак, која би могла какву велику несрћу заузрочити, ја сам му рекао: за што сте то учинили, Господине капитане, за љубав Божију? Супротив мене није потребно двају, нити једнога човјека с оружјем, будући да ја нијесам дошао никакове силе нити конфузије чинити, него само на толико да сам дошао, колико њих ц. кр. и апос. велич. најмилостивија револуција допушта, учињена априла 7. 1760. На што он мени одговорио, да он за то ништа знати не ће, него таки дозвао фелбабина Јанка Јанковића и заповијест дао, да узме капрола и фрајта и 12 кмајнијех људи (gemeine), и да мене таки има узети и одвести ван из дистрикта жумберскога до поште, ће

се готово окончава ограничије Генералије: и када сам ја видио сврху себе овакову неприлику и виоленцију напротив најмилостивије њих ц. кр. и апос. вел. резолуције, јесам против овакове неприлике протестирао г. капетану, да мене не узимље на арест с царском резолуцијом, да се ја волим натраг у Генералију вратити, него под арестом к Бечу полазити, напротив које моје протестације г. капетан мени рекао пред народом обожега закона онђек, да он мене нема за поштена епископа, и то је по трипут репетовао, ијако и тешко немецки сакрментирао, и решпектом говорећи, колико је сакрментирао, толико је и рефутирао (све побијао, све неодобравао) и мене у такој јарости не познао за епископа нити за простога попа, него за простога човјека, вичући: Влах је Влах! и мени рекао да таки одлазим и ако не ћу таки одлазити, да ће ми казати, што ми није никада нико казао. Ја не знам шта је он мени мислио казати и за што би кумпанија ишла, ако није што злога о мом животу мислио; за тим више споменути фелбабин Јанко Јанковић почeo је говорити и често повторавати, да ће бити пунта (буна), али ја не знам за што? ни од куд, ни од кога? Него што ми је г. капетан казао како више поменуто да је командирао двјеста људи с оружјем, и пред њима Волфа капетана, а фелбабин и тако каже, да ће бити пунта, тако сам ја у сумњеније дошао, да се не припети какова несрећа, и за убегнuti од такове несреће, што сам брже могао јесам се спремио на пут да одлазим, и док сам се спремио рекао ми је г. капетан, ако у напредак увати у своме баталиону жумберскоме кога свештеника нашега закона попа или калуђера, да ће га чинити како пса оковати, и у карловачку провозију послати. На што сам ја њему одговорио: Ево су самном 4 свештеника 3 попа и 1 калуђер, које сам довео са мном за моју службу и испраћење, ако ће те сва четири оковати и у провозију карловачку послати, господари сте; и с тога је узео повод г.

капетан де Ловак, да сам ја њи довео да им изручим 4 унијатске цркве и парохије, ће о црква, нити о парохија, нити о најмештању поповскому, нити о кућа поповскијех, нити о мојој никакова најмањега разговора нијесмо имали, а још мање да би смо какову пробу дјелом чинили, и ако је чињена какова проба, нека г. капетан специфице докаже; него то једно говорио је г. капетан, да су у Жумберку унити, и ја сам му рекао, које су гођ унити, нека сједе с миром у свому закону, да ја немам ништа против њих, нити да сам ја дошао њих од уније одвраћати, против воље и наредбе и најмилостивије резолуције њих ц. кр. и апос. велич. у којој споменутој резолуцији стоји наредба за уните и за неуните, и потлом та-ковога трактирња г. капетана де Ловака, када сам ја на пут ишао, рекао сам му: Господине капетану з Богом останите! а он ми је одговорио: Ходи з Богом и не замјери, ја морам заповијед њихове ексцеленције г. генерала обвршти, с тим начином растали смо се.*)

Владика се је испричao лијепо и на све остale тужбene тачке ђенералове, и на све је доказао, да је ђенерао просто лагао. Извјештавајући министар Бартенштајн царицу о владичнијем одговорима додаде: да се Петацин поступак „никако не слаже са правдољубивости по свијем правнијем правилима; ја бар не бих за сав свијет допустио, да панем у таку погрјешку“. На оваку своју обрану добије владика преко митрополита декрет од 18. декембра 1760. у коме се вели: „Њезино је величанство увидјело, да се је господин владика због прве четири тужбene тачке потпуно оправдао, с тога је царица најмилостивије заповједила, да се ђенерао Петација преко своје власти по заслуги укори, како због овијех неумјеснијех

*) Ово је владика сам својом руком писао у Бечу, и сачувао се оригинални концепат у конзис. архиви под бројем 27. стар. писама, и то српски оригинал и њемачки пријевод.

тужаба (*unstatthaft Beschuldigungen*), тако исто и због поступка са господином владиком и са његовијем свештенством, код скорашићега уласка у жумберачки диштрикт; а да му се уједно строгого забрани поступати тако у напријед“. Што се тиче оне тачке о мртвинама за погинуле војнике, заповједи царица, да свештеници не смију у будуће за спомене, што их чине за душе погинулијех војника, никаква дара узимати. Ради Жумберка и опет је заповиђено да се изврши позната резолуција од 1759.; да се владици допусти слободан пролазак кроз жумберачки диштрикт, али тако, да владика не успоставља тамо новијех парохија, нити да намјешта својијех свештеника све дотле, докле се у присуству обје странке не развиди цијела ствар на лицу ијеста; а та комисија да ће изићи онда, кад се сви крајишници поврате с војске к својијем кућама.

За цијело ово вријеме бавио се је владика у Бечу, а по што је настала велика студен и запали силни сметови, остане владика у Бечу све до пролећа. С тога му поручи митрополит, да удари кроз Жумберак, кад се поврати кући из Беча. „За то, да се уклони малодушност, која је обузела наш народ вашим изгнањем из Жумберка, у проласку к Бечу, — било би прилично, да сад ваше преосвештенство, враћајући се кући, пођете кроз Жумберак, и да колико толико људе утјешите, и ако се не допушта пристављати им нарочите свештенике, па да им јавите за садашњу највишу царску резолуцију, да ће бити попис и да само дотле није слободно постављати свештенике, а кашње да ће бити слободно. И тако мислим, да ће се народ охрабрити и од официрског страха у дјелу закона разабрати, кад види да вам се сад по овој заповиједи оне силе не чине, које су вам учинили код првог проласка. За то ја судим да остале крајеве ваше епархије преко

ексарха визитирате, а по Жумберку вазда сами у персони проходите, докле за раслу башчу окрчите.“

Лијепо су мислили и митрополит и владика и свакако су се довијали и унињали, да сачувају Жумберак и у Српству и у Православљу, али су обојица заборавили на ону народну ријеч: „Мучно се је шту с рогатијем бости, и ко-смату с ћелавијем чупати!“ Удесио је ђенерао с Језуитима опет нов план, да запријечи владици пролазак кроз Жумберак. Како је рат непрестано трајао, стигне заповијед да и жумберачки најстарији III. баталион „измашира“ на војску. И то је по заповијести одмах извршено. Војници се скупе и крену из Жумберка у Карловац, да ту „пасају банак“. Идући из Жумберка, пролази се кроз Прибић; а то је имање унијатскијех владика, које је још владици Зорчићу дато. С војницима пошло је и више родбине, да их испрати до Карловца. У Прибићу зауставе и војнике и родбину унијати, а на челу им викар унијатског владике, Петар Вуксановић. Ту људе нахране и напоје, па онда им поднесу на потпис ево ову изјаву: „Ми доје потписани присижемо у име своје и у име својијех породица, да хоћемо и живести и мријети по старом грчком обреду, а у правој католичкој вјери, под римскијем папом и да не ћемо никада ни признавати ни држати другијех владика ни свештеника, него садашњега господина бискупа Божићковића, и његове праве с Римском Црквом, сједињене нашљеднике, и од њега постављене нам свештенике. Али прекли-њемо све шизматичке владике и свештенике, да наше пријатеље и наше сусједе не заводе у своју вјеру. За бољу тврђу дајемо овдје наше своје-ручне потписе.

У Прибићу 6. марта 1761.

А јео редом и свијех онијех, који се потписаше:

Никола Голубић, фрајит.	Ђуро Хераковић.
Јоцо Гвоздановић, капрал.	Томе Видовић.
Никола Дејановић, фрајит.	Марко Хераковић.
Петар Рапљеновић, фрајит.	Тадија Видовић.
Вук Чучић, капрал.	Станко Клисурић.
Мијајло Голубић, капрал.	Томе Вучковић.
Јуриша Гвоздановић, фрајит.	Грго Клисурић.
Јован Рајић, фрајит.	Марко Хераковић.
Јанко Чучић, капрал.	Дако Кожар.
Јанко Латковић.	Јовица Братишић.
Јанко Ребић, тамбур.	Јуре Крајић.
Јанко Грубач.	Нико Вицковић.
Раде Видовић.	Марко Хераковић.
Иве Лукач, фрајит.	Мијат Сјеверовић.
Илија Станишић, фрајит.	Божо Хераковић.
Јанко Видовић.	Пајо Сјеверовић.
Никола Вучинић.	Вид Хераковић.
Јанко Висошевић.	Петар Братељ.
Мијајло Гвоздановић.	Вид Гвоздановић, кнез.
Илија Грубач.	Јуриша Гвоздановић.
Илија Братишић.	Раде Гвоздановић, фрајит.
Митар Штрбад.	Јанко Гвоздановић.
Илија Кожар.	Томе Вучинић.
Никола Грубишић.	

Послије овијех имена стоји овако:

„Ја здола подписаны посједочити морем, да људи више-
пописани дали јесу ове криже добровољно, и ја такајше на
место мојега крижа подписивам се змојум рукум, Вид Гвоздановић, оберлајт. тапи propria“.

„Ја Јово Ковачевић валујем да ниједнога нежелим бишкупа
нега Прибићкога“.

Теодор Јеленић, шережанер
харамбаша.

Теодор Буквић, alter Kirchen
Probst.

Станко Хераковић, фрајит.	Гргеј Видовић, преко 70
Васо Хераковић, шережанин.	година.
Нико Ходановац.	Малета Милаковић, тамбур.
Јовица Шинтић.	Нико Висошевић, око 75 год.
Рамата Беливић, удовица.	Нико Павковић, око 80 год.
Јанко Беливић.	Нико Гвоздановић.
Игњатија Рапљеновић.	Лука Селаковић, преко 70
Томе Гвоздановић.	година.
Илија Шинтић.	Јове Гвоздановић, господина
Илија Вучинић, кнез, преко	лајтмана.
60 година.	

„Никола, син хусаров и господина лајтмана брат, Томе; први је на војеци а други је у сужањству“.

Станко Ребић, фрајит.	Тома Решковац, око 80. год.
Јово Решковац, око 60 год.	Стеван Решковац, око 70 год.

„Ова су три Решковца кметови његове ексцеленције госп. грофа Перлаша у Кальама“.

Станко Деливук, брат г. лајт.	Стипан Видаковић.
Јовица Дунискварић, око 50	Петар Ковачевић, фирар.
година.	Новак Ковачевић, фрајит.
Вид Радић.	Јанко Сјеровић, капрал.
Милош Врапчевић, око 90	Стјепан Видовић, капрал.
година.	Петар Вуковић, фрајит.
Петар Чучић, капрал.	Јанко Латковић, фрајит..
Томе Шинтић, око 70 год.	Петар Клисурин.
Илија Релић, фрајит.	Петар Хамер.
Симо Огњановац.	Јанко Дамјанковић, капрал.
Стипан Одановић, преко 60	Нико Ђубановић.
година.	Анте Вујичић, кнез и фрајит.
Илија Рушнов, око 80 год.	Марко Дучић, фрајит.
Лазо Ђерић, око 100 год.	Петар Хрињак, фрајит.
Јуре Милаковић, око 65 год.	Нико Бадовинац, капрал.
Иле Ходановац.	Милош Радић, капрал.

Раде Херак, капрал.	Јанко Малић, велбаба.
Јово Мали Рајаковић.	Тодор Буквић.
Миле Вукасовић.	Марко Лалић.
Васо Брњичић.	Јаков Шајатовић, фрајит.
Новак Ходановац.	Иле Хрњак.
Јуриша Храниловић, фрајит.	Јанко Шумоња.
Марко Бадовинац.	Ђуро Дејановић.
Дамјан Будаљ, фрајит.	Игњатија Станић, капрал.
Јовица Бавановић.	Томица Штибић, шережанин.
Нико Ходановац, капрал.	Тадија Шајатовић, фрајит.
Јанко Ребић, фрајит.	Митар Шајатовић, преко 80 год.
Нико Рушнов.	Брајен Поповић.
Тома Бастишић.	Марко Бадовинац.
„Јаничко Бадовинац, брат г. оберлајт. Брат мене на стран госп. бишкупа Прибићкога са свум хижум ластовитум рукум подписујем Нико Бадовинац, manu propria“.	
Иле Гарапић, хусар.	Миле Маријановић.
Нико Поповић, фрајит.	Перица Вукасовић, фрајит.
Брацо Поповић, око 60 год.	Јово Кесерић.
Томе Џрђеница, око 80. год.	Микаш Рајаковић.
Јовица Бастишић, кнез, око 60 година.	Грго Бојић, преко 60 год.
Нико Вуксановић, фурир.	Никола Кејић, око 70 год.
Дамјан Рађеновић.	Дако Страјињић.
Никола Радованић.	Раде Куљај.
Поро Бадовинац, фурир.	Никац Радић.
Милош Шумоња.	Панте Селаковић, око 65 год.
Дако Голеш.	Станко Латковић.
Новак Кесерић, капрал.	Иле Гајски.
Јанко Сладојевић.	Ловре Перис, око 70 год.
Тодор Огњановић, око 90 година.	Тоде Дркушић.
Милак Радмановић.	Кара-Вукчић, око 65 год.
Грго Кекић, преко 100 год.	Иванац Селаковић.
	Јовица Дамјеновић, фрајит.
	Јуре Вујичић, око 50 год.

Дане Вукшић.	Перо Радић, тесар.
Нико Џар.	Тоде Рајиновић.
Милош Бадовинац, Гаврин сия.	Ивица Радиновић, или Мрчић, шережанин.
Брацо Голеш, око 80 год.	Станко Малић, 87 год.
Јанко Голеш, шережанин.	Јовица Макар, фрајит.
Лазо Бечић, око 80 год.	Васо Перис, преко 100 год.
Перо Смиљанић, око 50 год.	Иле Хрњак, око 60 год.
Тодор Хрњак.	Мијат Дрзовић, 80 год.
Нико Драгељ, око 66 год.	Станко Радоња, око 70 год.
Иле Бојић, преко 60 год.	Перица Дамјановић.
Миле Гарапић, око 60 год.	Павле Галић, око 70 год.
Јанко Шобатовић.	Марко Поповић.
Ловре Булић, преко 60 год.	Брацо Поповић.
Митар Џар, око 50 год.	Брајен Поповић.
Брацо Бастишић, фрајит.	

„Ова пошљедна двојица јесу кметови из Крањске, на
имању Круп“.

Како већ рекох, ово је потписивање извршено у Прибићу
6. марта 1761. и то са људма војницима, који су пошли на
војску и који су у пуној ратној опреми стајали „у глиди“
пред својијем војничкијем старјешинама, где им је ред слу-
шати све без поговора, па макар им на мах и главе с рамена
полетјеле. А Бог ће драги знати, да ли су људи и знали на
што дају своје крстове, јер само су од 190 потписа читири
својеручна! А пописали су ено и оне, што бијају на војсци
и у сужањству, па онда што јакве кметове тја из Крањске
па и удовице —, па тја и старце преко сто година, који ће
нијесу пошли на „аузмарш“ ни стајали онђе „у глиди“ —
па чини ми се, да су неки људи и по двалут потписани!
И са свијем тијем једва су их накупили 190 на број —
и то су дакле били у Жумберку у прољеће 1761. сви

унијати; јер да их је више било, без сумње би овом приликом све били изређали и пописали.

Али овај ћенералов корак одлучио је коначно. Баталион је „измарширао“ на војску, а код куће било је заповиђено официрима, да и даље купе потписе од народа. Тако је Жумберак сав прошаран. Више није било села, где није било унијата, бар на хартији, — и православнијех; али како је тада мучно било рећи: „ја сам православан“ — само можемо мислити! Чудан се удео десио да је владика Јакшић, враћајући се из Беча, баш истога дана, када су војници потписивани на унију у Прибићу — допрљо био до Метлике, у намјери да прође кроз Жумберак, како му је оно митрополит савјетовао. Кад чуо шта пере официри од народа, оде одмах преко Гомирја у Плашки и одатле све јави митрополиту, а овај тужи 1. маја 1761. све у Беч, молећу царicу, да се силом изнуђени потписи прогласе за ништаве, и да се забрани и на даље сличне потписе узимати по Жумберку. У исто доба замоли и владика ћенерала, да му се дозволи обићи свој православни народ у Жумберку, а ћенерао му послије мјесец дана (20. јуна 1761.) одговори, нека се још стрпи само за кратко вријеме, док се тобоже слуњски обрстар поврати из Лике, који ће онда ћенералову заповијед сам тачно извршити. И тако „прилиј воде да је више чорбе“ — морао је ћенерао нешто одговорити владици, па нашао какав гођ разлог само да ствар растегне, и да скине владику с врата. Ђенералов ништави изговор пошаље владику 6. јула управ у Беч, те најозбиљније и најпонизније и опет замоли, да се једном начини ред, и да се њему не пријечи облазити свој народ по Жумберку, изјављујући и ту непрестано, да га се унијати не тичу и да он у њих не ће дирати.

Међу тијем није ћенерао само у Жумберку силом унијатио народ; он је то радио и у табору на војсци. Више је он пазио у табору преко својјех официра, који војник у коју цркву улази, него ли како се бори и како своје остале војничке

дужности врши. Кад је оно жумберачки баталион отишao на бојиште у Шлезију, заповједи ћенерао онијем Гвоздановићима што ће се потписаше на ону изјаву, да добро пазе на тобожње унијате, да не би одлазили к православнијем војничкијем свештеницима на молитву, него нека их одводе у римске цркве, по што на војсци не бијаше ниједнога унијатскога свештеника, што је опет доказ да унијата није ни било; јер да их је било, послали би они с њима и свештеника им. Али је у жумберачком баталиону било и православнијех војника — било их је бар који нијесу на ону изјаву потписати; те официри стану и ове гонити у римске цркве, а пријечити им, да не иду на литурђију попу Гаји Михајловићу, који је био као православни војнички капелан код Слуњана. Поп Гајо потужи се због тога обрстлајтнанту Херберштајну, па кад му овај изјави, да се то чини по заповијести ћенерала Петације — јави пои Гајо из тabora Герстесдорф у Шлезији, дне 12 августа 1761. у име 37 Жумберачана војника — све потанко владици Јакшићу: како их господа официри „насиљно и без милости нагоне да иду у римске цркве“, макар што су они више пута молили обрстлајтнанта Херберштајна, да остави „њих Жумбераче“ у њиховој вјери, како је то царица већ по три пута наредила. Љuto се туже на фенриха Јанка Гвоздановића како „шпијонира“ за њима, када они оду „тајно на свету службу Божју к својем свештенику“; како им вели „да су као и Турци“, те да не знаду, чини ли он то тако од своје воје или по нечијој заповијести. С тога да моле владику, нека он то све јави царици и то „тијем поузданije, што они никако не могу од своје вјере одступити, па пријећи к унијатима!“ Ево овако чуваху своју вјеру стари српски војници — и у туђини, — у војничком окolu! Рат је букио жестоко, а Срби гинуше немилице, с тога и у Бечу припажаваху боје на владичине тужбе.

Из Беча запиташе одмах, и Херберштајна на војсци, и ћенерала у Карловцу да одмах кажу: шта је на овој ствари?

У заповиједи од 17. септ. 1761. која је послата на ћенерала, вели Ратни Савјет: „Тако остаје њез. велич. опет при оној заповијести, послатој 18. дек. 1760.“ па ако владика Јакшић и не смије у Жумберку до коншикриције постављати својим свештеника „али се он има по његовом достојанству са сваком пристојношћу до чекивати, а навластито онај од њега скоро објављени поступак, како су се мнози од његовијех једновијераца принуђавали на унију, — јест дјело које је противно интенцији или мисли њез. ц. кр. велич.; јер она није нацијерна допустити, да се ма ко у држању закона силом нагони, и с тога да има г. ћенерао што скорије послати своје крепко оправдање“.

Обрстлајтнант Херберштајн исприча се, да је он само унијатима забранио иди у „влашку цркву“, и да им је заповједио, нека иду у римску цркву, јер да је свагда био таки обичај. А осим тога да га је карловачки унијатски владика молио, нека не би допуштао: „да и оно још мало унијата у Жумберку од уније одступи, па да прими влашку вјеру“. (dass die wenige noch in Sichelburg vorhanden befindende uniti abtrinnig (werden) und den wallachischen Glauben annehmen).

Не види ли се баш из овога очевидна петљанија и шљепарија са цијелом унијом? Није ли ово најјаснији доказ и свједочанство самога унијатскога владике, да је у Жумберку послије толикијех насиља и свакојакијех мамљења и снуђења једва било „нешто мало“ унијата? А у Беч је Петација јављао, да је у Жумберку и „сама земља поунијаћена“ (Das Erdreich wäre unirt, folglich dürfte sich kein Nicht-unirter daselbst betreten lassen.). Ђенерао се још лажше оправда. Он обали сву кривицу на капелана Михајловића, обједивши га да је он оне Жумберчане сам потписао на тужбу, а ако не баш он, онда можда његов брат „стари капитан Ми-

хајловић“, који је такође био на војсци у Шлезији. Овај је капитан морао посвједочити Херберштајну, да је она тужба била лажна. А зар је смио капитан, па још православне вјере, да не посвједочи обрстајтанту, како је онај хтио и желио?

Ето, тако се и на самој војсци ширила и потпомагала унија, а прогонила православна вјера! Онда заиста не треба се чудити, што су ћенерали и виши официри, а уза њих онда и они што какви мали — сматрали православне војнике готово као неку разумну стоку, коју не треба жалити ни штедјети, него је што већма таманити код сваке прилике, само да је што прије нестане. Мислим, да не ће бити на одмет, бар за оне читаопце, који су мање што читали о овијем догођајима, ако овдје наведем, како је о томе судио поштени министар Бартенштајн. „Како је већ српски народ за данашњега рата и онако највише невоље и опасности препатио, при том пак уљудмаза оружје тако натраг ударио, да ће много година можда требати, да опет дође до онога стања, у којем је био прије рата: требала би по правди већ сама човјечност да буде јаки усталец, да се удвостручи брига за његов прираштај из нова. Против овијех бар ријечи, као што су овђе, не ће лако моћи когоћ рећи шта. Али се ствари не увиђају увијек у својј својој цијелости једна с другом у свези; сила чешће има човјек пред очима само један приједмет, и то не баш ријетко, што је мање знаменит, не узимајући одмах ни на ум на већу штету, које се је отуда бојати. На прилику: хвале вриједном ревношћу за ширење уније кад и кад се тако далеко тјера, да се у тај мах и не мисли на опасност, која може испасти држави, вјерозакону и хришћанству са оптерећавања неунијата. Такођер се кад и кад увеличавају мане, које се појављују код Граничара, а ни на ум се не узима добро,

које се баш код њих виђа, нити на штету, која може изаћи општој сигурности, ако их нестане; мање се дакле устручавају, излажући радије стотину њих непријатељској опасности, него ли једног јединог Немца, Угра или Валона“, (неко романско поклоњење из Шпаније).

А како је Бартенштајн мислио о поступцима Ђенерала Петације и о насиљном унијаћењу по Жумберку, ево да нешто само наведем.

„И макар што пријашња илирска дворска депутација са саглашењем духовника њезинога велич. царице и краљице силно доказива нетемелјитост и чудноватост реченице (да је и земља поунијаћена); и макар што одмах за тијем изађе заповијест, да се пусте она четворица попова, (што по дошли да кресте дјецу у Жумберку, па их због тога побацали у тавницу), не даде се ипак гроф Петација тијем задржати, да не чини жао народњацима другијем путем, на коме је потпомаган највише тајнијем писмима“.

„Правда и правица изискује сама собом, да се оваком гоњењу и од чести нечовјечном поступању, које се не слаже с хришћанском кротошћу, силније и изданије на пут стане; да се увријеђени и гоњени освете, и да се најпослије они, који овако скриве, не само не потпомажу и не награђују, већ да се напротив љuto и без околишћења казне. То изискује даље још и сасвим очевидна благодет или управо спасење државе. Неисказано много већма сада но икада до тога стоји, да се не посумња ко са претјеране ревности за вјеру. Ваља ли се тога правца држати према луторанима и реформатима, колико ли се мање може одустајати од тога у обзиру неунијатијех Грка, који се у главнијем чланцима вјере с католицима слажу, па који су некад као и сад много хаснили и хасне католичкоме вјерозакону, и у напредак ће моћи помагати својом

издашном помоћу против његовијех најопаснијех вјеробораца. Знаће довољно љ. ц. и апостол. велич. краљица по своме властитом осјећању, колико сажалијевања буди у меканом срцу љуту, а да не рекнем немилосрдично и нечовјечно, поступање. Од ње, пренајвише, не да се ни осим тога скрити, како по зорно краљ од Прусије све тражи, да изнесе на овдашњи двор, како гони оне, који у дјелима вјере друкчије мисле. Она по том знаде, како се ревносно заузима њез. величанство, руска царица, за своје једновијерце, који се налазе у овдашњијем нашљеднијем земљама, и како се сила њих тамо на руском двору сасма труде, да све дознају, што се гођ овдје неунијатима догоди, па послије са лукавством зло употребијебе, и раздор посију међу обадва двора, те би по том љ. ц. и апос. велич. краљица заповједила — кад гођ јој је јављено ма само за које нехришћанско поступање, као што је оно горње, него и за саму повреду привилегија, да се ово задње спријечи, а оно прво да се оштро казни. Али су ове пренајвише заповијести рђаво слушане, те до сад није никад таково злостављање, ма било Бог зна како очевидно, као што треба кажњено, већ су кривци, шта више, удиљ до вијека налазили средстава, пута и јакијех пријатеља, како ће кривицу лажном каквом обманом уљепшати, а тужитељима на ново једа чинити: као што се тако нешто догодило у Карловачком Ђенералату ево у овај пар, кад ја ову радњу радим,*) где се за годину дана није могло извршити оно, што је послије честога забрањенога потајнога поткопавања не само илирска дворска депутација и дворски војни савјет за право нашао и на највишем мјесту одобрено било — макар што је то од оно доба на ново дваред истраживано, не би ли се само грофу Петацији помогло, који је по доказима толико и такијех лажнијех један другом противнијех гласова донио; и што је ради те истраге наименован други дворски војно-саветски референдар, који је пак исто тако,

*) Ово је Бартенштајн писао 1760., а свршио је на измаку јануара 1761. године.

као и пређашњи, морао припознати и кудити тешка злостављања тамошњега неунијатскога владике и његовијех једновијераца. (Ово се односи на владику Јакшића и на Жумберчане). Како пак ово све нити је право нити паметно, а још осим тога не може остати скривено од рускога двора, то се даје из тога само собом закључити, да најспасоносније пренајвише наредбе, ма те како оштро гласиле, не ће ништа користити, докле се гођ не буде томе озбиљније лијека нашло; које дакле ја држим, да сам савешћу обвезан, да по првој својој дужности напоменем, те да скинем са себе одговорност пред Богом и пред оба царска величанства“.

Ево ово су ријечи самога министра Бартенштајна, који је као предсједник Српске Хофдепутације све најбоље знао, шта се ради по Жумберку. Из министровијех ријечи данас нам је са свијем јасно, како је могло бити, да један ћенерао не изврши заповијести, коју би потписала и сама царица, а јасно је и то: како је било муке и натезања, док је закључено, да се ћенералу даде онај споменути укор, а владика Јакшић да се огласи за права и за невина. Та сплетке ћенерала Петације и његовијех пријатеља на двору толико су биле досадиле Бартенштајну, да је овај у једној својој реферали од 1. sept. 1761. отворено мolio царицу, да га већ једном ослободи од прогањања овога човјека; али ипак на крају додаде: „да се он слабо узда у то“.*^{**})

Већ сам споменуо, како су оно послате 1762. три српске жалбенице влади у Беч, па и ту је молјено ради Жумберка, али у царскоме рескрипту од 14. фебруара 1763. што је изишаша на те жалбенице, не рекоше ништа за Жумберак. Остало је тобоже на томе, да се чека, док се рат сврши. И рат је свршен исте 1763. године. Петацију отјераше у пензију, и тек што се он маче, а оно ено ударише 1764. хрватски би-

*.) Бартенштајн, по Сандићеву пријеводу стр. 69.—71. 113.—114.

**) Швикер, Pol. Gesch. d. S., 218.

скупи и племићи на нашу Цркву, како сам то већ казао на страни 44. Текар кад су ти нападаји срећно одбијени, покрене митрополит 1765. и опет жумберачку ствар. Те године оде митрополит у Беч и преда у руке самој царици дугачку преставку, где изрећа у 22 тачке разне неправде и неуредности, које тиштаку тада српски народ и његову Православну Цркву, молећи и опет, да се сазове народни Сабор ради уређења црквено-народнијех послова. Прва тачка тицала се Жумберка, где је и опет замољено, да се већ једном изашаље жељно очекивана комесија, па да се за православни народ поставе и свештеници му. Чим је митрополит предао своју преставку, запитају из Беча ћенерала Бека, који је замијенио Петаџију, да извијести: како сад стоји у Жумберку са унијом? Бек запита жумберачке официре и унијатског владику, а ови му засвједоче, да су у цијелом Жумберку, у обје компаније, само три православне куће, а све остале да су унијатске; да је тамо потпуни мир и задовољство, и да је сав народ потпуно задовољан са унијатским владиком и са осталијем свештеницима. Све овако извијести ћенерао и у Беч. Та постарати су се унијати, да добију за се и новога ћенерала. Бог-ме овај није ишао у Жумберак да сам све разгледа и упозна, него је вјеровао ономе, што су му подвлаштени официри засвједочили. Међу тијем унијати су непрестано све то већма разапињали своја ошца по народу. Ко је још и био православне вјере, они су га уписали међу унијате, и то је за њих већ доста било. Поунијаћени официри Гвоздановићи, и неки вељбаба Шајатовић, највише су се за то заузимали. Осим тога већ су били послали неколика млада Жумберчанина, на језуитске науке у Рим, да их спреме за свештенике.

На извјештај ћенерала Бека нареди царица нека се састану све највише државне власти, а то су: Хофдепутација, Ратни Савјет и Угарска Канцеларија, па да заједнички узму у претрес митрополитову жалбеницу. Та заједничка сједница састане се 10. октобра 1765. под предсједништвом угарског

канцелара, грофа Естерхазија, где је закључе, да се не шаље у Жумберак обећата комисија, јер би се тијем „само мир по-реметио“, који тамо сада влада по извјештају ђенерала Бека, и јер би даља истраживања била само „на штету правој вјери, која тијем добива, што ће се најшештањем више унијатскијех свештеника то постићи, да ће се текар дјеца, која су узрасла уз неразумне родитеље, а онда, већ и цијело њихово даље потомство — отети од заблуде, па се стално утврдити у унији, а то се и онако не противи привилегијама не-унијата“. Још је ријешено: да се спути ђенерао Бек, нека се он споразумије са унијатскијем „жумберачкијем владиком“, па по договору с њиме да предложи, која су средства тамо нужна, да се унаприједи унија. Међу тијем да треба „једног или и више од унијатскијех свештеника, рођенијех жумберчана, што уче у Риму, само што је могуће прије позвати кући, да се тако потпомогне тамо старање о душама“.

У поменутој сједници био је и министар Бартенштајн. Он једини не пристане на горње закључке, него предложи, да се захтијевана и већ по толико пута обећата комисија изашаље у Жумберак, па кад не могао продријети својем приједлогом, он поднесе 17. октобра, написмено, своје одијељено мишљење у тој ствари и приложи то уз записник. У томе својем писмену исприча Бартенштајн у кратко сву работу око Жумберка и баци сву кривицу на Петацију, што није хтио извршити познате заповиједи. Најзнатније је што ту рече старац: „По свој прилици не би се у Риму ни толико, а камоли већма старали за унију, јер така строгост против неунијата, није никад прописана од садашњег папе ни за млетачку републику, а становницима Карловачког Ђенералата врло је лако пријећи у област републике, па тамо уживати више слободе“. Бартенштајн остане код свога приједлога,

да се изашаље обећата комисија, јер ако се не изашаље — рече, да ће то породити само „веће неповјерење“ код Србаља, па нам не ће у будуће „ни у другијем прилицима ништа вјеровати!“

Када је поднесен сједнички записник царици на потврду ипак она припази на глас Бартенштајнов, јер нареди, да се митрополиту не одговара у смислу сједничког закључка, него нека остане цијела ствар онако, како је и била. Али ђенералу нека се одмах пише, да свој извјештај поднесе према закључку; нека се договори с унијатскијем владиком „да овај себи повјерени народ како ваља поучава у вјери, и по што ће то ићи најзгодније, ако се тамо намјесте учитељи, то треба наредити, да Бек у Жумберак постави учитеље, а трошак за то нека се узме из граничарске касе“. А митрополит Ненадовић добије 17. декембра 1765. овај кратки одговор: „њезино величанство на тужбу, што се не допушта у жумберацком диштрикту постављати посебне свештенике, даје испитати, колико се неунијатскијех породица у реченом диштрикту налази, и по томе ће онда даровати своју највишу резолуцију“. А за остале тужбе рекоше му, да су неке већ ријешене, неке су „још незреле“, а неке да се морају прије испитати, па с тога неке не чека дуље у Бечу, већ нека се „за вољу њезина величанства“ поврати у Карловце. А наравно да митрополит није знао, шта су све иза његовијех леђа удесили и закључили.

И тако послије 5—6 година чекања опет никаква успјеха. Најприје одбијали, док се сврши рат, а кад се рат свршио, они ево опет забаштују митрополита и владику којекаквијем празнијем одговорима, само да даду унијатима времена, како ће се у Жумберку што већма утврдити. Бојаху се владике Јакшића, као живе ватре, да им својим доласком у Жумберак не спржи силом управљено дебло, које не имадијаше корјена, па га онако солдачки подупираху љесковијем бatinама, а пре-

плетаху га брезовијем шибама, те га тако прихваћаху док „дјецу и даље потомство не отму од заблуде“.

Одмах у прољеће 1766. год. понове, и митрополит и владика, молбу ради комесије; а наравно они нијесу могли знати, како је у Беч од стране Ђенералове званично извијештено, да је у Жумберку све поунијађено осим три куће. На ове поновљене молбе заповједи царица, нека се изашаље комесија. Ратни Савјет заповједи у јесен текар (12. нов.) 1766. Ђенералу Беку, да „нареди што је нужно за одређену комесију“, а уједно да испита: има ли у Жумберку каквог вјерског насиља? Ђенерао је добро разумио ону реченицу „да нареди што је нужно за комесију“, па одмах нареди да му официри најсавјесније тобоже (!) попишу по Жумберку све православне становнике, свако за се поименце: и мушки и женски, па да му тај списак са својјем извјештајем поднесу. Не треба ни питати, како је гласио одговор жумберачких официра? Та то су они исти официри, који су са Петацијем тамо жарили и палили, па зар су они сад могли друкчије говорити, него и опет лагати као и прије? Они извијесте Ђенералу, да је у Жумберку све срећно и задовољно; да нема никаква насиља, и да су тамо само двије православне породице са четири душе. Све ово овако јави Ђенерао 24. јануара 1767. у Беч Ратном Савјету, и тијем одговори, да је у погледу комесије „спремио што је требало“. Макар што Ђенералу није заповиђено, да он сам пописује народ по Жумберку, него је то требала да чини мјешовита комесија баш у Жумберку, како је то владика непрестано тражио — то ипак Ратни Савјет одобри Ђенералов поступак, јер је повољно гласио по унијате, па с тога пошаље Ђенералов извјештај Српској Хофдепутацији уз примједбу, да се ето свршила истрага у Жумберку, што је обећата митрополиту; и с тога нека се владици одговори, да се у будуће окани сличног мољакања, ако није у стању поименце навести досаде, које се тобоже чине неунијатима! Хофдепутација усвоји овај приједлог и одговори 19. јуна

1767. Ратноме Савјету, да ће збиља одбити владику у смислу горње примједбе, ако само још дође са својим тужбама. Али ни митрополиту ни владици не одговорише ништа. Пуштише их нека чекају. А да су они били увјерени, да је заиста у Жумберку све онако, како се то званично извјештава —очитали би они били горопадну молитву и митрополиту и владици. Што је Српска Хофдепутација одобрила поступак Ратног Савјета, ваља приписати томе, што је њен предсједник, Бартенштајн, у то вријеме борио се с душом, јер је наскоро (6. августа 1767.) и умръо, као старац од 78 година. Замијенио га је барон Колер. А како су српски послови окренули са свијем наопако под његовом управом, видјели смо на Сабору 1769. године. И из овога најновијега поступка јасно се види, како је несавјесна била државна управа за царице Терезије. Та ево она једно наређује, а њезине власти изврше нешто десето. Царица наређује обећату беспристрасну мјешовиту комесију, а Ратни Савјет запетљај нешто друго са својим ћенералом, па онда превари царицу, е је све поунијаћено, — и убиједи је, да лажу: и митрополит и владика, кад бране своју вјеру — те тијем је све уређено и ријешено по правди Бога истинога! Слава Богу! Могло је бити и горе! Али Витковићи и слична браћа не вјерују, већ су им све криви митрополити и владике! Еј неправдо, да те Бог убије!!!

Као што нам је већ познато године 1768. умре блажени митрополит Ненадовић, таман кад се почело било спремати за изборе саборскијех заступника. Те године умре и ћенерао Бек (22. јануара 1768.), а замјени га барон Франц Прајс (Preis 1768.—1771.). Овај је и отприје замјењивао Бека скупа с ћенералом Микашиновићем. Како је морала траљаво стајати унија у Жумберку и како су се карловачки ћенерали сви с реда бојали, да им православно сунце од једном не спржи у плитко пресађене биљке — ево нека посвједочи и овај чин ћенерала Прајса. Познавајући велико владичино заузимање за Жумберај, знао је ћенерао у напријед, да ће

владика жумберачку ствар изнијети и пред Сабор. С тога он, онако сам од своје, још 11. јануара 1769. — дакле на три мјесеца прије Сabora — писа Ратноме Савјету о Жумберку „по својој дужности и по савјести тијем прије, што ће и владика по свој прилици и код конгреса исте захтијеве изнијети“ И овај ћенерао свједочаше, да се у цијеломе Жумберку тада налажаше само једна једина православна кућа и још једна жена сама за се; а сав остали народ, да је са свијем одат унијатском закону, и с тога да су карловачки ћенерили најодлучније пријечили православном владици приступ у Жумберац; „јер се било бојати очите опасности, да би народ отпао од уније, која и онако није утврђена стално, али је све већа нада, да ће се бар својем временом утврдити, заузимањем свидничког господина епископа“. Ово не треба објашњавати. Само ми се згодно види напоменути, како је о унијаћењу мислио Нијемац Хицингер, тврдећи, да се је унија само „братинскијем поучавањем“ ширила.*)

Добро је ћенерао гатао, да ће владика изнијети жумберачку ствар пред Сабор. Већ сам казао, како је оно предао митрополит саборскоме комесару ону дугачку жалбеницу, коју сам саопштио у изводу када сам говорио о Сабору 1769. год. Тужбена тачка, која се је тицала Жумберка, гласи од ријечи до ријечи: „У Карловачком Ђенералату, а у слуњској регементи у Жумберку, има много народа, који није примио уније са Римокатоличком Црквом, него би се радо држао нашега закона и богослужења, као што је у пошљедњем рату и чинио тако на војсци. Али га у томе пријече његови официри тешкијем пријетњама и батинама. С тога вијерни и покорни клир и народ прилажу овдје в. ц. кр. и апост. велич. прилоге под

*) Gingen auch aus dem Geiste gewichener Zeiten Versuche hervor, die Anhänger der griech. Kirche zur Union mit der römischen zu vermögen, so war doch lange nur brüderliche Belehrung das einzige Mittel zum Zwecke. Hietzinger Statistik der Militärgränze стр. 246. Реку људи штогоћ, па остану живи!

А, В, С, да изволи в. вел. сјетити се, што сте све одлучили до сада због Жумберка; и по што је рат ето већ прије неколике године свршен; и по што су жумберачки војници сад већ код куће, нека изволи в. ц. кр. и апост. велич. најмилостивије наредити, да се изашаље најмилостивије обећата комесија у речени Жумберак, ради истраге између унијата и између православнијех“.

Овде морам само то нагласити, да ова молба није вишемолба самога владике, него ово је молба свијех заступника из овога владичанства, међу којима је био и ћенерао Микашиновић — ово је молба цијелога Сabora. А да није у Жумберку доста било православног народа, питам ја отворено: који би владика, па још који би официр смио царици рећи у молби овако отворено праву истину? „Чело гори, с царем се говори!“ Размислили су дакле добро официри — заступници, што ће потписати; али су и њима додијала била насиља на Жумберку па их и потписаше. С тога и ојераше ћенерала Микашиновића у пензију одмах послије Сabora.

Већ сам казао, како самовољни комесар Хадик није хтио ни примити ове саборске жалбенице, већ извадивши из ње кратак извод, поврати је митрополиту са својим примједбама. Поднесени извод узму у Бечу у претрес, па тако дође и жумберачка ствар опет на ред. Али сад се послије Сabora друкчије говорило са српскијем владикама. Знали су да на митрополитској столици не сједи вишемилостији Ненадовић. Познати српски противник, барон Колер, покаже се овом приликом не само као непријатељ српскијех правица, него још и као велики Језуита, попут Шерцера, Петације, Коха и мн. др. Барон Колер извијести царици, да су и покојни митрополит и владика Јакшић просто лагали, и да су обманјивали шунијех 19 година и царицу и власти, доказујући, да у Жумберку има православног народа; а кад тамо, а оно да нема него само једна кућа са седам душа, па то да је био „приједмет тако дугијех и тако опсежнијех расправа“.

На свршетку свога изјештаја хвали барон у крв ћенерала Петацију, који као „сталан у својој мисли, хришћанском похвалном постојаношћу, поднесе многа непријатељства. Јер да буде он по оној усвојеној наредби пустио карловачког несједињеног владику у жумберачки котар, то би се до данас по онијем мјестима раширила шизма, а то би био неоцијењени губитак од толико хиљада душа. Па што се то није тако догодило, заслуга је његова (Петацијна) и онијех, који су га у томе подупирали, а то је био поименце кабинетски секретар, покојни барон Кох“.

Према овоме предложи Колер царици, да се владика Јакшић одбије, и да му се забрани за свагда свако потраживање власти над Жумберком; и ма да је заслужио „озбиљни укор због оваког непристојног подузетка“ али, по што је ту умијешан и покојни митрополит, то да ваља заборавити, што је било па прошло. Царица одобри приједлог Колеров, али није била за то, да се владици онако опоро пише; него нареди, да му се одговори само како ће се ствар отежнути, док се мало не забораве прећашње одлуке, и док се још и оно мало православнијех душа у Жумберку не поунијати, те да ће онда тако нестати свакога повода карловачком владици за тужикање. Али се Колер стицао био, да буде на његову, и с тога на ново предложи царици, да се владици баш онако пише, како је он већ предложио; али уз додатак: да ни митрополит ни владика не сију народу казати за добивени декрет, него да га имају држати за се тајно. И царица попусти, јер јој барон и то изјави „да ће он за то одговарати на страшноме Божјем суду“. Док се владика бавио још послије Сабора на Синоду, добије преко комесара Хадика овај декрет од 8. децембра 1769. г.

„И ако су се с једне стране у овоме дјелу доказале

неистине из свијех прилика и из многоразличијех предлагања, што их је он, господин владика, учинио, па и ако за такав непристојни поступак оштру казну заслужује; али с друге стране, по што је скоро преминули митрополит у то скупа помијешан, то хоће њ. ц. кр. и апост. велич. да заборави на оно, што је прошло. Али према томе јест оштре и особито овијем њему, господину владици, заповједила: да се не усуди и да не покуша, под пријетњом тешке казни, која ће за то сlijедити, ни он, ни његови нашљедници, ову ствар у горе реченом жумберацком окружју на ниједан начин покретати, нити искати и гда вишег духовнога власт и одлазак тамо; нити слати тамо свештенике свога закона. У осталом пак, он, господин владика, да нема никоме објављивати ову највишу заповијест, него има сам по њој у свему владати се и поступати“. Декрет је издат од Хофдепутације и потписао га је барон Колер. Можемо само мислити, али не и описати, како је овај одговор морао љуту ошинути по души ревнога и блаженога владику. Послије љуте и тешке борбе за деветнаест година; послије толикијех напора и брига; послије претрпљење за то поруге од жумберачких официра; послије силијех трошкова и путнијех свакојакијех неприлика, идући у Беч ради Жумберка по три пута: од једном овако немио, овако страшан одговор! И све би се опростило и некако прегорело, али га највећма мораде ујести оно, где га још обиједише, да је лагао и он и блажени митрополит Ненадовић. Тешка је то обједа за поштена човјека, а још је теже пала Јакшићу, који је био Цркви својој и народу своме жива иконама. Владика није могао ни помислити, да је онај декрет му послат са царичинијем знањем. С тога, чим се са Синода кући поврати — чисто човјек не би данас вјеровао — усуди се он одбити од себе бачени тешки и незаслужени пријекор, па рекурира 11. марта 1770. на саму царицу. Штета, што се ова листина није сачувала; нема је међу осталијем. Митро-

политу се није ни огласио, јер његов митрополит био је под земљом, а од новога није се надао заштите. Царица дода владичин рекурс барону Колеру. Овога ужасно распали владичин поступак, па у томе једу ево шта одговори владици у име царично, декретом од 16. априла 1770.

„Из поднесене жалбенице управ на њез. ц. кр. велич. дознаје се немалијем изненађењем, како се он, господин владика, усудио, макар што му је 7. дек. прошле године изрично казана највиша вольа ради тражене духовне власти у жум. окружју — не само опет поновити недопуштене захтијеве, и искати дозволу ради духовне власти у реченом окружју баш мало пристојним доказима; него се још усудио овијем поступком, који заслужује укор, обићи мимо ред и без страха ову ц. кр. Хофдепутацију, која је од њез. ц. кр. и апост. велич. постављена управ за послове несједињенога клира и народа.

Као што њез. велич. не мисли ни најмање одустати од најправеднијег закључка, који је њему, господину владици, преко ове ц. кр. Хофдепутације достављен под горњијем даном, у толико ће мање пропустити њега пошљедњи пут опоменути, да никадје, па ни у овој ствари не прекорачује међе о дужној покорности, него да се највишијем заповијестима по дужности са свијем покори без икаквијех доказа и приговора; и с тога да се од свакијех покушаја, који се односе на овај приједмет; од одласка, од визитације или ма каквог вршења власти у реченом окружју уздржи тијем поузданје што, — ако би се тако нешто мимо очекивање догодило, не ће се у будуће ни саслушати, него ће шта више слиједити оштрији укор, као што њез. ц. кр. велич. баш од извршења и поштовања ове највише наредбе очекује најмилостивије даљи доказ владичине похваљене вијерности и оданости.

„На против слободно је њему, господину владици, свакоме казати, ко би га за ово запитао, да он није добио дозволе ради духовне власти у жумб. окружју“.

„У осталом он, господин владика, и сам ће бити доста паметан, да је то друга погрјешка, што јо управ на њез. велич. упутио свој рекурс, а обишао претпостављену власт, па да се то не може оправити без праведног укора, с тога се он опомиње најуљудније, да се чува у будуће таког неуредног поступка; и у опште нека се тако влада, како би било узрока, да се заборави, што је било и да се он, господин владика, сматра као одријешен од таке заслужене — али немиле опомене. Уједно се је надати од његове смијерности, да ће најближније пазити, да се по свему овоме, као по сталну правилу влада и управља, и да ће овака нездовољства најближније изbjегавати“.

* * *

И тако ево овијем пошљедњијем актом барона Колера, предсједника Српске Хофдепутације у Бечу, завршена је коначно борба због уније у Жумберку, која је трајала, како видјесмо, ево пунијех ддвадесет година. И митрополит Ненадовић, и владика Јакшић, и српски Сабор радили су заиста све што се само могло радити законитијем путем, да спасу Православље у Жумберку — али ево видјесмо из цијеле ове расправе, да је солдачка сила и бесавјесност, удружена са језуитском препреденошћи, јача била од голорукијех српскијех владика. Због овијех страшнијех прогањања православног народа поглавито по Жумберку, остала је царица Марија Терезија у врло рђавој успомени код нашег народа амо, јер је још врло живо памћење у народу, да је Жумберак за њезине владе и по њезиној заповијести насиљно поунијаћен и отет од владике Јакшића. Али ево се види из њезинијех оријиналнијех заповијести, да су свему томе криви њезини бесавјесни државници и савјетници, који су је ено управ варали, и који просто не би хтјели извршивати њезинијех праведнијех заповијести, кад су се тицале православног народа.

Жумберак је послије овога сав поунијаћен. Онај народ,

што је још 1769. по свједочанству саборскијех заступника, био у својој православној вјери, морао се сав уписати међу унијате и покорити се унијатском владици и његовијем свештеницима. Ко није хтио добре воље, онога су приморали на све насиљне начине. И данас има доста причања у народу, каквијем су све мукама мучили народ, док се није сав поунијатио. Али прости народ по Жумберку још ни данас право не зна, у чему је та унија. Чим дође које жумберацко чељаде у Карловац, и данас ће ући у српску цркву, држећи да је то његова црква. А многе и многе старе српске породице прешли су до данас са свијем у Римску Цркву, и то су данас најватренији Хрвати; али Крањци и Хрвати по Жумберку и данас зову унијате Власима и Влахињама. И за чудо, и данас су сачувале сељачке жене, Жумберачкиње, још оно прастаро српско одијело, те се на први поглед разликују од Крањица и од Мужица. Иначе су остале српске особине већ са свијем угашене.

Ето, тако је изгубљено од овога владичанства у оно доба до 4000 православнијех душа. И сад кад се знаде, шта је све рађено, и како је рађено, онда морамо рећи: Слава Богу, што је и на томе прошло! А поуздано можемо рећи, да нам не би били отели ни Жумберка, само да није био сувише оцијепљен и осамљен од осталога народа.

У конзисторијалној архиви овога владичанства сачувале су се скоро све званичне листине о овој унији, и то скоро свака листина и у оригиналу и у више пријеписа, и с тога их има цио нарамаљ. Све је то скупио и оставио под бројем 27. старијех писама блажени владика Јакшић, надајући се: е ће доћи вријеме, када ће се оне употребити и објелоданити. По истијем листинама написао је покојни Ђорђе Рајковић познату расправу „Жумберачка унија“, која је штампана у „Јавору“ за 1875. годину. Ја сам то попунио са расправом о истој унији од професора Швикера „Zur Geschichte der kirchlichen Union in der croatischen Militärgränze“. Archiv

für Österreichische Geschichte: LII. Band, — па ево наштампах исту унију овдје у овој књизи, гдје јој је право мјесто.

* * *

А шта би са манастиром Марчом? Нестало га је. А ево у кратко како. Чим је оно установљено било Сјеверинско Владичанство, заподјела се љута борба са унијатскијем владикама због манастира Марче. Србљи доказиваху, да је Марча од свог постанка био православни манастир, а унијати опет доказиваху да је био унијатски. Па и једни и други имадијаху право, а то по томе: што је манастир по своме постанку и останку и животу био православни у народнијем очима; јер у њему се и служило и појало по православном закону; у њему се служило на србљском и кашње на руско-словенском језику, а из писанијех и штампанијех Србуља а кашње из штампанијех књига, што су их калуђери из Русије довлачили у свој манастир. Марчански калуђери за владика: Зорчића, Поповића, Турчиновића, Југовића били су пред владикама унијати, а пред својијем народом, коме су служили и који су опслуживали, били су православни, јер у самој ствари нити су право знали, а још су мање смјели казивати народу: шта је то унија? А унијатске марчанске владике, имајући у рукама царске, папске и бискупске декрете и штокажве исправе — доказиваху тијем властима, да је Марча унијатски манастир — дакле и они имадијаху право, бар на хартијама.

Па и томе претварању морао је бити једном крај. Чим је постављен православни владика Филиповић, увидио је народ да мора бити неке разлике између овога владике и између унијатског Силвестра Јовановића, који је напоредо с њиме постављен за владику једноге те истоме народу. Тада се почело пазити и на марчанске калуђере: коме ће се привољети царству, јер је дошло било: или, или! И калуђери су пристали уза свој народ, јер је овај стајао пред својијем манастиром

кубуром и ватром, па га је ено и запалио 1739. године, кад су му га унијати на силу отели.

У исти мах, кад је злогласни Палковић започео насиљно унијајење по Жумберку, започе он то исто у Марчи и по парохијама око Марче, што су биле манастирске, а и даље по Вараждинском Ђенералату. Тамо је онда заповиједао познати ђенерао Петација. Палковић навали на марчанске калуђере, да се потпишу на унију, али они га не послушају него изјаве да су православни заједно са својијем народом.

У Бечу увјере царицу, да је Марча од постанка унијатски манастир, и да су калуђери били унијати, па се одрекли, те царица заповједи ђенералу: да све православне калуђере истјера из Марче, а манастир да узме под своју војничку власт — до даље наредбе. Петација то изврши 2. августа 1753. Осам марчанских калуђера упрте тога дана што је који могао понијети од манастирских ствари, па изађу из манастира под ведро небо. Петација преда одмах манастир двојици унијата, које је брже боље послао загребачки бискуп, и опколи манастир јаком стражом, бојећи се да ће народ ударити, да отме манастир. Уједно затвори ђенерао шест православнијех цркава, од осамнаест села око Марче; опколи их стражама, изагнавши из њих православне свештенике и калуђере.

Истјерани калуђери јаве за све ово 5. августа 1753. Ратном Савјету, где најпокорније замолише: „да за нас осам сиромашних свештеника и другом фамилијом скупа двадесет персона, који смо без сваког преbjежишта, а увијећени с цијелијем народом, имате милостиво промишљење, да овако, без сваког узрока, не трпимо зло, него да имамо своје прибјежиште, и свој плачевни народ да не гледамо овако љуто да се вријеђа и угњетава. За оваква народу и нама нанесена зла нијесмо разумјели из заповијести ц. кр. величанства, за то молимо вис. војни Савјет, да нам каже, је ли њ. ц. кр. велич. заповједило, да се с нама тако поступа, да бисмо се и ми

знали управљати. Још смо ми, који смо хришћанскога закона свештеници, добили заповијест од грофа Шетација, да својега закона људе не смијемо учити по нашем хришћанском обичају нити међу њима штого ђ говорити. За што сад служба божја у интерес њез. величанства од учења и труда нашега да замукне и престане? Ако ли сад престанемо учити народ познавати Бога и како ће служити користима њ. ц. кр. величанства, од куда може прост народ познати Бога и цара свога, и каква би се онда могла чинити безакоња? По нашем и нашијех старијех учењу, није се никад могло чути за какво рђаво учење и немир, него свагдашиња покорност, пролијевање крви и у свему показана вијерност славноме дому австрискоме и њ. ц. кр. величанству. И од оног времена трудисмо се и данас се старамо, да смо у свакој покорности; и никада не ћемо пошљедње капље крви поштедјети за њ. ц. кр. величанство и славни дом австриски”.

Овако су писали из Марче истјерани калуђери; а да се види, како Србљи у Вараждинском Бенералату нијесу вјеровали, да је Марча унијатски манастир, ево да наведем, шта је писао „плачни клир генералаје вараждинске, грчкога закона у име свега народа нашега овдашњега 28. августа 1753.“ Понављајући све оно, што се дододило са Марчом овако веле:

„Велика је наша жалост, што су толике наше вијерне службе, велика крвопролића, тешки терети наши и толика љубав к славноме дому австрискоме и њ. ц. кр. велич. заборављени и тако срца наша извађена, веселост изгубљена. Чему да се веселимо, кад морамо толики немир у црквама и у закону нашем да трпимо? А то нас је једино и довело испод јарма турскога под крило славног дома австрискога. Кад ради потребе дође који свештеник или официр или који мушкатаир нашега закона пред генерала, никога испред себе весела не пушта, него отима самога Бога ауторитет и прије општега суда осуђује на паклене муке, а на интерес ц. кр. велич. никога не подсећа, нити се за то стара, него на нас нанаша свако-

јаке неприлике и немир. Од толикога љутога зла, које трпимо од тога генерала, није теша ни сама смрт

„С великом покорношћу просимо, на земљу падајући, да милостиво настојите код нашијех милостивијех ц. кр. тронова, да нам се смиљују и опет нам допусте, да живимо у манастиру нашем Марчи, који су пређи наши сазидали за свештенике нашега благочестија, од куда се уносио велики интерес у славни дом авstriјски. До сада су тамо пребивали поштенијех фамилија свештеници — нама на весеље; сад су пак тамо именом, а не дјелом, унијати, непоштени пијанци, лакомше, који не слушају својијех старијех, пред народом чине велику саблазан. Али њихово сабрање није велико, нема их више од четири или пет особа, који нијесу Духом Светијем позвани тамо, него гријехова ради својијех тамо су прибјегли, како би и онђе могли гријешити и послије опет бјежати даље. Њихова самовоља и непокорност може ли донијети какав интерес ц. кр. служби?“

Али све су ове прошиње биле заман. По царској заповијести од 24. септембра 1753. одређено је, да све осам марчанскијех калуђера преселе у Плашки и у Гомирје, и за њихово издржавање дозначено је на годину по шест стотина форината из царског „купферамта“. Не знам шта је владика одговорио на ову заповијест, али нема трага да су калуђери амо преселили. Као да су отишли у Лепавину, бар тамо су и данас они споменути сасуди манастира Марче и Хрмња, што су их калуђери склонили. Бенерао Петација, како смо већ видјели — не само да није кажњен, него је још посебно најрађен и премјештен је за главног ћенарада у Карловачки Бенералат. Кад су најпослије видјели, да унијати нијесу кадри били остати у Марчи, а они предаду манастир 1755. фратрима — Пијаристима. Владика Палковић добије за Марчу Пресеку код Крижевца и ту пренесе своју столицу. „Његова нашљедника, Васила Божичковића обсипа краљица многими милостима и основа с дозволом папином бискупију крижевачку (год. 1777.)

и даде му власт над свима грчко-сједињенима по цијелом краљевству хрватском. Са сталним смјелом у краљевству, равноправан другим католичким бискупом, стоји нови бискуп носилац лиепих нада Марије Терезије, да ће се око ове столице савијати једном многобројан народ“. Овако вели велеучени професор Смичиклас 1879. године, па одмах уздешући додаје: „Али њезине наде сузбијаше већ сада син њезин Јосиф, опомињућ ју нека се за ове ствари толико не брине. „Нам је свеједно, — рече — које су вјере подани нам народи, само нека су нам вијерни.““

Исти владика Божићковић добије од царице имања: Шид и Ткалац, те је у Ткалицу и станововао, а ту је и умръ 18. марта 1786. Наслиједио га је Јосиф Бастишић 6. децембра 1790. Пред смрт полуди и умре у Шиду 20. августа 1793. Послије њега постао је унијатски владика Силвестар Бубановић од 1795. до 1810. Овај пренесе 1801. столицу у Крижевце, где је остала и до данас и где пребиваху кање владике: Константин Станић од 1814.—1830. Гаврило Смичиклас од 1834.—1856. Георгије Смичиклас од 1857.—1881. Илија Храниловић од 1883.—1889.

Цијела унијатска Крижевачка Бискупија броји по попису 1890. године 10.640 душа; од тога броја Жумберак има 7.139, а у осталијем крајевима по Хрватској и по Славонији има свега 3.511 душа. И мислим, да је из ове моје радње свакоме јасно: како је ова бискупија постала и како је скрпљена. А у свези са жумберачком унијом овдјело је спадало у оквир моје радње, да о овој бискупији кажем, јер ето Жумберак управ и сачињава исту бискупију. Марча је на брзо спаљена и разорена. Данас се виде само развалине. А овдје нека ми је дозвољено само још ово нагласити: за бискупа Палковића, који је отпочео насиљно унијаћење и по Жумберку и по Вараждинском Ђенералату; који је батинао православне свештенике; који је православног свештеника зауларио, за јасле привезао и отале му јести давао; који је ђакона Јанка Пру-

шчевића пустио да у тешкијем веригама по године чами у тавници, па га пустио да тако окован на мукама испијехне своју душу, а без сваке хришћанске утјехе, па пустио да га сахране: и без свијеће и без молитве и без спровода и без свештеника као нијемог скота; који је онако насиљно истјерао владику Јакшића између свога народа; који је онако солдаци изагнао марчанске калуђере; који је и т. д. и т. д. велики: за тога човјека вели данас професор Таде Смичиклас, који зна све то, и зна више него ли ја, па опет вели: „О вриедном бискупу Габри Палковићу, који је сам главом проносио унију обилазеће пјешке народ, приповиједа загребачки каноник Крчелић, да је на частни позив краљице пјешке и подеран отишао у Беч, где је стекао милости за себе и за унију“.

Ја на ово не могу, — не ћу — не смијем ништа више да речем; само ми се силом намеће вјера: да би г. професор са својом дружином био кадар, и данас — у десетом десетку деветнаестог вијека — заиграти исто крваво и јадно коло: Петацијно, Палковићево, Божићковићево, Кохово и Колерово, које се је заиграло и одиграло у шестом и седмом десетку осамнаестога вијека!!!*)

*) Види: „Манастир Лепавина“ од Владимира Красића, стр. 48.—61.
Nilles, Über die grichisch-katholische Diözese Svidnica in Croatię und Slavonien“
у листу „Zeitschrift für katholische Theologie“ Innsbruck 1884. IV. свеска.

„Topografsko-povjestne crte slob. i kr. grada Križevca“ od Kvirina Vida-
tića. Križevac 1886. стр. 35—41.

У Конзис. архиви број 24 и 27. стар. писама.

Таде Смичиклас „Poviest Hrvatske“ II. стр. 332. 334. 351.

Једанаести раздио.

СМРТ ВЛАДИКЕ ЈАКШИЋА И ЊЕГОВЕ ЗАДУЖБИНЕ.

Губитак Жумберка и онај тешки пријекор, што ће га даде Српска Хофдепутација владици Јакшићу, није овај свети муж друго преживио. Вративши се кући са Синода пред Ускре 1770. нађе у владичанству велико нездовољство због избора митрополита Ђорђевића, и због некијех саборскијех закључчака. Народ је јавно жалио, што Јакшић није изабран за митрополита. Већ сам споменуо, како су дочеката она два заступника, што су гласала за владику Ђорђевића. По народу је пукao глас, да ће нови митрополит све поунијатити и да је он крив, што је онаки декрет стигао ради Жумберка. Свак је држао: да је жив митрополит Ненадовић, је се то не би тако догодило. С друге стране навали Тенерал-Команда на владику, да се друкчије заокруже парохије, па да их мање буде; а онда да официри прегледају црквене касе. Ово је тобоже закључено на Сабору, а није него је из Беча заповиђено. Владика одбије оба ћенералова захтијевања, причајући се, да није мудро такве новости нагло уводити. А што се парохија тиче, то одбије с тога, што би кроз то остало много свештеника без хљеба. Од једном стане ћенерао затварати српске свештенике, јер су били оптужени, да држе бунтовничке говоре против саборскијех и синодскијех закључчака. Први је затворен у огулински „штокхаус“ Илија Латас, парох плашчански, а и у Лици су затворени неки свештеници, ма не многох наћи имена им. Барон Колер загрми 13. маја 1770. на владику, пријетећи му у крв, да ће он за све одговарати, ако његови свештеници не пре-

„стану ширити по народу свакојаке лажне гласове и говорити бесједе, којијем се лаковијерни народ заводи, да се не покорава властима, које му је прва и најсветија дужност“. Ту се још најоптирије заповиједа владици, да се не противи наредбама Ђенерал-команде, него да јој још иде у свему на руку. Али као да се није народ умирио, јер је затварања било и кашње.

О Светом Илији оде владика у Трст, да опет мири зајађене Србље и Грке. Из Трста се поврати у Плашки 31 јуна и остане ту до под јесен. У октобру оде у Медај, да пожури дограђивање владичанског двора и капеле у двору, што је започео видати истога љета. Из Метка се поврати преко Косиња у Плашки, одакле писа (12. нов.) калуђеру Јанићији Миловићу, који је у Метку управљао двором и осталојем господарством, где му најприје рече како је путовао. „Ја сам — рече владика — јуче овден дошао и како сам ишао, Бог је дао, да на путу нијесам остао; на десној нози нијесам донио чизме ни чарапе, а на лијевој једва да сам донесао“. А једва два мјесеца касније, пишући у Гомирје игуману Алексићу, рече му и то у писму од 24. јануара 1771. „Мене јуче на ноћ уватила грозница, а како буде окончати се, Бог зна“. И чисто, као да је владика слутио, е ће се зло окончати, јер већ трећи дан 27. јануара умире нагло и изненада овај свети владика и ријетки човјек; а умире тако рећи у најбољој својој снази — таман бијаше навршио на Божић педесет и пет година. По народу од једном пуче глас, да се владика сам отровао, и то за то, што су по царичној заповијести дошли из Сења „крањски попови“, да му отму нову плашчанску цркву и да је посвете на свој закон. Али владика чим је за то сазнао, да је кријући по ноћи осветио цркву на православни закон, и тако претекао „крањске попове“. Ови га туже у Беч, а отуда да су поручили владици: или нека сам дође у Беч, или нека откроји три опуте с леђа и пошаље их у Беч. А владика да се онда на то отровао,

али се и посветио! Ово народно предање још је и данас живо по цијелом владичанству, а особито по Плашком. Народ овога владику и данас зове „свети владика Јакшић“, и од свијех осталијех владика остао је он у најљепшој успомени код нашега народа. У Митрополији забиљежено је, да је Јакшић умръо од „ангине“.*.) Владику сахране у нову цркву Свете Богородице.

Од једног 1. априла пошаље ђенерао Клефелд комисију из Карловца у Плашки, да попише владичине ствари. Ова комисија најприје преметне владичину „коморицу“, и ту покупи сва писма, и званична и владичина, па их потрпају у двије вреће, завежу и запечате, па тако пошаљу по једном официру у Карловац. Послије десет дана позове ђенерао у Карловац: гомирског игумана Алексића, владичиног синовца, протођакона Висариона и владичиног економа, калуђера Софронију Кукића, да пред авдитором и пред осталом комисијом разгледају и прочитају она однесена писма, разабијући: обашка рачуне и што какве обvezнице, обашка службена а обашка опет владичина писма. Тако су радили три дана. А шта се дрогодило трећег дана (14. априла) увече, ево да чујемо оца игумана, како је о томе јавио митрополиту у Карловце. „Али прије свршења такове комисије од њихове екселенције, господина генерала барона де Клефелд, напрасно и изненада послан јест капетан на квартири оца Софроније око 10 сахата увечер, заповиједајући, да без оклијавања к њиховој екселенцији у град дође; по којем милостивјешем указу отац Софроније отишао у град споменутим капитаном, и на каруци, чекајућих пред врати градским одвезен: камо и за што или за коју кривицу, како отац Софроније, тако и остали свештеници плашчански од високе карлштадске генерал-оберкоманде за живота још господина епископа и по смрти његовој аретирати јесу, никојим начином знати ни вашему превосходителству у свакој дужној понизности објавити не могу“. А то исто јавио је игуман и владици Путнику 1. јуна 1771. где рече, да су затворена два калуђера и пето-

*.) Гласник VI. стр. 59.

рица свештеника. Шта је послије било са затворенијем свештеницима, не могући наћи ни најмањега трага. У консисторијалној архиви и нема писама од 1769.—1774. него само гдјекоје, које се је уз старија писма сачувало. Ово што сам нашао, то сам нашао у Гомирју. Мјесеца августа 1771. још су били сви свештеници затворени, јер је тада писао за њих игуман Алексић и по трећи пут митрополиту. А да ли се је овај заузимао за ове свештенике, не умијем ништа рећи, јер немам никаква доказа за то. Кашње су повраћена службена писма из Карловца у Плашки, али нијесу сва. Нека су задржали, а задржали су и сва приватна владичина писма. Задржали су више писама, што их је владика добивао од турскијех пограничнијех заповједника, јер сам нашао да је такијех писама доста било. Тада су морале пронасти привилегије и фермани турскијех царева за манастир Хрмањ, што их је хрмански игуман, Теофил Боровица, дао био на оставу покојноме владици. Те су привилегије искали кашње (1780.) хрмански калуђери, ма нема трага да су их добили, а нема их ни у архиви.

Одмах некако послије Сабора неко је тужио владику, да штурује с Русијом и он и пријатељ му, Ђенерао Микашиновић, да силне књиге набавља из Русије; да отуда добива силне новце и да му је царица Катарина (1762.—1796.) послала красне владичанске одежде. За књиге и за одежде истинा је, да је владика добио из Русије, како сам то већ споменуо код манастира Гомирја, али су те ствари данашнате из Русије знањем домаћијех власти, које су давале калуђерима путнє дозволе. Неко је то кашње изврнуо, само да већма натруни владици. Тада исти владичански окрут и данас се чува у Гомирју, и врло је лијеп, а добро је сачуван. Митра је искићена правијем бисером, а на њој су навезени унаоколо сви апостоли. Штака је од слонове кости врло дивно извезена, али је јако оштећена. Како је прошао Ђенерао Микашиновић већ сам казао напријед, а шта би било постигло владику, да није умро, ко ће то данас погодити, а Бог ће знати, да ту није што крив нови митрополит Ђорђевић!!

Владика Јакшић живио је строго калуђерски. Непрестано је постисао строго по калуђерском правилима. Меса није ио никада од како се закалуђерио. Он је врло мало на себе трошио, па је и од својијех врло малијех прихода, које ћу изрећати када будем говорио о дотацији — оставио иза себе прекрасне задужбине, које су му обесмртиле име и спомен на многе вијекове. Главна му је задужбина велика и красна плашчанска црква, Ваведења Свете Богородице. Црква ова дугачка је без звоника 17^{1/2}, хвати; према томе је и сразмијерна висина и ширина. Звоник је висок 27 хвати. На њему су три сложна звона, од којијех је највеће тешко 12 цената и то је купио владика.

Према данашњијем грађевинскијем цијенама не би се овака црква саградила ни за сто педесет хиљада форината, јер све, што је гођ на њој рађено, — рађено је темељно и чврсто као за хиљаде година. А како је саграђена ова црква ево да чујемо из записа, што га је владика сам написао и вргао у јабуку испод крста на звонику, и који се сада чува у конзисторијалној архиви:

„У Плашком љета 1755. мјесеца јунија седмаго подигнут или водружен крест на мјестје, идјеже није видитсε Олтар церкве Ваведенија пресвјатија Богородици, фундамент споменуте цркве више поменутога љета, реченаго мјесеца јунија 17. почет копати, у суботу на оданије празника Сопштвија Св. Духа: цијели осам година не сврши се сија света црков, зане три љета. пресјечено било, да се није дјелало због рата, кога је держала наша всемилостивјејша краљица Марија Терезија, шест цијели година с краљем бранденбургским Фридриком; акопрем је била на помош всеросискаја царица Јелисавета Петровна и француски краљ; обаче ничто не успјеша но седам год. мир соутврдиша. И за то сије црковноје дјело толико дugo време продолжило се. Данас пак посљедни контракт учини се за совршити сију црков, коју апче Богу изволит се ово настојашчеје љето будет совршити се, хоће бити цијели

девет година од почела до свршетка дјела ове споменуте цркве у кому споменутоме дјелу црковному, весма помошчествовало братство монастирја Гомирја, служитељи цркве чеснога и слав. пророка Предтечи и креститеља господња Јоана, како на име чесни јеромонаси: игумен Теофил Алексић, Јосиф Рајиновић, Серафрон Маричић, Арсенија Верлинић и Гаврил Тербојевић. За сву цркву совопотребити материјал возио је на мјесто пук плашчански к цркви, и од сваке душе мајстором за плату по шест пута дао је по један маријаш;*) и душа било је хиљада и пет стотина.

„Сироте и удовице нијесу ништа ни давале, равно тако ни они, који нијесу покорни били, и нијесу добре воље хотјели дати; силом није ниједан принуђен давати, остали народ од карловачке Епархије, што је тко хотео удијелити у житу, у вину или у каквој другој материји, то је с благодаренијем примато, а за новце на народ никаков порез није чињен, и что мајстором, како више поменуто не изишло плате од пуха плашчанскога и народа, то подписати исплати од својих доходов љетних, ашче и весма мали сут, јегоже и бив перви основатељ ове свете цркве Введенија пресвјатија Богородици аз грјешни Данил втори Јакшић, епископ карлстадски, неунит, рожден од благочестивих родитељ, восточнаго исповједанија не унитов, отца Милете и матере Стојне, в сеље Моравије, и име јешче четири брата и три сестри; (За овијем долази: гдје је учио, кад је рукоположен и од кога? и т. д., што сам већ навео). А иза тога слиједи ово:

„Сего времена било је смущеније зарад уније, обаче благодатију божијеју на сих странах обдерјасја благочестије восточно невредимо, точију у једином Жумберку православними и унити, јешче дјело по царској всемилостивјејшеј резолуцији неисправљено, које Бог милостиви да устроји по својеј свјатој вољи.

*) Маријаш или петица вриједио је 17 крајцара, а форинт или рајнички вриједио је 60 крајцара.

„Днес подиже се крест и постави на туроње здјешње цркве Введенија пресвјатија Богородици по божественој служби, јуже сам недостојни дјејствова с двома јеромонаси: Јосифом Рајиновићем, Спиридоном Тркуљом и дјаконом Савом Кнежевићем, и произведохом дјакона Лазарја Маслић во степен дјаконства. Просфору из које божествену службу дјејствова, положив в јабуку под крестом с части мопчеј свјатих в дан суботни на оданије празника пресвјатија владичици нашеја Богородици и приснодијеви Марији.

У Плашком 30. августа 1763.

Божијеју милостију православни епископ карлштадски, по морја сењских, Лике и Крабаве, Зермање же и Звониграда до Далмације, и Баније до воде Глине Данил Јакшић.“

Под звоником увидана је плоча-споменица са овијем натписом: „Сија светаја црков ваведенија пресветије богородици основа се љета 1755. мца јунија 3. јејже основатељ бих аз грјешни Данил Јакшић, восточнаго исповједанија православни епископ карлштадски, родилсја в сеље Моравица љета 1715. от благочестивих родитељ, оца Милете и матере Стојне, мца декембра 25“.

Осим ове плоче још је увидано десет овакијех плоча, на којијем су имена „спомагатеља“. Спомена ради ево и тијех имена. Први је Теофил Алексић, гомирски игуман, родио се у Кореници 1724. од оца Јована и матере Стамене. Други је Јосиф Рајиновић, калуђер, родио се у Моравицама 1726. од оца Боже и матере Латинке. Трећи је калуђер Мојсеј Добрић, родио се 1727. у Отоку од оца Добре и матере Давине. Четврти је спомагатељ, калуђер Серапијон Маричић, родио се у Брињу 1719. Пети је калуђер Арсеније Врљинић, родио се у Бојанцима 1729. од оца Максима и матере Ружице. Шести је Димитрија Џревар и брат му Ђорђе, родом из Чемернице од оца Дамјана и матере Саве. Четири су плоче закривене

призиданијем подбочњима, по што се звоник морао кашње подбачати.

Као што се види, владика је намакао главни трошак од својијех прихода, али је био толико скроман, да не хтједе никдје споменути, колико је он потрошио на цркву. А осим трошка на саму зграду, владика је дosta потрошио на унутрашње црквено уређење. Он је сву цркву изнутра украсио. Он је набавио све књиге, одежде и свештене сасуде. И данас су двоји свештеници сасуди у плашчанској цркви, све од сребра па добро позлаћени, као дарови владике Јакшића, а за душу оца му Милете и матере Стојне. Па онда владика је водио главну бригу и непрестани надзор над цијелом радњом. Он је штокакве мајсторе добавио; он је сам план израдио и он је најкраће речицијем послом управљао. Кад се оно бавио у Бечу, непрестано је спуњивао игумана Алексића, који га је замјењивао, шта ће и како ће се радити и у најмањијем ситницама. Има о томе више писама у Гомирју.

И због ове цркве имао је владика посла са ђенералом Петацијом. Неко вријеме не било у Плашком општинске крчме, с тога мајстори подигну неку колибу, где су себи варили јело, па су ту држали за се и вина понешто. Неки Фендрих Бекхаузен, који је заповиједао плашчанској компанијом, обиједи мајсторе, да они држе крчму у својој колиби, па пошаље стражу, да обије колибу и да узме вино. Поп Илија Лагас и ђакон Дмитар Косановић не дали обијати колибе; а не дали ни мајсторског вина, него одбију стражу да не чини сиде на црквеном земљишту и на црквеној колиби. На то долети главом поменути Фендрих и почне обијати колибу, али то запријече и њему речени свештеник и ђакон. Бијесан Фендрих у љутини зграби ђаконову капу с главе му, баци је под ноге и стане је газити, вичући, да он мора пред њим гологлав stati. Ђакон се испријечи, па зграби његову капу и стане по њој табанати, на што Фендрих потегне за сабљу, да га сијече, а ђакон, вратив му мило за драго, онако голорук умажне у владичин двор.

Фендрих заповједи шережанима, да разбију колибу и да узму вино, а ђакона да ухвате, да га вежу и да га везана отпрате у Огулин. Шережани отворе колибу и нађу у њој 40 ока вина, које однесу Фендриху, а за ђакона му јаве, да је у владичину двору, па да тамо за њим не смију. Фендрих постави стражу око двора и заповједи јој, да ђакона ухити, чим се макне из двора; мајсторе рашћера, а главног нејмара, Косту Поповића Сарајлију, пошаље окована у Огулин, извјестивши регементи све наопако и што је прње могао. Регемента извијести ќенерала Петацију, а овај ено смо то већ видјели, уврсти и то у ону тужбу против владике. А владика је баш у Бечу био, кад се речена комедија око цркве перила. Четрнаест дана није смио ђакон Дмитар маћи се из двора, а пуне два мјесеца није се ништа радило на цркви. Текар кад се владика вратио из Беча, уреди он све, по што је ќенерала са свијем утјерао у лаж због цијеле тужбе. Хајде, нека се ~~ана~~, како су се растресали и кукави Фендриси над српскијем свештенством за ќенерала Петације! Није друкчије ни могло бити. „Рђав слуга, лоша господара!“ — Осим цркве саградио је био Јакшић одмах до двора повећу кућу, где би се увраћали и коначили свештеници, који би долазили к владици, а прикупши је за своје новице некијех 20 ужа, а тако се звала мала рал од 1600 хвати, најбоље земље и написао то на владичански двор. Тијем је мислио, да олакша и своје и својијех нашљедника издржавање; али су српски непријатељи све то друкчије окренули послије његове смрти, што ћу и казати до мало времена.

Знамените су Јакшићеве задужбине и оне, што их оставил у манастиру Гомирју. Красни и скupoцјени свештени сасуди, сви од сребра па стално позлаћени, дар су владике Јакшића. Особито је велик и вапредно лијепо исковат један потир, а и други је врло лијеп, само је нешто мањи. Један је даровао 1759. а већи 1760. „во свој јему манастир“, а за душу својијех родитеља. И св. живот што га дарова 1769. врло је

лијеп и скупоцјен. Али је највнатнија велика сребрена петохлебница, што је приложи 1761. „за душе преставлених сја својих родитеља Милете и Стојне, и своје братије Добрице и Петра“. А даље овако је урезано: „зђе сребра у свој петохлебници четири стотине шестдесет и пет лоти, плаћен по 28 гроши, чини сума новац шест стотина и шездесет форинти и 24 крајџара“. Ова је петохлебница врло дивно израђена у Бечу; има у њој ето 465 лоти најчистијега сребра, а то је по данашњој мјери преко 8 килограма, а ено је стајала 1761. год. 660 фор.; данас би се платило и три пута толико за онаки комад. Имају и два, лијепо оковата ручна крста са натписом, да су дар владике Јакшића. И у Моравиће је приложио сребрене свештене сасуде.

Овдје ми је најгодније споменути, како је овај ревни владика отворио био у Гомирју сликарску школу. Када је оно био игуман Алексић по други пут у Русији, упозна се он у Кијеву са „молером“ Симеоном Балтићем, монахом манастира Хопова. Овај пристане, да иде са игуманом у Гомирје, по што су у Кијеву дне 10. јуна 1762. год. утврдили и потписали овај уговор:

Игуман Алексић обвеза се, да ће на „манастирски трошак“ молера Симеона одвести од Кијева до свога манастира; а молер се обвеза:

1. да ће сав трошак, што игуман потроши на њу и на његову „богажу“, или одрадити или готовијем платити.
2. Да не ће без дозволе владике Јакшића почињати никаква сликарског дјела, ни у манастиру ни у владичанству.
3. Да не ће своје послове скупо цијенити, него по сајјести и по вриједности дјела; али да га не може нико присилити, да ради црквенијем или манастирскијем бојама, него „собственими моими по регули художества мојего“.
4. Да ће два или три ученика, које му даде владика, са свакијем усрдијем „нелестње обучати, колико је в том художествје искусен“.

5. Да не ће смјети оставити започетога дјела, па отићи
камо на другу страну; али када сврши своје послове, да му
је „как волному човјеку“ слободно отићи на другу страну.*)

Овај Симеон молер правио је гомирски иконостас, а биће
да је он правио стари иконостас у плашчанској цркви, од
којега се налазе још поједине иконе у олтару, те се на први
поглед види, да су из гомирске школе. Сличнијех икона видио
сам и по још некијем црквама у овоме владичанству. Иконе
су доста правилно рисате, али се распознају од данашњијех
радова силном појлатом, и што се на свакој икони налази
врло много симболичнијех слика из живота насликанога
светитеља.

По једној биљешци платио је владика 1763. за боју и
за злато, што је молер наручио за гомирски иконостас 400 фр.
у сребру. Као ученици монаха Симеона спомињу се 1764. год.
Лука Никшић, Јован Гробић и Ђорђе Мишљеновић. Али монах
Симеон не хтједе ове ђаке савјесно спућивати у сликарству,
и с тога се ови потуже на-њу игуману, а овај јави то владици.
Владика одмах одговори из Плашког 3. маја 1767. игуману,
да измири ђаке и учитеља; јер „и свето Евангелије говори,
дovљeјet бити ученику јакоже и учитељу, а како може бити
ученик јакоже учитељ, ако њему учитељ све сile свога наука
не показује, и паки по истом реченију еванђелском на прво
слово повраћам се, да смртно грешет који силу свога наука
од својих ученика скривајут и они су подобни оному тер-
говцу, који је примио један талант од свога господара и у
земљу сакрио и никакова приобретенија шњиме не учинио,
тако ако се что од си при њиову учитељу наоди на что се
ђаци потешчавају, тако у свем он да се исправи, а најпаче
сву силу свога наука за њиово скршеје савершеније да им
покаже; а они њему сву своју вијерност, покорност и службу
без сваке најмање противности до савршења свога наука да
чине. Он споменути њиов магистар или ти учитељ, старац

* Оријинални уговор у архиви манастира Гомирја.

Симеон, монах, нека се николико у мене не сумња, да ћу ја њега њима за леђа врћи, ако ће се они до пол године цијелога његова заната научити; он ће свагда мој првенац овдје у епархији бити и старјешина у томе дјелу. И на тај исти начин моја воља и цијело захтеваније, да се помире и једнодушно и сагласно с начином како више поменуто, да од њиова дјела видимо благи конач, а не поруганије.“*)

Молер Симеон остао је и на даље у Гомирју, бавећи се непрестано сликарством. Године 1780. још је био жив, јер те је године насликао 4 иконе за перјасичку цркву. Толико сам разабрао за споменутога ученика, Јована Грбића, да је он сликао иконостас у подлапачкој цркви, као у своме родноме мјесту. Тај иконостас и данас постоји, те се види на њем, да га је радио почетник, али се одмах позна, да је из гомирске школе, које гођ видио оба иконостаса.

Прелазим на трећу задужбину Јакшићеву, што је бјеше саградио у Метку. Већ сам казао, како је оно митрополит Атанасија Љубојевић саградио владичански двор још око год. 1695. у Метку. То је била дрвена кућерина са 4 собе и са три ужа вртла. Ту су становале костајничко-личке владике када би дошли, да походе Лику и Крбаву. Казао сам и то већ, како су ове двије области додате 1750. Карловачком Владичанству. Још као администратор стане Јакшић старати се за медачки двор. Он се заузме код војводе од Хилдбургхаузена, кад је Граничарима размјеравао земље, па овај одмјери и за владичански двор најбоље земље двадесет рали. Међе дворске земље ишли су: „од воде Гламочнице око Клеутова моста до Пећине; од Пећине на исток до земаља: Николе Ђуштине, Стевана Блитве и Радивоја Ђесковца; а преко Гламочнице испод двора била је једна рал кошанице“. На ову земљу добије Јакшић, као и остали Граничари, законити патент потписан од самог војводе 29. априла 1749. г. и то на име:

*) Владично писмо у Гомирју.

„господина владике грчкога закона, Данила Јакшића и за његове нашљеднике“.*)

У мјесто војника давао је владика годишњу војничку таксус од 24 фор. Чим је Јакшић постао владика, отвори он у Метку неку врст богословије. Ту би се учили већи ћаци и спремали би се за свештенички чин. Али поред науке ти би ћаци сами обрађивали оно 20 рали што оранице а што кошанице, па би се тако издржавали. Према потреби држао им је владика и нужну стоку; имали су два плуга волова. Владика Јакшић држао се и сам тачно оне народне ријечи: „Попуј попо, али и приори!“ — па су му тако и медачки клирици морали сами: орати, сијати, бранати, косити, дјети, вријећи, вијати, па и у млин сами гонити. Владика би сваког љета долазио у Медак, па ту остани по више мјесеци, те облази личке и крбавске парохије. Једило га је, што не имадијаше цркве уз двор, него су морали ћаци скупа с њиме „сваки дан“ одлазити у медачку парохијалну цркву, која је била за добра цо сахата удаљена.

*) У томе патенту обvezan је владика на све војничке службе као и остали Граничари. Ево како се ту вели од ријечи до ријечи; по што су објежене међе одјерене земље „anmit in dem ruhigen Besitz deren nach-spezifirten Grund-stücken confirmiret und bestättiget haben, doch mit dem ausdrücklichen Vorbehalt, dass der Herr Bischof Gräci Ritus Daniel Jaksich, und dessen Nachfolger diese Grundstücke wohl bearbeiten und unterhalten, die dem Haus zugeschribene Kriegs-Leute ohne Widerrede, und ordentliche nach Mass-gab des neuen Regulaments in das Feld stellen, seinen Gränitz-Dienst, wie er com-mandiret wird, entrichten, auch da (welches Gott gnädiglich verhüten wolle) das Generalat selbsten von einigen Feinden angefallen werden sollte, mit gantzer Fa-milie, niemand darvon ausgenommen, zu Beschützung des eigenen. Vatterlandes sich gebrauchen lassen, seinen vorgesetzten respective Ober-Unter-Officiers und Knezen gehorzamen, ingleichen ohne schriftliche Erlaubniß des Generalats-Com-mando vom seinen Grund-stücken nicht das mindeste verkaufen, versetzen, oder solche Zertheilen auch übrigens einen Ehrbaren Lebens-Wandel führen, und ohue von seinem Regiments-Commandanten erhaltenden Pass sein Haus und Gut unter Straf dessen verlustiget, und solches einem treudienenden Presemblaquen (безем-љак) gegeben zu werden, keines wegs verlassen solle. Оваки је патент добила свака граничарска кућа, па исто тако и владика, а навео сам га, што се кашње није свему овоме вјеровало. Оријинал је у конзис. архиви.

С тога, чим се заврши плашчанску цркву, стане се спремати да зиђе у Метку двор и школу заједно са црквом уз двор. Он позове свештенство и народ оточког и личког регемента, да му спреме и свезу штотакву грађу у Медак, а сам обећа да ће платити мајсторе. Народ то једва дочека скупа са својим свештенством. А и ко не би послушао онаког старјешину? Та није тај заповиједао: „Ми налагајем“, него је очински савјетовао и молио, као што се то види из његовијех писама. Тако вели 6. априла 1770. економу Милојевићу. „За дрвену грађу како за добро и најбоље знате тако и трсите се, да би за њом мајстори нестали. Свештенике: медачке, радучке, моногорићке, вребачке, острвичкога, почитељскога и дивоселскога од моје стране љубезно поздравите, којијем свим препоручам да учине љубав, и да вам помогу дрвену грађу свести и на мјесто метнути, не би ли Бог дао, да нам ове јесени под кров утеку зидови“. Кад старјешина овако говори, онда се тај радо и слуша. И забиља без икаква нагона и без сваке помоћи од политичнијех власти свезе народ сву нужну грађу, а владика намакне нужни трошак, па озиђе из темеља велику зграду, на два пода за двор и за школу, а одмах у свези са двором призиђе лијепу и повећу капелу са размијернијем звоником. И по жељи владичиној обје зграде утеку пред зиму 1770. под кров. Шта више, исте јесени приреде при земљи једну велику собу за школу, а двије собе за оца Јанићију Милојевића, који је био тамо економ и учитељ. Ђаци су становали у старом двору. —

Али — „Ум за морем, а смрт за вратом“ — тако је и овдје било. Изненадна смрт владичина не само, што прекине сваку даљу радњу у Метку, него шта више, државне власти на грдну штету свега владичанства — силом одузму и двор и цркву и земљу око двора. Ево, да одмах кажем како је то било, да се кашње не бих морао повраћати на ову ствар. Стари српски противници туже у Беч карловачког и костајничког владику, да су покуповали „непристојнијем начином

силне земље“ за своје дворове. Познати нам барон Колер прими то за готове новце, па изда заповијед од 26. марта 1772. на митрополита Ђорђевића, да се владичанске зграде и земље: у Плашком, у Метку и у Сјеверину имају комисијо-нално процијенити, те да ће онда држава све по процјени готовијем исплатити, и те земље употребити „на војничку службу како су од вајкада биле“. Митрополит не изврши ове заповиједи, него обраложи Хофдепутацији, да су наше владике посједовале те зграде и уживале речене земље већ од дугог времена, и с тога да је то оправдано и да се темељи на народ привилегијама, јер у Крајини је слободно било Србјима куповати земље. Међу тијем умре митрополит и на администратора Путника стиже нова заповијед од 2. септ. 1773. где се вели: „по што су земље у хрватскијем ќенералатима од почетка опредијењене биле на војничку службу, и по што Граничари нијесу имали власти такове земље отуђивати и продавати, као што су их продали: карловачком и костајничком владици, с тога је нужда, да се земље оне тако непристојно продаване и куповане — поврате опет своме првоме опредијењу на војничку службу; али да се прије процијене, и да се цијена исплати Митрополији; јер те зграде и земље сматрају се као приватни владичански иметак а не као народна добра“. Али ни администратор Путник не хтједе извршити ове заповиједи, већ предложи, да се ова ствар одгodi до Сабора, који се је имао на скоро држати ради избора новог митрополита. У Бечу не пристану на то, него одговоре администратору 23. окт. 1773. да ова ствар не спада пред Сабор, и с тога да се одмах изврши процјена, и исплате зграде и земљишта. Па ипак администратор некако одгodi процјену до Сабора. Народни Сабор, који се је састао 1774. замоли царицу између осталијех приједмета у 21. тачци својијех потужака, и ради ове ствари, да би се речене зграде и земље оставиле владичанствима на вјечно уживање. Али је и ова саборска молба остала без жељеног успјеха, јер и опет стигне заповијед од 10. нов. 1774.

да се без сваког даљег оклијевања и поговора има извршити она заповијед од 1773. год. Кад видио нови митрополит Видак, да вишне не помаже ни молба ни развлачење, одреди 26. марта 1775. посебне повјеренике, да са државнијем повјереницима процијене зграде и земље и у Плашком и у Метку. Митрополит је именовао за своје повјеренике: тадашњега владику Петровића, архимандрита Алексића и проту Теодора Мајсторовића. Одређени повјереници од обје стране састану се у Плашкој 7. јуна 1775. и ту се нађе, да је од 27 рали дворске земље, пет рали од вајкада припадало двору као вртао, а шест рали припадало је плашчанској цркви. Осталијех дакле 16 рали прикупио је владика Јакшић за своје новце. Овијех 16 рали процијене повјереници на 280 велим: двјеста осамдесет фор. Државни повјереници хтјели су процијенити и ону гостинску кућу, што ће саградио покојни владика за свратиште своме свештенству, када ће доће, али томе се одупру наши повјереници; те тако и остане на томе.

У Медак приспјију повјереници 12. јуна и ту процијене двор и капелу на 2300 фор. $32\frac{1}{2}$ кр. Од те своте одбију на грађу 812 фор. 14 кр. што је дао и свезао народ, а узму у процијену 1488 фор. $18\frac{1}{2}$ кр., што је владика готовијем платио. Онијех 20 рали земље око двора процијене на 367 фор. 50 кр. И тако за све, што је било, и у Плашком и у Метку, исплати држава Митрополији 2136 фор. $8\frac{1}{2}$ *)

Ето тако је укинут медачки владичански двор, и тако су осујећене све лијепе и племените намјере блаженога вла-

*) Да би се виђеле ондашње цијене, ево неколико примјера из ове процијене.

Рал земље I. врсте цијењен је са	24 фор. — кр.
" " II. " " "	18 " — "
" " III. " " "	13 " — "
зидарски посао за један хват зида цијењен је	1 фор. 25 кр.
Једна надница	— " 15 "
Привоз за једна кола цијеска	— " 7 "
За копање камена од једног куб. хвата	1 " 42 "
A за привоз	1 " 8 "

дике Јакшића ради богословије у Метку за личку и за оточку регементу.

Откупљени двор претворе у официрски квартир и ту смјесте компанијску управу. Од прквице скину звоник, па је претворе у тавницу, и тако је остало све док није укинута Крајина. Данас је тамо смештена основна комунална школа. Али народ и данас зове и зграду и мјесто ово зграде „Дворином“.

Боже мој! Да је блажени Јакшић могао послије десетак година устати, па виђети своју задужбину, — у војој мишљаше народ свој благосиљати; учити га вјери и закону; спремати му ваљане учитеље и свештенике — како се у истој задужбини: дијеле батине на стотине; окивају Србљи и у руке и у ноге и грде влашки Богови, свеци, крстови и постови, а да српске мајке и не споменем!! А за што ли све то? За вриједност од јадне дviјe хиљаде сто триестшест форината. И у исто доба дају се на дар унијатском владици Божићковићу два велика имања: Шид и Ткалац, а треће имање, Прибић, већ је од прије имао. И у исти мах отварају се школе у Жумберку о државном трошку, а медачка школа, што је православни владика, тешком муком и строшком и својијем и народнијем, подиже — та се школа силом отимље и претвара у „штокхауз“. Страшно — али је згольна истина!

И код ове је прилике учинио барон Колер тешку неправду и српскоме народу и спомену владику Јакшића. Бре није владика Јакшић покуповао земљу у Метку „непристојнијем начином“, него је ту земљу законито одмјерио и двору дао царски повјереник херцог од Хилдбургхаузена, као што сам ено и његов патенат на то изнио. Шта више, владика је сносио и војничку службу, јер је плаћао за то прописану цијену у новцу. Па и у Планишком купио је владика земљу од Граничара, који су одселили, па и то је купио свагда послије потврде државнијех власти. Па да су то каква велика имања, не би се човјек ни чудио: — али у Метку кукавијех 20

рали, а у Плаником 16 рали свакојаке прљуге. А што је у цијелој ствари најљепше, — насељене су на откупљену земљу у Плашком, двије „крањске“ породице презименом Буретићи. Ови сагrade себи куће уза сами владичански двор и то на мјесту, гдје је била стара, дрвена плашчанска црква. То су и данас први владичини сусједи.

Из свега, што сам до сад написао о владици Јакшићу, лијепо се и јасно даде разабрати, да је ово био ванредан човјек. Од простијех тежачкијех родитеља; као скромни гомирски калуђер, — без икаквијех школа и без редовнијех наука, уздигже се он у својој 36. години до владичанског достојанства, а по жељи и на молбу самога народа из овога владичанства. Својјем, заиста владичанском врлинама, стече он општега гласа и повјерења код свега српскога народа у овој Митрополији; јер ено, му народ намијени на Сабору 1769. и митрополитско достојанство. И да није било онаког притиска од стране комесара Хадика, Јакшић би био изабран једногласно за Ненадовићева напшљедника. Као владика био је реван, тачан, праведан, милостив, певаљалијем врло строг. Своју дијецезу облавио је сваке године. Том би приликом исправљао све мане; прегледао и одобравао црквено-општинске рачуне и инвентаре. Ни једна општина није смјела ни потуре од готовијех новаца потрошити без његове дозволе. Истребљавао је у своме народу рђаве обичаје и непотребне стропшкове. Ево ћу овђе навести једну његову знамениту наредбу, коју је послao гомирском народу, па нека изволе почитовани читаоци сами увиђети; како је Јакшић судио и управљао — и какав је морал био тада у народу.

„По нерасужденију нашега простога народа многи неприлични и непотребни стропчи, у овој славној Генералији и Банији на велику штету и несрећу народа, ваведени јесу; којему ваведенију многи узрок јест и свештеническој небрежнији; од којих неприличних стропкова не само да би се могла домовна стројенија или ти економија подигнути: или

појачати; него паче из узрока истих строшкова дан од дне народу већа штета прибавља се за само народно живљење и многа слабост против саме царске службе наноси се. — Што све то мени добро познато јест, како здјешнага рода и отељства сину, о чем ја здје сабраному цијелому клеру и славному народу овога Епископата љета 1752. мјесеца августа по мојј иницијативи пропонирао јесам и на памет донесао неприлично чињење строшкова, и запитао јесам: што њима од такових неприличних строшкова у напредак видит се? На што мени црковни клер, господа официри и цијелоје народноје сабраније једногласно одговорили, да већ у напредак народу није могуће подносити овакових непотребитих строшкова, који строшци, колико домовна стројенија разваљују, толико и против саме дужне царске службе слабост показују. И мене тада споменути клир, господа официри и народ просили, да би ја у напредак учинио наредбу и заповједио: да би такови непотребни и зли строшци пресјекли се. Тако ја на прошију црковнога клира и славнога народа јесам заповједио, да о крснијех именијех не чине гости по три и по четири дни, како је од прво народ чинио; него само један дан, то јест на Крсно име да се строшак чини и међу се да се часте. Равно тако јесам заповједио, да се оне неприличне даровине међу народом не чине, и да нико ни од кога никаквога дара не истеже: то јест фамилија момачка од дјевојачке, нити дјевојачка од момачке; него само момак и дјевојка да се међу се дарују с једним или с двама највише форинти за спознаније њихова привољења. А другому никому никаквога дара да се не даје. К томе јоште јесам заповједио, да се не воде на своје строшке многи сватови, ни Џиганина никакова. Ја заради такове асне народне и заради саме веће славе Божје, јесам чинио и досадашње вјенчаније промијенити, то јест: да се дјевојке код оних парохијалних цркви вјенчавају, гђе су рођене, да они момци који се жене, — с вјенчаними дјевојкама својим кубјама долазе, да сјутра дан не траже цркве ни све-

штеница; него да своје замјенике и госте могу брже одредити, да трећи дан не чине непотребитих строшкова, како су до сад чинили. Особито пак јесам свијем парохијалним свештеником заповједио, да са сваким внимањем и крепким прилежанијем такове добре наредбе имају по народу извршивати. А аште би се који немаран показао, он без сваке милошће да изгуби своју парохију. Равно тако од простога народа, аште би се који противан показао против таковим добрим наредбам, и би саблажњивао други народ, и конфузију чинио на несрећу народњу, такови саблазнитељ и смутитељ народни — духовну и црковну каштигу да буде дужан публично пред народом поднести и трпјети. А та се духовна каштига разумије, да му се на вријеме устави општа исповијед, нафора, у кући водосвјашченије, од његове куће никаков принос или ти дар црковни у цркву да се не прими, то јест: просфора, кољиво, свијећа, уље ни тамјан, нити каков други црковни дар.

Која иста духовна и црковна каштига налаже се по прочтенију тога писања јавно у цркви, за један цијели год капролу Лази Мамули из Гомирја, и његовој жени Марти и свој његовој браћи и свима његовим снахама и његовому куму Стојану Мусулину и свим његовим сватовима; од које каштиге за цијели год не изјемлет се ни једна персона, мушки и женскаго спола, која се гођ каковим даром даривала на пиру капрола Лазе Мамуле; све такове персоне са својими домови и непримањем од њих црковнога дара, више написатој каштиги подлеже. Споменутога капрола Лазе Мамуле мати, госпоја капитаница, само својом персоном од истога свега запрещенија праста остаје, и слободан приступак к исповиједи и к нафори има; будући да она себе клетвом отхрањује и говори, да су сви ти дарови преко њезине воље били, и да ње нит ко даровао нит она кога.

У напредак ако се тко наиђе од гомирског пука, да би такове неприличне дарове чинио на саблазан другога народа,

или тко би по два или три дни Крсно име служио, тај не ће једну годину бити лишен духовнаго и црковнаго служења, него цијеле двије године. А јоште и то цијеломе пуку гомирском обзнањује се, ако не ћете моје наредбе послушати, него ћете по два или три дни Крсна Имена служити, — тако хоћу на Крсна Имена цркве затворити, да не буде на онај дан службе, и да Кршињаци не буду могли у цркву носити просфоре, кољива, свијеће ни тамјана. И ако се то припети, тако ће Бог од њих истезати како од непокорних, који чине неприличне строшке на своју штету и своје дјеце, и домовнога стројенија, а од мене не ће. За то у напредак сваки да се зна чувати од таковога непотребнога строшка, и од неприличних и недопуштенх дарова на женитбах; а никоме се не крати један дан Крсно Име славити и частити се, то јест: најпрво име Божје и светаго Божијега угодника у цркви проплатити на Божјој Служби, а по том у својих домах тај дан частити се. И како досад неприлични строшци и дарови чинили се, то се све забрањује с начином како више положено.

Дано у Плашком 19. нојембра 1762.

Ево овако је владика Јакшић по примјеру Светога Василије људске обичаје укращавао и исправљао, налажући непокорнијем духовне казне, које нам данас, на жалост, чисто смијешне изгледају. И тада су ове духовне казне вриједиле и више су лијечиле у народу што какве рђаве обичаје, него касније силне бatinе граничарскијех власти. Али је онда владика поштован од свога народа за правога црквено-народнога старјешину, те је народ и слушао наредбе својијех владика. И то је трајало све дотле, док државне власти не почеше обарати углед и отимати власт православнијем владикама над својијем народом — као што смо то видјели на Сабору 1769. год. У сједници истога Сабора од 12. јуна проглашена је: „царскаја заповијед, да не имаду свештеници у напријед усудити се људеј от нафори и цјелованија икон

отбијати“. Није ли ово управ атентат на духовну дисциплину? О блажена времена, кад су оваке благе казне довољне биле, да исправљају грешнике!!

Не ћу порицати да није било овдје онђе и са духовнијем казнама којекаквијех злоупотребљења; али јесу ли све граничарске батине праведно дијељене?

Не могу још испустити, а да не наведем само један доказ, како је владика Јакшић био веома милостив и податне руке према сиротињи. Бавећи се у Бечу ради Жумберачке ствари, није он ни у далекој туђини — ни у сјајном Бечу, заборављао, да код куће има сиротиње, којој ваља помоћи. Наручујући своме замјенику у Плашком, игуману Алексићу којекакве господарске послове, овако му поручи у писму од 30. марта 1759. год. „Ја знам, да су те наше комшије сиромаси, како Златари тако и остали; ако што коме можете с плугом и с водови помоћи, — помозите им, да разору баште, или иначе да им се што поможе. Равно тако и старој баби Дости; знам да јој неима нико ништа усијати ни помоћи, ако јој ви не поможете усијати“. Овакијех примијера има још много, а то се дознаје само из његовијех сачуванијех приватнијех писама, од којијех имам ја до 30 комада, и која ћу неће у цјелини штампати. Колико се овај владика за српску школу заузимао, казаћу посебно у чланку о школама.

А сад још да наведем, како су Јакшића описали туђинци и мјеродавни власници, који су га добро упознали. Министар Бартенштајн у познатом својем извјештају овако вели за Јакшића: „Карловачки владика омили са своје понизности, мирољубива владања, часности и поштења и самијем онијем, који не милују народ у опште, и долази у праведнијем стварма, или бар, које нијесу шкодљиве, сила лакше до свога циља него ли митрополит“.

Па препоручујући за тијем од тадашњијех владика на шљедника митрополиту, кад једном умре Ненадовић, — овако наставља министар: „Ове владике, које данас живу, познате

су ми све редом или лично, или са свога понашања. Арадски се у овај мах највећма нада, да ће доћи до архијепископства. И кад би данашњем митрополиту у власт било, да изабере себи нашљедника, не би нико други био, већ арадски владика; те тако ће тај вјеројатно можда и од стране свештенства већину гласова имати. У њега није оскудица у добрима својствима; али су и на њему такође оне исте мане, као и на митрополиту, за то ја и мислим, да ће у двору можда угоднији бити карансебешки, или онај будимски, — или пак карловачки, па особито овај задњи, и да ће милитарце лако задобити за једнога од те двојице; ради овога задњега пак (Јакшића) мораће се са двора подадријети, јер он до иста сам собом не ће тражити архијепископства“. Ово је заиста красно свједочанство о Јакшићевој скромности! Па каква грудна разлика између владике Јакшића и Ђорђевића, који је постао митрополит на онај начин!

А већ добро познати нам комесар гроф Хадик, у једном тајном извјештају са Сabora 1769. овако описује Јакшића: „Он је без пријекора у вјерском стварма; свештеник је примијеран и са свијем је добродјетелног владања; врло се заузимље, да народ прими нову управу и нови устав; милостив је и готово претјерано добар господар; има особиту вољу за грађевине. У својем је мишљењу недокучим, а у својима за-мишљајима (идејама) самовољан и рачуна на своје заслуге. Он се поноси са ревновања за царску кућу и говори по нешто латински“.

Ево, овако су оцијенили туђинци блаженог Јакшића, који га нијесу вољели већ због православне вјере, а да како ли би га текар оцијенили своји људи, да су нешто биљежили сва његова дјела, сва његова добочинства и све његове врлине!

Још ево да само наведем, што је о Јакшићу забиљежио Доситије Обрадовић, који га је походио у Плашком са својим другом Гавром, кад је побјегао из манастира.

„Вели ми Гавро, да је чуо да ће Данил, плашки епископ, иоћи у Беч; да је он њему добро познат, и да би с њим до Беча могли доћи; те ти ми сутрадан пут Плашкога. Кад ту дођемо, нађемо епископа, који нас прими љубезно и принуди остати при њему два три дана. Овај блажени божји чловек! Као да га сами Бог на то упути, да ми совјет, који ће благонапустије целога живота мојега причинити; представи ми да је мучна ствар тако далеки предузимати пут без довољно трошка: за Гаврила је лакше; он неколико и њемачки зна, а службу оће, то ласно може наћи где му драго: а за тебе, вели ми, најбоље би било, да где школу држиш, за две или три године можеш стећи коју стотину форинта, пак онда реци идем у Русију. Ови совјет смили ми се са свим: Гди би нашао таково мјесто где би потребу од мене имао ко? Запитам га. Нигде тако као у Далмацији — одговори ми; из различни мјеста ондешни свештеници молили су ме, и често ми пишу, да им ког магистра пошаљем: и чини ми се (приложи), да ћеш у манастиру Комоговину наћи једнога свештеника од туда с којим можеш тамо поћи. И само име Далмација пољуби ми се, ако би предчувствовао у срцу, да ћу ту неколико весели и спокојни провести година. Дођем с Гавром до Комоговине и ту се растанемо: он оде пут Беча, а ја, не нашавши ту вишепоменутога свештеника, покажу ми велики друм преко Велебита, пођем и сам покрај светога Микуле (овако се зове брдо више Слуња и туда се пролази сумеђом у Крабаву, Лику и већ преко Велебита у Далмацију) преко планине пут Лике и Крабаве“.

Још овде морам само споменути, да је за владике Јакшића било насиља и мамљења на унију и осим Жумберка. Тако се знаде и прича се, да су били навалили унијати и римокатолици, да преведу у своју вјеру православни народ: по Јошану, по Пећанима, по Дебелом Брду и по Бунићу. По народу су мутили и клатили се штокакви проповједници — али их рапшћера оружаном руком Бојан, иначе Мијат Будисављевић,

заједно са Дојчић-Бањанином и Малетом Лончаром. Ови дигну народ на оружје, па рашћерају фратрове и „крањске попове“ између свога народа. Ни у званичнијем листинама, а ни у књигама, којијем сам се служио, не нађох ништа потање о овоме устанку у Крбави, али неће мора да има што и писано о томе, јер нађох у „Панчевцу“ број 32. 1869. ову биљешку:

„Још једна сведоцба, да је и како је народ своју цркву и црквено-народну самоуправу брањио, јесте устанак Бојана Будисављевића у горњој српско-хрватској Крајини и Подрављу год. 1751.—1758.“ У самоме народу још је живо предање и памћење на овај устанак, а и владика Јакшић ено спомиње у запису о плашчанској цркви, да је било доста смутње због уније, али да се Православље свуда одржало, осим у Жумберку. Оволико само споменух о Бојанову устанку, не би ли се временом и више што о њему нашло и објелоданило.*)

*) Види: Бартенштајн по Сандићеву пријеводу, страна 104—106. — Швикер, Zur Geschichte der Union, стр. 800. — Јетопис С. М. књ. 44., стр. 123.—126. — књ. 144. стр. 163. — Доситејева писма, што су штампана уз басне 1788. страна 325—326. — У конзис. архиви бројеве: 7. 13. 16. 36. 55. 61. 62. 66. — Моје биљешке из архиве манас. Гомирија.

Овде морам споменути, како је за владику Јакшића по незнанују напштампана у „Гласу Народа“ од 4. јуна 1871. број 11. „Владика Јакшић поунијати се, и тераше народ да се унијати, па на сами црквени врати даде једног свештеника, који је православљу веран био, из пушке убити“. Бог би знао од куда је ову крупу потвору зграбио уредник реченог листа, Понта Поповић?

Дванаести раздио.

СРПСКО-ПРАВОСЛАВНЕ ВЛАДИКЕ, КОЈЕ УПРАВЉАХУ
КОСТАЈНИЧКИЈЕМ ОД 1713. ДО 1750. И КОСТАЈНИЧКО-
СЈЕВЕРИНСКИЈЕМ ВЛАДИЧАНСТВОМ ОД 1750.
ДО 1771. ГОДИНЕ.

По што је послије смрти владике Јакшића и доња Банија спојена са овијем владичанством, па тако Костајничко Владичанство са свијем укинуто, то ми је најзгодније овде порећати српско-православне владике, које управљаху Костајничкијем Владичанством од 1713. до 1750. и односно до 1771. год.; а онда ћу пријећи на даље причање о Карловачком Владичанству. Већ сам напријед казао, како је српски Сабор послије смрти митрополита Љубојевића године 1713. подијелио ово наше данашње владичанство на Карловачко и на Костајничко, те на оба владичанства изабрао и посебне владике:*) Ево, који су архијереји управљали новоустановљенијем Костајничкијем владичанством.

I.

Дијонисије Угарковић, од 1713.—1716. Био је родом из Радешића у Зрињском Пољу, и по свој прилици био је калуђер ман. Комоговине. Ово је био први владика костајнички, лички и крбавски и изабран је за владику на Сабору 1713., те је одмах завладичен, па онда пријављен ради превишиће потврде. Потврђен је за владику од цара Карла VI. скупа са Љуботином 2. августа 1713. Инсталиран није као ни Љуботина,

*) Види у првој књизи на страни 273.

јер их домаће хрватске власти не признаваху. По „Сказанију“ у Гласнику VI. умръо је 1716. год. али не знам где. Биће најприје, да је у ман. Комоговини, јер ту је највише становаша.

II.

Никанор Митровић, од 1716.—1728. год. Овај је потврђен за владику као и први од цара Карла VI. 2. августа 1716. год. Умръо је по истом „Сказанију“ 1728. године. И он је становаша у Комоговини и у Метку. Подносио је све исте невоље као и друг му, владика Љуботина. О њему не знам ништа више казати за сада.

III.

Стефан Љубибратић. Био је родом из Пиве, у Херцеговини. Најприје је био владика у Далмацији и пребивао је у манастирима: Савини и Драговићу. Завладачио га је 1719. српски пећки патријарх Мојсије. Из Далмације, прогнат од млетачке владе, пријеђе у нашу царевину, где је био код митрополита Мојсије Петровића „намесник и исправник“. Послије смрти владике Никанора одређен је 5. септ. 1728. од истог митрополита и од осталijех владика за нашлеđеника владици Никанору; на што он 18. фебр. 1729. одрече се управе у Далмацији.

Потврђен је и од државнијех власти, али није инсталират. Године 1731. поставио је за свога „исправника и наместника“ за Лику и за Крбаву противу Ивицу Кнежевића, који се је закалуђерио и становаша у медачком двору, а прије је био парох у Радучу. Умръо је, чини ми се, 1738. ма за право не знам; а не знам ни где је умръо.

IV.

Алексије Андријевић, од 1741.—1749. Родом и постригом бијаше из Пећи. Био је најприје митрополит Ужички и Ахиљски у Србији. Прешао је с патријархом Арсенијем IV. 1737. на

ову страну, те на приједлог истог патријарха потврди га царица Терезија мјесеца октобра 1741. за костајничко-личког владику. Али он је још прије потврде дошао овамо, ваља да одмах послије смрти карловачког владике Љуботине 1739., кад су оно биле настале унијатске комедије са владиком Пашићем. Он је рукополагао свештенство и у Карловачком Владичанству све до доласка владике Ненадовића 1744. Од костајничкијех владика он је први инсталират, као и Ненадовић од карловачкијех, и то у слијед оног ријешења од 20. јуна 1746., које сам навео код владике Ненадовића. За његове управе озидана је лијепа српска костајничка црква, а купио је кућу за владичански двор, те је пребивао стално у Костајници. Умро је 12. новембра 1749. и сахрањен је у костајничкој цркви.

Казао сам на 20. страни ове друге књиге, како је послије смрти овога владике Банија од воде Глине спојена са Сјеверинском Владичанством, које се од то доба прозвало: Костајничко - Сјеверинскијем Владичанством, а Лика, Крабава и Жумберак подвлаштени су Карловачком Владичанству.

V.

Арсеније Теофановић, „епископ костајнички, зринопољски и цијелаго Генералата Вараждинскаго“. Ово је по реду пети костајнички, а први костајничко - сјеверински владика. Он је био пострижник манастира Грабовца, где се закалуђерио 1719. Као игуман истога манастира изабран је за владику скупа с Данилом Јакшићем у синодској сједници 1750. дне 3. јула, а не 3. јуна као што је гријешком штампано на 20. страни ове исте књиге, што овијем исправљам. И он је изабран на прошњу „људеј епархији тоја“ као и Јакшић, за овдашњег владику. Не знам, рашта је чекао на владичење све до јесени 1751. као оно што је и Јакшић чекао на декрет за Жумберак. Теофановић је завладичен неће на који дан прије Јакшића, јер 4. септ. 1751. још се потписивао као „архимандрит гра-

бовачки и потврђени епископ костајнички", а 4. новем. исте године, кад је Јакшић завладичен, спомиње га он као владику у запису о плашчанској цркви.

Владика Теофановић био је „човјек високог разума и дубоке науке“. „А престави се (како се приповиједа од отрова) напрасно у Сјеверину“. (Гласник VI.—78).

У „Гласнику“ нема кад је умръо, али је морао умијети у љето 1753. Ово је онај владика, за кога рече: „плачни клир генералије вараждинске“ у својој тужби од 28. августа исте године, Ратноме Савјету, а против ђенерала Петације, да је већ умръо и да су ђаволи доносили од владике из пакла писма ђенералу Петацији. Ево како рече свештенство:

.... „И не само да с нама тако чини, него и епископа нашег држи за мањег од својијех паса и прилаже му благослове или клетве колико и својијем псима, и јоште нама свештеницима, за већу жалост, приповиједа којекакве фабуле, на име, како њему (ђенералу) доносе ђаволи из пакла писма од блаженопочившег епископа“.

Дакле, владика је умръо 1753. и ево га је зафратрени ђенерао Петација и прије страшнога суда опремио циле у пакао, јер да богме! да као шизматик, па још као владика — није могао доći прије у „purgatorium“. Али кад ево знамо, колико је тај царски доглавник држао до православнијех владика, колика је насиља почиио исте 1753. године православноме свештенству и народу у Вараждинском Ђенералату; како је ено осам православнијех, марчанскијех калуђера на силно изагнао из Марче: — онда се може врло поуздано вјеровати, да је исти ђенерао у друштву са познатијем нам унијатскијем владиком, Палковићем, владику Теофановића — и прије реда и прије Божје — опремио и под црну земљу, па му блажени дух отрованог владике није дао мира као ни оном Ферус-паши, што но се у пјесмама спомиње. И тај душевни немир — ту грижу савјести код ђенерала, тумачили су

Језуити: да му ћаволи доносе од владике писма из пакла. Штета само, што нам нијесу сучавали и ту ћавољу кореспонденцију, па да бар видимо, којијем су језиком ћаволи кореспондирали с ћенералом!!

VI.

Јосиф Стојановић, костајнички и сјеверински владика као и Теофановић. Био је калуђер манастира Врдника. За владику је изабран и рукоположен или 1754. или 1755. Овај владика био је велика тврдица и због тога је прозват „Грешљика“. (Ваља да је пио рђаво, кисело вино од греша). Ко је тврдица и ципија, тај је обично и немилостив и без срца, па тако је било и са овијем владиком. Он је немилостиво глобио и народ и свештенство. С тога је задавао грдне неприлике митрополиту Ненадовићу, а тијем је давао повода, да се државне власти све већма и већма уплећу у наше црквене послове.

Кад су митрополиту додијале силне тужбе на владику, да глоби и он и његово свештенство, и да је у владичанству му завладао сваки неред; па кад није могао благијем опоменама усавјетовати га, да начини реда: пошаље он к њему шишатовачког архимандрита Викентија, да му помогне начинити реда у управи, а особито по манастирима, где је био завладао сваки неред и безакоње. Али владика прости не прими ни архимандрита ни митрополитова савјета. На то замоли митрополит владику Јакшића, да он оде у Костајничко-Сјеверинско владичанство, па да начини реда. Врло је опширно митрополитово упуште од 23. октобра 1766., које посла владици Јакшићу, те се из тога дознаје, да је владика Стојановић забиља којешта радио, и да се народ морао тужити на те његове поступке. Особито је био велики неред у манастирима: Лепавини и Комоговини. Али се из истог напутка и то дознаје, да је митрополит Ненадовић на све пазио, и да је свијем могућим средствима старао се, да нереде и отклони. На крају свога напутка вели митрополит владици Јакшићу овако:

.... „Ако ли би преосвештени господин костајнички ово од нас посланство вашег преосвештенства негодовао, не слагао се и не споразумио се, па може да и противио, — не гледајте на то ваше преосвештенство, него напијем именом и без његова преосвештенства, по начину овђе изложеноме, или како вам се боља прилика свиди: дјелајте и уредбу створите нашијем именом; и онако опслуживати заповједите, како ће бити боље за свете цркве, закон, манастире и како ће бити на корист и на утјеху тамошњег народа и свештенства“.

Да ли је владика Јакшић ишао тамо и шта је урадио — не знам ништа рећи, јер нема у архиви протокола о званичној коресподенцији владике Јакшића. А било их је више на број, па ће најприје бити да су остали у Карловцу, кад су оно носили тамо владичина писма послије његове смрти. Само се толико зна, да је владика Стојановић и послије ове истраге остао као што је и био. То се најљепше види из митрополитова писма, што му га написа 19. фебруара 1768. Како је ово писмо уједно красно свједочанство о поштењу митрополита Ненадовића, ево да све наведем:

„На моју особиту скрб, а и свега нашега архијерејскога сабора и архијерејскога достојанства безчастије разумијевам, како не само славне команде у епархији вашег преосвештенства, — но и сам народ нашег благочастија негодује, тужи се и протестира против сувишнога и безмијернога глобљења код прихода вашег преосвештенства, чemu нема kraja; да у томе нити се држите старога обичаја, нити саборнога, и од њез. ц. краљ. величанства потврђеног свитка, но само оно, што је по старом обичају више и што је по свитку више, — узимате, а мање не ћете, те тијем теретите народ. Још пак за рукополагање ђакона 12, а обашка за рукополагање свештеника 12 дукати истежете, осим оног што за синђелију узимљете, које је већ на толико дошло, да нам долази и вјера и црква наша у рђав глас, а браћи архијерејима приближује се рђав

изглед, по којем ће се и вами самима сви приходи од епархије ваше ускратити, док се у томе не постави стална мјера.

Ја се не би надао такому поступку од ваш. преосв. расуђујући да ви, хао стари епископ, доволно имате искуства, како треба чувати народ од свакога несноснога бремена; и да сте се извијестили, како се код Митрополије и код осталих епархија, где сте администрирали, — примају архијерејски приходи. Па тијем више, што знате, да је цијели клир и славни народ саборно установио међе приходима и епископскијем и свештеничкијем; и што је њез. велич. потврдило те међе и мјеру; — па с тога, могли бисте, в. преосв. у напријед знати без моје опомене, да ће из онога — што се чини мимо закон — произићи: зле пошљедице, највише негодовање и немилост, слаб суд о цркви и о уредбама и нечест архијерејскоме чину.

„С тога савјетујем в. преосв. да како себе, тако и подвлаштено вам свештенство у напредак упутите и с народом сложите: своје приходе или са свијем по старом обичају, или са свијем по свитку да узимљете, а да не мјешате старо с новим, и оно што је и од старине и на ново више; да вам се не догоди каква срамота са ускраћењем прихода, која ће се додјете и све наше браће. Знајте, св. владико! да што вас срете преко овога иога савјета, ја вам не ћу моћи помоћи; него сад имате прилику сами се уредити и договорити с народом, како ће те имати мир; јер част и слава ваша више ће Цркви и народу помоћи, него ли сабирање богаства без мјере и „с безчестијем“ а вапајем нашега јединовијернога нам народа“.

Ово је писмо послao митрополит у пријепису владици Јакшићу, где дададе: „Како сам преосв. госп. епископу ко-стајничком савјетовао, да се чува у примању прихода својих и поповских, овдје вашему преосв. у пријепису приложем, ако нађе мјеста, како и остало нијесу нашла мјеста“.

Који старјешина овако збори, знак је, да је сам чист и да му опоменути не ће рећи: врачу, исцијели се сам!

Али владика Јосиф није послушао доброга савјета свога искренога митрополита и старјешине. Није се измирио ни с народом ни са свештенством, јер ено на Сабору 1769. поднесоше народни заступници тужбу од 18 тачака на владику, и предадоше је комесару Хадику; а ту тужбу подуприје посебном тужбом 25 свештеника из Вараждинског Ђенералата, гдје рекоше: „За које пак покорно молимо њихову велику милост доста нам јест велике жалости и неправде, трпећи преко десет година, како су већ цело разумјели преко наших 18 пункти, од господина епископа нашега и његова егзарха Теодора Стефановића, кога је довео из Темишварске епархије, добра грабитеља и разбојника“. А колико су сличне тужбе понизиле углед нашијех епископа; колико су оне помогле, да се обори власт нашијех епископа, а утврди државна и над Црквом и над народом — видјелисмо из онога, што сам већ напоменуо о реченом Сабору 1769. године. Нема сумње, да је и владање владику Јосифу припомогло, што је у саборској сједници од 22. септембра проглашена ова царска заповијед:

„касирајет се Епархија костајничка на овакови начин: да половица Епархије дојдет Данилу Јакшићу, епископу карлштадском, а половица Епархије да дојдет Арсенију Радивојевићу, епископу славонском; а за Јосифа Стојановића, епископа костајничкога, царско величанство промислити хоће како и он живјети будет“.

О овој царској заповиједи расправљао је и Синод, што је држат послије Сабора, те су и владику морале пристати — јер је тако хтио комесар — да се укине Костајничко Владичанство и подијели на Карловачко и на Пакрачко. Међу тијем замоли владику Јосиф царицу, да му се не узимље владичанство за живота, него да га пусте, да умре као владика на своме владичанству. Да ли је ову владичину молбу подутирао и Синод, не знам, али у Бечу не уваже његове молбе,

него и у нови регуламенат од 1770. (§ 21.) уврсте као закон, да се речено владичанство подијели и са свијем укине; а владици Јосифу одреде 1500 фор. годишње пензије. Али таман, када је нови регуламенат проглашен 17. јануара 1771., и када је требало извести подјелу Костајничког Владичанства, тё владику Јосифу ставити на пензију, умре — како сам већ казао — владика Јакшић. То спасе Јосифа од пензије, „смрт бо твоја живот мој“ могао је запјевати старац. О томе у чланку, који слиједи.*)

*.) Читај: Шематизам епархије далматинске 1883. и 1884. — „Глас Истине“ за 1887. страна 123. 167. 201. 217.—218. „Јавор“ 1887. стр. 232. Шематизам епархије Бококоторске 1889. — Глаеник VI. стр. 78. 84. — „Манастир Лепавина“ од Вл. Красића стр. 56. Јетопис С. М. књ. 144. стр. 125. 187. 202. — и књига 44. стр. 125.

Actenmässige Darstellung der Verhältnisse der gr. n. u. Hierarchie in Oesterreich Wien 1861. стр. 31. — У конзес. архиви број 38. и 45. стар. писама. — Швикер, Pol. Gesch. der Serben, страна 282. у примједби.

Тринаести раздио.

ЈОСИФ СТОЈАНОВИЋ, ПЕТИ ВЛАДИКА КАРЛОВАЧКОГ ВЛАДИЧАНСТВА, ОД НОВЕМБРА 1771. ДО 30. ЈУНА 1774.
И АЛЕКСИЈЕ ГАВРИЛОВИЋ „АДМИНИСТРАТОР ЕПАРХИЈЕ“ ОД 1772. ДО МАЈА 1775.

Чим је владика Јакшић испијежнуо своју блажену душу 27. јануара 1771. придворни економ, споменути камуљер Софроније Кукић, јави то одмах сјутрадан митрополиту Ђорђевићу, а јави му уједно, како оста недовршена радња на медачком двору и на цркви, и да су остали неки народни учитељи неисплаћени. Митрополит одговори на адресу истога камуљера 18. фебруара исте године. За радњу у Метку рече: да „смрт раскида сваки контракт, па тако и онај за медачку цркву и двор“, и с тога да се даље не може ништа радити. За наплату „магистров и дуга равно сад време није, но да се до даље наредбе оставит“, — и тијем је ријешио све о школама и о учитељима. Даље нареди, да протођакон Висарион „имјеније дворско чува, брани и служитеље управља“ до даље наредбе, а ради управе рече на крају: „их ц. кр. apostол величанства а и наше мјерности пастирскоје промишлjenје будет о осиротјелој тој епархији, јако да во своје време добрим и способним архијерејем утјешена будет, само сваки да хранитсе в предјелех званија својего, да мирствујет (!) и свакога замјешанија и конфузије хранитсе, да благо им будет, и милост Божија и царска на ни ускорит“.*)

*) Ово је писмо сачувало се у овјеровљеном пријепису 'у мана. Гомирју. По што је речени камуљер Кукић био затворен, кад је на њ гостио митрополитово писмо, то је Ђенерал-Команда послала пријепис у Гомирје.

Оно истина је, да је забрањено било митрополитима постављати администраторе послије умрлијех владика, али ево митрополит Ђорђевић не постави ни привремене управе; чисто као да се је хтио светити овоме владичанству, знајући добро, да је овдашњи народ немило примио његов избор за митрополита. Па није то тако трајало без сваке управе мјесец два ли дана, него цијелу годину, и то у овоме владичанству, где је свагда била највећа опасност и искушавање.

Бадава је игуман Алексић цијеле 1771. године писао митрополиту и јављао му: како су свештеници поазтварани; како пропада дворско господарство; како учитељи не примају плаће; како је настао велики неред на све стране; како неки „против скоро публициранога највишега регуламента и против црковних правил дранули јесу у Турској задјаконити се и запопити“. Бадава је молио: „да нас скорјејше новим православним архијерејем утјешити благоизволите“. Писао је владикама: Путнику и Видаку ради тога, па и ђенералу Михајловићу (1. августа 1771.), где рече ђенералу: „Од г. архијепископа и митрополита никакова наредба за епископа или за администратора не долази; свештенство неуређено; господарство двора епископскаго пропаде, јер трошка нема; проћакон Висарион тако стајати не може; магистори плате не примају; једним словом без пастира и управитеља велика неприлика на многих мјестах чини се, и погибље шљедовати може“. „Сиромашки отац Софроније, како и остали свештеници у аресту леже от мјесеца априла, и ништа за њега не може се чути“. На пошљетку моли игуман ђенерала, да и он пише митрополиту, нека реда начини у епархији.*.) Наравно, игуман није знао, да је ђенерао већ тада био под полицајнијем надзором. Навикао ревни игуман на сваки ред и на тачност уз свога добротвора владику Јакшића, па га сада муке живе спопадале, кад је видио, да иза Јакшића све пропада.

*.) Писма игуманова сачувата су преписана у посебном протоколу, те се види, да је то био и родољубив и уредан човјек.

А ево за што је митрополит Ђорђевић бутао. Он предложи неће одмах по смрти Јакшићевој, да се костајнички владика Стојановић премјести на Карловачко Владичанство. У Бечу као да нијесу били вољни и надаље тријети владику Јосифа на епархијској управи, јер дugo не уважише митрополитова приједлога. Најпослије попусте на лично митрополитово заузимање. Текар 9. новембра 1771. јави митрополит из Беча народу и свештенству Вараждинског Ђенералата и Крижевачке Жупаније: да се Костајничко Владичанство укида; да је владика Стојановић премјештен на Карловачко Владичанство и да је већ добио царску конфирмацију, а поменути народ, да се подвлаштава пакрачком владици Атанасији Живковићу и његовом јем нашљедницима. Али сад долази најљепше. За то, што је владика врло стар, па да се не би трудио пресељењем у Плашки — вели митрополит — да је царица наредила, да старац, докле је жив, у Костајници пребива. А по што је ово владичанство додатком од досадашњег Костајничког Владичанства много распространило се, а по себи је брдовито и каменито: то да му је постављен администратор у особи калуђера манастира Врдника, Алексије Гавriloviћа, који је био негда егзарх арадског владике.*)

Али од свега тога не јави митрополит овамо ништа.

И на то пристане митрополит, да се живу и здраву дијецезану постави администратор са пуном епископском влашћу осим јединог рукополагања; а да се постави против воље дијецезанове. А да је ово овако администрирање било противно староме владици, свједоче ми његова писма од 22. децембра 1771. и од 23. фебруара 1772., што их писа гомирском игуману Алексићу. У првом писму јавља владика игуману, да је добио конфирмацију на ово владичанство и да кани скоро доћи у Плашки, па пита игумана: може ли се „на хинтову у Плашки доћи?“ Игуман му одговори из Гомирја 29. децембра се може у Плашки „без свакаго препрјатвија на хинтову“,

*), „Глас Истине“ 1887. страна 200.

и изјављујући, да му је то први глас о његовој конфирмацији, па додаје: „О да бисте само својим к нам дјејсвитељним приштвијем, нас жалостних скорјејше утјешити изволили. По истини, вашег преосв. духовна паства, велику би чрез то получила ползу и успјех, и једина благополучна тишина би настала“. А па владичино писмо од 23. фебруара 1772. одговара игуман 13. марта . . . „а како в. пр. јављајут возбранително свој приход у Богом вручену своју паству, о чем нам жалостно јест и спашти, и ашче би тако било, то ми сироте паки оставјемо“. И тако је јасно, да је владици Јосифу наметнут силом администратор, и да је државна власт 'овом приликом онет нешто урадила, што је противно црквенима уредбама.

Ето, тако је држава заповиједала у Српској Цркви! И ето на што је спала власт српског митрополита послије Сабора 1769. год. Митрополит је постао обични владин чиновник, који просто њезине наредбе извршује! За иста чудна новотарија! Дијецезан жив и здрав, али не смије у своје владичанство! Постављен му је администратор као неки тутор. Или није требало владике или администратора. Тако је dakле Костајничко Владичанство са свијем укинуто, по што је и доња Банија подвлаштена Карловачком Владичанству, као што је била до године 1713., за митрополита Атанасије, а Вараждински Ђенералат подвлаштен је Пакрачком Владичанству; формална подјела и предаја архиве и осталијех ствари извршена је касније. На овај начин dakле постао је нашљедник Јакшићев, већ добро познат нам костајнички владика, Јосиф Стојановић. Он је сам управљао само Банијом, а Карловачкијем Ђенералатом управљао је већ споменути „администратор епархије“, и то са свијем самостално. О Светом Сави 1772. приспије администратор у Плашки са митрополитским протосинђелом Јаваном, гдје му овај 21. јануара преда управу, архиву и све остале дворске ствари. Пуну dakле годину дана, иза смрти владике Јакшића, било је ово владичанство без сваке управе, па и сада доби наполичку.

Најважнија новост, која је за вријеме ове управе заведена у владичанству, било је то, што је проглашен први

Српски Регуламенат од 27. септембра 1770. год.

Чим је свршен Сабор од године 1769. а и Синод, што је одмах држат послије Сabora, почне Српска Хофдепутација спремати и прибирати разне наредбе, саборске и синодске закључке у намјери, да их заједно изда као српски законик. Дуго су се о томе договарали у Бечу. Неки су државници били за то, да се таки законик посебно штампа, а неки су опет били за то, да се не штампа, јер да се онда лакше могу разне уредбе према приликама и према потребама извртати, тумачити и крњити. Па кад су се најпослије сложили, да се штампа таки зборник, онда су опет дуго смишљали, договарали се, удешавали, дометали и одметали садржај и ријечи самога зборника.

Саставили су га онако, како је то влади боље прилијело, а није се ту пазило ни на привилегије, ни на синодске ни саборске закључке. Дошли су ту штокакве установе, о којијем није било спомена ни на Сабору ни на Синоду. Главно је било скучити што већма прквено-народну самоуправу, одузимајући власт митрополиту и владикама. Послије тако многијех договарања и удешавања заповједи царица, да се законик штампа, али на двоје: да се штампа цио за државне и за црквене власти; а онда да се посебно штампа у крајем изводу само оно, што се тиче народа. Па тако је и урађено.

Збирка та разнијех уредаба и наредаба добила је име: „Регуламенат од 27. септембра 1770.“ И само проглашивање овога новога закона било је незаконито. Онај цијели регуламенат, који се је дијелио на десет раздијела, а имао је 75. чланака, — проглашен је и достављен митрополиту и владикама 17. јануара 1771. уз заповијед, да се имају по њему владати; а оне чланке, за које треба да и народ сазна —

рече влада у тој заповиједи, да ће их државне власти прогласити. Тај извод за ниже свештенство и за народ, у којем је било само 28 чланова, проглашен је на речени начин 20. јуна исте године.

Како у овом владичанству није било тада епархијске управе, то Ђенерал-Команда позове игумана Алексића и све проте мјесеца јула у Плашки, па ту игуман прогласи нови регуламенат, али одмах ту закључи овај збор, да они не примају ништа, док се владика не постави.

У цијелом регуламенту биле су уредбе: о држању и тумачењу народнијех привилегија; о власти митрополитовој над свештенством и над народом; о митрополитскијем правима; о протопопијатима, парохијама и о вођењу парохијских протокола; о свештенству, о свештеничким плаћама; о вјенчањима и поконцима; о манастирима, о конзисторијама, о штампарији, о Сабору, о празницима и т. д. На крају додати су обрасци: како се имају подносити извјештаји о протопопијатима и о парохијама. Како се имају дочекивати саборски комесари. Прописан је и приложен штроморни свитак; означена су владикама и митрополиту наплаћивања, што су их имали давати за своје дипломе и синђелије и т. д.

Тако је ту узакоњена она наредба, да Срби морају светковати главне празнике Римске Цркве. Митрополиту је одузета свака грађанска власт над народом; остављена му је само црквена власт — али страшно поткресано. Митрополит више не смједе постављати администратора на упражњена владичанства, а ни народ не смједе више постављати администратора послије митрополитове смрти. Митрополит не смједе сазивати синодскијех сједница без државне дозволе, нити држати истијех сједница без царског комесара.

Не смједе изабране за владике прије царске потврде рукополагати; не смједе подизати ни новијех цркава ни

новијех манастира без државне дозволе; не смједе облазити ни своје дијецезе ни своје митрополије без државне дозволе. Владике исто тако не смједоше облазити својега владичанства без дозволе; а молећи дозволу, иорадоше тачно означити: када ће поћи на пут? куда ће све пролазити и колико ће се гдје бавити? Не смједоше не само заокруживати новијех парохија по владичанству, него не смједоше ни рукоположити у чин свештенички без државне дозволе. Шта више и саму духовну дисциплинарну власт, и над народом и над свештенством, одузела је тада држава од владика.

Најкраће рећи: све оне тачке из познатијех деклараторија и рескрипата од 1727., 1729., 1731. и 1734. и још многе друге, ушли су сад као моћни закон у поменути регуламенат.

Овдје би било на реду, да изнесем сав регуламенат или бар оно, што се односи на ово владичанство; али сав овај законик био је врло кратка вијека. Прије него је проведен, већ је замијењен другијем, и с тога држим, да није вриједно запремати мјеста њиме. Ко успише историју српске Карловачке Митрополије, тај нека све потанко донесе и објасни! Само толико напомињем овђе, да ни епископат ни народ, не приговори ни једне ријечи на овај регуламенат за живота митрополита Ђорђевића. А видјели смо, шта је рађено прије 40 година на оне деклараторије! Све је то сад ником поникнуло: и митрополит, и владике, и свештенство и народ. Није ту више било ни владике ни митрополита Вићентије Јовановића! Све је то покорила и погнула граничарска сабља и мушкет.

Чим је овдје успостављена епархијска управа или епархијска администрација уз жива и здрава владику, почне Ђенерал-Команда да одмах проводи нека наређења из новог регуламента. По њему је било одређено, да ниједна парохија не смије имати мање од 100 кућа, па ту да буде онда само један парох. Ђенерао, барон Клефелд, преко регементскијех и компанијскијех заповједника: преbroји куће, заокружи села и парохије, одреди и свештенике за парохе на тако ново

заокружене парохије, — и све тако готово попшаље 16. октобра 1772. у Беч на потврду, где извијести, да је то све учинио договорно са епархијским администратором Гавриловићем. До регуламента биле су у цијелом Тенералату, осим Жумберка, 82 парохије са толико пароха, без капелана и без ђакона, а ћенерао све то сузан на 62 парохије.

Тако остане од једног 20 пароха прекобројнијех. Из Беча одобре ћенералов приједлог и препоруче му, да ни по што не да постављати новијех пароха, док се број парохија изулирањем не сведе на 62.

Они прекобројни пароси остављени су и на даље на својем парохијама, али више нијесу сматрани за „дјејствителне“

Та нагла промјена причинила је велике нереде и незадовољство и међу народом и међу свештенством; али се је народ највећима озловољио, кад је видио, да му ћенерали и капитани заокружују парохије и постављају парохе. Све је то мудро удешено, да се пред народом поништи и владичанска и свештеничка власт, а на против, да се што већма утврди војничка.

Да ли су и друга која наређења из регуламента проведена, не знам ништа рећи, јер немам за то никаквијех података. Толико се само зна, да је администратор Гавриловић све извршивао и слијепо примао, што му је гођ ћенерао заповиједао, и сваки је час летио у Карловац к ћенералу. Из доба његове управе нема у архиви више од три четири ли писма.

А што ради старац — владика у Костајници? Добро ради. Кад видио, да му збиља не даду међу народ у владичанство, а он зада у Костајници сваки дан служити и рукополагати: то за ђаконе, а то за свештенике, наравно све за дукате. Није он хтио да зна: ни за регуламенат, ни за редукцију парохија; ћо је гођ дошао и донио дуката, он га је рукоположио, па макар већ био уписан у војнике. Све је то јављено у Беч. На један пут поручи му из Беча 4. марта 1773.

Хофдепутација горопадну поруку. Ту му најприје изрећа гроф Колер: да је несавјестан; да на непристојан начин против свијех државнијех и црквенијех заповијести само стјече новце; да рукополаже већ уписате војнике; да је само прошле године (1772.) рукоположио 23 особе, неке за ђаконе а неке за свештенике, и да је од њих добио тачно 635 фор. 33 кр. а ни једном да није дао синђелије нити је дати може: и с тога му заповједе, да се добре воље — за четири недјеље дана — јави у пензију и да даде оставку на својем владичанству, па да се склони у који манастир. Не ће ли то од добре воље, а оно ће се онда судски приморати да то учини. Уједно му се ту одређује годишња пензија од 1500 фор.* Али владика не послуша ове заповијести, него остане и даље на управи. Чим се је бранио пред Хофдепутацијом, није ни познато.

Одмах за тијем настану промјене и у митрополији. Митрополит Ђорђевић умре у Карловцима 13. маја исте 1773. године. За администратора именује царица бачког владику Џутника, дакле онога истога, кога је ено био епископат с народом поставио за администратора послије смрти митрополита Ненадовића. Администрација је трајала пуну годину дана, јер Сабор за избор новог митрополита састане се у Карловцима 15. маја 1774. Џарски комесар био је ќенерао, барон Матези, који је спућен, да у Сабору ништа друго не предузимље осим избора новога митрополита. Види се, да су се у Бечу бојали приговора на најновији регуламенат.

Овдје морам навести нешто из писма темишварског владике Видака, што га писа игуману Алексићу у Гомирје 21. марта 1774. у погледу црквено-народнијех посланика за Сабор.

„Овдје прилажем вам концепт од пленипотенције (пуномоћи), коју старајте се без оклијевања преписати и што скорије, ако нијесу депутатирти уређени, — испод рuke тајно и

* Оријинално писмо у конзес. архиви број 38. стар. писама.

повјерљивијем начином људма: Лончару, Дадасовићу, против Мајсторовићу и другима које знате, да су вијери и темељити — пошаљите, да би такове на региментах, како је обичај, депутиром потписали; ако ли су већ готови, то нека се сложе и свештенство и хришћани по други пут, нека настоје код региментах потврдити; јер са оваком пленипотенцијом хоће и клир и народ снагу имати и говорити и предлагати. А ако би несреща вас постигла, да од вашег манастира не би посланик на будућти Сабор уређен био, тако ви од братије ваше узмите пленипотенцију само ради манастирских дјела; а ако видите да не ћете пасош од Генерал-команде у Карловце добити, то нађите какав узрок други до Осијека или до Новог Сада, а оданде лако у Карловце можете доћи; а писма која вам буду од потребе са собом понесите и још побележите све ваше теготе и обиде".*)

Из овога се владичина писма јасно види, како се владика Видак надао — а тако су без сумње држали и друге владике — да ће влада ограничити Сабор на сами избор новог митрополита, па је ево напријед удешавао, како ће посланици до нијети са собом пуномоћи, да и друга питања могу расправљати на Сабору, како им не би могао рећи царски комесар, да нијесу на то овлаштени од народа, као што је оно рекао гроф Хадик на Сабору 1769. да посланици нијесу овлаштени бирати митрополита. Ето тако се то на сваке руке натезало и прокрадало.

И забиља у вјеровници за свештеничке посланике, што је потписана у Гомирју 4. априла 1774. стоји од ријечи до ријечи овако:

..... „Како по староме и свагдашњем обичају од овога манастира у оваки прилика јест од ове високе славне Генералије карлштадске од клера први депутирт из нашег манастира бивал, равним начином како ти и сада по високој заповеди од мјеснога господина епископа Јосифа Стојановића и прочег клера први изабран и наређден јест наш чест.

*) Оријинал у мана. Гомирју.

господин отац игуман Теофил Алексић, и од клера благовјерни господин protопревзитер Теодор Мајсторовић, које и ми доле потписани опште и једногласно изабрали и за пуномоћне депутатирте пошиљемо; и они могу начином досадашњега обичаја како за избор новога господина архијепископа и митрополита, тако равно и друго што се у Сабору дјејствовало буде, полек свемилостивјејших привилегија заради нашег источнога благочестија и вијерности и набљуденија их цесаро-краљ. и апост. величества интереса, и заради нашег сиромашног монастира просити милости и живљења, на који исти начин дајемо њима ово наше писмо, да се могу шњим у имену свију нас показати. А за њихов стропак како по досадашњем обичају облигани јесмо“.*)

Свјетовне заступнике бирале су регементе и наравно официре, а који су били поименце — нијесам могао разабрати.

Сабор се састане 15. маја, како већ рекох, и 19. маја изабере једногласно владику Видака за архијепископа и за митрополита, дакле онога истога, кога је комесар Хадик на Сабору 1769. тужио као бунџију, кога је ено хтио прогнати са Сабора и против кога је јавно у Сабору водио истрагу. А сад је исти владика уједно био и дворски кандидат, па је одмах потврђен и инсталiran. Осим избора није Сабор ништа више расправљао, али је предао комесару дугачку жалбеницу на регуламенат и на друге штокакве потешкоће, и ту је жалбеницу примио комесар и однио са собом у Беч. О овој жалбеници казаћу више у раздјелу за овијем, а сад да кажем како је прошао наш владика Јосиф.

Послије Сабора држат је одмах Свети Синод, и ту је старац „на настојаније двора и опоминаније Синода“ морао 30. јуна 1774. одрећи се владичанства и управе, па отићи у Осијек, где је пребивао на пензији од 1500 фор.; али је није дуго уживао, јер је умръо у Осијеку 3. марта 1775.

*.) Пријепис у манас. архиви.

Ето, тако је прошао пети карловачки владика, који је наслиједио Јакшића, и који је само по имену био владика. А како није имао власти у владичанству, него му је постављен администратор, то се за-њу управ и не зна, па не долази нам нигде ни у списку карловачкијех владика у нашијем досадашњијем цоменицама и шематизмима. Ово је било управ неко чудо од човјека. И послије смрти задавао је он доста послана и процеса, јер је у Костајници продао, као своју властитост, све из владичанског двора и неку дворску земљу, а тако је урадио и у Сјеверину.

Тако се љуто осветио митрополит Ђорђевић овоме владичанству са владиком Стојановићем и администратором Гавриловићем, који су све оно покварили и запарложили, што су Ненадовић и Јакшић за триест година подизали и његовали. Стојановић и Гавриловић то су привриједили, што је Ђенерал-Команда за 4—5 година њихове управе отела са свијем превласт у нашијел црквенијем пословима, — а та се превласт више нигда није могла сузбити. И као што је митрополит Ђорђевић позатварао и запустио српске школе иза митрополита Ненадовића, тако је и овђе од једном нестало српскијех школа за управе споменуте двојице. И то је највећи злочин, што га починише на овоме народу.

Четрнаести раздво.

ПЕТАР ПЕТРОВИЋ, ШЕСТИ ВЛАДИКА КАРЛОВАЧКОГ ВЛАДИЧАНСТВА, ОД 1. НОВ. 1774. ДО 26. ЈАН. 1784.

Одмах послије свршеног Сабора 1774. држат је и Свети Синод, који уважи оставку владике Јосифа, па изабере: Петра Петровића за шестог карловачког владику. Овај архијереј био је родом из Карловаца. Закалуђерен је у манастиру Раковцу, где је произведен за архимандрита 1770. Потврђен је од царице 24. августа а завладачен је 1 нов. 1774. Инсталiran је у Плашком 1. маја 1775. те је тада и управу примио. Против своје воље премјештен је на Арадско Владичанство поновљеном царском наредбом од 26. јануара 1784. где је инсталiran 11. октобра исте године. Послије смрти митрополита Мојсеја Путника, који је умро 28. јуна 1790. био је митрополитски администратор до 9. новем. исте године, кад је за митрополита изабран Стефан Стратимировић. Године 1791. позван буде у Беч за српског референта код ново успостављене „Илирическе Дворске Канцеларије“. А кад ову 1. јуна 1792. укину, пријеће на исту службу придворној Угарској Канцеларији. Умро је у Темишвару 23. декем. 1800.

Ма да је нови владика завладачен одмах послије царског потврђења, не може он доћи амо ни примити управе све до маја 1775., а то с тога, што су у Карловцима непрестано држате синодске сједнице, у којима су претресане штокакве нове црквено-општинске уредбе. Али ни нови митрополит ни нови владика нијесу били задовољни са управом администратора Гавриловића у овоме владичанству, па с тога, кад видјели,

да не ће моћи владика до прољећа доћи у владичанство, овласти владика за свога замјеника ново произведеног гомирског архимандрита Теофила, и митрополит предложи то Хофдепутацији са молбом, да се администратор Гавриловић одмах збаци са управе. Хофдепутација одбије овај митрополитов приједлог ријешењем од 15. дек. 1774. поручивши митрополиту, нека се нови владика што прије инсталира, па ће онда тијем и администрација Гавриловићева престати. И тако остане администратор на управи све до владичине инсталације, која је била у мају 1775. Ево нам опет нов доказ, како је страшно скучена митрополитска власт послије Сабора 1769. Та ево српски митрополит, — којем је по привилегијама зајемчена потпуна власт, не само у цркви, него и у свјетској управи, над српскијем народом — не може да збаци неспособна калуђера, као администратора, са управе једног владичанства; па тја ни онда не, кад је за то владичанство потврђен и посвећен законити владика!

И бечка влада, односно гроф Колер — хоће да боље зна за потребе Српске Цркве, него ли њезин митрополит и њезине владике!

А кога нам је Хофдепутација, договорно са покојнијем митрополитом Ђорђевићем, поставила за администратора, и кога је ево подржавала на управи против воље и новог митрополита и новог владике — дијеџезана — нека се види из овијех ријечи самога владике Петра: „Отац протопоп костајнички јест мени писао, али ондје равно је состаније и неред како и у Плашком. Од администратора нијесам имао милост одговора на моје писмо пријити; најпослије, тко што чини, све себи. Кад је магарац, ја га не могу у коња обратити“.*)

*.) Оријин. писмо владике Петровића архимандриту Алексију од 24. октобра 1774. у архиви ман. Гомирја.

Конз. архиве број 48. стар. пис.

У прољеће 1775. дође владика амо, инсталира се и тако прими управу, а администратора Гавриловића нестане из дијечеве, којом је управљао од 21. јануара 1772. до маја 1775.

Као што рекох владика Петровић управљао је овијем владичанством у свему нешто више од 8 година, и баш за тијех осам година било му је суђено завести и провести велике новости и сталне уредбе у епархијској управи, од којијех уредаба многе постоје још и данас.

Од тијех уредаба долази на прво мјесто други:

Српски Регуламенат од године 1777.

Већ сам спомену напријед, да су многе установе у Регуламенту од 1770. са свијем биле противне народнијем привилегијама и многијем досадашњијем обичајима. И свештенству и народу било је зазорно, што се државне власти и сувише уплаћу у наше чисто унутрашње црквене послове. А особито кад се прокљувало, да је за митрополита и за владике издат друкчији регуламенат, а друкчији опет за народ, почне се отуда свашта изводити и доумињавати. Народ почне јавно сумњичити владике, да су оне у договору с владом, па да с тога влада крњи народне привилегије. С друге стране проводиле су власти регуламенат најбезобзирније, те је због тога догађало се сваки час штокаквијех сукоба; нездовољство је све то већма расло против новијех уредаба. Само се чекала згода, па да се народ потужи на те уредбе. Та се згода пружила на Сабору о избору митрополита Видава 1774. Знала је добро и Српска Хофдепутација, да је народ нездовољан са регуламентом, по што су у њему темељна права из народнијех привилегија, нека са свијем укинута, а нека знатно скучена, па надајући се, да ће Србљи изнијети своје приговоре на Сабору: спути она саборскога комесара, да на Сабору ништа друго не предузимље осим избора српског митрополита. Али царица и мимо приједлог Српске Хофдепутације овласти комесара нека он прими од Сабора, ако му поднесе какве тужбе или приједлоге; али нека ништа не претреса и не рјешава, већ

све са својијем опширијем приједлозима на то нека поднесе царском величанству. Па тако јо све и било. Сабор се састане, изабре митрополита, и макар што је било забрањено посланицима држати какве састанке, — ипак, напишу они договорно са својијем владикама дугачку жалбеницу, па је у име свега свештенства и народа предаду комесару, кад је дне 17. јуна затварао Сабор. Комесар приими жалбеницу и према царичину напутку пошаље је у Беч. У тој жалбеници, која је имала некијех 30 тачака, удари Сабор на више уредаба из регуламента од 1770. и искаже друге своје жалбе на штокакве неправде. Ту је молио Сабор, што сам већ споменуо, да се владичанске земље и зграде: у Метку, у Костајници и у Сјеверину не одузимљу од владичанства, а молио је најпослије и то, да се већ једном ријеши и о онијем жалбама, што но их Сабор од 1769. предао грофу Хадику; али како је већ познато, није комесар оне жалбенице ни послao у Беч, него је просто повратио митрополиту Ђорђевићу, а само је кратак испис из жалбенице у Беч послao. Из овога излази, да митрополит Ђорђерић није јавио ни владикама ни народу, да је комесар одбио ону жалбеници од 1769., јер ево Сабор од 1774. пожурује код владе, да се и она жалбеница ријеши. Тако се је митрополит жмиркао са комесаром у црквено-народнијем пословима!

На ову жалбеницу одговоре из Беча посебнијем царскијем реескриптом и то у два маха. На неке тачке одговоре реескриптом од 4. августа 1774.; на неке, које је требало прије истраживати, одговоре реескриптом од 4. јуна 1775.; али ни царски комесар ни Хофдепутација не бијаху вољни, да се одступи од регуламента, нити да се Србљима и у чем попусти. С тога су у реченијем реескриптима скоро све важније српске жалбе просто одбијене, а за оне од мање важности речено је, да ће се исправити и уредити. Најгоре су прошле оне жалбе, због којијех је била наређена истрага. Наравно да су таке истраге испале по Србље неповољно, па је изашло најкашње да су

саме жалбе лажне. Тако се Сабор потужио, (тачка 4.) како су двије православне дјевојке из Брлога римокатолици на силу отели, па их онда на силу покатоличили и на силу их вјенчали са отмичарима. Због овога нареде из Беча истрагу, али компанија и регемента извијесте, да је то све било с дјевојачком и с родитељском приволом. Више се вјеровало римском брлошком свештенику, него ли цијеломе српскоме Сабору! А вилићком проти, Теодору Иванчевићу, његов парохијанин, неки Мандић, остави на самрти завјет ради помена у цркви; компанија дође па тај завјет отме од проте. И због тога се потужи Сабор царици (тачка 6.), али компанија запитана због тога извијести, да јеproto сам писао тестаменат, да је сам потписао лажно свједоке, и да је на тај начин присвојио себи завјет Мандићев. Овоме се извјештају вјеровало, и из Беча одговоре, да јеproto лагао, па треба да га владика казни.*)

Послије Сабора држате су синодске сједнице, где је опет много штошта приговорено онијем уредбама у регуламенту. Тако је на Синоду расправљато о новом конзисторијалном уређењу; укинути су неки српски манастири; разријешени су још неки празници; укинуто је коначно Костајничко Владичанство и још друго штошта, те због тијех промијена увиде у Бечу, да се регуламенат ипак мора мијењати. Сама царица заповједи Хофдепутацији да регуламенат преиначи. С тога настану у Бечу између највишијех власти опет договарања и удеšавања, па позву и новог митрополита на те договоре — и послије свега тога састави Хофдепутација нов регуламенат. Али прије него га царица потврди, заповједи она митрополиту, да сазове архијерејски Синод, па да се тај нови регуламенат претресе најприје у Синоду; дакле само пред епископатом. Овдје као да је влада пред очима имала оно своје старо правило: „divide et impera“. Године 1769. ударила је са Сабором

*.) Види о Сабору од 1774. у конвис. архиви број 519. Швикер, Pol. Gesch. d. Serben стр. 297.—298. Јетопис књ. 104. стр. 97. Прилог историји срп. народ. Сабора 1774. од Дим. Руварца „Јавор“ 1889. број 12. и 13.

на владике, а сад ево бежжи од Сабора, па удешава и ствара темељне црквено-народне уредбе само са владикама а без Сабора. Поступак овај уродио је врло рђавијем пошљедицама, јер је народ још већма почeo да сумњичи своје владике и свога митрополита!

Синод се састане у Карловцима 21. септ. 1776. и радио је све до 3. јануара 1777. по нов. За комесара је био одређен пожешки велики жупан, гроф Антон Јанковић-Даруварски.

Синод претресе сав нови регуламенат, упоређујући га са онијем од 1770. и на сваку тачку даде своје мишљење, али држећи се свуда народнијех привилегија; а код више тачака изјави Синод, да није властан о њему вијећати, него да би их требало изнијети на претрес пред општи, Црквено-Народни Сабор. Уједно изјави Синод, да многе нове управне установе не треба проводити нагло, него све по времену и полагано, док се народ не навикне на њих. Тежак и претежак посао био је ово за ондашње владике, а још је тежи био њихов положај и према влади и према своме народу. За стварање новијех, темељнијех закона и уредба иште се: велико знање, дugo искуство и доста времена за размишљање. Свега овога није било код нашијех владика. А осим свега осталога ваљало се борити са владом, која је ишла за тијем, да што већма закине народне привилегије, и да што већма утврди своју власт и у нашој Цркви. Комесар је свом силом наваљивао на владике, да на сваку тачку морају исказати своје мишљење, и да раде што само може бити брже. Сваки закључак одмах је слат у Беч. Како се Хофдепутација журила, да што прије изда нови регуламенат, најбоље се види отуда, што је нови регуламенат 2. јануара 1777. већ био са свијем готов и од царице потврђен, а Синод је закључен 3. јануара. Очевидно је дакле, да се ту није много обзирало на синодске примједбе, јер Хофдепутација није себи ни толико времена оставила, да те примједбе и проучи озбиљно, а камо ли да их уважи. До краја мјесеца јануара био је нови регуламенат и напштампан,

а до 18. фебруара са свијем уређен, повезан и проглашен. Овај пут наштампа влада цио регуламенат и то: за државне и за црквене власти на њемачком, а за народ наштампа га и на „славено-српском“ језику, те су га државне, а не наше црквене власти, растуривале по народу. Владике су добиле само онај на њемачком језику. Растурено је свега преко 12 стотина комада. Тако је дакле постао нови српски регуламенат од 1777. којијем је замијењен онај од 1770. год.

Овај регуламенат носи овај наслов:

„Regulament.

Wornach sich in Folge der geschöpften höchsten Resolutionen, wie auch dessen, was bey dem im Jahre 1769. fürgewesenen Ilirrischen Nations-Congress, dann denen im Jahre 1774. und 1776. zu Karlowitz abgehaltenen nicht unirten bischöflichen Synoden gemeinschaftlich behandelt, und mit kaiserl. königl. Beangenehmigung berichtigt worden, von der gesamten in dem Königreich Hungarn, Kroaten, Slavonien, dem Temesvarer Banat, dann denen Karlstädter und Warasdiner Generalaten, sowohl in denen Provincial als Militär und Cameral-Becirken befindlich höheren, und niederen nicht unirten Geistlichkeit graeci ritus von nun an, und für das künftige eben also geachtet werden solle, wie der Leienstand besagten ritus. zu dessen genauer Beobachtung von denen Landes-Orts- und Grund-Obrigkeiten mittels der durch die Behörden trefenden weiteren Verfügungen verhalten werden wird“.

И овај регуламенат подијељен је на десет раздјела и 76 чланака, а по садржају приједмета му, подудара се са онијем од 1770. г. Све оне главне тачке, у којијем су скучене или измијењене установе народнијех привилегија, остале су и у овоме регуламенту са некијем малијем и незнатнијем измјенама. А само неке тачке, од мање и споредне вриједности, измије-

њене су овога пута. У главнијем чланцима није влада ни најмање попуштала. Ко успише историју наше Цркве за цијелу Митрополију, тај ће морати упоредити оба регуламента, те ће се онда увиђети и права разлика између њих. А по што ни овај регуламенат није се могао одржати као закон, него је послије двије године замијењен другијем, то судим, да ми није вриједно његов садржај овдје ни наводити.

Него је главније навести, да је народ са овијем регуламентом незадовољнији био, него са онијем од г. 1770. Чим је проглашен, одмах је на брзо избило то незадовољство. Али главна кривица није оборена на владу, него на владике, а влада као да се је томе и надала, па је с тога и рекла у наслову, да је нови регуламенат сачињен договорно са Синодом од год. 1774. и 1776. Текар из овога регуламента сазнalo је свештенство с народом заједно јасно и потпуно, колико су у њему окрњене народне привилегије; па видећи прво на бијелом, царичинијем потписом потврђено, да је нови законик затворњен договорно са српскијем владикама, удари народ јавно биједити своје владике, да су оне из услужности према двору пристале на све, што се је из Беча жељело. Сад се вишне није само сумњало на владике, него је свак био увјерен, да су оне створиле нови регуламенат. Народ је довикувао владикама, да привилегије нијесу само за њих издане, него за цио клир и за цио народ, па с тога да владике и нијесу биле овлаштене изрицати пресуду о привилегијама у име народа. А народну сумњу на своје владике поджизало је још и то, што је царски комесар, у пошљедњој синодској сједници (3. јан. 1777.), обдарио митрополита и владике царичинијем даровима, предавши: неком златне крстове са верижицама, а неком опет златне дувањаре и сатове. Народ је тијем добио повода, да обиједи митрополита и своје владике, како су продали народна права за такове ништаве ствари. А у самој ствари, и то је Хофдепутација баш злонамијерно удесила, да упре прстом на владике, а себе да тијем заслони. Или су

може да смјеле ондашиће наш је владике да не приме послате им дарове? Питам отворено, ко би то данас смио да учини, а камо ли прије сто и толико година за апсолутне владе?!

Није Српска Хофдепутација — нијесу ни остале државне власти ишли за тијем, да задовоље српски народ, него се у Бечу ишло за тијем, да се новијем регуламентом: појача преузимање снага за државу, а ту је снагу од прије знатно слабило српско свештенство по мишљењу бечких власника; да се ослабе у нашем народу што какве празновјерице; да се уклони незнање; да се ослabi слијепо држање своје вјере; да се умали пеограничена приврженост ка својем свештенству; да се уклони одвратност до државне вјере, што је по мишљењу бечке господе — обузимало тада душу свега српског народа. Ове је пошиљдице прорицала Српска Хофдепутација од новог регуламента, извјештавајући о њему царицу дне 18. јан. 1777., ма ни једном ријечи не спомену ту речена власт, да ће тaj нови српски закон бити по вољи и српском народу.*)

Уз ово народно нездовољство, које обично прати сваке нове установе, које не поникну из самога народа — прије дружио се још и страх ради своје православне вјере, коју је народ чувао већма него своју очњу зјеницу — него сами свој живот. Народ је добро знао, да се у Бечу непрестано о томе ради, како да се наш народ поунијати, па с тога је сваку владину уредбу, која се је тицала вјере и Цркве примао са неповјерењем. Сваку и најмању новотарију држао је народ као нападај на своју вјеру. „Кога су змије уједале, тај се боји и гуштерица“ — вели српска пословица. Бечка влада, по што је српски народ уковала и посалињала тешкијем и гвозденијем граничарскијем законима, — прогла је сада најодлучније, да и у Српској Цркви утврди своју власт и да проведе своје што какве уредбе и наредбе не питајући: да ли

*) Швикер, *Geschichte der Serben*, стр. 307.

се то слаже са установама наше Цркве; са живијем духом нашега народа; са обичајима, са предањем и са штокаквијем предрасудама, што се је све кроз вијекове у нашем народу укоријенило, — развило и народнијем светињама постало? Бечка влада ударила је од једном на све то из темеља, и то својом крутом војничком силом; али у тијем свијем својијем пословима никда није напуштана она главна мисао: како би се наш народ најприје поунијатио, па онда већ и покатоличио.

Осим штокаквијех новијех уредаба, које су узакоњене реченијем регуламентима од 1770. и 1777. било је још и другијех узрока, због којијех је наш народ забиља имао и основанога повода, да се боји за своју вјеру. Ево, да наведем само неке од тијех узрока.

Наш је народ светковао врло много празника, кад је амо прешао. Та светковања укоријенила су се у народу кроз вијекове и прешла су понајвише из нашијех манастира у народ. У манастирима се сваки важнији црквени празник светковао; а ту су почивале моћи и гробнице поједињења светитеља, те су светковања тијех светитеља прешла мало по мало на цијелу околину, па и на цио народ. Било јо то из познате српске побожности, а било је без сумње и с тога, што се тијем бранио народ, да мање рада безима и агама; јер их је доста било, који су поштовали Рајине празнике, сјећајући се, може бити, како су их и сами негда светковали. Бечка влада уочила је и та силна српска светковања. С тога заповједи она Синоду 1769. — што но држат послије Сабора — да неке празнике разријеше од јавнога светковања. Синод се је морао покорити, те разријеши 53 мања празника, а девет светитеља „србскаго рода“ прогласи за заповиједане празнике. Али не оста дugo ни на томе. Синод од године 1774. мораде, и опет по вишој заповијести из Беча, разријешити још 38 празника, међу којијем и све српске осим празника Светог Саве. За оне празнике, који се слављаху у поједињем општинама: или као празници црковнијех храмова или као завјетни празници;

онда за оне, које славе поједине породице и задруге, као Крсна Имена, — речено је: да се смију и на даље светковати. Али се граничарске власти не обзираху на ту наредбу, него стану разгонити народ оружаном руком са завјетнијех зборова, и с тога је долазило до озбиљнијех сукоба на више мјеста. Народ се узруја, а неки свештеници не смједоше ни прогласити наредбе о ново разријешенијем празницима, и с тога падоше под тешку одговорност, а неки бише и љуту кажњени.*)

По старом или Јулијанском календару, којег се и данас држи цијела Православна Црква, почиње нова година од првог септембра, и дани се дијеле само по мјесецима, а не и по седмицама. Од једном наштампа бечка влада год. 1776. са свијем преиначен календар за нас Србље, где се нова година почела рачунати од првог јануара, а дани су раздијењени на седмице — обоје dakle по новом Григоријанском календару, који је уведен у Римској Цркви. Истина, ово је код Руса завео цар, Петар Велики, али је то за нас Србље била велика новотарија, која је дошла из Беча и са свијем изненада. Свештенство се нађе у чуду, и од једном пукне глас по народу, да је то унијатски календар, за којијем ће доћи и сама унија. А расудили се овај поступак према ондашњијем приликама: није се ни могло друкчије тумачити!

Године 1770. набављена је прва штампарија за Србље у овој монархији; и та је штампарија подигнута у Бечу, а не код митрополита или негдје међу народом. Ту су нам почели штампati школске и неке црквене књиге по напутку Св. Синода од 1769. г. Али се је са тијем књигама свашта радило. Тако је испрва у школском „Часловцу“ штампана слика руке и поука, како се вала прекрстити по православном закону, а кашње је то изостављено, па се и то доводило у свезу са напишћеном промјеном вјере. Још се горе поступало са катихизисом.

*.) Види више о празницима у посебном раздјелу.

До године 1774. није у нас било штампана катихизиса за хришћанску науку, него се учило у школама по некој руској књизи, а народ су учили свештеници онако без књиге, усменој поучавањем на тако звани „Вопрос“ и „Отвјет“. У Беч је јављато да наш народ и не учи ништа од своје вјере, кад нема штампанијех учебника. С тога влада навали на наше владике, да напишу катихизис за вјеронауку. Али није то тако ни лак ни прост посао написати згодну књигу за дјецу, а особито вјеронаучну, јер та се наука лакше и држи, и осјећа и усмено исказује, него што се даде јасно написати. С тога прије него су владике и могле спремити захтијевану књигу, донесе царски комесар у Синод 1774. катихизис Римске Цркве. То је управ била цијела доктрина исте цркве, што је написао Језуита Петар Канизије, па је ту књигу превео „из влашког или латинскога јазика у словински јазик поп Шимун Будинео, Задранин“. И тај је пријевод попа Шимуна штампан србуљском Ћирилицом у Риму 1583. године за православне Словене, не би ли се својем словенскијем писмом лакше назамили, да и саму науку Римске Цркве приме и усвоје. Тако се Рим није негда гadio на Ћирилицу, јер је ето и своје вјеронаучне књиге штампао нашијем писменима; али кад православни Словени ни у таком замотљају не хтједоше прогутати језуитске пилуле — преста и Рим штампати своје књиге Ћирилицом и поче се на њу гадити, те том болешћу зарази и саме Словене, који присташе уз Римску Цркву.

Па не би ли се наше владике лакше превариле, да напете на језуитску удицу, донио је комесар владикама споменуту књигу попа Шиме у рукопису тобоже. А то је била очевидна језуитска варка, јер да су послали ту књигу штампану, видјело би се на првом листу: да је штампана у Риму; да је благословљена од папе Гргора XIII. и да ју је написао Језуита Канизије. Предавајући комесар рукопис владикама изјави, да је царица изволјела милостиво послати овај катихизис, који часни Синод нека изволи примити. „Њено величанство тиме никаква

насиља не чини, но оставља на вољу Синоду, да прегледа и пресуди овај катекизам. Ако би се што нашло противно грчком исповиједању, то нека је слободно, или изоставити или додати, само нека у главном овај катехизис остане“.

Ово је било страшно искушавање за наше владике, јер чим је катехизис из Беча послат, морали су наши епископи сумњати у његово Православље, а по што је послат од царице — ред је било дати озбиљан одговор. А по свој прилици изоставили су Језуити у рукопису оне главне тачке из осмога, деветога и дванаестога чланка, јер н. пр. у 9. чланку тако се јасно говори у штампаној књизи о папском старјешинству у Цркви, да би и православни сељак на први мах увидио, да то није православна наука, а камо ли не би православни владика.*)

Од овога опаснога и лукавога искушавања сачува наше владике и Св. Синод, учени наш богослов Јован Рајић, који објасни владикама, да је то „катехизам са свим као римски“, јер он је и то познао, да је оно био рукопис из Канизијеве књиге, по што је ту књигу познао, учећи на вишијем римокатоличком заводима, где су римокатолици по истој књизи учили вјеронауку.

И тако Синод не прими послатог рукописа, него на молбу владике Путника напише архимандрит Рајић кратак катехизис, који Синод усвоји, потврди и преда комесару, који га пошаље у Беч. Кад не могли код Синода продријети са језуитским катехизисом, они стану преко своје цензуре овај синодални: скраћивати, мијењати и на науку римску навијати. Особито су запињали за ријеч „православни“. Четири пута враћали су га из Беча, да се преиначи. Али Рајић не хтједе ни за једно слово попустити, и најпослије заповједи царица, да се катехизис штампа као што је усвојен од Синода и да се десет

*) Ја сам ту књигу читao у Гомирју, а тамо је остала иза онога унијатског владике, Павла Зорчића. Сачувана је врло добро, ма не чита је нико. Не треба се бојати!

х иљада комада подијели на дар међу народ. Тако би наштампан први пут:

„Катихис с малаји, или Сокраћеное Православное Јсповеддане во оғпотреблене Славено-Србескија Юности сочинено, ѿ ненитекагв же Епископскагв въ Карловције 1774 лѣта держаннагв Сунода потвржено“.

Него бечка, језуитска цензура нађе други пут, којијем посије своју пљеву по Рајићевој шеници. Тад први катихис преведу они у Бечу на влашки и на њемачки језик, па тако је и наштампан на сва три језика. Али цензура наштампа Симбол вјере на српском и на влашком језику, по учењу Православне Цркве, — а на њемачком језику наштампа осми члан по учењу Римске Цркве: што се није одмах ни спазило. А наравно да те пријеводе, прије штампе, није видио ни митрополит ни остале владике. Није ни на томе остало. Под крај године 1776. изађе друго издање тога катихизиса, али са свијем преиначено и по садржају и по облику. Не само што је цензура измијењала неке главније ријечи, и што је начинила на мјестима из једнога питања два, или обратно из два по једно: — него је неколико цијелијех листова са свијем измијењала и у катихизис уметнула, оставивши код све те промјене на првом листу ону напомену од 1774., да је катихизис од Св. Синода потврђен. Шта више, по свједочanstву самога архимандрита Рајића „и у свима првопечатаним егзemplарима некоје листове истрагоше и своје нове уљепљиваše, а то мислим, чинили су за то, да би довели катихизам у народу у подозријење“.*)

* * *

Код ове прилике, кад је ријеч о катихизису, под којијем свакда разумијемо само вјеронаучни катихизис — нека ми је дозвољено још и ово нагласити. У опште се држи и пише, а

*) Види: „Историја Катихизма“ од Јована Рајића. Панчево. стр. 26. — Види још о томе у конзистор. архиви број 63. и 119., стар. писама.

тако тврди и сам архимандрит Рајић, да прије његова катихизиса 1774. није ни било никаква катихизиса. То се смије и може рећи, да их није било штампанијех и званично проглашенијех за школску и за народну наставу. Али рукописнијех вјеронаучнијех катихизиса било је од вајкада и морало их је бити, јер толике наше владике и толико наше свештенство, а кроз толико година прије Рајићева катихизиса, није могло остављати свога народа без сваке поуке у својој вјери, као што је то у Беч јављато. Већ рекох, да су свештеници усменјем предавањем, онако без књига, са свијем катихетичкијем начином учили свој народ вјери и закону. И та усмена предавања и поучавања стегнута су мало по мало у сталне реченице и у стална питања — по што је нека правила требало свагда једнако научити и исказати. А да се та питања и та главна вјерска правила не би сваки час извртала и друкчије исказивала, то су свештеници преписивали себи та питања и та правила или боље рећи одговоре на та питања — и тако су постали писани, вјеронаучни учебници, или нито рђаво речемо: катихизиси. Она проста, јасна, разговијетна, према дјеци или према народу удешена, усмена поучавања — дошла су тако на хартију, ако и нијесу под штампу. И то су најстарији катихизиси, и ти су старији од Рајићева катихизиса. И да је Рајић познавао те просте катихизисе, он би без сумње боље написао свој катихизис, јер Рајић није био никада катихета малој дјеци ни простоме народу, а то су били свагда свештеници, па су се многи и многи између њих трсили и скрбили, да своја катихетичка предавања удесе и прилагоде према својим ученицима (катихуменима). Такијех рукописнијех катихизиса морало је бити у свијем владичанствима, па било их је и у овоме, и ја имам за то и доказа.

Таки један рукописни катихизис познат је још и данас у овоме владичанству, и сви старији свештеници имају га у пријепису, па се многи и данас њиме служе код поучавања простога народа. А тај је катихизис написао кореничкиproto,

Стојан Шобат још 1772. године, дакле прије Рајићева катихизиса, а нема сумње да тај катихизис није постао још много раније, јер јеproto морао по томе катихизису дugo и dugo поучавати свој народ, па га је тек онда написао и додао осталијем свештеницима, да и они тако раде.

Ја ћу јеvo навести овдје само нешто од увода из тога катихизиса. Овако Шобат почиње:

„Вопрос. Ко си ти?

Отвјет. Ја јесам човјек, Србин, Христјанин.

В. По чemu се зовеш ти човјек?

О. Зовем се по исправноме стасу, по лицу окренутом гледати небо и по разуму и словесној души, која је у мени.

В. По чemu зовеш се Србин?

О. Зовем се по роду и слову или ти језику оних људи, од којих происходим и који именују се Срби.

В. А по чemu зовеш се Христјанин?

О. Христјанин зовем се по Христу Исусу.

В. Ко јест Христос Исус?

О. Исус Христос јест син Божји, и истини Бог, и истини човјек.

В. А ко јест Бог?

О. Бог јест онај невидими сведржитељ, којега дјело јест сав овај свијет, и све што је на свијету, и сами ми људи.

В. За који пак узрок дајеш себи име од Христа?

О. За тај узрок, што је Христос сишао с неба и показао нам вољу Бога, оца небеснога, како смо ми дужни на земљи живјети: за то, живећи по његовој науци, ми зовемо се Христјани.

В. Чему нас учи та Христова наука?

О. Она учи нас, како ми можемо бити срећни и поштени људи у овоме животу, и по смрти нашој пријећи у живот вјечни у царству Божијем небеском.

В. А како учи нас наука христјанска домаћи се тога сретног живота и небесног царства.

О. На овај начин: Ако ми будемо имали праву вјеру у свем, што ваља вјеровати, тако хоћемо угодити Богу. Вјера пак наша да не буде мртва, дужни смо творити дјела истине, љубави к Богу и ближњему; а с правом и живом вјером, и истином љубави иматићемо и добру надежду к благополучију и блаженству.

В. Која је dakле погодба, под којом Христјанину даје се благополучије и блаженство?

О. Јесу оне три речене добродјетели: вјера, љубав и надежда*. И т. д. и т. д.

Ево овако је почињаоproto Шобат своја вјеронаучна поучавања прије Рађићева катихизиса, и на први поглед свак ће увидјети, да је овај почетак и боли и јаснији и за ученике згоднији, него што је почетак у Рађићеву катихизису. Одмах се види, да јеproto био катихета мале дјеце и простога народа, а Рађић је био учен богослов, који није умio да се спусти међу малу дјецу, па да с њима онако прости, онако очински разговара.

Овај Шобатов катихизис штампан је 1813. у Млецима под овијем насловом:

„Наука Христјанска ради малољетне дјечице, Православнија восточнија цркве“. Списана у Дебелом Берду фебруарија мјесеца 1772. љета. и по синодално у Карловцу Сремском љета 1774. устројеному катихизису попуњена Стојаном Шобатом, протопрезвитером Корјеничким богоспасајемија Епархији Карлстадскија. Писмени Греко-Славенскија печатни Пани Теодосијева. — Књижица је штампана на малој шеснаестини на 64 стране, а трошком владике Мијоковића „на ползу младежи Епархији својеја, и в чест и памјат списатеља“.

И по овоме катихизису проте Шобата од 1772. поучавали су свештеници овога владичанства српску младеж, која није ишла у школу, — и послије Рађићева катихизиса све до

нашијех времена, — а може да и данас још се по њему поучава гдјегдје. Али тај катихизис није познат под именом проте Шобата, него је познат под именом „Вопроса“. Старија чељад и данас га знаду од ријечи до ријечи на памет, јер је дугијем изучавањем тако продрьо у народ, да они који га још знаду, — знаду и сва питања и све одговоре, па једно друго испитује; само је течајем времена врло скраћен и на мјестима преиначен. Испало је из њега све оно, што је по Рајићу попуњено и што је било нејасно. Ја имам у рукопису овај „Вопрос“ како су још мој дјед и отац поучавали „христијанску младеж“, што се скупљала на „христијанском научку“ сваке недјеље и празника прије „Службе“, и знам тај Вопрос и данас боље на памет, него све оно, што сам кашње по школама учио. Само дugo и дugo нијесам знао: ни шта је тај Вопрос ни како је постао? А ето је по првој ријечи цијела настава добила име, као и многе наше молитве н. пр. „Оче наш“. Богородице дијево“. „Вјерују,“ и т. д.*)

Него осим овакијех рукописнијех катихизиса, по којима се онако редовно или систематично поучавао наш народ у вјери и у нашем православном закону, било је у самоме народу — а још и данас има — још једна посебна врста вјеронаучнијех катихизиса, и то су били прави народни или најбоље рећи: катихизиси српскијех матера, који су изучавани у српскијем кућама онако предањем — од уста у уста, од оца на оца, од кољена на кољено. Овамо спадају све оне многе народне побожње: молитве, пјесмице, пословице, причице, здравице, славне о Крснијем Именима и сви наши вјерски обичаји. Ко је иоле пажљиво читao наше само наштампане народне умотворине, — тај се је увјерио: да је цијела наша хришћанска наука; да су главна правила из наше хришћанске

Стојан Шобат родио се под Дебелијем Брдом, у оточкој регементи. Зајакољен је 25. марта 1762. а за свештеника рукоположен је 25. марта 1764. од владике Јакшића. Постао је парох у Дебелом Брду 1. августа 1768. За корјеничког protу произвео га је владика Петровић 30. декембра 1781. Одрекао се protопрезвитерата 30. јуна 1816. Умро је под Дебелијем Брдом 1819.

моралике; да су главни догођаји из наше опште хришћанске и посебно из наше Српске Цркве — велим, да је све то згодно уплетено, или у молитвицу, или у пјесмицу, или у здравицу или у неку пословицу. Та цио наш вјерски црквени живот тако је продръо у српску кућу и у домаћи народни живот, да се то не да разставити, и да ту не треба каквијех посебнијех дебелијех „катекижмужа“ попут онога Кањизијева, што но нам га хтједоше ушуљати подмукло. И то није тако догодио се случајно или нехотице, него су то српски свештеници и српски учитељи још ваља да од Светога Саве, сву хришћанску науку, народну и црквену историју онако згодно, лијепо, јасно и разговијетно обукли: нешто у пјесму, нешто у здравицу, у молитвицу, у пословицу или већ у неки облик, који је народ разумио, научио, запамтио и као своју праву својину присвојио, те с колјена на колјено даље додавао и пресађивао; па још и данас држи, памти, додаје и пресађује. Јест, овакијех материинскијех катихизиса, има још много и много и дан данашњи, за које знамо и за које не знамо, а колико ли их је морало више бити прије сто и двјеста година. И они су старији од свијех писанијех катихизиса, као што је и наша вјера старија и од нашег нисма и од наше књиге. Али се она за то и без књиге: и изучавала и знала и држала. Стари наши свештеници и мудри учитељи умјели су и без књиге наћи најзгодније методе за вјеронаучну поуку. И да не буде тијех народнијех катихизиса, што су их српске мајке на изуст знале, шта би било од нас? Шта би било: и од Православља и од Српства?

Мислим, да ми за ово не треба доказе приводити, јер код толике множине то је немогуће, а ово сам само с тога овдје нагласио, да докажем: е је било код нашега народа вјеронаучне наставе и црквене и домаће, и прије штампанијех катихизиса; е су нас наши противници лажно оптуживали превишињем царском двору, да смо као неки дивљаци и као лудождери

или како оно рече ћенерао Рабата „eine schreckliche Materie“. А шта се све с нама радило, заиста смо и добри!

Оволико судих да рекнем поводом постанка Рајићева катихизиса, а сад да наставим даљу историју.

* * *

Како већ рекох, бечка је цензура свакојако наказила српске вјеронаучне књиге, па их таке растуривала по школама. Осим катихизиса радила је тако и са другијем књигама. Тако је 1772. штампана ускршња служба (Пасхалија) за унијате, па је на ту књигу притиснут грб српске Карловачке Митрополије, те је тако растуривана и по православнијем црквама. Исто тако у школском „Псалтиру“ штампани су с почетка православни Симболи вјере. У каснијим издањима изоставе најприје све оне чланке, који говоре о исходењу Светога Духа, а 1773. изоставе са свијем све Симболе.

Све је ово рађено у Бечу без знања српског митрополита и осталијех владика. А све ове новотарије и што кажве промјене давале су основанога повода, да свештенство с народом јавно повиче на митрополита и на владике: е забиљаке кане договорно са владом унијатити Србље. Зар је народ могао и помислити, да се то ради без њиховога знања? А кад је у регуламенту 1777. сама царица отворено изјавила, да је сачињен договорно са Синодом — удари ниже свештенство с народом у јавни отпор и у грђење, па и у само насиље против својијех владика.

Највећма се озлоједи народ, што му је по новом регуламенту забрањено било сахрањивати своје мртваце по старом обичају. А по томе обичају ношени су мртваци из куће у цркву, у отвореној шкрињи; па кад се ту сврши опијело и „пошљедње цјеливање“, онда сахрани мртваца обично у црквеној порти и већ око цркве, докле допире „црквени осјен“; јер наш народ држи сав онај простор око цркве за свет, као и саму цркву, докле допире сијенка од цркве. Све је ово од једном забрањено по 43. и 71. чланку новога регуламента, па

је заповиђено, да се свуда одреде гробља изван градова и изван села, па да се мртваци носе из кућа одмах у гробља. Још у Синоду, кад су ови чланци дошли у претрес, изјаве све владике једнодушно, да се то не може примити, проричући у напријед, да ће то народ најприје ооловољити и раздражити. Па чувајући свој народ од тога, обрате се све владике ради тога посебном преставком на саму царицу, молећи је, да се допусти народу сахрањивати своје покојнике по старом обичају. Ту преставку преда митрополит „под подписом всјех в Синодје нинешњаго года сједјевших гг. Архијерејев при отходје цес. кр. г. комисару“. Наравно, да ова једнодушна молба српскијех владика није ни могла бити уважена, јер је нови регуламенат прије био готов и од царице потврђен, него што је Синод распушен, и прије него је царски комесар отишао из Карловаца. Српска Хофдепутација одговори 24. феб. 1777. кад је већ регуламенат проглашен, да се молба српскијех владика не може уважити, него да се мртваци имају сахрањивати онако, како је прописано у регуламенту.*)

Мало касније, 28. августа, изда влада у тој ствари посебну наредбу, заповиједајући, да се речени чланци из регуламента најстрожије поштују. Неке наше владике прогласе по народу ову наредбу, а неке је не смједоше проглашавати, бојећи се народне срџбе. Владика Петровић прогласи је за ово владичанство 9. октобра 1777. а компанијске власти добиле су је од Ђенерал-команде, па стану одмах пријечити, да се мртваци не носе у цркве и да се око њих не сахрањују. Због велике растресености и села и кућа по овоме владичанству, само су она села носила своје мртваце у цркве, која су била ближе њих, па су их и сахрањивали око њих. А сва даља села имала су већ тада своја посебна гробља, па с тога је у овоме народу настало велико незадовољство више због оне наредбе, да се не смију покојници носити у отворенијем шкрињама, него ли због оне, да се не носе у цркве. Та је

* Конз. архива број 524.

наредба задала народу великијех неприлика, јер тада ношени су мртваци понајвише без сваке шкриње, онако просто на но-
силима, умотани у чисте плате. Тешко је народ долазио до
погоднијех дасака за шкриње; него усиеци и отеши по три
дебела, растова или букова брвна. Та брвна донеси или до-
вези до раке, па онда најшире брвно спусти у раку и то се
звало „поткосница“; на то положи мртвача, па онда га по-
клопи са онијем двјема брвнима, која би се прије приредила
и саставила као поклопац. Ово су се звале „склопнице“. Ја
сам запамтио, да су неки мртваци за мога дјетињства овако
сахранявани.

Међу тијем почну се нове уредбе одмах и провађати, па
на првом почетку испуне се и слутње нашијех владика. Народ
се узруја на све стране. Из Архиђејезе, онда из Вршачког
и из Темишварског Владичанства не хтједе народ ни примити
новога регуламента, него га поврати митрополиту и владикама.
У Новоме Саду и у Вршцу дође до јавне побуне, где у мало
што није народ потукао своје владике. У Новоме Саду деси
се и митрополит Видак, па народ удари на њега, и он мораде
допустити народу, — само да га умири — нека своје мртваче
сахранјује по староме обичају, док он то не преиначи код
царскога двора. Грђе је било у Вршцу. Ту је царска војска
дозвана, која је отела стара, онесвијешћена владику из руку
раздражене свјетине. Црна је то мрља на српском образу!
Српске су владике подизале и поджизале свој рођени народ
на царске бунтовнике и на државне непријатеље, а ну то
жалости и грдне бруке, ево царска војска мора да брани
српскога владику од свога рођенога, српскога народа! Али то
су попштедице од онога правила: „Позавађај, па господари!“

И у овоме нашем владичанству било је великог нездо-
вљства. Српском народу у Банији врло је неправо било, што
је укинуто Костајничко Владичанство. А у мало није дошло
до крви, кад је укинут и манастир Комоговина. На приједлог
Св. Синода 1774. ријешила је царица, да овај манастир и на

даље остане, па мимо то решење и без синодског закључка заповједе из Беча 1777. загребачкој Ђенерал-команди, да ко- мисионално прегледа и опише овај манастир. Кад је народ чуо, да ће се манастир укинути и да ће се манастирска кућа употребијебити за „официрски квартири“, онако као што је и медачки двор употребијебљен — скочи на оружје, и био би раптјерао комесију, да није владика некако умирио народ. О овоме ћу манастиру више казати у посебном раздјелу. Осим тога било је великог незадовољства по цијеломе владичанству због новијех уредаба. Особито је силно свештенство остalo без парохија и без капеланија, па је с тога била велика узрујаност на све стране. Неки су се у тој невољи и поунијатили. Крајишке власти провађале су најодлучније нови регуламенат, којијем је главна власт, и у црквено-општинском пословима, предата у њихове руке. Оне једва дочекаше, да се и ту покажу као моћни господари и да „подрезују поповима хаљине“.

За све ове невоље, побуне и незадовољство знао је српски митрополит, и за све то јави он Српској Хофдепутацији, што но се надала најбољем успјеху од регуламента и од другијех својијех наредаба. Она се нађе од једном у највећој неприлици. Она се стане пред царicom свакојако извијати и тогарити кривицу и на митрополита и на владику, као да нијесу довољно спутили и поучили свога народа; — а окриви она с тога и Угарску Канцеларију. Због тога се обе ове највише власти горопадно здрпе, а нијесу се никада ни слагале, јер се непрестано отимаху једна с другом, која ће их господарити над Србљима. Канцеларија најпослије побиједи, јер ујери царицу, да је свијем нередима и побунама крива Српска Хофдепутација. И царица укину са свијем ову придворну власт 2. декембра 1777., а све српске послове повјери и преда на рјешавање: за Угарску — „Угарској Дворској Канцеларији“; а за Крајину — „Дворскоме Ратноме Савјету“ и до- тичнијем Ђенерал-командама.

Тако нестане у Бечу посебне дворске власти за српске

послове, која је постојала за Србље и ако ту не бијаше ни једнога Србина — пуне 32 године. А како је Српска Хофдепутација послије смрти предсједника јој — министра Бартенштајна, а под пошљедњим јој предсједником, бароном и грофом Колером — радила све противно српскијем привилегијама и жељама српскога народа, није је нико с тога ни појалио. Сјетимо се само што је радио предсједник Колер са владиком Јакшићем у послу жумберачке уније; па шта је све радио са српскијем пословима почевши од Сабора 1769. г.!! Главна јој је заслуга, што је завадила Србље са својим владикама.

Митрополит Видак јави за ову промјену у врховној, државној управи за српске послове из Беча дне 27. марта 1778. овдашњем епископу, где и то додаде, да ће настојати код царице, како би се сви српски послови рјешавали код једне власти и то код Угарске Канцеларије, јер би рече: „двојструко прописани канал о дјелима, која се тичу клира и народа, дангубан и трудан био“. У исто вријеме јавиле су за ту промјену владици Петровићу и обје домаће Ђенерал-команде: Карловачка и Загребачка, која је управљала Банијом.*)

Док су се државне власти препирале о српскијем пословима, провађан је међу тијем цијеле 1777. године нови српски регулатаменат најозбиљније. Па кад је видио митрополит Видак, да влада збиља кани остати код регулатамента, макар што је он извијестио био, да је народ с њиме незадовољан, обрати се он посебном преставком управ на царицу, изјавивши, да би он жељио многе народне тужбе и потешкоће сам лично исказати, кад би га царица за то позвала у Беч, и кад би му се намажао на то путни трошак. Царица уважи његову молбу, позове га у Беч и заповједи му преко Угарске Канцелерије, да за 14 дана поднесе своје потешкоће. Митрополит то једва дочека, оде у Беч и подухвати се тешкога — и опаснога посла.

*) Види у конз. архиви бр.ј 121. стар. пис.

Дана 5. фебруара 1778. преда он свој оширен и знаменити приговор на све неправде и на све поступке владине од 1769. па до 1777. год. али тако одлучно, тако родољубиво и озбиљно, да се човјек данас дивити мора: како смједе и умједе митрополит Видак онако зборити са ондашњом апсолутном владом! Заиста овијем актом сапрао је митрополит Видак и најмању лагу и са себе и са ондашњијех владика и са цијелога српскога народа, те наше пријетке не може, не смије, нико корити са немара у обрани своје црквене, а и народне самоуправе. Али се је мучно штуту борити са рогатијем! У тијем приговорима свалио је митрополит без околишћа и без сваког пољештавања онако од срца, око у око — сву кривицу због узрујаности и због народнога незадовољства — управ на владу, па је онда изрекао на сваки чланак новога регуламента своје оширене и темељите приговоре, држећи се свуда народнијех привилегија. Да наведем овђе само нешто главније из те жалбенице.

Наслов јој је:

„Жалбе српскога свештенства и народа, које су познате мени архијепископу и митрополиту, и за које ми је, — највишијем именом њезиног ц. кр. апостол. величанства, а декретом високославне кр. угарске дворске Канцеларије од 11. јануара 1778. достављенијем мени 13. истог мј. — заповиђено, да их искажем“.

За овијем оваки је увод:

„Већ је познато вашем ц. кр. и апос. величанству: како је јако нижи клир и народ грчког несједињеног обреда озлојеђен на свога митрополита и на све своје владике, и како је све своје досадашње повјерење и приврженост и клир и народ у њима тако изгубио: да сада и оно држе као сумњиво и лажно, — што архијепископ и владике и у црквенијем и вјерскијем дјелима нареде; а тужне прилике у Новоме Саду — у Бачком Владичанству; и онда оне у Вршцу — у Карансебашком Владичанству свједоче, како је то укоријењено неповјерење народ дотле завело: е је у руљама нашао на своје

владике, испући од њих: да укину неке новозаведене уредбе, којима су од Народнога Сабора 1769. па до данас учињене неке промјене у привилегијама и онда у црквенијем и у изроднијем обичајима; — јер смо, ја и подвластене ми владике, по добивенијем, овда онда заповијестима од високославне ц. кр. Српске Хофдепутације — морали заповиједати (народу), да се речене нове уредбе поштовати морaju“.

За овијем ређа митрополит најприје у седам тачака све оне поступке са календаром, са школскијем књигама и са катихизисом. Ево шта рече за календар:

„Да народ сумњичи и мене и владике узрок је: што је народ опазио, да је наш црквени календар, који нам је слободно држати по царскијем привилегијама, већ два пута именјенат за четири пошљедње године, па да су сваки пут из календара многи и многи празници изостављени, који су до сада у овијем земљама свагда светковати, па које још непрестано светкују наши једиовијерици по туђијем земљама; али из оне примједбе, што се сваке године меће на календарски насловни лист, дознаје народ, да су ти празници укинути синодском наредбом од год. 1774., а не ће народ да зна, е је укидање празника оба пута (на Синодима 1769. и 1774.) морало се извршити у слијед жестоког наваљивања царских јех комесара (ohne vernehmen zu wollen (die Nation) dass beedmahlige Feyertägen - Abschaffung auf eifriges Betreiben bey dem Congress und Synodo erschienenen k. k. Comissarien beschehen sollte) Узрок је и то, што се је тамо амо пронијело по народу, да ће скоро завести се унијатски календар, па да ће за тијем и унија слиједити; а особито је то криво, што се крати народу светковати разријешене празнике и онда, кад у те дане падне храм цркве или кад је у те дане нечије Крсно Име; а код разрјешивања тијех празника изрично је речено и допуштено, да народ смије таке празнике по ваздан светковати, уздржавајући се од свијех тежачкијех послова. Тако због тога у мојој Архиђеџези, у

Сурчину, мало што није дошло до боја, да не будем народ умирио; а све је то познато и славонској Ђенерал-команди и Српској Хофдепутацији“.

Иза овога долазе митрополитови приговори на оне поступке са школскијем књигама и са катихизисом, како сам већ споменуо. Најпослије у седмој тачци вели митрополит, да је народ незадовољан: „што се катихизиси и све остала школске, црквене и за вјеронаучну обуку нужне књиге, које само овај Синод на штампање предложи — подвргавају: честој цензури, изменама, скраћивањима, а све друге штампају се без цензуре и без свакијех приговора, па се растурују по народу, а за то се не пита ни митрополит ни Синод ни митрополитска Конзисторија, нити на нашим књигама стоји: „дозволом претпостављених власти“.

Послије овога тужи се митрополит и на саму Курцбекову штампарију и то: да јој не ваљају ни слова ни хартија; да све погрјешно и „сумњиво“ штампа; да су јој књиге прескупе, да нема свијех нужнијех књига нити их је у стању штампати, а са стране да се не смију књиге набављати — и с тога замоли митрополит, да би се одстраниле све наведене мање, а да би најбоље било кад би се та штампарија премакла међу народ и ближе митрополији, јер би се онда књиге лакше, брже и цјеље и исправљале и штампале. А за оне књиге, које Курцбек не може да наштампа због великог трошка, нека се нареди, да их набави са стране.

Ови наведени митрополитови приговори били су само као увод главнијем и „много важнијим“ приговорима, који се односе на оба регуламента, а особито на овај новији од године 1777. Ту митрополит изјави без околишћа, да је сав онај увод у новом регуламенту лажан; јер тамо се вели да су у регуламенат увршћени саборски закључци од године 1769. и синодски приједлози од године 1774. и 1776. а митрополит вели отворено, да у регуламентима има много уредаба, о којијем није било ни спомена на реченом Сабору; него је шта

више и Сабор од 1769. и 1774. поднио царскоме двору своје жалбе на те уредбе, па су оне мимо све то уврштене у оба регуламента. Још се већма чуди митрополит, како се је могло рећи у регуламенту, да су у њу унесени и синодски приједлози, кад Синод није могао ни прије ни за вријеме свога састанка донашати какве приједлоге: по што је по највишој заповијести од 20. августа 1776. на дан 21. септембра сазват, гдје је речено, да ће одређени царски комесар текар „онда предложити Нашу најмилостивију намјеру и мишљење“.

За овијем долазе митрополитови приговори редом на поједине чланке у регуламенту. Који су чланци били добри, за оне рече митрополит, да је народ с њима задовољан, те захваљује царици за њих: али је такијех чланака врло мало. Много је више онијех, за које рече митрополит, да су неповољни и свештенству и народу, те мољаше, да се исти измијене. Наравно, кад бих овдје рећао све митрополитове приговоре, онда бих морао прије штампати сваки регуламенат од 1777. г.; јер само би тако све јасно и појмљиво било. Но то нека упоређује и даље тумачи онај, ко нам успиши историју српске Карловачке Митрополије.

На крају моли митрополит царицу, да поднесене жалбе српског свештенства и народа милостиво к срцу прими, па умири, утјеши и развесели народ, и да не допусти да се и даље смућује. „Ако ли би пак“ рече митрополит, „највиша служба вашега величанства захтијевала, да се српско-народни привилегијални и вјерски послови друкчије како уреде; онда изволите најмилостивије наредити, да се за тај посао сазове Народни Сабор, па да се онда ту све стално уреди“.*)

Ове митрополитове приговоре, или како их он назва „тежбе и молбе“, узме у претрес посебна комесија, која

*.) Види пријепис цијеле жалбенице у кона. архиви број 119. стар. пис.

бијаша састављена из више чланова највишијех државнијех власти. Послије дугијех савјетовања и расправљања изађе 7. априла 1778. оширен рескрипт, као одговор на све митрополитове приговоре. Рескрипт овај садржи 63 тачке, и ту су одбијени са малом изнимком сви митрополитови приговори. Влада је обећала само неке незннатне установе измијенити, а све главне остале су онако, како су прописане у регулатменту. Неке су још већма пооштрене и додато је за њих: како се царица нада, да се не ће више никада молити за њихово измијењивање, као што су оне: да је митрополит старјешина само у црквенијем пословима; да царица поставља митрополитске и епископске администраторе; да она премјешта по својој вољи владике са једнога владичанства на друго; да се Синоди не смију држати без царскијех комесара и још многе друге.

На оне приговоре ради књига речено је, да ће се оне неуредности отклонити. На више мјеста спомиње се у рескрипту, да ће наскоро изићи на све „изјаснитељни рескрипт“. О сазивању Народнога Сабора нема ни спомена у рескрипту, јер су у Бечу закључили, да се Сабор ни по што не сазива.*⁾ Ради календара изишла је посебна наредба, где се вели: „да у напредак народ нашега закона, онај колендар или синаксар, који је света наша Црква од почетка и до 1769. љета (од којега су у Бечу почели штампати) држала, и сад држи и у напредак држати може и мора, али при том да би се истом народу и то јасно избистрило, да оних 96 преко године избрањијех светковина, које је Синод разријешио — у напредак не светкује“. У истој наредби одговорено је и на онај приговор ради катихизиса, где је речено: „А при том и за катихизис онај у Бечу штампани, а сад и за у напредак укинути, има се објавити, да се мјесто тога уведе онај московски,

*⁾ Швикер, Polit. Gesch. стр. 338.

који је до сад и за митропотита Павла Ненадовића употребљиван".*)

Посебном је наредбом од 8. априла исте године допуштено сахрањивати мртваце по старом обичају, изузимајући неке ванредне случаје у кужнијем болестима. Ову „утјешителну резолуцију“ прогласио је владика Петровић по овоме владичанству 3. априла 1778.**)

Наравно да митрополит Видак није био задовољан са владинијем одговорима нити их је смио огласити народу. С тога митрополит, достављајући владикама царичин рескрипт од 7. априла, пошаље им уједно и цио пријесис својих „тежба и молба“ од 5. фебруара онако, како их је поднио влади; па у евојој окружници упре прстом изарично на двадесет и четири владина одговора, па позове владике нека: „прије него их народу огласите, изволите избистрити, добро расудити, и мени у своје вријеме, али неодлагајући, мишљење своје одкрити, ако какове даље праведне и разумне примједбе находите у њима, и ако судите да се још поднесу највишему двору и да се иште умекшања и ослабе прије, него ли се то народу огласи, да не би можда неко негодовање, печал или роптање проузроковало се“.*^{***})

Нијесам нашао, шта је на ово одговорио владика Петровић; али се зна, да је митрополит Видак дне 2. марта 1779. поднио своје приговоре и на рескрипт од 7. априла 1778. бранећи опет најодлучније митрополитска и епископска права у Цркви и у народу, како су била с почетка зајемчена царскијем привилегијама. Тијех митрополитских приговора нема у конзисторијалној архиви, али по свједочанству професора Швикера****) необична митрополитова одлучност управо раздражи овога пута највише власти. Поступак митрополитов, што се је усудио приговарати и за оне тачке, за које је речено, да се

*) Види у конз. архиви број 59. и 119.

**) У конз. архиви број 124 и најстарији циркуларни протокол.

***) Конз. архива број 120.

****) Швикер Gesch. der Ser. стр. 341.

у њих више не дира — осуде власти као да је то намијерна непослушност саме царске власти, и с тога просто поврате 4. јуна исте године митрополиту ову нову жалбеницу онако без одговора, само што превуку све зазорне тачке и поруче му, да ће му се одузети годишња припомоћ од 4000 фор. коју су митрополити од државе добијали — и да ће се још оштрија средства употребити, којима ће се митрополит нагнati на дужну послушност и на страхопоштовање према својој царској власти — ако не престане досађивати царскоме двору због онијех приједмета, који су од двора свагда одбијени, и њему и његовијем пријепријестолницима.

Послије шест недјеља буде укинут регуламенат од 1777. в мјесто њега изађе позната „Деклараторија или Изјаснитељни Рескрипт“ од 16. Јула 1779. г. којијем се прекине свако даље договарање и приговарање, удешавање и мијењање, што је ено трајало пунијех десет година, т. ј. све од Сабора 1769. Остало је све онако, како је влада хтјела и наредила, те није било друго, него се покорити и слушати. Деклараторија ова није штампана као они регуламенти, него је издата онако у рукопису и то: на латинском језику за Провинцијал, а на њемачком за Војничку Крајину, с тога није ни растурирана међу народ, него је достављена само властима. Сваки владика добио је посебни оријинал са потписом царице, Марије Тerezije. Њемачки оријинал у многијем тачкама разликује се од онога латинскога. Пријевод латинског текста штампан је на прквено-словенском језику у Јетолису за годину 1856. у 93. књизи, а на српском језику тобоже, у књизи „Радња благовештенског сабора“ од Јована Борђевића. Да ли је гдје и њемачки оријинални текст преведен, мени није познато.

А како је ова уредба у својој цијелости важила све до нашијех најновијих прквено-народнијех установа; и како неке уредбе из Деклараторије важе још и дан данашњи и како је она врло слабо позната и нашем свештенству, а камо ли народу, ма да је ето преживјела своју стогодишњицу: с тога у прилогу

под А. доносим цијелу Деклараторију у српскоме пријеводу са њемачког оријинала, који се налази у конзисторијалној архиви, у Плашком. Оба текста штампана су у ц. кр. државној штампарији 1860. године, и мислим да ће то бити први пут.

* * *

Неколико мјесеци кашње, по што је Деклараторија проглашена, умре у Даљу 18. фебр. 1780. митрополит Видак, а за митрополитског администратора именује царица и опет владику, Мојсија Путника. У јесен исте године (22. нов. п. н.) умре у Бечу и царица, Марија Терезија, те је наслиједи на пријестолу син јој, цар Јосиф II., који је још прије петнаест година владао уз матер као сувладалац јој. Администрација у Српској Митрополији трајала је све до у лето 1781. По старом обичају „поглавити људи“ из народа и они, који су у „достојанствах“ састану се у митрополитској резиденцији, па замоле превишњи двор дне 16./27. маја 1780. ради дозволе да се састане Сабор, који би изabraо новога митрополита. На то стигне превишњи одговор од 21. августа исте године бр. 4049. којијем не би дозвољен Сабор „ради некијех узрока, скончанијех са народном коришћењу“. А какви су то узроци поименце, то се у рескрипту не спомиње. По свој прилици влада је одгађала Сабор, само да се Деклараторија боље проведе и установи! А без сумње се надала, да ће Сабор приговарати штошта на Деклараторију, па је гледала да то препријечи.

Текар у прољеће, рескриптом Ратног Савјета од 23. марта 1781. буде дозвољено, да се састане Сабор, а за кр. комесара одређен је и опет пожешки велики жупан, гроф Антон Јанковић, Даруварски. Сабор је отворен 1. (12.) јуна, а у сједници дне 10. јуна изабран је једногласно за архијепископа и за митрополита споменути администратор, Мојсије Путник, којега цар одмах и потврди. Који су заступници заступали ово владичанство, нијесам могао наћи сниска; али толико се

зна, да су бирани код регимената само официри и да им је дата вјеровница само „за избор другог архијепископа и митрополита на мјесто умрлога архијепископа и митрополита г. Викентија Јовановића, Видака“.*)

Сјутрадан по што је изабран митрополит, замоли Сабор комесара, да му се допусти послати неколико посланика у Беч, да поднесу превишињем пријестолу разне „прошње и тужбе“. Али комесар то не допусти, одговоривши, е је овај Сабор овлаштен од народа, да само избере митрополита, а уредбе, које се тичу и народа и свештенства да су већ и онако Деклараторијом од 1779. са свијем уређене. На то је Сабор ипак написао своје „прошње и тужбе“ и поднио их превишињем мјесту; јер је на све то изашла превишиња резолуција преко кр. Намјесништва дне 1. септембра 1783., коју је „нормалнују резолуцију“ митрополит Путник у пријепису саопштио владици Петровићу дописом од 13. нов. 1783.**) Али ова резолуција није се сачувала у конзис. архиви уз митрополитову доставницу, и с тога не знам о њој ништа више рећи. Може да се она нађе у митрополитској или у којој другој дијецезалној архиви, те ћемо онда сазнати и за све прошње и тужбе, што је Сабор од 1781. поднио превишињем двору. Али била она каква му драго, ипак је остала Деклараторија од 1779. у пуној снази цијела и неокрњена; из чега се види да ни цар Јосиф, код свега свога слободоумља и праведности, — није Србљима ништа попуштао. Та није ето ни толико допустио, да српски народ и претреса Деклараторију законитијем путем у своме Сабору и у Архијерејском Синоду. Све је морало остати онако, како је у Бечу

*) Види у конзис. архиви више листина под бројем 175. стар. писама.

**) Види у конзис. архиви број 256. стар. писама. Упореди код Швикера Polit. Gesch. d. Serben стр. 349. који ништа не сноминије да је Сабор поднио какве тужбе, нити да је на то стигла каква резолуција. Професор Ватковић у Летопису књ. 113. стр. 152. наводи неку споменицу као да је то овај Сабор цару послао; али ја не могу вјеровати никако, да је наш Сабор могао онако цару писати. А додати ту пријевод није од 1781. већ са Сabora од 1790. год.

написано и заповиђено. И не само што је Деклараторија — како рекох — остала у пуној снази, него је она још већма утврђена, проширења и попуњена конзисторијалном уредбом од 1782. као што ће се видети у чланку што слиједи за овијем.

Уређење Епархијских Конзисторија и Митрополитске Апелаторије.

Најстарији спомени о Конзисторијама. Конзисторија по регуламенту од 1770. Конзисторијална Система од 1775. године. Конзисторијална Система у регуламенту од 1777. и Конзисторијална Система од 1782. године.

Колико се даде разабрати из познатијех историјских извора као да није било никаквијех конзисторијских уредаба у нашој Цркви овдје до године 1730. Сва прквена власт била је у митрополита и у владика. Важнија питања рјешавана су саборно у архијерејском сабору или Синоду, који су се по правилу редовно сваке године бар једанпут држали. Сваки владика имао је пуну каноничку власт у своме владичанству и није те власти са никијем дијелио. Таку је власт имао наш српски епископат и под турском владом, па ју је пренео и овамо у ову царевину, па му је та пуна власт и овдје, као што смо видјели, зајемчена у царскијем привилегијама.

Познати нам већ карловачко-биоградски митрополит, Мојсије Петровић, између осталијех штокаквијех уредаба предложио је народном Сабору године 1730. да би требало уредити и Конзисторије као духовне судове у сваком владичанству, а посебно још и митрополитску конзисторију као апелаторију. Ради испитивања митрополитовијех приједлога изабрао је био Сабор посебни одбор, који предложи, да се за свако владичанство уреде духовни судови или Конзисторије, а за митрополију да се уреди још и „Конзисторијум Архијепискупатски, камо могу апелирати или призивати“.*)

*) Гласник, 2. одељак, књ. IV., стр. 32. — Јетопис, књ. 113., стр. 303.

Митрополит Петровић умрљо је још прије него се је рећени Сабор свршио. Па да ли је, и како је његов наследник, ревни и родољубиви митрополит, Вићентије Јовановић, уредио предложене Конзисторије — ја не знам о томе ништа рећи. Али да је било Конзисторија, даде се разабрати из поједињих пресуда, од којијех се налази овђе онђе по која листина. Тако стоји на једној пресуди од 4. августа 1737., да је дата „из Конзисториума нашега епископскаго“ у Карловцима, те је потписана од пет владика, међу којијем и Симеон Филиповић „хорватски“.

За патријарха Арсенија IV. некако су поремећене синодске сједнице, јер је овај патријарх био сувише самовољан, па је хтио да све ради сам о себи. Али су то сузбили остали епископи, јер је најозбиљније закључено у синодској сједници од 17. марта 1744., да се Синод мора редовно сваке године састајати о Спасов-дану, у патријаршеској резиденцији, и ту да сваки епископ донесе са собом „од своје епархије дјела, која се односе на Синод, на расуђивање“. Свакоме „од духовнога реда из свију епархија“ слободно је к Синоду доћи и „сатворити све своје тежести, обиде или тужбе, ако би их против кога имао, и то му не смије нико запријечити“. А шеста тачка гласи овако :

„Тако исто сваки епископ у својој епархији свој Конзисторијум да имат ради управљања духовних дјела, и духовне персоне по канону трактирati; „величайшаја же дјела к Синоду верхнему надлежашчаја тамо относектse“. И никакве потање уредбе ни за Синод ни за Конзисторије нијесу ту прописане.*.) И влада је у Бечу знала, да постоје неке Конзисторије, јер ено сам већ казао на 13. страни ове књиге, како је царица Терезија декретом од 21. декембра 1746. препоручила патри-

*.) Оријинал овога записника налази се у збирци покој. Љ. Рајковића, коју је он оставио новосадској српској великој гимназији. У тој збирци има листица скоро из свију епархиј. архива, и уvezате су онако преко реда у три дебеле књижурине.

јарху, да и он и владике поставе вјеште правнике у своје судове или Конзисторије.

Овдјело се спомиње о најстаријим Конзисторијама у нашој митрополији овдје. У први мај као да се влада није мијешала у наше Конзисторије, али мало по мало почела је она и ту скучивати власт нашега епископата, па своју све то већма наметати. Томе су давале повода и поједине владике, код којијех је превлађивала деспотска самовоља, од које се често рађала свака неправда. За митрополита Ненадовића ено већ нијесу дали држати синодскијех сједница без комесара, на што митрополит не хтједе пристати, те тако није било ни прилике, да се какве сталне уредбе створе.

На Синоду, што је држат послије Сабора 1769. дошло је на ред и уређење нашијех Конзисторија, али то није више уређивао Синод самостално и од своје воље, него је то уређење створено у Бечу, па је преко комесара донесено и најетнуто Синоду. То конзисторијално уређење од 1769. потврђено је од царице, те је ушло као закон у познати нам регулатменат од 1770. А како су пак тада уређене наше Конзисторије, ја овдје не умијем ништа потање казати; јер споменутог регулатманта нијесам могао добити. Само се даде закључити, да је то уређење било привремено и непотпуно, јер је већ послије 4 године замијењено са свијем другијем. Како су управ за те четири године у овоме владичанству трајале споменуте неприлике са владиком Стојановићем и са администратором Гавриловићем, није ово конзисторијално уређење ни провођено у овоме владичанству. Бар у конзисторијалној архиви нема о томе никдје ни спомена.

На Синоду од године 1774. поднијела је влада преко својега комесара са свијем другу конзисторијалну уредбу, и на ту је уредбу Синод имао само да каже своје примједбе онако, као и на регулатменат од 1777. године, а не да сам састави уредбу. У Бечу уваже синодске примједбе и приједлоге „гдје је то само могуће било“, па већ 7. фебруара 1775. до-

стави речени комесар митрополиту Видаку готову конзисторијалну уредбу уз заповијед, да се та уредба одмах достави свијем владикама, и да се она одмах најтачније и проведе. Митрополит прогласи ту уредбу својим циркуларом дне 20. марта 1775. и то у пријелису њемачког орићинала и у „славено-српском“ пријеводу истога орићинала под овијем именом:

„Система не унитских конзисторијалних судех“.

Ова система подијељена је на два дијела и на 59 парagraфа. Први дио садржи уређење „о конзисторијах“ и подијељен је на четири раздјела, који обухватају §§. од 1—46. Други дио садржи уређење „о архијепископском апелаторијуме“, те је подијељен на два раздјела, а обухвата §§. од 46.—59.

У првом раздјелу поређани су послови, на које се протеже судска власт (§§ 2—10) нашијех Конзисторија. Ти послови дијеле се на духовне и на свјетске. Духовни послови (§ 2.) рас простире се на парнице:

а.) О важности тајана. Овамо спадају парнице „о важности тајне брака“; о разрјешењу од „постеље и трапезе“; о важности „просидбе и сих посљедованијах.“ Ово значи одустајање од брака послије обручења. Даље: испити свештеничкима кандидата, да ли имају сва она својства, која се од њих по регуламенту прописују; парнице о „деградацији свештеника“. А нађе ли се, да поред црквене тајне има још и каквијех грађанскијех уговора као о миразу и о сличнијем пословима, онда то имају расправљати државне власти.

б.) На парнице о вршењу тајана (§ 5.) Овамо спада све, што се односи на правилно вршење тајана и црквенијех обреда.

в.) На парнице о црквеној дисциплини (§ 6.). Конзисторија потврђује изабране игумане и манастирске намјеснике, а у случају нужде опет збапује их са њиховијех службама. Испитује према регуламенту протопрезвитерске кандидате.

д.) На парнице, које се тичу освећенијех или обреднијех приједмета (§ 7.). Овамо спада освештавање и издржавање цркава, капела, црквенијех сасуда и свега прибора, који треба за службу Божију; благосиљање и одржавање гробала а особито скрб, да се тачно држе инвентари о свијем црквенијем или обреднијем стварима. Ради подизања новијех или ради обнављања старијех цркава слободно је општинама подносити своје молбенице Српској Хофдепутацији, или преко владике или преко своје политичне власти, те чекати за то преко митрополита највишу царску дозволу. Конзисторије немају власт дати дозволу за грађење нове цркве, него имају водити бригу о издржавању само онијех цркава и капела, које већ постоје.

Свјетска дјела, о којима могу наше Конзисторије расправљати, споменута су у § 8. Ту спадају тужбе на свештенике ради дугова; онда спадају расправе о оставштинама иза умрлијех свештеника, које по закону припадају митрополиту или епископу. А умре ли свештеник, који има жену и дјецу, онда је Конзисторија дужна постарати се, да се од властитог пароховог иметка одијели иметак, који припада парохији (општини), па да тај иметак општина под своју власт прими; а остала расправа и постављање тутора над сиротама спада на политичну власт. Због злочина суде свештеницима државни судови (§ 10.).

У другом раздјелу (§§ 11—37.) прописана је „форма суда“ и „форма процеса“. Конзисторијални судови дијеле се на „Конзисторијум ординарни и на Конзисторијум екстраординарни“. Редовне Конзисторије (§ 12.) држе се преко цијеле године сваке седмице у одређени дан, а ванредне трипут у години и то: прва сједница има се држати између 15. октобра и 15. новембра; друга између 15. јануара и 15. фебруара, а трећа од 1. до пошљедњег маја по старом календару. Али ако би требало због неког злочина изрећи деградацију над свештеником или га сусPENDИРАТИ, онда треба ванредну конзис. сједницу и прије законитог рока сазвати.

Врло су непотпуно и неодређено подијељени послови између редовне и ванредне Конзисторије. У опште све што је важније и где се иштев зреши испитивање и расуђивање, има се расправљати у ванредним Конзисторијама. А све што је од мање важности; што управ спада „к самом достојанству или ти званију епископа“; што се онако „мимоходно“ (*de plono*) расправљати има и где не треба коначне осуде; или што је журно па не смије да се одгађа: — све то има се рјешавати у редовнијем седмичнијем Конзисторијама (§ 14.). Даљи §§ 15. и 17. потање разређују поједине послове на обје Конзисторије; али је ипак све врло побркано и непотпуно.

Да буде осуда законита мора бити у сједници пет конзисторијалнијех чланова скупа с пресједником. Кад се гласови подијеле, одлучује владичин глас, који вриједи за два гласа (§ 17.).

Сва дјела треба биљежити у протокол, па тај слати Митрополитској Апелаторији послије сваке сједнице ванредне Конзисторије.

„Прије свега ваља примијетити, да би се у свијем конзисторијалнијем дјелима употребљавао „особито народни језик“; али не искључује се према томе ни њемачки ни латински језик у онијем приликама, када би те језике умјеле партаје, које се пру. Исто тако у случајима, кад неко прибјегне највишему пријестолу, онда треба прибавити тачан пријевод од свега, што је дјелано и од свијех доказа; па тај пријевод са свијем дјелима и с оријиналнијем доказима на народном језику послати (§ 20.).

Даље се прописује потанко сами поступак код процеса и како треба изрицати и прогласивати пресуде (§§ 21.—29.). Конзисторија је судила свештеницима и на тужбе ради што каквијех дугова. За то је прописан посебни поступак (§§ 29.—35.). Дозвољава се и „персонална ексејуција“ над свештеником; то јест може бити затворен на три мјесеца дана, ако се друкчије никако не може наплатити, што је коме дужан.

Док је свештеник затворен стави му се имање под сексвестар, па од прихода намирује се „мало по мало“ дуг; али оптуженоме има се давати по 4 кр. сваки дан на храну. Послије четири седмице затвор се потешчава тијем, што осуђени мора по три дана у седмици живјети „водоју и хлебом“, (§ 32.). Када осуђени свештеник издржи затвор од три мјесеца, има се пустити на слободу и више се не смје затварати. На ако дотле не плати дуга или се како не поравна са својим зајмодавцем, онда без сваког суда „тјем самим приходов парохијалних да лишитеја“; а зајмодавцу остаје и на даље право тражити свој дуг, ако што нађе у дужнику (§ 33.).

У трећем раздјелу (§§ 37.—43) прописује се, како ће се постављати и наплаћивати конзисторијални савјетници. Цијело „судејско тијело ванредне конзисторије“ сачињава: владика као предсједник; два калуђера; два протопрезвитера; два свештеника; два свјетска савјетника и најпослије један заклети нотаријус, који има „вотум окончателни“. Даље свијех скupa 10 чланова. Од овијех: она два свештеника и један свјетовни савјетник, који треба да буду или из мјеста или недалеко од мјеста, где се држи Конзисторија заједно са владиком и с нотаријусом, сачињавају редовну Конзисторију. Осим тога има се поставити код Конзисторије по један заклети фишкал и по један „преводник“ или тумач, који се такође мора заклети. Вратар, „грејатељ и профоз“ не морају се постављати; јер њихове службе могу свршити и владичине слуге (§ 37.).

Духовне конзисторијалне савјетнике бира владика, а свјетовне постављају државне власти и то: за провинцијалне крајеве: кр. Угарска Канцеларија, а за крајишке области: придворни Ратни Савјет; за Тамишки Банат: чешка и австриска Придворна Канцеларија, и најпослије за мјешовите епархије, једног ће члана постављати Придворна Канцеларија, а другога Ратни Савјет. Нотаријуса бира владика, а потврђује га Српска Хофдепутација. Тумача или преводиоца поставља

владика. Сви савјетници и биљежник морају бити православне вјере и царски поданици (§ 38.).

Сви чланови, осим владике, морају се заклети обичном заклством и не могу бити збачени са службе без нарочите највише резолуције. Владика мора сваке године вијерни и савјесни извјештај о владању и о способностима свију конзисторијалнијех лица непосредно подносити Српској Хофдепутацији (§ 39.). Плаће не добива ни један савјетник, само се имају платити путни трошкови онијем савјетницима, који не станују у мјесту владичанске резиденције, осим калуђера, којима мора манастир дати подвоз, а владика им мора дати храну и стан; али не и њиховијем слугама. Свјетски савјетници осим путнијех трошкова добивају још и дневнице по 1 фор. 30 кр. за све дане, док трају сједнице ванредне Конзисторије, изузимајући оне дане, кад би били изаслани у комисију, што ће им онда партаже платити (§§ 40. и 41.). Нотаријус добија редовну плаћу, а владика му даје стан у двору; гдје не би било стана у двору, има му дати владика по 25 фор. на годину у име станарине. Тумач не добија никакве одређене плаће; него има му се платити за сваку страну једнога табака од 22 ретка по 5 кр.

У четвртом раздјелу одређује се најпослије: од куда ће се речени трошкови плаћати? Све трошкове преко годиме има владика подмиравати, који ће му се на kraју године повратити и то: а) од судскијех паплаћивања, која су у прилогу прописана; и б) од једног дијела интереса, који ће се одредити од митрополијског неприкосновеног фонда.

О свему што владика изда и нотаријусу и савјетницима има слати уредне квите митрополијској Апелаторији, од куда ће му се повратити што је издао, у колико не дотеку судске таксе (§§ 43.—45.).

За овијем долази уредба о Митрополијској Апелаторији. У првом раздјелу (§§ 46.—57.) прописују се приједмети и поступак за Апелаторију. Апелаторија не смије нипшта распра-

вљати, што није прије код Конзисторија расправљато. Пошаље ли неко што непосредно па Апелаторију, треба одбити и упутити га на редовни пут. Апелација се допушта у свијем процесима врху свијех осуда била тадјела духовна или свјетска, важна или од мале важности; али у парницаама, које се краткијем путем у редовној Конзисторији расправљају, нема апелације. Апелаторија испитује записнике редовнијех и ванреднијех Конзисторија, пази, да ли се праведно суди и редовно поступа; своје примједбе на то подноси Српској Хофдепутацији на крају сваке године, којој шаље и записнике од својијех сједница. Апелација се мора поднijети у ономе мјесецу, кад је изречена осуда или најдаље другога мјесеца за тијем; иначе важи конзисторијална осуда (§ 50.). Апелација се шаље преко до-тичне Конзисторије просто са напоменом оне осуде, на коју апелира неко, али не смије се упуштати у какво побијање изречене осуде. Апелаторију сазива митрополит, кад се сабере више приједмета за рјешавање; али ни један процес не смије остати неријешен дуље од четири мјесеца, макар се и за тај један сазивала сједница.

У другом раздјелу (§§ 58. и 59.) прописано је: како се има Апелаторија саставити. Апелаторију сачињавају: два најближа епископа; два архимандрита; два игумана; један свештеник; протосингел и протовоп карловачки и још два свјетска савјетника и то: један из „милитарскаго, други из провинцијалнаго чина“. Онога ће одредити Ратни Савјет, а овога другога Угарска Канцеларија. Духовне савјетнике бира митрополит, а потврђује их Српска Хофдепутација. Нотаријус је народни секретар; фишака посебнога не треба, а за тумача може се узети исти онај, који је и код митрополитске Конзисторије. Ни један члан не прима никакве плаће, а канцеларијске строшкове подмирује митрополит. Кад би се десила тужба на владику „в смотреніј његово духовних званија дјел“, или против цијеле Епархијске Конзисторије: онда треба предати

тужбу управ митрополиту; а овај ће узети из своје Конзи-сторије и из Апелаторије четири савјетника, па ће ствар испитати и пресудити пред овом „екстрајудицијалкомисијом“.

Против оваке осуде има право осуђени апелирати на Митрополитску Апелаторију и на царски пријесто. У такој прилици они савјетници, који су изрицали осуду у првом суду, не смију бити присутни у Апелаторији; а ни митрополит онда не предеједава у Апелаторији, него старији владика, који је члан Апелаторије, и који с тога не смије бити у „екстрајудицијал-комисији“.*)

Као што већ напоменух, ову је уредбу прогласио митрополит Видак циркуларом од 20. марта 1775., где вели да је њему достављена од комесара 7. фебруара са налогом, да се иста уредба одмах има провести и да се сједнице редовне Конзисторије отпочну држати од 1. априла, а ванредне од 1. маја исте године. С тога позива митрополит владику Петровића, да одмах изабере: духовне савјетнике, биљежника, фишала и тумача, па да то пријави Српској Хофдепутацији и њему.

Из овога митрополитовог циркулара лијепо се дознаје, да споменуте уредбе није сачинио архијерејски Синод, него да ју је сачинила влада у Бечу, па просто заповиђела, да се она проведе и поштује. Ево, како вели о томе митрополит:

„А како је њихово величанство ову систему у свијем онијем тачкама, где је то само бити могло, по приједлозима архијепископског Синода устројило; и како је пређашње своје највише уредбе промијенило: тако према томе код свијех онијех тачака, које су овом системом законоуставно опредијењене, има без промјене остати тако, да се о томе не допушта никакво даље приговарање или предлагање; него има се ова прописана уредба најпажљивије извршивати“

*) Цијела ова система од године 1775. налази се у добро сачуваном рукопису у конзисторијалној архиви начичкана са примједбама владику Петровића.

„У осталом она захтијевања (синодска), да би од конзи-сторија зависила и суђена била: а.) кљетво преступства; б.) расправе о тестаментима; с.) клирическе школе; д.) мале школе; е.) грађење цркава; ф.) да би свештеници опроштени били од сачињавања тужаба странкама које се туже; г.) да би се позиви пред конзисторију прикивали на врата; х.) да би се свједоци, који не дођу, казнили са глобом од 64. фор.; и.) да би се конзисторијалнијем савјетницима опредијелиле плаће и најпослије к.) да свјетски конзисторијални савјетници не би имали гласа у духовнијем дјелима — признаје њихово вели-чанство (та захтијевања) за такова, која се противе основнијем правима и другијем уредбама што већ постоје; с тога се не могу допустити, него њих. велич. заповиједа: „прописаној си-стеми у свему се покоравати, и допушта само у онијем при-ликама нове приједлоге подносити, када би се у конзисто-ријалнијем пословима појавили и такови, о којима није назначено у системи“.*)

Владика Петровић изабере духовне савјетнике, биљежника и фишала, па поднесе њихова имена Српској Хофдепута-цији и митрополиту. Али је пуну годину дана трајала прије-писка између митрополита и између владе у Бечу, док су уре-ђене Конзисторије по свијем владичанствима. Текар 18. марта 1776. јави митрополит, да је царица резолуцијом од 20. марта п. нов. потврдила конзисторијалне савјетнике за сва владичанства. По тој резолуцији ево који су савјетници по-стављени за „екстраординарни конзисторијум епископата карл-штадскога“.

1. владика као предсједник,
2. Серафјон Мамуда гомирски јеромонах,
3. Висарион Јакшић гомирски јеромонах,
4. Теодор Мајсторовић протопоп будачки,
5. Петар Мајсторовић протопоп плачански,

*.) Види цио циркулар у конзисторијалној архиви, број 518. стар. писама.

6. Гаврил Латас парох плашчански,
7. Теодор Шарац парох полојски,
8. Тербуховић оберлајтнант глинске регементе,
9. Татомировић оберлајтнант слуњске регементе,
10. Георг Дубоа (Dobois) нотаријус,
11. Ксаверијус Рајт фишкал.

А у редовну конзисторију постављени су ови:

1. владика као предсједник,
2. Гаврило Латас парох плашчански,
3. Теодор Шарац парох полојски,
4. Татомировић оберлајтнант,
5. Георг Дубоа биљежник.

Даље се вели у резолуцији, да царица дозвољава владици реченога биљежника Дубоа држати у служби и ако је римокатоличкога закона; а владичину секретару, Рајту, такође римокатоличкога закона, да се даде за фишкалску службу осим секретарске плаће, што му је владика даје, још 150 фор. годишње. За тумача се вели, нека га владика сам нађе, а дотле нека га замислени биљежник или који савјетник „имушти вјежество и повјереност“. Још овдје морам напоменути, да је владика од манастираца за конзисторијалне савјетнике предложио био најприје: архимандрита Теофила Алексића и најјесника Арсенију Врљинића; али у Бечу не хтједоше их потврдити, него их премјесте: једнога у Темишварско, а другога у Вршачко владичанство. А за што су премјештени не спомиње се ништа. Ваља знати, да су оба ова споменута калуђера по два пута била у Русији за владике Јакшића. Осим тога оптужен је архимандрит Алексић, да није хтио прогласити оне заповиједи о разрјешењу празника, и да се противио увађању штокаквијех новијех уредаба. С тога је морао владика она два споменута калуђера за савјетнике накнадно предложити.

О самом раду ове Конзисторије не нађох трага до ја-

иуара 1777. Као да је тада текар отпочет рад; јер нађох да су мјесеца јануара држате сједнице ванредне Конзисторије 4 дана; мјесеца маја 5 дана и мјесеца октобра 4 дана; те је издао владика за дневнице и за путне трошкове савјетницима са стране 177 фор.

За ново устројену Конзисторију послат је дне 17. маја 1777. из Беча готов нов конзисторијални печатњак; а колику су они важност на то полагали, свједочи то, што је речену наредбу царица својеручно потписала. Ту се заповиједа владици, да у званичнијем конзисторијалнијем дјелима не смје више употребљавати свој печатњак са владичанском грбом и именом, него само овај конзисторијални. Тако су свијем Конзисторијама послати готови печатњаци из Беча.

Ето тако је створена и проведена конзисторијална уредба или система од године 1775. У Бечу су је створили, а митрополит и владике морали су је просто примити и провести. Главна је намјера постигнута. Владичанска је власт са свијем скучена, а у духовне судове наше Српске Цркве уведені су и свјетски људи, чега дотле није нигда било. Влада је у Конзисторије увела своје официре и своје чиновнике; јер је хтјела да и у Конзисторије постави своје комесаре, као што их је поставила у Сабор и у Синод. Осим тога уведене су још неке установе, које су противне црквенијем установама као она: да Конзисторија може завађене супруге раставити „од трезе и од постелье“, што је код Римске Цркве у обичају.; а онда и она установа, да осуђени од Конзисторије и од Апелаторије могу још апелирати на цара, што иначе значи: на владу. Тијем је државна власт ставила се и над црквеном власти, што по црквенијем правилима не би смјело бити.

* * *

Иста ова конзисторијална уредба уврштена је у познати нам регуламенат од 1777. и то у осмом раздјелу од §§. LI. па до LIX. — али су је у Бечу и опет самовољно у мно-

гијем тачкама и по садржају и по слогу измијенили, не питајући за то ни српског митрополита ни његов Синод. Кад је оно митрополит Видак позван био у Беч, да поднесе своје приговоре на регуламенат од 1777., онда је он у већ познатом нам свом рекурзу од 5. фебруара 1778. поднио своје приговоре и па конзисторијалну уредбу. Тако је и митрополит:

1. Да се нашијем Конзисторијама повјере расправљања о свијем грађанскијем парницима, које би се тицале нашега свештенства, осим јединијех парница за злочине, као што су те парнице повјерене римокатоличкијем и унијатскијем Конзисторијама.

2. Да би се укинула установа редовнијех и ванреднијех Конзисторија; јер да се је та установа показала као врло неизгодна за ове неколике године, од како је уведена; а нити је кад била у нашој Цркви, нити је има код римокатоличкијех Конзисторија. Мјесто тога да се установе прости „Епархијске Конзисторије и Архијепископска Апелаторија“; а конзисторијални савјетници да се поставе онако, како је у регуламенту (§ 57. тачка 1. и § 58. тачка 21., а тако је исто и у системи од 1775.) прописано; али да се свјетовни савјетници одстране из Конзисторија, „јер је то новотарија, које до сада није никда било у нашој Цркви; нити је има у римокатоличкијем Козисторијама“.

3. Да наше свештенство не саставља тужба парничарима, него нека се то измијени“.

4. Да наше Конзисторије према системи од 1775. расправљају тужбе на свештенике ради дугова, а не како је у регуламенту (§ 55.) прописано, да те тужбе расправљају грађански судови, па ако неки свештеник осуђен буде на затвор, онда текар да се преда Конзисторији.

5. Да Конзисторије обављају расправе о оставштинама иза умрлијех свештеника, као што је то прописано у системи, а у регуламенту измијењено.

6. Да се најпослије наплаћивања за конзисторијалне послове одобре по уредби, које се држе римокатоличке Конзисторије у Угарској; јер да је прописани фонд преслаб, да подмири стронике за све осам владичанстава.

Као што сам већ навео на страни 233. на све митрополитове приговоре, изашла је царичина резолуција од 7. априла 1778. године. Ту је уважена митрополитова молба, да се укине диоба Конзисторија на редовне и ванредне, „па да се конзисторијални послови отправљају онако, како је било у обичају од године 1770. па до 1774.“ А митрополиту се налаже, да пошаље „опис“, како су се отправљали конзисторијални послови за то вријеме, и да приложи своје мишљење, шта би ту требало исправити; а дотле нада се царица, да ће они послови, који су по регуламенту прописани за редовне Конзисторије — отправљати се без оклијевања. Уважена је и она молба, да се конзисторијалне таксе наплаћују по уредби римокатоличких Конзисторија, коју је уредбу прогласио митрополит 16. октобра 1778. Све остале митрополитове молбе о Конзисторијама нијесу уважене.*)

Исто ово ријешење о Конзисторијама из резолуције од 7. априла 1778. уврштено је и у Деклараторију од 1779. и то у 50. чланак. Захтијевани план о Конзисторијама није митрополит Видак никда поднио. Он је умро 18. фебруара 1780. За митрополитског администратора постављен је темишварски владика, Мојсије Путник, који на поновљено владино искање пошаље тражену основу за конзисторијалну уредбу. Колико се влада обзирада на предложену основу то се, да Бог ме не зна, али се зна, да је државни савјетник, Јосиф Ижденци, саставио нову конзисторијалну уредбу, коју је цар Јосиф II. потврдио и прогласио дне 5. априла 1782. на латинском језику за Привинцијал, а на њемачком за Крајину. Вриједно

*.) Види у резолуцији од 7. априла тачке: 45.—60.; кона. арх. број 119.
Даље упореди број: 102. 522. 525. 526. 565.

је и то напоменути, да ова важна и основна уредба није проглашена преко митрополита, бар није за ово владичанство; него је проглашена дне 1. јуна 1782. од карловачке Ђенерал-Команде, а преко бригаде онако са свијем по солдачки, где се вели, да је нова конзисторијална система саставни дио Деклараторије од 16. јуна 1779., те да се наше Конзисторије одмах имају по њој уредити.*

И ово је конзисторијална уредба, која је важила за цијелу нашу митрополију све до године 1871. Тада је она само у неколико замијењена данашњијем привременијем „Уређењем Епархија“, које је потврђено 29. маја 1871. бр. 768. предс. Али судски поступак из система од 1782. задржан је цио и непромијењен и за Конзисторије и за Апелаторију и у овоме привременоме уређењу од 1871. године, те по томе важи то и данас. Ова „Конзисторијална Система“ проглашена је у рукопису исто онако као и Деклараторија од 1779. само црквенијем и државнијем властима. Штампана је први пут у Бечу, у државној штампарији, на латинском и на њемачком језику текар 1860. год. а дотле знато се за њу само у Конзисторијама, те није никакво чудо, што је ова уредба, по којој се управљало ближе сто година, и по којој се и данас расправља и суди, врло слабо позната и старијем и млађем свештенству, а камо ли осталоме народу, којега се тиче колико и свештенства.

С тога судим да је баш нужно, да се већ једном цијела система на српски преведе и штампа онако као и Деклараторија. Оно, што више у њој не важи, спада на историју и вриједно је знати, како је било; а оно, што у системи још и данас важи, нужно је знати сваком члану наше Цркве, а особито свештенству. И с тога сам ево превео цијелу „Конзисторијалну Систему“ од 5. априла 1782. те је штампам у прилогу под Б) иза Деклараторије. Ја сам се трсио и мучио, да

*.) Види број 201. стар. писама у конзис. архиви.

овај пријевод буде што вјернији и што бољи, али ко зна, како је то мучан посао преводити старе уредбе надам се, да ми не ће замјерити, ако баш није све потпуно и савршено. Ја само учиних онолико колико могох и умједох, а ко зна боље, широко му поље!

* * *

Овдје је сад на реду, да се растанемо са ревнијем владиком Петровићем. У јесен 1783. сазове митрополит Путник Синод у Темишвар. Ту на Синоду добије владика Петровић царску наредбу, да је званично прејешттен на Арадско Владичанство, али тај премјештај није био по жељи владичној, јер он 30. октобра исте године, ондје са Синода, обрати се молбом на цара, да га остави и на даље на овоме владичанству. За разлоге наводи владика у молби: да је он човјек „врло слаба тијела и здравља“, и што је још жив и што му се здравље побољшало, то да је „само због доброг и здравог ваздуха у Карловачкој Крајини; а уз то могу рећи, да сам задобио љубав своје цијеле дијецезе у све шест крајишкијех регемената, и да сам се непрестано трсно, да својим владањем и дјелима са свијетм задовољим у свemu високу Ђенерал-команду и све регементске команде“. Осим тога наводи владика, да не зна ни мацарски ни влашки, па да с тога не би могао у Араду успјешно радити. Своју молбу овако је владика завршио:

„Bitte dahero Euere Majst allerunterthänigst und allerdemüthigst aus denen allerunterthänigst angeführten Bewegnissen für diesmahlen meine Belassung in der Karlstädtter Diöces allerhuldreichst zu bewilligen, und von der allerhöchst entschlossenen meiner Übersetzung allermildest abkommen zu lassen; mich aber des innersten Wunsches zu gewähren, dass ich die mir von der gantzen Diöces erworbane Liebe und die vorzügliche zufriedenheit des Militär-Standes noch zeitlang genüsen und schätzen könne“*)

*) Види Correspondenz-Protocoll од 1783.—1784. у конз. архиви.

У истом смислу писао је угарском канцелару, грофу Естерхазију.

Али владичина молба није уважена. Он је морао селити у Арад, по што је декретом од 26. јануара 1784. потврђен за арадског владику.* Држава је себи силом присвојила право, да напише епископе премјешта по својој воли као и остале своје чиновнике; а то је веома противно установама наше Цркве и владике су покушавале да то препријече, али нијесу могле.

Био је ово реван и родољубив архијереј. Нове уредбе проводио је он према вишијем заповијестима, али је с друге стране искао и од државнијех власти, да поштују његова права и да не вријеђају његовога свештенства. За сваку и најмању увреду тражио је он лијека код Ђенерал-Команде, али државна превласт у црквеној управи више се није дала сузбити. Колико се за школе заузимао, казаћу у чланку о школама. Као референдар доста је он ваљао овоме владичанству, јер је овај народ баш искрено заволио, што се до знаје из његовијех писама, што их је писао гомирском архијандриту Јоанићији Милојевићу, с којијем је дописивао се све до своје смрти. Скоро сваке године одлазио би архијандрит у Темишвар у походе к владици. Бог да га прости! Био је достојни нашљедник својијех вриједнијех пређепријестолника: Љубојевића, Љуботине, Ненадовића и Јакшића.

* * *

Деклараторијом од 1779. и Конзисторијалном Системом од 1782. учињен је коначно крај штокаквијем реформама, уредбама, регуламентима и системама што је све до 1769. године стварато, удешавато, проглашавано и опет мијењато и укидато. Пресјечено је онако солдачки свако даље договарање и приговарање. Влада је речене уредбе створила па просто заповиђела: овако и друкчије никако! А наравно да ни ове уредбе нијесу могле бити потпуне ни савршене, па с тога су

*) Гласник VI. 56.

оне обје са свијем прорешетане и искрљене силнијем царскијем и владинијем резолуцијама, интиматима, рескриптима, декретима, нотама и већ Бог те пита каквијем све појединијем наредбама. На основу Деклараторије и Конзисторијалне Системе влада је сваки час по својој вољи, а не питајући за то ни српског митрополита ни осталих владика а још мање српског народа: попушњавала, пооштравала, тумачила, мијењала, укидала, па овет успостављала поједине установе и у Деклараторији и у Конзисторијалној Системи. Пуне су конзисторијалне архиве такијех наредбама и кад би се само важније или тако звани „нормали“ наштампали и упоредили, изашла би, Бог ме, врло дебела књижурина. Али у свијем тијем наредбама иде се дошљедно за тијем, да се наше црквено старјешинство или начелство скучи и веже; да му се одузме свака самостална радња; да му се пред народом обори углед, а у народу самом да се умали и што већма поништи љубав и приврженост к својем свештенству. Српске владике и српски свештеници, што но кроз толико година брањили своју вјеру и свој народ; што но подносили муке на сваке руке — насликаны су у Деклараторији као непријатељи и вјере и народа. Тако је рађено прије Деклараторије па и послије ње. Да само један пример наведем из године 1788. дакле девет година послије Деклараторије, па још за цара Јосифа. Тада понови угарско Намјесништво интиматом од 18. марта 1788. бр. 11.676. заповијед, нека све власти најстрожије пазе, да се Деклараторија тачно поштује, па ту спомиње, да наше општине нијесу обvezане давати ни станови ни станарине своме свештенству, али ишак да је слободно свештенству у лијепу споразумјети се и уговор скlopити због стана са својом општином. Само ти се уговори свагда морају склапати пред државнијем властима, „damit die Kontribuenten vor Verbindlichkeiten geschützt werden mögen, die ihnen vielleicht einstens sehr drückend werden, und welchen sie sich aus übertriebenen Religionseifer oder blinden Zu-

neigung gegen ihre Popen zwar freiwillig, aber unbesonnen unterziehen dürften“.*)

Ово је заиста красно свједочанство о религиозности нашијех праједова још и у осмом десетку прошлога вијека! Овако се је на сваком кораку сметало и нехришћански туторисало, а то сувишно туторисање збунило је и народ и његово свештенство, те мало по мало нестаје и религиозности и морала, и љубави и привржености до своје вјере и до својијех светиња. Онај исти народ, који је срећан био, што му је влада само допустила да себи смије подизати цркве, тако је мало по мало охладнио у љубави до својијех богомоља, е би и остао без цркве, ако му је влада не сагради; ако га она не најдene да што приложи на цркву; а да ради на својој богомољи, није умio друкчије, док му није капрал зарезао по 30 и више батина на леђа.

Али се већ у деветом десетку осамнаестога вијека (1780. до 1790.) опажа јако неугодна струја у црквено-народном животу код српске интелигенције или српски да речемо: код нашијех писменијех људи. Цар Јосиф II., чим је сам завладао по смрти своје матере, удари оптријем мачем по штокаквијем јежовитскијем ошцима или виговима, што су их речени фратрови позапињали по свијем црквенијем, државнијем и друштвенијем установама за дуге владе материне му, која је Језуитима у свему попуштала. С тога цар удари жестоко и нагло по Римској Цркви. Он пресјече споне између римскога папе и између римокатоличке Цркве у својој држави, јер је управ папа господарио, а цар је био само извршилац папскијех наредаба. Он забрани свијем бискупима, да не смију примати папскијех „буда“ (наредаба) без државне дозволе, а исто тако да не смију ни бискупи издавати ни разашиљати штокаквијех посланица и поука без дозволе државне власти. Цар Јосиф ишао је управ за тијем, да римокатолички епископат ослободи од прекомијернога папскога туторисања, па да епископи увиде, да

*.) Види број 485. у конзисторијалној архиви.

су они епископи по милости Божијој а не по милости папиној; с тога им забрани да не смију искати опроштења гријехова од папе, већ нека сами по својој власти дају такова оправдатеља. Цар је тако далеко ишао, да је дао издерати из цркве није књига двије папине буле, које су се противиле државној власти. Него највећи је јаук и врисак настао, кад је цар Јосиф поукидао више стотина „клоштара“ или манастира свакојакијех фратрова, одредивши њихов иметак, који се на **милионе** рачунао, за школске закладе. На хиљаде фратрова и свакојакијех сестрица бачени су од једном у бијели свијет, да себи на други начин хљеба заслужују. На овај врисак поплети сам папа, Пијус VI. из Рима у Беч, да сам собом замоли милости за своју Цркву у „бездожнога цара“; али како је дошао, тако је и отишао из Беча послије два мјесеца, јер цар се не даде покорити. Увидио је цар још као сувладалац своје матере: колико су се осилили Језуити у његовој држави, па је прегао и главом и снагом, да им власт скучи и у Цркви и у држави. Можемо само мислити каква је струја запловила по народима Римске Цркве у слијед овијех оправданијех — или препаглијех сувзијања.

Овом струјом запливаше од једном и наши ученији људи, који своје науке изучаваху у тадашњем католичкијем и протестантскијем вишијем школама. Не познавајући установа ни смијера своје рођене народне Цркве, ови људи почеше своју Цркву сматрати као и Римску Цркву, која по језуитској науци не имадијаше пред очима славу Божју, него славу и превласт Рима и његова патријарха папе. — Ови људи од једном заборавише, да Српска Црква имадијаше још да се лјуто бори за сами свој опстанак у овој царевини. Све до владе Јосифа II. видимо ми, где прве српске општине и најодличнији српски синови чврсто стоје уз своје владике и митрополите, те бране своје привилегије, своје црквене установе, своје манастире и своје калуђере; а за десетогодишње владе споменутога цара, дижу се „одлични“ и ученији људи из народа, и на своје

владике и на митрополита, и на калуђере и на манастире. И чисто као да им је годило, што је државна власт све то већма укидала народне привилегије и скучивала власт нашијех владика и митрополита. За споменутијех десет година струја та толика је набујала, да је 1790. на „Темишварском Сабору“ избила као одсудна опозиција „националистов“ против своје црквене јерархије, о чему ћу више казати и доказати, када приспијем до тога доба.

И код овакијех прилика није чудо никакво, што и српско свештенство, и више и ниже, престаје „искати најприје царства Божјега и правде његове“; него почиње да иште земаљскога царства и његове превртњиве правде! Све се то утрује, ко ће се већма додворити Бечу и власницима у њему.*)

* * *

А сад јеvo ме са скромном изјавом, да овијем јеvo завршујем ову своју другу књигу. Приређујући рукопис за штампање ове књиге, нашао сам врло много података, које нијесам никако смио изоставити, него сам их употребио, и с тога се ова књига на толико раширила, да ми остали рукопис никаво не можестати у одређени оквир од 20 арака, све да не штампам Деклараторије и Конзисторијалне Системе. А потпуно сам увјерен да ништа није на одмет, што је у овој књизи штампано, па се надам, да ће ми и моји цијењени претплатници и сви читаоци великодушно оправдати, што сам их јеvo на овај начин преварио. Јест, преварио сам јеvo, али не од зла срца, већ у племенитој намјери, јер рад сам да све кажем, што је важније, па се тога „важнога“ јеvo много нанизало, а вјерујте, да сам много и много и изоставио.

И с тога овијем огласујем, да ћу даљу историју овога владичанства наставити у трећој књизи, која ће бити слика

*) Упореди у Промеморији о семинаријама од Иларијона Руварца на страни 15. и 44.

и притика својијех старијих сестара, па макар била у неколико и недосега или швигаруша, то јест, макар бида и помања. И чим ми претплатници поруче, да желе и трећу књигу — ја ћу је одмах и нтампати, јер са некијем допунама већ ми је и за њу готов рукопис.

ПРИЛОГ А)

Деклараторија од 16. јула 1779. „Rescriptum
Declaratorium Illyricaе Nationis“ oder das
„Erläuterungsrescript“.

Марија Терезија по Божјој милости римска царица, угарска и чешка краљица, австриска надвојвоткиња и т. д.

Часни! По што се је Нама према Нашој највишој служби свидјело, да оне послове, које је скоро укинута Српска Хофдепутација у дјелима вјере и привилегија српскога народа отправљала, — милостиво повјеримо придворнијем властима надлежнијех земаља и Војничкијех Крајина, које су све остале послове овога народа и до сада свагда отправљале; — па колико због тога, што је овијем настала промјена у отправљању дјела, које је било прописано проглашењем регуламентом од год. 1777., толико и због тога, што су несједињени грчкога закона најпонизније замолили, да бисмо по Нашој царској и краљевској милости отступили од некијех тачака реченога регуламента — милостиво смо наредили: да се како речени регуламенат, тако и онај од год. 1770. покупе од онијех власти по Војничкијем Крајинама, којима су достављени били ради проглашења и ради властитога напутка, уз додатак, да се и они комади имају покупити, што су их поједини људи за своју властиту употребу покуповали, па сви да се поврате у руке Нашег придворног Ратног Савјета, — а регуламенат да се на овај начин измијени, тако измијењен да се прогласи, и да се сви они, којијех се тиче, обвежу на тачно његово обвршење, а то:

1. Ми ћемо Наш српски народ, докле гођ остане у вијериности и у дужној покорности према Нама, најмилостивије штитити и држати у уживању привилегија, што су од Нас и од Нашијех приједака најмилостивије подијељене и потврђене а по смислу и по разумијевању овога Нашега најмил. рескрипта, као и по смислу онога рескрипта, који је преко Нашијех горе споменутијех придворнијех власти дне 6. и односно 30. априла ове године издат на митрополита грчког несједињеног закона; и који је уједно достављен ради управе Нашијем крајишким Ђенерал-командама, а преко овијех опет достављен је дијецезалним владикама несједињенијех становника у Војничкој Крајини.

2. Као што ће несједињени српски народ: у Карловачкој, Банској, Вараждинској, у Славонској и у Банатској Војничкој Крајини у дјелима, која се тичу вјере, савјести, закона и у опште душе, зависити од свога митрополита и од својијех владика: тако ће исти српски народ скупа са својијем свештенством у Војничкој Крајини зависити најприје од Наше у свакој Крајини постављене Ђенерал-команде, а онда од Нашег придворног Ратног Савјета; приговор пак какав управ на Нас, мимо споменуте власти, не ће се уважити.

3. Архијепископ и митрополит за својега живота само је у црквенијем дјелима врховни старјешина, али никако није у грађанскијем пословима глава српскога народа; митрополита нека бира народ и у напредак, али остаје у Нашој ц. и кр. власти, да тај избор потврђујемо, да га у Народном Сабору проглашујемо и да предајемо достојанство и власт ново изабраноме митрополиту преко Нашег ц. кр. повјереника, кад Нам се митрополит прије закуне по својој дужности на вијериност, на оданост и на покорност.

4. Што се тиче владичанскијех штоларнијех прихода, то архијепископу и митрополиту припадају исти они, који су прописани за све остале, ниже именоване владике његова закона; обашка пак добивање архијепископ ове приходе:

а) По најмилостивијој наредби од 2. августа 1749., која важи и за будуће, добиваће из осјечке коморске благајне по 6000, а из темишварске по 3000 фор. сваке године.

б) Даљко имање остаће као својина митрополије све дотле, док се не узмогне подијелити друго имање од исте вриједности, изван Хрватске краљевине.

в) Како смо дозволили из особите царске и краљ. милости, да се на народну утјеху опет успостави манастир Грgeteg, и како због тога губи митрополија 5000 фор. у име прихода од имања „Нерадина“ и од пустаре „Банковаца“, то ће се тијех 5000 фор. донамијештати митрополији из Наше државне благајне сваке године све дотле, докле се за то не нађе друга нека заклада. Али, као што се има речени манастир Грgeteg опет успоставити, тако се имају остали манастири укинути, који су у предпошљедњем Синоду укинути.

г) Слободно је архијепископу примати наплате за владичанска рукополагања, као и остale приходе, што су означени у 22. чланку.

5. Најмилостивије наређујемо, да грчко-несједињено свештенство нема више никаква права на омртвинае (Caducitaten) иза умрлијех свјетовњака својега закона; и с тога има остати стално код онога, што је изрично изјављено српскијем народнијем посланицима на Сабору 1769.; исто тако не смије рећено свештенство никакво право себи присвајати на омртвинае иза несједињенијех свештенијех особа, које би долазиле из странијех у Наше земље.

А што се тиче омртвина иза несједињеног свештенства, које немре без дјеце и без родбине, да би се уклониле што-какве заблуде, које би по времену могле настати — најмилостивије наређујемо, а то да:

а) на непокретна добра, која је свештеник имао као свјетовњак, прије него је рукопложен за свештеника, нема владика никаква права, него да та добра припадну спахији под увјетом, да он на тако имање одмах насели другог становника. Државни

судови имају озбиљно пазити, да се ова наредба тачно извршује, јер се њоме уздржава порезна снага.

б) Непокретна добра, која је свештеник послије рукоположења стекао, та ће добра спахија откупити или продати по прописанијем за то законима; па тако добивени новци, нека се припаду нашљедном иматку, што је остао иза свештеника или иза другог неког свештеног лица.

в) Од овога и од ма којег другог покретног иматка слободно је несједињеноме свештениству трећину само на побожне завјете завјештати, али само у Нашијем нашљеднијем земљама, и по што се прије исплате дугови ако буде каквијех; остале двије трећине, по одбитку потребнијех трошкова и обичнијех задужнијех помена, имају свагда припасти владици. Завјештавање пак без дјеце и без родбине умрлога несједињенога свештениства, којима би се владике у овоме праву оштетиле, не важе ништа; и с тога како у тој прилици, тако и онда, кад не буде никаква завјештавања, цио преостали иматак нека припадне владици.

д) Крајишке земље, које мора као војничку баштину свагда неки војник уживати, и које се иначе за војничку службу подјељују, не смију се узети као заоставштина иза умрлога свештеника, нити на то има какво право владика.

6. Што се тиче заоставштина иза умрлијех митрополита и владика, то смо се Ми по примјеру Нашијех приједака са свијем одрекли дијела, који би Нама по закону припадао; па с тога најмилостивије потврђујемо те заоставштине и у будуће на народну корист, и то:

7. Кад умре митрополит или владика, онда треба одијелити оно, што је црквено од властитога иматка покојника; јер од онога, што је црквено, не смије себи ништа присвојити: ни митрополит ни владика ни нико други. А да би се код ове прилике изbjегли што какви заплети, то треба одмах и свагда у будуће, да се поставе по два црквена старатеља (опа), не само за митрополитске и владичанске, него и за све парохијске

и друге цркве, исто тако треба, да се за сваку цркву без изнимке, у присуству мјесног поглаварства, саставе списци (инвентари) о свему покретном и непокретном црквеном добру, о црквенијем новцима и о сасудима — и то у два комада, те један нека се чува код владике или управ код његове Конзисторије, а други код црквеног оца; у те списке нека се све тачно уписује, што би временом прирасло или пропало. Црквени новци нека се чувају под три кључа, па један нека чува црквени отац, други мјесни свештеник а трећи онај официр или чиновник, којега за то одреди војничка или земаљска власт, али тако, да један без другога не могу ништа узети ни проневјерити од црквенијех новаца. Осим тога имају се сваке године, пред официром или пред чиновником, састављати црквени рачуни, и код те прилике имају се прегледати и црквене ствари, да ли се са списком слажу, и да ли је све у списак убиљежено што је приумножено, или што је употребљавањем отрцано и постало ненотребно. Ако би онај официр или чиновник, који чува кључ од црквене благајне, на неки начин препријечен био доћи на одређено вријеме, било ради састављања рачуна, или ради прегледања спискова, или ради каквијех исплаћивања из црквене благајне, онда је Наша најмилостивија воља, да таки чиновник нареди другога мјесто себе, само да би се изbjегло сваком штетном одгађању у реченијем дјелима.

Најпослије треба пазити, да се, било због састављања списака или због прегледања годишњијех рачуна, не чине никакви строшци, ни црквама ни општинама, било гошћењем, или давањем каквијех дневница официру, или обласнијем чиновницима.

8. Што се тиче имања, које управ припада митрополији, то смо одредили за прошло вријеме, да се:

а.) од свију непокретнијех и покретнијех добара, која од давнине припадају митрополији; онда од драгоценјијех ствари и од сребренине што је уступљено митрополиту да

употребљује ради нужнога угледа и ради својега укравашавања; — онда од митрополитске књижнице — саставе три посебна инвентара, а то за то: да се од сва три по један комад чува код Нашег придворног Ратног Савјета, а по један у митрополијској архиви, па да се тако сва пописана непокретна добра и драгоцености свагда предати могу постављеном митрополиту, којему је слободно све то уживати и употребљавати али никако не смије ништа од тога продавати, залагати или на други који начин одстранити од митрополије. Непокретна добра нека се у добром стању држе и обдјелавају из закладе на то одређене, па заједно са покретностима, са драгоценостима и са књижницом да се све то преда свакоме митрополитскоме нашљеднику; а на ово имају добро пазити и асистенти, што су одређени у деветом чланку; па сваке двије године искати, да прегледају драгоцености, књижницу, стање покретнијех и непокретнијех ствари и у опште све имање треба да добро узму на око.

б) Сребрени сасуди, драгоцености и свештене одежде, што је све својина архијепископске цркве, заповиједамо најмилостивије, да се то одијели од митрополијског имања, па да се преда митрополијској цркви у Карловцима на употребу, које црквену а које опет митрополитског свештенства; и с тога нека се све то у прквени инвентар уведе и нека се вијерно и марљиво чува са оном опрезношћу, која је у опште узакоњена за сва црквена добра.

А како је садашњи митрополит Нама најпонизније представио, да су драгоцености, свештене одежде и црквени сасуди, што је све у списак карловачке цркве уведено, и што све карловачки митрополит употребљава кад служи, својина митрополије: — то ће мо Ми Нашу најмилостивију наредбу због тога издати онда, када митрополит уједно докаже, да је збиља овако како он тврди; међу тијем разрјешујемо митрополита од обvezе, да не мора црквенијем оцима давати

писмено, када хоће речене црквене ствари у некој другој цркви да употребије.

в) А што се тиче другијех заосталијех омртвина иза до сад преминулијех митрополита и владика наређујемо најмилостивије: да се што какве драгоцености и друге покретности по закону продаду, па све што се добије за то, да се уложи у јавну закладу, или да се даде на већак уз довољну сигурност приватнијем људма; улагање може митрополит са својим асистентима обавити, па Нама о томе само знаја ради објавити, али на већак дати новце слободно је само онда, кад Ми за то дамо највишу дозволу, коју ћемо свагда радо дати, само ако се довољно докаже, е су приватни људи толико имућни, да им се може дати у зајам без штете неприкосновене закладе главница, под именом неприкосновеног иматка, која је намирењена на народну корист, да се свагда цијела чува, а добивене камате нека се троше на народну корист, али по Нашој најмилостивијој наредби; а најпослије има митрополит са својим асистентима састављати, како о главници тако и о каматима, уредне и са ваљанијем исправама утврђене рачуне.

9. Да би се пак како о прије наглашеном неприкосновеном фонду, као и о свему ономе што је препуштено митрополиту на властиту употребу, онда и о прираску једнога и другога особита брига водила — најмилостивије наређујемо: да се због тога приставе митрополиту и архијепископу још три асистента и то: од свештенства један несједињени владика; од војништва један виши официр и најпослије од грађанства један угледнији грађанин истога закона, или из Новога Сада или из другог оближњег мјеста или баш и из Карловаца.

Овијем митрополитскијем асистентима дали смо посебни напутак, те смо им заповједили, да се осим ванреднијех прилика сваке двије године састану код митрополита и архиј-

епископа у Карловцима, па да ту састављају уредне рачуне и о неприкосновеном и о школском фонду, и да те рачуне најпажљивије прегледају.

10. У погледу овога посла упућујемо споменута три асистента на славонску Ђенерал-команду као замјеницу пређашње осјечке српске комисије, и на вјеровитичког великог жупана или на поджупана као његова замјеника, те ће ове двије власти рачуне о реченијем фондовима заједнички прегледати и о стању тијех рачуна са својим мишљењем Нас о томе изјештавати.

11. Кад умре неки од асистената или кад не би могао дуље времена своје дужности вршити, то треба други асистент, који за то прије сазна, да то одмах јави митрополиту, а овај ће онда мјесто њега другог, за тај посао способнога човјека, Нама најпонизније предложити, па чекати за њу Нашу најмилостивију потврду.

12. Кад умре архијепископ и митрополит, расправу о његовој заоставштини предузеће славонска Ђенерал-команда, те ће у томе послу поступати по прописима, који су прописани ниже у чланку 28. у погледу заоставштина иза владика. А да би се што прије на народну корист одређени фондови одијелити и обезбиједити могли од митрополитове заоставштине и да би Ми могли наредити, што треба у погледу митрополијске администрације: — треба сви асистенти што прије да оду у Карловце, па прије него би Ђенерал-команда доспјела позатварати и пописати ствари, нека они заоставштину по-којнога митрополита ради сигурности позатварају; све што се може затворити нека попечате, а остало нека попишу и нека најближљивије пазе, да се од заоставштина ништа не острани и не развуче.

А ако би се десило, да ни један асистент не би био код оваковог пријеког затварања у Карловцима, онда треба да то изврши мјесни судац, ако је само грчкога несједињенога

закона; није ли тако, онда треба да замијени у томе послу одсутнога асистента најспособнији магистратски чиновник истога закона.

13. У такој прилици имају речени асистенти (јер именовање митрополитског администратора зависи од Нашег највишег ријешења) наредити и погреб преминулог митрополита, али ваља да знаду, да се строшак за то смије узети само из заосталога, властитога иметка покојнога митрополита, и не смије се на погреб никада више од 3000 фор. потрошити: па макар да би заостали иметак и за већи строшак дотјецао, не смије се у томе ни за најмање прекорачити, него шта више треба још и штедјети у колико се то може према спољашњем сјају и према достојанству једнога митрополита.

14. Што се тиче строшкова за митрополитске придворнике и за господарство, док је Карловачка Митрополија упражњена, овако најилостивије наређујемо:

а) највише два епархијска намјесника, један архиђакон, један протођакон и један духовник, које је свештенство покојни архијепископ и митрополит за живота у двору држао, ако се не би који од овијех у свој манастир повратио; исто тако и људи из митрополитске канцеларије, али не више него један секретар, један нотар и три канцелисте — могу се оставити у своме звању и на плаћи, коју су и прије добивали.

б) За послугу овога свештенства и за господарство у митрополији треба задржати само најнужније слуге са плаћом, што су је добијали од прије, а има се задржати и потребнита стока.

в) Строшак на храну за горе одређено свештенство и свјетовне чиновнике, за домаће и господарствене слуге, за издржавање стоке, за нужни огрјев, — што се скоро све добија из природнијех митрополијских прихода — препушта се, да издаје свагдашњи администратор, али и ту нека се штеди колико се може.

г) Док је митрополитски пријесто упражњен, ваља уредно обрађивати винограде и земље; ваља то нужнијем плотовима и јарцима ограђивати, да не улази стока; куће и господарствене зграде ваља држати у добром стању, а како се за то не може одредити потребни строшак, ваља то уредно спровести у рачуне. Исто тако и они свештеници или свјетовни чиновници, који управљају господарством, или који иначе у таком послу примају и издају док је пријесто упражњен — имају све што приме и што издаду, да убиљеже у дневник, а тачност таког дневника ваља да и присегом потврде, ако би се то захтијевало; а на све што издаду преко 10 фор. треба да имају уредну признаницу и намиру.

д) Митрополијском администратору у име путног строшка, што мора чешће путовати из своје резиденције у Карловце — одређује се 300 фор.; а као администратору одређује му се за сваки дан, колико их гођ у Карловцима проведе у пословима управе, по 12 фор.: али ту се разумије и његова награда, и строшци на госте и на издржавање својих слугу и коња.

Као што је асистентима, који су дужни доћи у Карловце послије митрополитове смрти, дужност: одмах уредити одређене строшке за вријеме, док је упражњен митрополитски пријесто; отпустити непотребне слуге; продати што се скупље може непотребне коње, онда саставити уредне рачуне о строшцима око изборног Сабора и око инсталације митрополитове, као и о свијем митрополијском приходима, који униђу за то вријеме: — тако ваља знати, да се сви горе одмјерени строшци, док је пријесто упражњен, никако не смију подмиривати из неприкосновеног фонда, него само из онијех митрополитских прихода, који униђу док је пријесто упражњен; а ако би прилике допуштале, ваља те строшке још већма стегнути.

15. Ради нужног строшка за избор новог митрополита и за Сабор ради тога избора, то се оставља увиђавности митрополиту.

полијског администратора; али под увјетом, да тај строшак не смије бити никада већи од 1500 фор. У ово не броји се онијех 500 фор. од којијех ће се дати 100 фор. на весеље војницима, који ће парадирати код дочека Нашега ц. кр. комесара; другијех 100 фор. има се потрошити на пуцање из топова (можаре), када Наш ц. кр. комесар прогласи Нашу по-потврду о избору новога митрополита и када га послије тога инсталира, а остале 300 фор. имају се дати војницима, који ће парадирати код проглашења и код инсталације; и ове три своте нити се смију повећати нити умањити; али сви трошкови у опште за изборни Сабор имају се подмиравати из уништијех прихода, док је упражњен митрополитски пријесто.

16. Све што гођ претече од властите заоставштине по-којнога митрополита, кад се наплате дугови; кад се подмире потребни саборски и они за вријеме упражњености учињени строшци, — има се приложити на народну корист неприкосновеном фонду. С тога се има постарати Наша славонска Ђенерал-команда, као расправна власт за митрополитски иматак: да се дугови покојнога митрополита, који би се налазили без довољне сигурности код приватнијех људи, уплате; да се ради јавне продаје властитога непокретног и покретног иматка, драгоцености и ствари покојнога митрополита одреди дан лицитације у Карловцима; да се за то објави оближњијем Ђенерал-командама и мјеснијем поглаварствима ради даље објаве; да се то за времена огласи у јавнијем новинама, па да се одређеног дана предузме лицитација пред комесаром, којега ће речена Ђенерал-команда одредити, пред митрополитским администратором и пред једнијем митрополитскијем асистентом. На све што се добије, било од уплате дугова, или на лицитацији, или што се можда нађе у готову новцу, или што од поплаќанијех дугова и послије свршене расправе чисто претече — има се уложити на већак у јавну неку закладу, или се може дати уз довољну сигурност и приватнијем људма, али послије Наше претходне највише дозволе — а то за неприкосновени

фонд, који је намијењен на народну корист, те се има са тијем фондом вијерно управљати, и да се никада не покаже какав недостатак, имају се о томе озбиљно старати митрополитски асистенти.

17. Ако би неки митрополит и архијепископ умръо са толикијем дугом, који би већи био него његова властита заоставштина, која се не смје мијешати са митрополијским неприкосновенијем иматком, заповиједамо најмилостивије: као што дугови некога од владика, ако су већи него његов заостали иматак, не могу се натоварити ни на митрополита ни на новога владику као нашљедника му, а још мање на народ: — исто тако и кад неки митрополит ступи на пријесто са дуговима, или кад се касније задужи, не могу се ти дугови натоварити ни на нашљедника му архијепископа и митрополита, нити на митрополијски неприкосновени иматак, а још мање на цио народ; и с тога повјериоци нека траже наплату својијех дугова само од дужнога митрополита, а по његовој смрти од његове заоставштине у колико им дотече; с друге стране не могу тражити наплате.

18. А да се не би тестаментима сустезала права на народну корист одређенијех фондова, најмилостивије наређујемо, да је у напредак митрополитима и владикама слободно само половину свога иматка, — по што се поплаћају дугови и погребни трошкови — завјештавати на побожне или на друге какве завјете у Нашем нашљеднијем земљама; а друга половина и то: тиче ли се митрополитске оставштине — поступаће се по пропису, што ће доћи у чланцима 29. и 30.

19. Изјутра неког несједињеног владике, док је упражњено владичанство, не ће за то вријеме владичански приходи припадати ни митрополиту ни привременом администратору, него ће се и ти приходи прилагати неприкосновеном фонду.

Али по себи се разумије, да ће се од прихода упражњеног владичанства давати привремено намјештеном администратору за његов труд примјерна награда, а за одређење те награде

има ће се, он администратор, док управља, свака три мјесеца обраћати на Наш придворни Ратни Савјет. А у владичанству ће се подмиравати нужни строшци из прихода, па с тога ће имати речени администратор о свијем приходима и издацима подносити рачуне са уреднијем намирама митрополиту и његовијем асистентима, а ови ће их скупа са осталијем рачунима подносити на пријеглед славонској Ђенерал-команди, која је поред вјеровитичког великог жупана или поджупана замијенила по чланку 10. негдашњу осјечку српску комесију.

20. Ми ћemo и у напредак постављати администраторе и за владичанства и за Карловачку Митрополију, када се гођ гдје упразни; и с тога нека се у такијем приликама то одмах јави Нашем придворном Ратном Савјету, па нека се очекује због администрације, тако упражњене митрополије и владичанства, Наше најмилостивије ријешење.

21. На упражњена владичанства и на друга свештена достојанства не треба постављати само митрополитске и владичанске придворнике, него и друге способне и са добријем својствима обдарене манастирске свештенике; с тога ваља праведни обзир узети на заслуге, на способности и на добра својства, кад се дају свештена достојанства, а особито кад се бирају владике, између калуђера и између другијех кандидата у Синоду, који се свагда има држати пред Нашијем ц. кр. комесаром.

Овијем понављамо и потврђујемо Нашу још од прије издану највишу наредбу, да се мора, кад се гођ састану владике код својега митрополита у синодске сједнице, било то ради избора којега новога владике, или ради чеса другога, — свагда искати најприје Наша највиша дозвола; и да мора ту присутан бити од Нас наређени ц. кр. комесар; и као што се по овој највишој наредби, особито на упражњена владичанства, друга способна лица сваки пут морају избирати од цијелога, под митрополитовијем пресједништвом сабраног Синода, те по томе Нама ради потврде предлагати: исто тако и Наш

к Синоду одаслани комесар, кад се бира владика или кад се вијећа о вјерскијем приједметима, ако и не мора бити у сједници код самога избора и код гласања, али ипак се треба тачно владати по напутку, који ћемо Ми комесару за то дати, и њему треба за свршени избор или за друго које вијећање по дужности објавити; најпослије и митрополитова најпонизнија молба ради највише потврде избора, или ради другог којег синодалног заклучка и ради нужнијех даљијех наредаба у томе дјелу има се, преко комесара са оријиналнијем записником о избору, Нама послати.

У другијем пак приликама, које се не тичу вјере, има Наш, к Синоду изаслани комесар скупа са својим секретаром, бити у синодскијем сједницама, на што ће он свагда добити изричну Нашу најмилостивију заповијед, и том приликом има се онај ред држати, што је ниже прописан под А).

А под власт српско-народног карловачког архијепископа и митрополита спадају само ова овдје именована несједињена владичанства а то: вршачко или карансебашко, темишварско, бачко, арадско, пакрачко, будимско и карловачко.

22. Што се тиче плаћања, која ће давати више и ниже свештенство, и што се тиче митрополитскијех и владичанскијех права на та давања овако наређујемо за будуће:

a) Од ново изабранијех и потврђенијех владика за њихове синђелије не смије митрополит узимати више, него по ова четири раздјела а то: за вршачко или карансебашко владичанство и за темишварско по 200, за бачко и за арадско по 150, за пакрачко 125, и најпослије за будимско и за карловачко по 100 кремничкијех цекина од сваког владике; више него је овдје најмилостивије одмјерено, не смије митрополит узимати за синђелију под ниједнијем именом. Али станови, вртлови, нужна економска оруђа, владичанске одежде и књиге пређашњег владике, све се то има препуштити новоме владици бесплатно; а напротив са свијем се забрањују у напредак оне уобичајене скуне гошње код посвећења новијех владика, или код другијех

сличнијех свечаности, због којијех се је од прије и морало више плаћати за синђелије.

б) Свештена рукополагања имају се у будуће са свијем бесплатно вршити.

в) Не смије се ништа узимати за рукопроизвађање: ни архимандрита, ни игумана, ни владичанскијех намјесника (егзарха), нити за икаково друго постављање вишег свештенства.

г) За синђелије на парохије има се наплата размјерити по броју кућа у једној парохији, па да се плати од сваке куће по 30 кр. или овако:

1. Ако би који парох и више од 100 кућа опслуживао, наплата за синђелију не смије никада већа бити од 50 фор.

2. Ако је више свештеника на једној парохији, онда треба да се куће на њих раздијеле, и да се свакоме одреди његов дио кућа; па умре ли који од овијех пароха, онда његов наследник не ће плаћати од свијех кућа што су у цијелој парохији, него ће платити по 30 фор. само од оно кућа, што су њега допале.

3. И ако се ова наплата рачуна по кућама, не смију је никада плаћати кућни господари, него управ ново намјештени пароси.

4. Ова наплата не протеже се на бихарску жупанију у Арадском Владичанству, него за тамо важи и на даље већ одавно учињена погодба са арадским владиком, по којој се не плаћа за синђелију више од једног цекина.

5. Наплата владици за свештовање цркве смањује се на девет, а за антиминс на 3 кремничка цекина.

6. У име тако зване сидоксије, или што пароси плаћају својима владикама на годину, има се у напредак од сваке куће у парохији по 3 кр. плаћати; али ни ово не ће плаћати кућни господари, него намјештени пароси, и то: гдје их је више на једној парохији, не ће сваки плаћати од цијеле парохије, него само од оно кућа, што су му подијељене.

23. Напротив свака друга давања или плаћања од стране
нижега свештенства вишему, која нијесу у овоме закону изрично
споменута и допуштена, била она у новцу или у живежу или
у подвозу или у работама, не марији што је то до сада било
у обичају — забрањују се најозбиљније као недопуштене глобе;
а особито се под тешком казни забрањује по некијем мјестима
убичајено давање дарова владикама о празницима и о имен-
данима; а исто тако и свако давање за владичанска путо-
вања у Беч или у друге крајеве, као и у опште свако скуп-
љање или сабирање.

24. Ова забрана важи и за оне новчане припомоћи, што
су у некијем владичанствима узимате у име синодалнијех и
другијех штокаквијех трошкова; јер трошкове за Синод нека
намичу митрополит и владике од властитијех прихода.

25. Што се тиче подвоза, што је дават бесплатно вла-
дикама, кад би облазиле своја владичанства, наређујемо: да
не сједињене владике, када намисле облазити своја владичанства,
али не друкчије него кад за то добију од Нас, а преко до-
маћијех власти, најмилостивију дозволу, — јаве за то прије
домаћој крајишкој Ђенерал-команди или жупанијском погла-
варству, које ће власти одредити подвоз према потреби до-
говорно са властелом, али и то само у онијем котарима, где
је то до сада било у обичају; а иначе осим духовнијех ви-
зитација нека владике намичу строшке за подвоз из своје вла-
стите кесе.

26. Да се не би разнашањем званичнијех владичанскијех
писама, која иду осим поште, теретиле свештеничке куће,
црквени послужитељи, црквени оци па и сами свештеници,
наређујемо најмилостивије: да и та писма разнашају војничке
писмоноше (ординанци), скупа са осталијем писмима, и да их
предају на одређена мјеста; али не треба за то одређивати
посебне писмоноше; и с тога дакле не смије парохијално све-
штенство са разнашањем својијех или владичанскијех писама,

или ма којима другима работама, теретити кућа црквенијех послужитеља или црквенијех тутора.

27. Забрањују се у напредак са свијем сва она, до сада уобичајена и под ма каквијем именом, како од свештенства, тако и од народа, што каква наплаћивања, која су плаћата, владичанском намјесницима или тако званијем егзарсима или протама, кад су ове пошљедње замјењивале; јер су се владике обvezале, да ће у напријед своје намјеснике саме плаћати; па с тога забрањујемо за свагда наплаћивање једнога или више форината, што су их проте узимале од сваког села у некијем владичанствима, када су мјесто владичанских намјесника облазиле владичанства.

28. Када умре неки владика Карловачке Митрополије, мора се одмах постарати она власт, којој спада расправа за осталога имања, да се ово имање, докле Ми не поставимо владичанскога администратора, неокрњено сачува; да се готови новци или покретности не развуку; да се ономе, ко има погреб да опреми, — на тачан рачун издаду погребни строшци, ако не би хтио сам те строшке предујмити; за тијем све имање, што се гођ нађе, особито што је вредније, — нека се или у посебну собу смјести, врата нека се затворе и званичнијем печатњаком запечате; или нека се све судски попише, па преда коме поузданоме човјеку да он то чува.

Чим пак владичански администратор прими управу, мора расправна власт, договорно са администратором, позвавши оба црквена тутора владичанске цркве и два присједника владичанске Конзијорије — све имање, које припада владичанству, а то ће се знати из списка (инвентара), који се мора код сваког владичанства саставити — тачно одијелити од властитога иметка покојнога владике; па оно што је покојнога владике треба све тачно пописати и правично процијенити, па у року од три седмице, на јавној лицитацији, за коју треба у покрајини или бар у оближњијем већијем мјестима објавити, како

би се што вишо купаца стекло, — одређенога дана јавно на продају изнијети и што боље продати.

Нађе ли се, да је покојнику неко дужан, има речена област без оклијевања те дугове покупити, па онда о стању владичанске заоставштине тачан рачун саставити, од којега овјеровљени пријепис има дати администратору, а цијелу заоставштину у поглаварствену сахрану узети.

С друге стране иста расправна власт, чим умре владика и то још прије него се попишу ствари и прије лицитације, што се међу тијем лако може учинити, има сазвати вјеровнике покојникove, одредивши им за то двомјесечни рок; па одредивши заступника, који ће бранити оставштину, има њихове тражбине законито утврдити и закључити, и најкашње, послиje судскијех одлука, које би можда слиједиле због каквијех порицања — има стање дуга срачунати.

За тијем треба упоредити дуг са иматком, па ако се узмогне све из оставштине покојнога владике поплаћати, онда треба судски признаће дугове и поплаћати, по што се прије униште обvezнице, и по што вјеровници даду признанице, да су потпуно подмирени; за оне пак вјеровнике, који су упућени на јаче доказе или који нијесу дошли на одређени рок, има се свота њихове тражбине задржати у сахрани; најпослије оне вјеровнике, којијех тражбине нијесу судски признаће, ако се нијесу можда утекли к вишем суду — треба одбити.

Кад се тако подмире дугови, оно што претече, то је чиста оставштина иза покојника, и по што се издаду завјети, ако их буде по пропису 18. чланка, има се та оставштина предати архијепископу на признаницу, да ће се то неоштећено чувати.

Ако ли би дугови већи били него иматак, онда нека војничка расправна власт по праву првенства вјеровнике законито поређа, па нека их намири према стању оставштине.

29. Нашљеднику покојнога владике нека се преда по тачном попису, не само све оно, што је од прије припадало

владичанству као: куће, господарске зграде и вртлови, него и сав намјештај у тијем кућама и зградама скупа са стоком и са остатијем стварма, које требају за господарство; онда књиге и владичанске свештене одједде, које нијесу у црквеном списку. А све остало што се нађе: готови новци, или у гла-вницама, накиће, злато и сребро, што није за цркву; вино, жито, живеж, штокакве ствари, бјелина, кола, коњи, говеда, свиње и овце, што само није нужно за господарство — има се узети у заоставштину, и све расправити по пропису чланка, што је пред овијем, па онда, по што се подмире дугови и изврше завјештања, како су горе одмјерена — све се има употребити на побожне цијели.

30. Наређујемо најмилостивије, да се нађена заоставштина покојнога владике, кад се одбију дугови, погребни трошкови и оно у колико је можда по праву горе допуштеном коме што завјештао — подијели на двоје, па једна половица нека се придода на народну корист установљеној неприосновеној за-клади; а друга карловачкој школској заклади, (коју најмилостивије наређујемо за општу закладу, од које се главница не смије трошити, и од које ће се камати трошити према временијем приликама само послије Наше највише дозволе).

31. Протопрезвитерски окрузи, који су до сада самовољно мијењани, морају се стално и то тако уредити, како би могле проте не само њима подвлаштене парохије лако надгледати и држати их у доброме реду, него како би проте могле и живјети од прихода, који су им од сад одмјерени.

С тога смо потврдили, не само предложени Нам број протопрезвитерата, него и подјелу њиховијех округа, и Наша је најмилостивија воља, да се тога ваља тачно држати у напредак.*)

*) За ово владичанство остављени су ови протопрезвитерати: 1. лички; 2. крбавски; 3. коренички; 4. вилићки; 5. плашчански; 6. будачки; 7. кирински; 8. глински и 9. костајнички. Овако су заокружени од Св. Синода 1776. године.

Али ипак није нужно, даproto мора ону парохију уживати, по којој се назива protопрзвитерат, особито ако то смета његовоме господарству; негоproto може и другу коју парохију уживати, у својем округу, ако се само при постављању protа буде пазило по реду на изврснију способност, и ако се буде узимао брижљиви обзир и на то, да проте добију парохије у онакијем мјестима, у којима према броју кућа и према одређеном броју дјејствителних пароха — вишег се налази пароха, како се не би занемариле парохијске службе, када проте облазе protопрзвитерате или када су другом службом препријечене.

32. А за то, што ће проте себи подвлаштене парохе у доброме реду и у дужности одржавати, и што ће од времена на вријеме надгледати, да се у будуће уредно држе четири парохијална protокола, у које ће се одмах заводити: крштени, умрли, вјенчани и исповиђени парохијани — по што нијесу у свијем владичанствима једнаке прилике — одређује им се награда овако: да у митрополитском, бачком, вршачком, темишварском, будимском и у арадском владичанству.

а) Сваки prototo ужива у напредак од своје парохије, ако је ту још један или вишег paroха најштен, од заједничкијех штоларнијех прихода половину вишег него они.

б) Да је сваки prototo са свијем опроштен, као и до сада, од плаћања годишње сидоксије, али никако се не допушта protama ни за се је узимати.

в) Да prototi даје сваки paroх његова protопрзвитерата, dakle и онај, који је с protom на истој парохији, сваке године по 100 oka чисте шенице, или по 2 фор., које стоји на вољу paroха, најпослије.

г) Слободно је protama (као што ће то доћи ниже у свитку за столу) за свједочанства о огласима приликом вјенчања, узимати по 7 кр.; али дозволе за вјенчање, што су их до сада protе давале, имају се са свијем укинути и у Крајини и у Провинцијалу; а те дозволе има давати бадава сва-

кому Крајишнику; кад се жени, његов заповједник, — те се не смије вјенчати прије, док не покаже ту дозволу.

Проте у карловачком и пакрачком владичанству, које до сада нијесу никаквијех посебнијех прихода добивале, и које су и годишњу сидоксију плаћати морале — опраштају се од плаћања сидоксије и синђелије, а за труд њиховога надгледања имаје право узимати годишње, као неки доплатак, по онлико крајџара, колико парох кућа има у парохији.

Она забрана, да проте не дају вјенчанијех дозвола, и да се нико из Крајине не смије вјенчати без дозволе заповједникове, важи и за оба ова владичанства, и по томе има се у опште држати у цијелој Крајини:

33. Обуставља се за сад подизање богословскијех школа, јер нема за то довољнога фонда, а скупљање добровољнијех прилога за то, не може се допустити због многијех важнијех разлога.

34. Ко жeli бити рукоположен за ћакона или за свештеника, или који моли парохију, мора имати свједочанство о својем наукама, не само од професора код којега је учио, него га има Епархијска Конзисторија код сваког таког стечаја, према степену рукоположења или звана, добро испитати о нужнијем наукама и о способностима, а не смије се ни рукоположити ни парохија му дати прије, него се савјесно испита нужна способност.

Према томе очекујемо од владика, да ће при избору пароха поглавито пазити на најдостојније између молилаца, како не бисмо били принуђени у противном случају ради боље свештеничке службе строжије законе одредити.

35. За пароха или за попа не смију се поставити други, него само поданици Нашијех нашљеднијех земаља.

36. Прије двадесет пете тодине, што се има доказати крштенијем писмом, не смије се нико закалућерити, нити пустити у чин ипоћаконски, ћаконски или свештенички.

37. Будући да се број свештеника и пароха често без сваке нужде толико умножава, да се тијем, не само нужна војничка служба ради обране Нашијех нашљедњијех земаља и порезна снага знатно слабе, него још и сами свештеници и несједињене сеоске општине због тога терет осјећају, те због чега су више пута молиле, да се извјестан број одреди: по што за издржавање толикијех пароха у једноме мјесту не дотјечу штоларни приходи, па отуда слиједи, да издржавање пароха у толико већма пада на терет општинама, у колико оне саме морају већијем оптерећењем осталијех сељака спонсити не само порезе и за понајвише имућне, а од порезе описане, свештеничке куће, — него се оне скучују још и у уживању сеоскијех земаља, ораница, ливада и пашкула тијем, што се пољска гospодарства и сточарство у свештеничким кућама свакијем даном множи; па с тога смо за Крајину нешромјењљиво узаконили, да се:

- a) у парохијама, где нема више од 150 несједињенијех кућа, само један парох постави.
- б) А где нема више од 250, ту да се поставе два пароха.
- в) А где буде више од 250 несједињенијех кућа, ту је слободно три пароха постављати.
 - г) Али више од три пароха не смију се никадје поставити без Наше изричне највише дозволе.
 - д) Проте, што су намјештене у овоме или у ономе мјесту, имају се приброрити законитоме броју пароха, па нити ради прата нити ради народа, који се по некијем мјестима ради молитве или ради трговине састаје, али ту свагда не станује; нити ради свештенијех служба, за које би владика чешће изашиљао свештенике у понека мјеста: — не смије се овдје одређени број свештеника прекорачивати.
 - е) Док се гођ у слијед овога закона прекобрди, или без службе остали свештеници, друкчије како не понамијештају: не смију владике ни једнога новога свештеника рукоположити.

ж) И ако се овијем законом наређује, да се број свештеника у цијелој Крајини умјери, то се ипак не допушта, у онијем крајишким парохијама, где је прије уређења Крајине још мањи број дјејствителних пароха пописан, да се сада тај мањи број умножи; него се ту треба држати крајишког регуламента и Наше заповијести од 8. новембра 1764., по којој је било наређено, да треба послје крајишког уређења све преко броја намјештене свештенике пустити да изумру, или их, како је и горе речено, друкчије како намјестити; али све на ново умножене да треба искључити.

з) Исто тако по Нашој другој заповијести од 25. априла 1771. не смије ни један записани Граничар без дозволе Ђенерал-командине у свештенички стадеж примљен бити; свако нужно донамијештање или постављања којега новога свештеника мора владика сваки пут пријавити Ђенерал-команди; а намјештање пароха на парохије мора бити у присутности, од Ђенерал-команде за то одређеног официра; иначе не смије нови парох ни парохијалнијех прихода уживати, нити звање своје вршити.

38. Ми забрањујемо најстрожије, да се ни један од Нашијех поданика не рукополаже за свештеника и не производи за архимандрита у Пећи или у другоме коме мјесту у Турској; и као што сви свештеници, по чланку 25., морају бити поданици нашљедњијех замаља, на исто ваља најтачније пазити и у погледу калуђера. Ако ли се деси, да страни калуђери дођу у Наше земље, па под видом као да су дошли из свetiјех мјеста стану од народа мамити новаца, и те новце са собом у стране земље одвлачити: — не смије им ни митрополит ни владика допустити да врше, не само неке свештene службе, него ни скупљање милостиња, што је већ забрањено и свештенству из Нашијех замаља; шта више, чим се сазна, да је таки који калуђер или свештеник дошао, треба одмах часа не часећи најближем провинцијалном или граничарском поглаварству вијерно и потанко јавити: од куда и по каквом послу

ти људи долазе? камо иду и колико мисле овдје бавити се? — како би онда и поглаварства могла даље нужне извјештаје испитати; виште власти о томе извијестити и на владање такијех људи добро пазити.

Исто тако не смије се у напредак без Наше највише дозволе ни једноме свештенику, који дође из туђијех земаља па ни онијем, који се сада налазе, без Наше изричне дозволе у Насијем нашљедњијем земљама, — даљи боравак овдје допустити, него ови пошљедњи имају се одмах прогнати.

А напротив, свијем домаћијем калуђерима и свештеницима несједињенога закона забрањује се најстрожије: да без знања и без дозволе свјетског поглаварства, не казавши за посао и за намјеру, рашта желе путовати у туђу земљу — не смију се тајно уклонити, јер ће се преступници ове заповиједи по закону за бјегунце без сваког обзира казнити.

39. Горе је већ прописано, што ће давати ниже свештенство вишему; а шта ће пак свештенство смјети узимати од народа, прописано је у два свитка, који су додати под С и D. — А да би свак сазнати могао за овај свитак, има се по један, на српском или на влашком језику, печатани комад код сваке цркве прибити, а други комад има се чувати код сваког мјесног суца. Све остало, осим онога што је у реченом свитку одмјерено за парусије и за сарапандаре — особито што је било у обичају давати владикама у име вјенчања, у име милостиње или добровољнијех дарова; онда у име димнице и у име конака са свијем се забрањује; и владике не смију од народа ништа виште ни искати ни узимати, него што је у овој ствари по Нашој највишој заповијести уговором или конвенцијом установљено; и код тијех владичанскијех конвенција, треба у напредак без промјене остати.

40. Сви намјештени пароси скупа са својима сродницима који с њима живу под једнијем кровом и на једном огњишту у заједничкој задрузи, — али ту се разумију само они задругари, који нијесу били одијељени, кад је свештеник рукопо-

ложен, него су дакле с њиме и остали; а не они, који су прије рукоположења били подијељени, па текар кашње приступили к свештенику у задругу: — опраштају се од сваког данка и осталијех намета.

Али како се ово ослобођење од данка и од другијех намета не протеже на ослобођење од војничке службе, јер оно луди, што је у Крајини, управ су и смјештени тамо само за то, да чувају међе, и да служе у војсци — с тога важи и на даље досадашња наредба, по којој у кући пароховој осим њега, само још једна мушкија глава опроштена је од војништва, а све остале имају се размијерно узимати у војнике као и мушкије главе другијех граничарскијех кућа. На ово треба у цијелој Крајини према њезиноме уставу пазити; свештеничке куће у шајкашком котару треба држати једнако са онијема у Славонској Крајини, те по томе имају те куће давати војничке службе и остале намете.

41. По стародавном обичају нека се вјенчава само у онијем парохијама, из које су заручнице, и нека се по свијем владичанствима, у којијем може да тако не бива, ова Наша најмилостивија наредба тачно извршије, као и то, да се прије вјенчаша по три пута огласује. Од овијех трикратнијех оглашивања могу несједињене владике у ванреднијем приликама разријешити, али без сваке плаће за то. Ако ли који владика ову Нашу најмилостивију дозволу мимо очекивање злоупотријеби, тај ће за цијело оштро кажњен бити.

42. Што се тиче нереда, што мртва тјелеса чешће пре-дugo остају несахрањена; што се сиромаси не сахрањују у гробља, него поред јавнијех путова, наређујемо најозбиљније: да не смију свештеници отезати са погребом због мртвачева сиромаштва, него да га морају бесплатно сахранити; а нађе ли се који парох, да узради противно овој Нашој највишијој заповијести, има му се узети парохија; а на позив мјесног кнеза или старјешине има свршити погreb, под пријетњом исте казни, најближи сусједни парох, коме се има платити мртвина

од имања онога пароха, који није хтио мртваца сахранити, по што се та мртвина силом од њега узме; а и несједињене владике и државне граничарске власти нека озбиљно пазе, да се ова Наша најмилостивија заповијест најтачније извршије.

Што се тиче времена, када треба, и мјеста, где треба мртваце уредно сахрањивати, треба се држати за то издатијех здравственијех наредаба.

А како онај обичај несједињенијех вијераца, по којем се потопљеници не сахрањују у гробља, него поред ријека у отвореном пољу, па како то, што и саме њихове владике признају — потјече од саме празновјерице: с тога нека се владике најприљежније потруде, да се таке празновјерице истријебе, па да народ о тој ствари љеште мишљење добије.

43. Мртвачке дозволе (цедуље), што су их до сад у некијем владичанствима издавале проте, црквени оци или и саме владике, нијесу нужне, — и с тога се оне укидају; а укида се са свијем и онијех 7 кр., што је био обичај давати протама за те дозволе. Исто тако није слободно ништа узимати за звоњење при погребу, већ кад сама покојникова кућа захтијева да се звони; и за тај случај ради управљања и ради тачног обвршивања ово се прописује: у граничарском мјестима и котарима плаћаће за звоњење: имућније куће по 15 кр. средње по 12 кр., а сиромашне по 7 кр., и то само једанпут, макар се и више пута звонило; а нико не мора дати звонити при погребу, ако то сам не ће, нити свештенство смије кога на то наговарати или приморавати.

И тако осим овога, што је горе у штоларном свитку одређено, ни најмање какво давање свештенству од стране народа није допуштено, и нико не смије речени свитак прекорачити, јер ће иначе навући на се тешку казну.

Из овога само по себи слиједи, да се забрањује и онај зли обичај, по којем је до сада од свештеничкима удовица узимат у име мртвине или коњ или књиге њиховима упокојенијех мужева, или по којем је плаћање за сараандаре и за

парусије удовицама силом наметато, ако оне то ни захтијевале нијесу; шта више такијем свештеничким удовицама дужне су владике скупа са осталијем несједињенијем свештенством по могућности помагати.

Осим овога остаје и на даље у пуној знази досадашња наредба, по којој свештеници не смију, ни састављати ни писати тестамената свјетскијем људма.

А побожна завјештавања, али само у Нашијем нашљедњијем земљама, слободно је чинити свјетскијем људма и на даље, у колико така завјештавања нијесу противна Нашем печатаном краишком регуламенту и краишком уставу.

44. И у онијем владичанствима, где има више манастира, не самијем калуђерима, него и свештеницима (поповима) вала у свако доба допустити, да исповиједају народ; шта више код испита, што но је прописан чланком 34. треба најбржљивије пазити, да парохије добију само они свештеници, који су дољно спремљени за свештеничке дужности и за исповиједање народа.

45. Укида се у напредак онај, на каноничком праву грчке Цркве неосновани и већ од прије укинути обичај, по којем су до сада удови свештеници у манастире гоњени и против вјерскијех установа приморавани, да се закалуђере, те тијем њихова дјеца бијаху излагана крајњој биједи. Удови свештеници имају се оставити на својем парохијама, и не смију се са својим мјеста збацивати нити у манастире пошиљати, него само због важнијех каноничкијех препона, или због превелике старости, или због болести; па ако би то нужно било због ванреднијех узрока, онда треба да те узроке конзисторија испита, расправи и пресуди, па такове случаје да пријави Нашијем придворнијем властима прије, него се пресуда изврши: исто тако треба поступати и код другог свештенства у случају, ако би се који против његове воље у манастир морао послати.

46. Из особите царске и краљевске милости одобравамо, да се престане од даљег уређења и умањивања несједињенијех

калуђерскијех манастира, изузевши оне манастире, који су си-
нодалнијем закључком укинути.

47. Постављање архимандрита има бивати како је то и
до сада било.

Архимандрити и игумани не могу се другчије лишити
свога звања, него кад то прије Конзисторија испита и пресуди;
у томе случају, ако су може да конзијоријални присједници,
због исте кривице престају то бити.

О приходима свакога манастира ваља састављати уредне
рачуне и подносити их дијецазану на крају сваке године;
где ће их онда Конзисторија најстрожије прегледати и тако
прегледане подносити митрополиту; а овај се има постарати,
кајко ће моћи по рачунима у свако доба, ако би то нужно
било, придворнијем властима о стању манастирског иматка и
особља потпуни извјештај дати.

Нико се не смије у манастир примити прије, него када
докаже свједочанством својега поглаварства, да је Наш поданик;
а исто тако не смије се нико закалуђерити док не намири
25 година живота.

Скупљање милостиње, било у новцу или у живежу, за-
брањује се свијем манастирима под жестоком казни; а што
од добровољнијех дарова падне у црквену кутију, то се има
трошити на издржавање цркве, на набављање црквије са-
суда и на остало, што је за службу нужно, и та милостиња има се у рачунима о манастирском приходима на
посебном листу биљежити и срачунавати.

Дође ли који манастир због пожара, због поводња или
због опште неродице у превелику нужду, онда се има манастир
са свједочанством своје регементе обратити на Ђенерал-команду,
па када Ми подијелимо према приликама на неко извјесно
вријеме најмилостивију дозволу, и онда ће само владика, којему
је подвлаштен пострадали манастир, дати му писмену препо-
руку ради скупљања милостиње.

Подизати нове манастире, или боље снабдијевати ове који постоје, забрањено је још 1753. године, али се допуштају свака поправљања из властитијех манастирскијех прихода; а устреба ли да се коју манастир са свијем из нова подигне или да се распострани, треба се под тешком одговорношћу држати онога, што се за то прописује у 66. чланку.

Остаје на даље у Нашој највишој власти, да дајемо пре-гледати манастире преко Нашијех свјетовнијех повјереника.

Све што су до сада манастири владикама давали, било у новцу или у живежу, са свијем то укидамо, и забрањујемо најозбиљније реченијем владикама, да не смију од манастирскијех прихода под ниједнијем именом ништа себи присвајати.

48. Што се тиче унутрашњега запта и реда у манастирима, то препуштамо на бригу и под управу вищему свештенству у увјерењу, да ће исто свештенство по дужности својег звања тако уредбе створити, како ће калуђери у доброме запту бити и да ће своје дужности вршити, па да ће ондје, где то мјесне манастирске прилике допуштају, занимати се са похвалнијем и са опште кориснијем поучавањем младежи.

49. Како у погледу манастирског посједа у разнијем државнијем обласцима, због различнијех закона и због општег устава сваке области, настају и разне обvezе: то ће се с тога и манастири у погледу својег посједа, како ради уживања тако и ради штокаквијех обвеза са свијем једнако држати онога од Нас прописанога војничко-границарског система уставнијех земљаринскијех закона.

50. Конзисторијални послови нека се расправљају, до даље Наше најмилостивије наредбе, по оној уредби, која је била у обичају од Сабора 1769. па до 1774. године; с тога има Нам ту уредбу несједињени архијепископ и митрополит са својем мишљењем предложити, како би се може да иста уредба, у овоме или у ономе и на који најбољи начин, исправити могла.

А даље се најмилостивије надамо, да ће се и поред најјерене промјене у Конзисторијама, сви они чисто духовни и црквени послови, који спадају на редовне Конзисторије (које треба сваке седмице држати) без сваког непотребног одгађања, редовно расправљати; а уједно и то најмилостивије допуштамо, док митрополијски неприкосновени фонд већи не нарасте, да се конзисторијалне наплате узимају по уредби, што је приложена под словом К), коју треба прибити у конзисторијалнијем канцеларијама, и које се треба најтачније држати, нити је и за зеру више слободно узимати, него колико је у уредби одређено; али оне странке, које докажу своје сиромаштво дољнијем свједочанством пароховијем или мјесног поглаварства, могу се са свијетом опростити од такијех наплата.

А како су у Нашем војничкијем Крајинама новчане казне укинуте, и како у опште замјењивање трошкова са другчијом казном у парницајама, које се заподијевају онако од обијести (*temere litigantium*), није основано на војничкијем правилима: с тога се то укида и код духовнијех Конзисторија.

51. Митрополиту и владикама најстрожије забрањујемо, да се не усуђује подвлаштене свештенике казнити: бојем, оковима, везањем, ропскијем и другијем пословима, осим онда, када би на тако тешке казни редовном парнициом осуђени били, — јер тијем се понижава свештеничко достојанство, а у народ се усађује мјесто поштовања — презирање и омаловажавање својијех духовнијех пастира.

52. Никога није слободно казнити искључењем из црквене заједнице без Наше, преко дотичнијех придворнијех власти добивене, највише дозволе; а ниједан несједињени владика не смије ниједном Хришћанину свога закона, по вашем црквеном обичају, ускратити обичнога духовнога благослова, осим ако је неки законито суспендiran или је искључен из црквене заједнице онако како је горе наређено.

53. Како је већ горе напоменуто, да ће свештенство у црквенијем и у духовнијем дјелима зависити од својијех Кон-

зисторија, и односно од владике и митрополита, са правом приговора (рекурс) управ на Нас, и то из Крајине преко придворног Ратног Савјета: — тако ће на против у свијем другијем дјелима кривичнијем и грађанскијем (*causis criminalibus et civilibus*) свештенство једнако са свјетскијем сталежем зависити од постављенијех државнијех власти и судова, и покораваће се општијем државнијем законима.

Свакако је слободно у криминалној парници против кога несједињенога свештеника, ако то замоли митрополит или дјецезан — владика, да два конзисторијална свештена члана присједавају, али само с тога, како би сами увиђети могли, да се у парници право поступа; напротив код пресуде против такога злочинца имају се свештени присједници уклонити из суда, па испане ли така пресуда на редовну или на ванредну казну за злочинце: има се злочинац под добром стражом, прије него се изврши пресуда, предати Конзисторији да га лиши чина, што треба по црквенијем законима и обредима без отезања извршити, те злочинца опет под добром стражом криминалној власти повратити.

54. Као што смо горе забрали сваку, свештеничком угледу непристојну казну, тако исто најмилостивије наређујемо, да ни свештенство не казни свјетовњаке батинама или излагањем на јавно гледање, или другијем што каквијем казнама (епитимијама), које се не слажу са војничком чашћу, или да их одбијају од обичнога цјеливања икона у цркви.

55. Још забрањујемо свештенству, да не казни никога у новцу ни под којијем именом. А да би се препријечио порок двојеженства, имају се најтачније извршивати Наше најмилостивије наредбе од 1754. 1758. 1759. и 1761. године; нека свештеници несједињеном народу тежину овога порока и за то одређене казне добро разјасне; и нико а најмање који странац, који вијернијем смртнијем листом, да је удов, или судскијем свједочанством, да је неожењен — не докаже: не смије бити од свештеника вјенчан; уз то треба водити парохијалне про-

токоле или матрикуле: крштени, смртни, вјенчани и исповједни, у свијем парохијама по уведенијем печатанијем књигама, и те књиге имају владике и проте, кад облазе парохије, најтачније прегледати.

56. Овијем потврђујемо најмилостивије и ону Нашу од 14. фебруара 1763. највишу наредбу због злочинаца, којом је допуштено, да осуђенике на смрт несјединjenога грчкога закона, у свијем мјестима без изузетка, исповједи и причести свештеник њихова закона; да се осуђеницима за то вријеме окови скину, и да их у мјестима, где је то до сада било у обичају, од тамнице до стратишта прати свештеник њихова закона.

Али у онијем мјестима, где речени обичај несједињенијех не постоји, такове злочинце има пратити од тамнице до градскијех врата католички свештеник, па ту нека га измијени несједињени, ако се који нађе у мјесту или у близини.

57. Како је добра и темељита настава младежи од највеће користи по општу ствар и како је оно од Нас наређено подизање и уређење њемачкијех, основнијех, штапскијех и тривијалнијех школа у Крајини само за становнике војничког сталежа на мјењено: то хоћемо да тако остане и у напредак.

58. Како би лакше било, и српском свештенству и народу, набављати нужне књиге, дали смо с тога овдје подићи посебну штампарију за српски и за остale источне језике, из које ће се у напредак оне књиге, што су до сада из туђијех земаља прескупо набављате — исте каквоће али за мању цијену, моћи добијати.

59. Још и то забрањујемо, без Наше најмилостивије дозволе: оне резолуције, декрете и наредбе, што су у дјелима привилегија и вјерозакона издате, или што ће се још издати, да се нико не поступи где било штампati: с тога има ову забрану, како митрополит тако и сав народ његовога закона, под пријетњом тешке казне најтачније поштовати.

60. Како до сада тако исто ни у напредак без Наше претходне дозволе није слободно несједињенијем држати општега (јавнога) или партикуларнога Сабора; и кад се замоли дозвола ради Сабора, треба уједно Нама назначити и нужне за то строшкове; исто тако није слободно у будуће ни од стране митрополитове ни од свештеничке нити од стране несједињенијех одаштиљати каква изаслаништва или депутације к Нашем двору: док се прије не именују особе, док се не пријави за посао такве депутације, док се не искаже од куда ће се узети за то нужни строшак без оптерећавања војништва и порезника, и док се за то не добије Наша најмилостивија дозвола, па и онда забрањује се најозбиљније, и митрополиту и владикама и свијем несједињенијем грчкога закона, сабирања подузимати било под којијем му драго именом.

61. Није слободно ни митрополиту ни владикама о строшку својијех једновијераца путовати или друге потрошке чинити, а још мање правити дугове или издавати задужне обvezнице у име свијех својијех једновијераца са митрополитовијем потписом или са другијем макар чијијем; јер ако би се на тај начин и издале задужнице, не би оне саме по себи ништа важиле.

62. Као што смо већ одмјерили и уредили, колико ће се у име дневница, у име путнога строшка и у име подвоза давати свакоме, од народа на Сабор посланоме заступнику — и с тога није никоме слободно ове дневнице по својој вољи ни повећавати ни умањивати: — тако исто најмилостивије заповиједамо, да сав овај износ (саборске строшке), по што се прије на све пописане куће свијех несједињенијех једновијераца распореже, војничке и провинцијалне власти од свијех кућа без разлике саберу, па од тога нека исплате у сваком окружју или владичанству најприје свијем заступницима одмјерену пристојбину, одбивши најприје оно, што су, може бити, добили као предујам; ако би може бити у гдјекојем владичанству од тога на речени начин распорезанога износа што гођ претекло, то треба послати на митрополију у Карловце,

па нека се од тога донамјести митрополији, ако је она што заступницима предујмала, или нека се од тога другијем владичанствима доплати за онлико, за колико у њему скупљени новци на подмирење заступничкијех дневница не досегну. Како ће се пак остатак, који би од таког приреза претекао, на корист несједињених употребијебити, остаје да Ми то нај- милостивије одредимо.

63. На народном Сабору смије бити само: 25 заступника од војништва, 25 од грађанства и исто толико од свештенства, и не смије се ниједан преко овога броја, нити без уредне и од ц. кр. комесара испитане вјеровнице, у саборске сједнице пустити; ни младеж не треба пуштати на Сабор, јер због своје незрелости не би знала чувати, што није за казивање; у општє без Нашег ц. кр. комесара не смије се никакав скуп или састанак држати.

64. Држање старога календара, којега су се несједињени прије до године 1769. држали, најмилостивије потврђујемо и на даље; али у онијем мјестима, где несједињени помијешано са римокатолицима станују: морају несједињени осим нећеља, које се и онако с обје стране уједно светкују, веће римокатоличке празнике а поименце: празник рођења Христова или Божић и празник Телове (Брашанчево) скупа са римокатолицима светковати, или да не би било саблазни, морају своје дућане и радијонице бар затворене држати цијelog дана, и не радити никаквијех работнијех послова; а остале римокатоличке празнике не морају несједињени светковати, али су дужни од 8 до 11 часова до подне, кад се служи католичка литурђија, све дућане и радијонице позатварати и не радити: ни занатлијског посла, код којега се лупа, нити другога кога, којијем би се могло дати повода јавној сметњи или немиру.

65. Само оне празнике смију несједињени свѣтковати, што су синодално потврђени 1774, год. и који су назначени у прилогу под словом Е); а на све остале празнике, што су

разријешени од овога и од прећашњега Синода, треба да свак иде за својима пословима и да те дане не светкује.

Осим тога ипак допуштамо, што несједињени у каквој тешкој невољи, особите сведе за покровитеље изабраше и завјетоваše је да ће их светковати, и што тај завјет и на своје потомство преносити обикоште: да могу таке завјетне празнике, по стародавном обичају по цио дан светковати, како поједине породице, тако и цијеле мјесне општине па и цијели окрузи, а нико их не смије ни гонити, да на те дане раде.

Али у напредаκ није слободно ниједној општини, ни себе ни своје потомке овакијем завјетима обvezивati, док прије преко владике не пријаве митрополиту за узрок и за посебност завјета, и док на то не добију дозволе, потврде и благослова; а то нека митрополит не даје баш тако лако; него ако би баш имао важна узрока, да уважи таку молбу ове или оне општине, има то Нама јавити преко дотичне придворне власти.

Како су многијем свецима, што су од Синода разријешени од светковања, цркве подигнуте и посвећене: то нека је слободно светковати у тијем мјестима и те празнике или црквене заштитнике.

66. Што се тиче грађења несједињенијех грчкијех цркава, хоћемо да се тачно поступа по овоме:

1. У отворенијем мјестима, где станују сами несједињени једновијерци грчкога закона, и то где има најмање 30 кућијијех задруга, и где већ имају пароха свога закона, ради богослужења, тамо се допушта градити цркве без обзира од какве грађе и каквог облика, држећи се само онога, што ће се ниже прописати у 6 правилу. Па и ако је за филијалне цркве несједињенијех, највишом резолуцијом од године 1746. право уређење прописано, — које за угарски Провинцијал важи и на даље без измене: — то ипак допуштамо из највише милости, да у Нашијем крајишким областима несједињене филијалне цркве остану и на даље подијељене и придружене парохијама, како су где сада придружене.

2. У свијем затворенијем мјестима, онда у онијем гдје су становници различне вјере, била та мјеста затворена или отворена, па гдје већ има црква несједињеног грчког закона, те би неко хтио и другу још да гради: онда се мора свагда прије питати, и без Наше, преко надлежнијех придворнијех власти, за то добивене дозволе, не смије се ни започињати градити црква.

3. Обнављања цркава могу се предузимати и без дозволе; а деси ли се, да би требало неку трошну цркву обновити у оном мјесту, где је за грађење цркве нужна дозвола: онда у такој прилици не треба допустити ни обнављање, — ни

4. грађење цркве на старој развалини, прије него се од Нас добије дозвола.

5. Државна власт има пазити, и гдје је без питања слободно градити цркве, да се тијем не слаби ни граничарски војнички ни порезни сталеж, и да се најближније избјегава од сваке драгоцености и од прекомијерног кићења зграде, па с тога

6. по Нашој највишијој одлуци од 17. декембра 1765. има се свагда ради црквене грађевине подносити нацрт градње заједно са прорачуном; а има се пријавити и заклада, из које ће се строшици узети.

67. Што се тиче оснивања гробаља, упућују се несједињене општине у сваком мјесту, да се најтачније владају по наредбама, што су издате од домаћијех власти ради чувања општега здравственога стања: с тога дакле гдје устреба, да се заснује гробље, треба то пријавити мјесном поглаварству, па ту се упитати и ради мјеста и ради простора и ради ограде; и без поглаварствене дозволе не смије се гробље заснивати.

68. Да би се препријечила досадашња злоупотребљења, која су настала у браковима разне вјере, најмилостивије наређујемо: када гођ двије особе разне вјере кане у брак ступити; и када гођ римокатолици или унијати желе се најмити

у службу код несједињенијех: — и једно и друго има се свагда пријавити дотичноме римокатоличкоме или унијатскоме епископу.

Још заповиједамо најмилостивије: ако би неко било ког му драго рода или стања од несједињене Цркве потурчио се, има ће га дотични свјетски суд за то злочинство по заслуги казнити; али владике или њихови намјесници или у опште несједињеног закона свештеници дужни су одмах свјетскијем властима пријавити не само оне, који су збиља отпали од Хришћанства, него и оне, о којима се може сумњати, да би таки злочин учинити могли.

69. Све што ће се у будуће по Нашој најмилостивијој краљевској заповијести преко несједињенога свештенства народу истога закона јавно проглашавати, има се то свагда чинити на претходну молбу несједињенога свештенства, пријавивши уједно за проглашивање одређено вријеме, пред једном војничком или провинцијалном, засвједочене вијерности особом, која знаде потпуно народни језик, и коју ће управ за то одредити надлежне војничке власти: — како би се на тај начин увјерио народ, да се оно, што се проглашује, на Нашој заповијести оснива; и како би особа, која од стране војничке или провинцијалне буде код тога проглашивања — могла поднijети Нама извјештај преко власти: да ли је, када је и на који је начин проглашено оно, што је заповиђено да се прогласи?

70. У прилогима под словима A. F. G. прописан је ред:

а) који се има држати код Сабора, код избора и инсталације митрополитове или владичине и онда

б) кад се држи Синод.

в) формула под H садржи на латинском и на српском језику заклетву, којом се имају свечано заклети пред Нашијем краљевскијем комесаром и пред скупљенијем народом свога закона митрополит и владике, када ступају у своје звање.

г) За дипломе на митрополију и на владичанства плаћање митрополит и владике благајнама дотичнијех придворнијех власти по пропису под I.*)

Према овоме заповиједамо твојој часности као и свијем осталијем владикама твога закона најмилостивије и најозбиљније, да све што је напријед изложено и сам тачно поштујеш и да наредиш, нека се тачно поштује и од подвлаштенога ти свештенства; а уједно издали смо што је нужно преко власти и дотичнијем мјеснијем поглаварствима, нека и она исто тако најброжљивије надгледају, да свјетски сталеж грчкога закона, све оно поштује, што се опет њега тиче.

Уједно очекујемо, да ћеш повратити твојој часности послате и у почетку овога Нашега ре скрипта споменуте примјерке од регуламента. Ово је Наша најмилостивија воља и мишљење. И с тијем остајемо твојој часности са царском краљевском и надвојводском милотију благонаклоњени. Дано у Нашем пријестолном граду Бечу дне 16. јула седамнаест стотина седамдесетдевете, Нашег владања 39.

Марија Терезија с. р. (М. П.)

Граф Хадик с. р.

Часноме Петру Петровићу грчко-несједињеноме владици карловачкоме — Карловац. (Владика је примио у Плашком 13. октобра 1779.)

* * *

*) Прописано је да плаћа Ратном Савјету: — Угарској Канцеларији

Митрополит	2000	фор.	1000	фор.
Бачки владика	1000	"	1000	"
Темишварски	1000	"	1000	"
Карловачки	500	"	—	"
Пакрачки	500	"	500	"
Вршачки	500	"	500	"
Арадски	—	"	1000	"
Будимски	500	"	500	"

Од прилога, што су споменути у Деклараторији, ево штампам главне.

Р е д,

код доласка именованог цесаро-краљевског комесара на не-сједињене владичанске Синоде, савване по највишој заповијести, осим владичанскијех избора за друге послове и за остале синодалне расправе.

Када за Синод одређени ц. кр. комесар опредељеног дана приспије у Карловце имају га:

1.) од прилике 400 корака изван Карловаца срести: двије владике, три свештеника и три свјетска изасланика; од којијех се имају они први одредити од митрополитскијех придворника, а ови пошљедњи од магистрата; ту треба један од владика учтиво да поздрави комесара, па кад овај захвали на томе, кренуће се даље до на карловачки бријег, а речене владике и депутација возиће се пред њим; ту онепт имају га срести друге двије владике, остали митрополитски придворници и сав магистрат, те по што га по ново поштовањем поздраве, и по што он на то захвали, пратиће га сви, уз звоњење у сва звона и уз пуцање можара (калуна), до митрополитског двора, где ће се држати Синод. Ту на вратима дочекаће га свирањем одређена за-њ почасна стража са осталијем владикама, те ће га одвести уз љестве горе, где ће га митрополит дочекати и пристојно примити.

2.) Онда ће ц. кр. комесар у пратњи свега вишега свештенства одмах ућести у собу, у којој ће се држати синодалне сједнице, и ту је у собу слободно ући свијем присутнијем; али стража има препријечити сваку непристојну навалу народа к синодалноме столу, као и сваку непристојну вику и понашање.

3.) У тој соби треба један дугачак и ћилимом застрт сто намјестити тако, да се у прочељу на узвишеноме и ћилимом такође застртоме подножњу спреми: један столац — наслоњач

од кадиве, за ц. кр. комесара; а у лијево опет таки столац, али не на подножњу, за митрополита, онда опет с десна и с лијева седам столаца за владике и најпослије у дну стола два стоца и то: с десна за ц. кр. актуара, а с лијева за народнога секретара, а осим тога треба намјестити на страни до актуара још један столић за тумача, и на свако мјесто треба метнути свега, што за писање треба.

4.) Када ц. кр. комесар — који ће се покривене главе возити, припети уз љестве и уљести у собу — ступи у синодалну собу, и када заузме код стола у прочељу одређено му мјесто, заузеће сви синодски чланови своја мјеста око стола, али не сједајући; свак магистрат поређаће се у правој линiji доовољно удаљено од синодалног стола, а остали присутни народ стаће подаље пристојно, тихо и мирно.

5. За тијем ће ц. кр. комесар, стојећи покривене главе, рећи своју бесједу на њемачком језику.

6.) На то ће му митрополит благодарити бесједом или на њемачком или такође на словенском језику; али од те бесједе треба, прије него је митрополит изговори, и оригинал и пријевод на писмено уручити ц. кр. комесару.

7.) За тијем ће најприје сјести ц. кр. комесар, за њим митрополит па онда остали синодски чланови; магистрат ће, по што се прије поклони, скupa са осталијем присутнијем народом удаљити се; — ако буде нужде стража ће народ удаљити — врата ће се од собе затворити, а у соби ради реда постављени војници одступиће, па ће се намјестити — само док трају синодалне сједнице — код двора пред вратима, по шест момака као почасна стража.

8.) Кад ови ижљегу на поље, показаће ц. кр. комесар митрополиту напутак за Синод и отвориће царски печат на његове очи; онда ће додати актуару, да тај напутак јасно и разговијетно на стојећи прочита, и док се то чита, имају stati и народни секретар и тумач. Кад се прочита напутак, предаће

га актуар ц. кр. комесару а овај митрополиту, и онда ће опет посједати на своје стоце: актуар, народни секретар и тумач.

9. Послије тога ће ц. кр. комесар своју другу бесједу рећи, сједећи, и заказаће дан за прву сједницу.

10.) На ту ће бесједу одговорити митрополит и то сједећи.

11. Послије тога, на добивени пристојни знак од ц. кр. комесара, поустајаће најприје синодски чланови а онда ц. кр. комесар, па владике пред њиме а митрополит с лијеве му стране, повратиће се комесар покривене главе до на љестве; ту ће се здравити са митрополитом и са остатијем владикама, те ће га двојица владика и магистрат, који ће га дочекати доље код љестава — отпратити до његова стана, и по што се још једном узјмично здраве, разиђиће се сваки својој кући.

12.) Сјутрадан послије Божје службе примаће ц. кр. комесар посјете, а по подне враћаће он те посјете.

13.) Првога и свакога дана, кад гођ се држе синодалне сједнице, отићи ће двојица владика у осам и три четврти часа у стан ц. кр. комесара, да га допрате у синодални сабор; остale владике скупа са митрополитом дочекаће га у синодалној соби и поздравиће га на вратима.

14.) Сто за синодалне састанке има бити сваки пут спремљен онако, како је то прописано горе у § 4.; исто тако има се постављати пред кућијем вратима почасна стража од шест момака, док код затворенијех врата трају синодална вијећања.

15.) Кад се сврше вијећана, отпратиће митрополит и владике ц. кр. комесара сваки пут до љестава, а одатле двојица владика до његова стана.

О п и с

распореда, који је у обичају о митрополитском избору.

1.) Ц. кр. комесара треба да срету од прилике на 400 корака изван Карловаца двије владике и 6 посланика, где

ће га један од владика у име свега свештенства и свега народа пристојно и по дужности поздравити, па кад комесар на то благодари, владике и посланици, возећи се иду напријед тако до на карловачки бријег; ту ће га опет на исти начин дочекати двојица владика и 6 посланика; у пратњи њиховој а уз звоњење и цуцање и уз параду војништва, креће се комесар до свога стана, где ће га дочекати све присутно свештенство и сви остали народни заступници пристојно поређани с обје стране; онда ће га отпратити у његове собе и послије краткога узајмичнога здрављења, разићи ће се сваки својој кући.

2.) Сјутрадан примаће ц. кр. комесар посјете и вратиће исте посјете присутнијем владикама; пред вече отићи ће неколико владике и заступници ц. кр. комесару, те ће га замолити да отвори Сабор, а комесар ће одредити дан с додатком, да му се прије поднесе: број и својства свију заступника и њихове вјеровнице, па кад ове прегледа и кад их нађе да су уредне, допустиће на поновљену молбу да се држи свеноћно бдјеније.

3.) Одређеног дана и часа за избор доћи ће ц. кр. комесар између упараћеног свештенства, онда између осталијех заступника и између за то нарочито одређене војске у саборску салу и када

4.) он, комесар, са владикама, са тумачем и са заклетијем народнијем секретаром у салу уљезе, онда ће протоколиста из народнога протокола позвивати јаснијем гласом заступнике у салу, који се вјеровницама исказују и које се имају комесару у оријиналу предати. На то ће комесар заузети своје мјесто, под намјештенијем балдахином, који ће се поставити на узвишеном подножју с једнијем стоцем наслоњачем, те ће дати гласно прочитати ц. кр. вјеровнице ради највише дозволе овога Сabora и о томе, да је њезино ц. кр. и апостолско величанство њега нај милостивије именовало за својег комесара.

5.) Призываће се Свети Дух јавном молитвом; а за тијем слиједиће

6.) честитање од владика, од свештеника и од народа ц. кр. комесару, а овај ће благодарити цијелом Сабору, и онда ће бесједом отворити Сабор и одредиће ради избора новог митрополита рок од онолико дана колико је нужно; и послије свега, опростивши се са Сабором, повратиће се комесар у свој стан уз свирку војничке музике, а испраћен по истом реду.

7.) Кад буде изабран архијепископ и митрополит, јавиће се то комесару преко саборске депутације од свештенства и од народнијех јаступника, те ц. кр. комесар, допраћен у саборску салу на горе прописани начин, — питаће цио Сабор: да ли је са избором задовољан? па кад Сабор одговори: да је задовољан, онда ће преко свога актуара пописати све гласове у записник, те кад га сви потпишу и сам ће га потписати и притврдити својим печатом. Сјутрадан по избору треба написати молбеницу на њезино ц. кр. и апостолско величанство ради најмилостивије потврде ново изабраног митрополита, па је предати ц. кр. комесару ради даље опреме, који ће је најпонизније на њезино величанство спровести.

Најпослије када стигне највиша потврда, заказаће ц. кр. комесар дан и сат, када ће се она прогласити, па тога дана обичном свечаности допраћен у салу, прогласиће комесар најмилостивију потврду уз пуцњаву можара, и онда ће ново изабраном архијепископу, који ће заузети прво мјесто, и Сабору — честитати, па ће уједно одредити и дан за инсталацију.

8.) Одређеног дана за инсталацију отићи ће митрополит са владикама и са свештенством у саборну цркву, камо ће се кренути и ц. кр. комесар у пратњи како је већ горе рећено, а митрополит у свештеној својој одјећи и са штаком у руци заједно са двојицом владика и са осталијем све-

штетством, — све у свештенијем својијем одједдама — и са осталијем народнијем заступницима, дочекаће комесара на црквенијем вратима, те ће га отпратити до његова одређенога мјеста; на то ће комесар саслушати заклетву новога митрополита, да ће остати стално и непревртљиво вијеран њезиноме ц. кр. и апос. величанству и прејасноме владајачкоме дому австрискоме, и одмах послије те заклетве приступиће владику, свештенство и народ, па ће архијепископа подићи у вис, поздрављајући га по три пута са: живио! а уједно ће се пушати из можара.

За тијем ће нови архијепископ захвалити комесару на његовоме труду, а комесар ће опоменути новога митрополита, владику, свештенство и народ, да сви остану постојано вијерни њезином ц. кр. и апос. величанству, да између себе буду сложни и у љубави. За тијем ће се комесар здравити са цијелим збором и остане и даље на служби Божјој, а кад се сврши: сви заступници, свештеници и у свештеној одјећи обучени митрополит отпратиће комесара из цркве у митрополитски двор на ужину.

П р о п и с

на што се мора пазити код посвећења, код инсталације и код заклињања ново изабраног несједињеног владику.

Чим митрополит са својима подвлаштенијем владикама изабере новога владику, треба да то одмах јави митрополит њезиноме ц. кр. апос. величанству писменом преставком, и да замоли највишу потврду и диплому за ново изабранога.

Када се даде највиша потврда, јавиће за то митрополиту ц. кр, придворни Ратни Савјет и договориће се ради инсталације.

Послије тога треба да митрополит са владикама ново изабранога рукоположи; а по што ће међу тијем ц. кр. комесар за владичину инсталацију бити именован, и по што ће

владичанска потврда дотичнијем крајишким и провинцијалнијем властима огласити се циркуларом: то ће се одређени ц. кр. комесар одмах договорити са митрополитом, када ће се обавити инсталација; те ће како комесар тако и митрополит или његов овјеровљени изасланик отићи у мјесто, где владика станује.

Дан прије инсталације увјериће се комесар и онда митрополит или његов замјеник, да ли је заклетва, којом ће се владика заклети, сугласна уведеноме обичају.

На дан саме инсталације одређеног часа скупљени народ и свештенство, поредавши се у два реда, допратиће тако ц. кр. комесара до црквенијех врата; а ту ће га дочекати остало свештенство са владиком у свештенијем одеждама, и отпратиће га до његова мјеста.

Прије литургије одвешће митрополитски замјеник новога владику на одређено мјесто ради заклетве, и ту ће гласно и јавно пред лицем цијеле Цркве и пред краљевскијем комесаром положити заклетву о вијерности, коју ће митрополитски замјеник напријед говорити, и коју ће онда потписану од владику уручити краљевскоме комесару.

На то ће митрополитски замјеник предати ц. кр. комесару највишу царску диплому, који ће је дати јавно прочитати преко својега актуара; па кад се иста сабраном свештенству и народу и на српском језику обзвани, прочитаће се онда митрополитска синђелија за новога владику, којега онда треба уз народно клицање, по три пута у вис подићи; и тијем је овај чин завршен, те ће се отпочети служба Божја.

Ц. кр. комесара треба отпратити из цркве у владичански двор онако, како је и у цркву допраћен, где ће комесар исто онаку заклетву каква је она била, што је пред њим положена — потписати и предати је митрополитском замјенику.

Најпослије даће ц. кр. комесар митрополитском замјенику писмену исправу о свршеној инсталацији.

* * *

Столарне свитке из Деклараторије донијећу у чланку о свештеничкој дотацији у трећој књизи.

ПРИЛОГ Б)

Конзисторијална Система од 5. априла (25. марта) 1782. и касније наредбе и уредбе, којима је ијестимице измијењена.

„На молбу покојнога митрополита и карловачкога архијепископа, Вићентија Јовановића Видака, као што се види из 50. члanca највише Деклараторије од 16. јула 1779. допуштено је најмилостивије: да се конзисторијални послови расправљају и на даље по начину, који је уведен био од 1770. па до 1774. године; али да споменути тадашњи митрополит поднесе основу, по којој су расправљати конзисторијални послови од 1770. па до 1774. год. заједно са својјем мишљењем: да ли би и како ли би требало у томе штогоћ исправљати, како би се онда могла за будућност стално прописати намјерена уредба за несједињене конзисторије.

Па макар што је дне 14. јуна 1779. пожурено, да се речена основа пошаље, ипак је није поднио горе речени митрополит; па тако је и умрло прије, него је извршио што му је било заповиђено.

Али како се је опазило, што из овог а што из онога, а особито из брачне парнице између Григорије Марковића и жене му Ане Бугарчића, која је парница ћовјед била на ревизији, и која се већ одавна води, — да се у несједињенијем конзисторијама расправљају парнице поврјеђујући правицу на велику штету парничара; па због чега пада основана сумња на несједињено свештенство: с тога смо најмилостивије наредили, да се тадашњем администратору Карловачке Митрополије

заповиједи, нека што прије поднеће споменуту основу. Па јада нам је исту поднио, по што смо је зрело расудили и тачно испитали ријешили смо најмилостивије за несједињене конзисторије ево ово:

Први раздвој.

О конзисторијама и о пословима, што ће се у њима расправљати.

§ 1. У сваком владичанству, дакле и у ономе, којијем управља архијепископ и митрополит, има се уредити по начину, који је ниже прописан, Епархијска Конзисторија.

§ 2. А да би могли и они, који би може бити незадовољни били са осудом Епархијске Конзисторије, путем апелације своју правицу тражити: има се уредити такође по ниже прописаном начину и Митрополитска Апелаторија.

§ 3. А ако би неки парничари мислили, да им је и са осудом апелаторије криво учињено, онда им се најмилостивије допушта, да поднесу свој призив и на сами Наш највиши пријесто. (Види 53. чланак у Деклараторији).

§ 4. Судска власт несједињенијех Епархијскијех Конзисторија може се распостијети само на духовне и на црквене послове, како су већ у опште најмилостивије прописани у 2. и у 50. чланку Деклараторије.

§ 5. А да би се потанко и тачно прописало, на које се послове распостире ова, несједињенијем конзисторијама, признаата власт, наређујемо најмилостивије да се:

а) У несједињенијем конзисторијама расправљају све парнице, које се тичу важности брака и његова развода, било коначно од брачне свезе, или само од трпезе и од постеље; исто тако о важности обручења; парнице о свештеничкој деградацији; — а по што се за ваљаност некијех тајана изискује, да сама она особа, која тајне врши, има право на то: све о пароховом праву заподјенуте парнице; најпослије о

свијем могућијем поводима, који се тичу важности тајана — пресуђивање конзисторије. законито.

6) Ако ли је с тајном и какав грађански уговор сплетен, па се расправа не тиче више саме тајне, него се тиче овога уговора: онда имају конзисторије такве послове уступити надлежнијем свјетскијем судовима; и с тога ће конзисторије рјешавати само о важности обручења, а у све остало, што се тиче какве штетне накнаде, плаће, издржавања или другијех обвеза, које би потјецале из грађанског уговора — немају се мијешати конзисторије, него упутити странке на грађански суд као надлежан“.*)

*) Ова установа о брачним парницима брзо је изменењена, јер већ 16. јануара 1783. изашао је брачни патенат цара Јосифа II., којијем су све брачне парнице од конзисторија одузете, па предате свјетскијем судовима. Тај патенат прогласио је владика Петровић по овоме владичанству 12. априла 1783. и има у њему 37 чланака. (Види најстарији циркуларни протокол, који почиње од год. 1775. у конз. архиви и број 237. стар. писама).

Године 1784. засјечено је још дубље интиматом од 9. јуна, којијем је проглашена царска револуција, „да нашег греческого Неунитскаго закона једно-вијери и в третјем и четвртом степење Сродства и Пријателства сушти без даљшаго от их величества искати се имуштаго разрешенија важни брак пријати могућ.“ Против овога устане митрополит Путник, доказујући влади „ла сицеје в 3. и 4. степење сродства и пријателства Браченије Правилами Цркве нашеја запрещено јест;“ али није ништа успио, јер интиматом од 26. јула 1784. бр. 17452. и од 13. декембра 1784. бр. 28110. потврђена је горња револуција. (Види интимате и митрополитову пријеписку о томе у конз. архиви под бројем 284. стар. писама).

Све је ово поновљено и још већма утврђено и објашњено другијем патентом цара Јосифа од 6. марта 1786. који је проглашен и за нашу Цркву интиматом од 2. маја 1786. бр. 19332., од 12. дек. 1786. бр. 50611 и декретом Угарске Капителарије од 4. дек. 1786. бр. 5877. — Овај патенат има 62 чланка и штампан је на 9 великијех листова. Брак је прости грађански уговор и све брачне парнице спадају пред грађанске судове §. 1. Крвно сродство у побочној линији не простире се даље него: „између брата и сестре, онда између брата и између кћери његова брата или његове сестре; исто тако између сестре и између сина њезина брата или њезине сестре, и онда између стричевића“. Свако даље крвно сродство не смета женидби. (Види у конз. архиви бројеве 379. 394. и 423. стар. писама).

По смрти цара Јосифа револуцијом цара Леополда II. од 30. априла 1790. повраћене су брачне парнице опет конзисторијама, али ова револуција

в) У материји тајана расправљаће конзисторије све оне послове, који се тичу за вршење тајана нужнијех обреда и тачнога извршивања тијех обреда по канонима своје Цркве.

г) Што се тиче црквенога запта (дисциплине) имају конзисторије озбиљно пазити на живљење и на владање свога свештенства; имају се својски старати, да свештенство врши своје дужности, а они, који противно раде, да буду кажњени по заслуги и да се поправе.*)

д) Даље су дужне конзисторије пазити строга на то: да буде у манастирима мир, ред, пристојност, и да се држи запт према манастирском животу; да потврђују игумане, које изаберу калуђери; да оне свештенике, који се унапређују за проте, као и оне, који се посвећују свештеничком чину, људски испитују по 34. и 37. чланку највише Деклараторије, где је прописано под словом h, да ниједан од уписанијех Границара не смије бити рукоположен за свештеника, док не покаже за то дозволу од Ђенералкоманде; да по праву пресуђују о суспензији архимандрија као и о забацивању игумана и на-

проглашена је за Крајину текар интиматом од 28. априла 1795. бр. 8806 и декретом Ратног Савјета од 25. априла 1795., па је заповиђено грађанским судовима, да брачне парнице, које се налазе код њих, предаду конзисторијама на даље расправљање и пресуђивање. (Види у конз. архиви бројеве 740. 831. 996. и циркуларни протокол 1775.—1798).

Конзисторија има да пресуди, да ли муж мора издржавати своју жену за вријеме парнице и послије осуде, а грађански суд има одредити, колико јој мора давати на издржавање. (Интимат од 11. јула 1806. бр. 6312). Рескриптом Ратног Савјета од 11. марта 1842. бр. 2754. овлаштене су конзисторије, да и то пресуђују.

Још ми ваља на ову тачку напоменути, да код нас може ријетко настати парница због обручења, јер се оно скупа са вјенчањем свршује; али кад би се свршило по црквеном обреду прије вјенчања, па кад би неко од женика одустао од брака, онда би настала парница због тога пред конзисторијом. Домаћа зарука, јабука или прстен није црквено обручење, те не повлачи за собом никакве парнице, ако се где и пр. поврате новци или јабука.

*) Конзисторијалне су казне: укор преко проте, обличење пред конзисторијалном сједницом; затвор са постом или без тога; одузимање службе или црквеног ужитка за вријеме или за свагда; лишавање чина; искуључивање из црквене заједнице; премјештај са једног ужитка на други. (Види: „О судјех црковних“ од Ев. Јовановића стр. 83).

мјесника у манастирима, и најпослије најревније старати се, да се ништа не догађа, што би било противно, било црквенијем или манастирскијем правилима грчке Цркве.

б) Што се тиче старања о посвећенијем или благословљењем приједметима, дужност је конзисторија старати се: да цркве и црквице буду освештане; да се оне и њихов намјештај као и свештене одежде и сасуди, што треба за Богослужење, у доброме стању одржавају по прописима својих канона, и да се гробља и костурнице благосиљају.*)

Осим тога дужна је свака конзисторија имати тачан списак свега свештенства из својег владичанства; исто тако и списак свијех цркава, у којијем се служи, и свега што је у црквама, те се старати, да ниједна освећена ствар не пропане; а споменути исказ скупа са списком свијех у владичанству парохија и филијала и свијех намјештенијех и ненамјештенијех свештеника, као и број несједињенијех кућа, треба вијерно чувати у архиви; уједно старати се најозбиљније и о томе, да несједињени мјесни пароси матрикуле или протоколе: крштени, вјенчани и смртни тачно и савјесно воде.

в) Устреба ли негдје да се сагради нова или да се поправи стара црква: ту онда немају конзисторије никаквог непосредног уплива да себи дозвољавају, него треба општине упутити на владику или на своје политичне власти; где се треба најтачније држати онога, што је прописано у 66. чланку највише Деклараторије. Конзисторије су међу тијем дужне се старати, да буде према усвојеном обреду спољашња и унутрашња црквена градња, исто тако сликарски и вајарски послови; а свјетска власт само ће на то пазити, да се на грађење и на укращавање цркава не троши више, него што је то најмилостивије допуштено од највишега мјеста.**)

*) Под благословљењем приједметима разумију се: манастири, болнице, школе и гробља, јер то све припада цркви и има се благословити.

Ев. Јовановић, О судјех, стр. 84).

**) Интиматом од 10. јуна 1787. бр. 24668, дозвољено је православнима и протестантима подизати на цркве куле и звона. Црквена врата слободно је окренути на улицу. Интимат од 27. јануара 1789, број 3484.

ж) Свјетске, односно војничке власти имају право расправљати оставштине иза умрлога нижега свештенства; а у колико би ту могле и конзисторије имати посла, увидјеће се из овога, што слиједи. Кад ће се расправљати оставштина умрлога свештеника, који има законитијех нашљедника, онда кад политична власт буде састављала инвентар, одредиће конзисторија једног свештеника, који ће бити ту, кад се буду дијелиле парохијалне или црквене ствари од осталијех омртвина покојниковајех, те ће, призвавши и црквене туторе, брижљиво развидјети, да ли је све црквено ту, што је у инвентару пописано; па нађе ли, да је нешто пропало: треба да то одмах пријави власти, која ће расправљати оставшину; а оне парохијалне или црквене ствари треба да прими пред црквенијем оцима; све остало има расправљати дотична свјетовна власт.

Умре ли који несједињени свештеник, чија оставштина по 5. чланку највише Деклараторије допада архијепископу или епископу, онда свјетска власт има само развиђети: да ли је ту тако право нашљедства, и да ли нема може бити какав сродник, који би могао то наслиједити по закону и без тестамента? Даље се нема упуштати свјетовна власт, него се има остављати на вољу архијепископу или епископу: хоће ли сазвати вјеровнике, или хоће ли се саставити инвентар? Па не ураде ли ни једно ни друго има се оставштина предати оном архијепископу или епископцу, којем она допада; али уз писмену обвезу, да ће он расправљати са вјеровницима и са нашљедницима, који би се временом појавили, и да ће их он саразмијерно подмирити. Али како год, што је архијепископ или епископ, ако се састави инвентар обвезан нашљеднике и вјеровнике задовољити само у толико, у колико износи оставштина: а тако напротив, ако се не састави инвентар: обвезан је реченијем вјеровницима све подмирити без обзира колика је оставштина.*)

*) По наредби Српске Хофдепутације од 18. маја 1775. против и свештеници, који умру без дјепе, за свој спомен или на друга каква завјештавања

3.) У криминалнијем и грађанскијем парницима треба најтачније поступати, како је прописано у 53. чл. највише Деклараторије, по којем је несједињено свештенство у такијем парницима подвржено свјетовнијем властима; а само у чисто црквенијем и у духовнијем дјелима конзисторијама препуштено. Ако ли се деси, да неко буде позван пред конзисторију због злочина или због грађанске кривице, па ако би конзисторија, не обазируји се на учињени приговор да није надлежна ту судити — ипак изрекла пресуду: онда може осуђена странка поднијети свој приговор на придворну власт (на Ратни Савјет) да се парница упути надлежном (свјетовном) суду.*)

и) Рачуне од свијех манастира у владичанству; онда списак манастирског особља поред исказа о приходу и расходу и инвентаре о црквенијем стварма сваке године искати, људски прегледати и прегледање неизоставно подносити митрополиту или кад овога нема: администратору архијепископије.

ј) Најпослије старати се, да се сачувају ствари и црквено имање у владичанствима; ревно пазити, да се о томе воде рачуни по пропису 7. чланка највише Деклараторије, па те рачуне каткада прегледати: дужне су такође конзисторије.

А да би се знало, да ли конзисторије врше своје дужности тачно, и да ли своју судску власт не распротишу можда и на оне послове, који спадају пред свјетске судове: то су дужне конзисторије о свијем парницима, које су ријешене и које ће се текар рјешавати, по приложеном формулару сваке по године преко власти један извод Нама подносити уз извјештај, да ли су примиле прије споменуте манастирске рачуне? Да

не смију од свога иматка тестирати него:proto највише 100 фор., а свештеник (парох) 50 фор. — Види у конз. архиви број 67, стар. писама.

**) Интиматом од 28. априла 1783. бр. 3738. било је проглашено, да се са нашијем свештенством у криминалнијем и грађанскијем кривицама има поступати једнако, као и са римокатоличкијем и унијатскијем свештенством, али је то одмах опозвато интиматом од 4. фебруара 1784. број 2238 по што се тобоже противи Деклараторији и Конзистор. Системи. Декретом српске придворне канцеларије од 8. маја 1792. бр. 1838. поново је забрањено конзисторијама, да не расправљају никаквијех грађанскијех парница „и. пр. тужбе

ли су их прегледале и да ли су их прегледане поднијеле митрополиту, или према приликама администратору архијепископије? Ово исто важи и за рачуне несједињенијех цркава.*)

Други раздвој.

О судском поступку, којега се имају држати странке у парничнијем расправама и Епархијске Конзисторије код изрицања пресуде.

§ 1. И ако се види, да су код конзисторија већином сумарно (т. ј. краткијем путем) парнице рјешаване, то ипак у будуће; у свијем важнијим парницима као н. пр. због брачне разставе од стола и од ложнице; због коначног развода брачне свезе; због одустајања од брака послије обручења; због узнемиравања брака; због збаџивања: пароха, игумана, прота и архимандрита

због дугова као до сад“ — вели се у декрету. А у случају^{**} да би се неки свештеник због каквог злочина затворити морао, наређено је да Ђенерал-команда јави то најприје дијецезану и да га пита: јамчи ли он за окривљеног свештеника, да не ће побјећи? Ово је изменјено наредбом затребачке Ђенерал-команде од 5. јан. 1832. број 5. и највишом резолуцијом од 3. августа 1852. којом је и римокатоличко и унијатско свештенство подвлаштено грађанскијем судовима у криминалнијем парницима. — Види у конз. архиви број 381, старијих писама.

*) Декретом од 3. априла 1792. број 1317 заповиђено је најстрожије, да се подносе тачни изводи из конзистор. записника одмах првом поштом послије сваке сједнице. Види број 811 стар. писама. Декретом од 22. нов. 1791 бр. 2124 наређено је, да се све подноси влади на њемачком језику. Конзистор. одлуке да се издају странкама на српском језику. Декрет од 14. фебруара 1792. бр. 528. Кашње је заповиђено, да се свака три мјесеца подносе оријинални записници или овјеровљени пријеписи и то на латинском језику. Интимати од 9. априла 1790. број 8044, од 24. јануара 1815. бр. 2778, од 3. јула 1820. бр. 17308, од 7. септембра 1833. бр. 27833. — Послије 1848. опет њемачки. Од поштарине опроштена је званична кореспонденција декретима од 20. марта 1792. бр. 1013, 27. марта 1792. бр. 1118, 27. априла 1792. бр. 1699. и 4. маја 1792. бр. 1776. Ради манастирскијех и општинскијех рачуна има тушта наредаба и формулара.

Још ми је овде напоменути, да је овај дјелокруг усвојен и у „Пријврменом Уређењу Епархија“ од 17. (29.) маја 1871., где чланак XXVI. овако гласи: „У осталом делокругу је Конзисторије и њеним званичницима онај, који је у постојећој конзисторијској системи конзисторији, а у уредби сabora од год. 1865. под IV. А у §. 10. од а) до к) првом одсеку конзисторије означен“.

са својијех служба и црквеног ужитка и већ због сличнијех приједмета — има се редовна правна парница заподјети; а само приједмети од мање важности имају се сумарно рјешавати. С тога тужилац, кад хоће да заподјене редовну парницу, мора предати тужбу владици или његову замјенику, који ће је примити и прибиљежити кад ју је примио; па у првој конзисторијалној сједници одредиће се рок према удаљености мјеста оптуженикова, кад има доћи пред конзисторију.

Ако тужени живе у мјесту, у коме се држи конзисторијалне сједнице, може се одредити рок од 5 дана; а у пословима од мање важности, још и краћи. У Крајини има се тужба са одређеним роком доставити оптуженоме преко официра, којем је подвлаштен, и овај ће узети од њега о уредној достави потврду.

Кад мине одређени рок, имају оба парца или сами доћи пред суд или мјесто себе послати заступника, ако прилике парница не захтијевају, да баш сами морају главом доћи. Не дође ли оптужени одређенога дана и не пошаље ли свога заступника: онда се на тужиоцу молбу има осудити тужени на све оно, што тужилац тражи, и да му подмири, судски признате, строшкове; али извршење пресуде има се одгодити на петнаести дан, ако се тога дана суд држи; иначе треба сјутрадан бројити као дан одређени за рок. Дође ли за то вријеме оптужени и докаже ли валано, рашта није прије дошао: тому се онда допушта, да без новог позива и терета продужи започету парницу. У противном случају има се поново осудити, да плати тужиоцу не само оне строшкове, што их је имао због одгађања осуде, него и друге штокакве, па обје осуде имају се упутити своме извршењу, али уз право, осуђеном придржано, да може молити за обнову парнице.

§ 2. Ако ли би оптужени истина дошао одређенога дана пред конзисторијални суд, али не би хтио да се брани: онда се има осудити за све оно, за што је тужен и да плати строшкове. Али ваља знати, да се овака осуда, из узрока што

оптужени не дође или не ће да се брани — не може изрећи у брачнијем парницима; него се има онај, који не би хтио доћи на суд, или се не би хтио бранити, црквенијем казнама нагнати, да дође к суду и да се брани. А по што би се у брачнијем парницима, када би обје странке захтијевале развод, могло лако догодити, да се међусобнијем договором тајна брака изигра: то нека конзисторијалини фишкал као бранилац брака најтврдокорније брани његову важност.

§ 3. Не дође ли тужилац и не пошаље ли заступника одређенога дана: онда на молбу оптуженикову има се он ослободити од оптужбе, а тужилац има се осудити, да плати парбене стрешкове.

§ 4. Дођу ли обје странке на суд одређенога дана: то има конзисторијски суд на то пазити, да се парница не отеже штокаквијем празнијем извијањем, и да се она не увећава опширијем препиркама; нека конзисторија не дозволи виште од три или највише четири одговора свакој странци. *Tripliс и quadruplic.**)

§ 5. Конзисторијални суд има пазити и на то, да се парничари пристојно понашају и да своју парницу мирно расправљају; а онијем, који томе противно узраде, може се дати укор или их притворити на кратко вријеме, чиме се замјењује казна због дуга језика или збогувреде суда; јер и онако по 50. чл. Деклараторије не могу конзисторије новчаном глобом казнити, као што је по 55. чланку исте Деклараторије у опште забрањено несједињеном свештенству, да нема права никога новчано казнити.

§ 6. Ако једна или друга странка за вријеме парнице зажели, да се неки свједоци од исте вјере преслушају: то је слободно исте преслушати пред цијелом конзисторијалном сјед-

*) По угарском судском поступку: триплика значи три, а квадруплика четири одговора с обје стране. Иначе код другијех народа оптужени одговори најприје на тужбу, па онда тужилац даје на то своју реплику, а оптужени даје дуплику; по томе тужилац даје триплику, а оптужени квадруплику. Јовановић, О судјех црковних стр. 85.

ницом; или треба замолити два конзисторијална савјетника, да оду и да свједоке преслушају, који ће у томе случају, да који свједок не би хтио свједочити, замолити надлежни грађански суд, ако свједок припада томе суду, — да га најдene на свједочење; а ако ли таки свједок припада гр. несједињеном клиру: онда ће се црквенијем казнама нагонити, да мора свједочити.

Ако ли је свједок римске или сједињене грчко-католичке, или авгсбуршке или хелветичке вјериоисповијести: онда има конзисторија замолити његов надлежни суд, да га испита и да њојзи његово очитовање достави, које важи као доставијерно (автентично) и које не треба никаквог даљег овјеровљавања, по што се така очитовања или од изасланијех судскијех особа, или на молбу, од самога расправнога суда преслушавају; јер овака автентичност (доставијерност) предузимље се само код тако названијех заједничкијех истрага и то преко једног члана истражнога суда заједно са суцем благородних и жупанијским присежником, или преко једног заклетог члана Табуле, или којег другог чиновника; а у Крајини, преко надлежнијех судова.

§ 7. Писмене исправе дужне су странке без оклијевања у oriјиналу поднијети али тако, да их могу натраг узети и замјенити их са овјеровљенијем пријеписима, кад их противна странка и суд прегледају.

§ 8. За вријеме парнице пе смије се ништа занављати; и за то се мора у брачнијем пословима с позивницом одмах доставити и забрана, ако би било страха, да ће она странка, која је одступила од обручења, међу тијем с другом особом уговор склопити.

§ 9. И код конзисторија допуштено је странкама употребљавати тако зване парбене лијекове, као: очитовање о судској ненадлежности, опозивање заступника, одустајање од тужбе, плативши таксу од 3 фор. и накнаду парбенијех тро-

шкова, апелација на виши суд и обнова суда (само то није допуштено у парницима, које се сумарно расправљају).

§ 10. У погледу примјењивања случајева к законима и при рјешавању парница, у колико се то слаже са Деклараторијом и са овом Конзисторијалном Системом, има и у напредак бити за правило:

1. Свето Писмо, т. ј. стари и нови Завјет.
2. Апостолски канони.
3. Седам васељенскијех и девет помјеснијех Сабора, који су усвојени од Источне Цркве несједињеног обреда.
4. Правила Светих Отаца, који су наведени у 2. канону шестога Сабора, држаног у Трулу, и најпослије
5. Крмчија.
6. Што се тиче манастирског реда: од владика издата и од калуђера обичајем примљена манастирска правила.

§ 11. По што странке поднесу све парбене списе ради коначне пресуде: онда је дужан расправни суд исте све редом прочитати; а у суду поред предсједника морају бити још најмање три савјетника.

Предсједник има позвати најприје свештенике и протопрезвитере, онда игумане и архимандрите, да своје гласове даду; а он има свагда пристати уз већину; а у случају да би се његовим гласом преполовили гласови: онда она странка одлучује, уз коју је пристао предсједник; јер он рјешава својијем гласом.*)

§ 12. Тиче ли се нека ствар, о којој се расправља у конзисторији, још и владике или којег конз. савјетника: онда имају ти изостати од суда, па мјесто њих позваће предсједник или замјеник му друге способне особе; (а тако се има радити и онда, кад је неки члан због важнијех узрока препријечен

*) Може који конз. члан и своје посебно мишљење исказати, и то се онда има увести у записник. Декрет српске придворне Канцеларије од 10. Јануара 1792. бр. 95.

да дође у сједницу). Нико не може у овакијем приликама судити, ако се ствар тиче његова сродника: по крви до четвртог, а по пријатељству до другог степена.

§ 13. По што се на речени начин сврши гласање, написаће конз. биљежник пресуду већине, па тако написана има се гласно у сједници прочитати; од предсједника и од конзисторијалних савјетника потписати; уз парбене списе привити и странкама прогласити.

§ 14. Није ли која странка задовољна са пресудом, слободно јој је апелирати на Митрополитску Апелаторију, али мора апелацију уложити или истога дана, кад је пресуда проглашена, или најдаље за десет дана кашње, која се онда парбенијем списима прилаже и расуђивању подвргава.

§ 15. Послије овога она странка, која је апелирала, дужна је за шест седмица дати спремити парбене списе за одашљање, па их онда сама прије него мину три мјесеца послати на Митрополитску Апелаторију, те наредити, да се и противна странка (т. ј. против које је апелирато) позове пред апелаторију; јер иначе ако се све горе прописано не изврши: онда пресуда Епархијске Конзис. постаје правомоћна, те се мора на захтијев оне странке, која је побиједила, и извршењу предати. Али ово не важи и за оне пресуде, које се по највишој Деклараторији морају подносити цару на највише одобрење, прије него ли се оне изврше. А исто тако не може постати никада правомоћна пресуда донесена против брака, где се ради о ваљаности тога брака.*)

*) У пракси овако се овај §. изводио: странка, која би апелирала, морала је платити у конзис. касу 12 фор. и онда би захтијевала, да се за шест седмица сви парбени списи спреме т. ј. да се сви препишу код конзисторије. Онда је сама странка дужна била одаслати их на апелаторију и од њезиног биљежника добити признаницу, да је збиља тамо предала своју парницу; а уједно је морала удесити, да се и противна странка позове пред апелаторију. Данас је друкчије. Странка, која апелира, дужна је само изјавити да апелира и платити таксу, (која се у Карловачкој Дијецези никад не побира) а сама конз. шаље парбене списе у oriјиналу на апелаторију. По Конзисторијалној Системи од 1775. није било слободно ни својијех приговора у апелати наводити, а по овој слободно је, али не мора бити. Јовановић. О судјех церковних §. 66 и 66.

§ 16. Парбене списе, што се шаљу на апелаторију, изда ће конз. биљежник под својим потписом, па ако је што исправљато у тијем списима: то мора потписани биљежник на kraju списка прибиљежити и потврдити, да је он то исправљао.

§ 17. У парницима, које су присегом завршене, или у којима је апелирато али код апелације изгубљено; па које су онда, по слободи понављања на ново узете у расправу, али код конзисторије као код првостепеног суда, — од оне странке, која је обнову расправе захтијевала, и опет изгубљене: не може се више апелирати; то исто важи и за оне послове, који се као мање важни краткијем путем расправљају у конзисторијама.

§ 18. У погледу апелације дијеле се парнице на двоје и то: на оне у којијем сам суд по својој дужности подноси своје пресуде апелаторији; и на оне у којијем се подноси апелација, када то нека странка захтијева (*causae appellabiles intra et extra Dominium*). У прву врсту спадају брачне парнице, заподјенуте на развод брака или ради одустајања од брака послије обручења; даље оне парнице, које су заподјенуте на губитак службе или црквеног ужитка; исто тако и оне парнице, у којијем се рјешава о важности неке тајне (осим брака), или да се неко искључи из црквене заједнице. А у другу врсту спадају парнице ради раставе од стола и од ложнице и оне друге, које нијесу међу првијем наведене. Код онијех првијех мора се чекати са извршивањем пресуде, а код овијех другијех не мора, т. ј. код онијех парница, које се подносе на захтијевање неке странке. У осталом не треба заборавити, да по 52. чл. највише Деклараторије нико се не смије казнити искључењем од црквене заједнице, док се прије не заиште, и док се не добије царска дозвола за то".*)

*) Оба горња чланка и 17. и 18. са свијем су измијењени декретом Српске придворне Канцеларије од 31. маја 1791. бр. 492. Ту је наређено под словом а) овако: „Свака била каква му драго конзисторијална парница, има се најприје код Епархијске Конзисторије, као код првостепеног суда, ријешити, па само послије конзисторијалне пресуде, — свакој са првом пресудом не-

§ 19. У парничама, које се сумарно рјешавају, има поднијети тужилац своју тужбу са нужнијем доказима, и та се тужба има доставити оптуженоме, одредивши му према приликама кратак рок, да на њу одговори; па у одређеном року има он свој одговор поднијети конзисторији. А тај одговор има конз. биљежник пред тужиоцем разговијетно прочитати, па онда његов усмени одговор (реплику) заједно са даљијем оптужениковијем очитовањем у конз. записник увести.

§ 20. Када се по овако прописанијем уредбама т. ј. кад се странкеово изумињају — парница дотле расправи, да се може коначна пресуда изрећи: онда имају странке изаћи из суда, а конз. суци, по зрелом расуђивању и договору, изрећи ће пресуду, коју ће биљежник написати, па је опет пред суд позванијем странкама прочитати, и која ће се онда одмах и извршити.

задовољној странци отворен је пут до Митрополитске Апелаторије; а мислили нека странка, да јој је криво учињено и са апелаторијалном пресудом, било да је њоме потврђена или измијењена првостепена пресуда: слободно јој је свагда рекурирати на највиши пријесто, а преко ове ц. кр. Српске Придворне Канцеларије“.

в) „У случајима кад пресуда гласи: 1. на одлучење из црквене заједнице; 2. да се вазни архимандрит или игуман; 3. да се суспендира парох или можда одузме парохија пароху или протопревитеру; 4. да се брак коначно разведе; 5. да се ствар тиче лично самога владике; 6. и цијеле конзисторије: имају се таке парнице, свагда прије него се прогласи пресуда, заједно са свијем парбенијем списима, и са свијем разлозима свијех савјетника на којима пресуда почива — поднијети званично и без сваког захтијевања овој Канцеларији на увиђење и на више расуђивање“.

с) У пошљедња два случаја а то: кад би се десила тужба на владику лично или на цијelu конзисторију: дужан је дијецезан, чим тужба стигне, одмах јавити Канцеларији, не сметајући тијем ништа да парница иде својим током“. (Конз. архива број 684 стар. писама) Али како је ова придворна власт брзо укинута, о чему ћу више рећи на своме мјесту, то није ни горња наредба никада у пракси уведена. Данас се подносе по дужности на апелаторију само оне конзисторијалне пресуде, које гласе на коначни развод брака; које се тичу важности неке тајне осим брака; којима је неко искључен из црквене заједнице; којима је осуђен који свјетовни свештеник, да иде у манастир против своје воље и најпослије по дужности подносе се апелаторији манастирски рачуни. Остале пресуде подносе се само на захтијев неке странке, а у парничама, које се сумарно рјешавају, нема апелате. Види: Јовановић, О судјех црк. § 67.

§ 21. Осим парница, које се како рекосмо, или сумарно или по законитом реду расправљају — има још тако званијех привилегисанијех парница, а те су: одустајање од брака послије обручења и узнемиравање брака; јер у тијем парницама, осим онога задовољења, које је тужиоцу учињено судском прејудом, може конз. фишкал, на основу своје привилегије, још посебно захтијевати, да се кривац казни због преврнуте вјере или због учињене саблазни (скандала); али како се за погађену ријеч код католичкијех конзисторија у име казне по 200 фор. наплаћује, а несједињенијем конзисторијама забрањено је налагати новчане казне: због тога и мјесто ове казне и мјесто оне за учињену саблазан, има се одредити затвор од 4 седмице.

§ 22. Парнице сиромашнијех и биједнијех, једно с тога што се оне преко реда и прије другијех расправљати имају; а друго и с тога што је конзисторијални фишкал таку странку, кад своје сиромаштво докаже ваљанијем свједочанствима — дужан бесплатно заступати: имају се уверстити међу привилегисане парнице, јако спадају и брачне парнице, по што се оне и за вријеме судскијех ферија расправљати и рјешавати могу.*)

*) Судске су ферије: сви недјељни и празнични дани; о Божићу од 20. дек. до недјеље по Богојављењу; задушна седмица (месодусна); од Цвијети до Томине недјеље и цијела духовска седмица; ферије грађанскијех судова а то: о жетви од 15. јуна до 8. августа и о берби од 29. септембра до 29. октобра. Ове ферије има држати и апелаторија и конзисторија само не у брачнијем парницама. Види: Јовановић, О судјех црковних, стр. 33.

Још је споменута Српска Канцеларија у Бечу прије сто година увидјела, да је сав овај судски поступак врло немотпун и неспретан, и с тога га је декретом својијем од 31. маја 1791. са свијем укинула, па наредила, да се код нацијех Конзисторија расправљају и рјешавају парнице по судском поступку, који је био у обичају 1780. год. и то све дотле, „док будући земаљски сабор (Landtag) не сачини нов судски поступак“. Али нити је када нови поступак сачињен, нити је овај изложени од год. 1782. другијем замјењен све до дана данашњега. Цио овај поступак важи и данас за наше Конзисторије, јер чланак XXXIX. „Привременог Уређења Епархија“ од 17. (29.) маја 1871. гласи: „Дојакошњи судски поступак задржава се додаље наредбе“.

Трећи раздвој.

О особљу, које ће састављати Епархијску Конзисторију.

§ 1. По што се несједињено свештенство, послије владика, састоји из свештенства, које живе у манастирима и онда из свјетског свештенства, које је понамјештено по парохијама и које се по степену дијели на презвитере и на протопрезвитере: то је онда и праведно и уредно, да особље Епархијске Конзисторије буде састављено из свештенства: и од једног и од другог чина, као из протопрезвитера и из презвитера с тога: владика, то јест дијеџезан, као предсједник; два виша манастирска свештеника, ако је у владичанству више манастира, иначе само један; два протопрезвитера, два пароха, један биљежник, један фишкал и један тумач — састављаће цијело конзисторијално особље; и сви ови, — осим биљежника, фишкала и тумача, имају се одликовати достојанством конзисторијалнијех савјетника.

§ 2. Упражњена мјеста конзисторијалнијех савјетника донамјештаће се преко дијеџезана тако, што ће између тројице, од дијеџезана изабранијех кандидата, остали савјетници једнога изабрати; па на тај начин изабранога савјетника не ће имати власти дијеџезан да га лиши савјетничке службе без правне парнице, која би морала имати законитога узрока.

§ 3. Фишкала, биљежника и тумача постављаће дијеџезан између свјетовњака; онај први ће поглавито бранити послове тајана; други ће обављати биљежничке послове и стараће се о конзисторијалној регистратури, а трећи ће најпослије састављати пријеводе како за странке, тако и службено на конз. рачун. Ако би се десило, да се који крајишки војник заплете у брачну парницу код конзисторије: онда ће му одредити Бенерал-команда фишкала из војничког сталежа, да га заступа.

§ 4. Владичанства, која имају веће приходе а то: Карловачка Архијеџеза, Темишварско и Вршачке Владичанство,

сама ће плаћати фишкала и биљежника; исто тако подмириваће и штокакве канцеларијске строшке, у колико на то не досегну конз. судске таксе.

§ 5. Остали епископи, не само што плате у напријед фишкалу и биљежнику, него што издаду и на канцеларијске потребе, па и оно, што плате тумачу за пријеводе службенијех послова, — на крају сваке године о свему томе и о уплаћенијем за јну годину судскијем таксама — подносиће Митрополитској Апелаторији исказ заједно са нужнијем исправама и квитама, те ће им се отуда надокнадити од камата неприкосновеног фонда, што су год издали.

§ 6. Тумач не ће добијати никакве плаће, и с тога му је слободно за сваки арак, где свака страна мора имати најмање 22 ретка, искати 20 кр.; за по арка 10 кр., а за једну страну 5 кр. и то не само од странака, које требају пријевод, него и од конзисторија, када преводи службене послове.

§ 7. У пет владичанстава, која имају мање приходе а то: у Арадском, Бачком, Шакрачком, Карловачком, Будимском одређује се фишкалу и биљежнику плаћа од 150 фор. А како савјетници тако и фишкал и биљежник и тумач имају се заклети сваки према својој служби. Али дијецезанима се пуном забиљом ставља у дужност, нека за оваке службе не узимају друге људе, него који се одликују побожношћу и искуством; јер у противном случају пашће они заиста под најтежу одговорност. Осим тога све особе, које ће прије речене службе примити, морају припадати несједињеној Цркви, и морају бити поданици Насијех земаља; само фишкал, биљежник и тумач могу се узети и од римске вјере. (Не смију бити Евангелици. Интимат од 17. окт. 1826. бр. 26093).

§ 8. А да би конзисторији поднесене парнице и остали послови, што спадају на конзисторије, бразо и без одуговлачења текли и расправљали се: држаће се конз. сједнице сваке седмице једанпут па и по више дана, ако буде нужно због послова.*)

*.) Исти конзисторијални савјетници из поједињијех конзисторија могу бити чланови и код апелат. само не у Архиђецези. Интимат од 18. нов. 1782. бр. 8156.

Четврти раздвој.

О митрополитској апелационој конзијорији.

§ 1. Митрополитска апелациона Конзијорија не може узети да расправља ни једнога приједмета, који није прије код подвлаштеног јој суда, као код прве инстанције законитјем редом пресуђен; камо ваља упутити странке, које би своју парницу преко реда код апелаторије расправљати хтјеле.

§ 2. На све пресуде, којима је парница коначно ријешена, или ако је некој странци заклетва досуђена, апелација је дозвољена и прије и без положене заклетве. Напротив кад је већ једном парница упућена на Митрополитску Апелаторију, не допушта се странкама, да што домећу, одмећу или мијењају, него ће речена апелаторија по ономе, што је у првостепеном суду навођено и утврђено, своју пресуду изрећи.

§ 3. Кад се сабере више парница код Апелаторије, одредиће архијепископ рок, кад ће се држати апелаторија; позваће у исту за времена све савјетнике и јавиће уједно конзијоријама, од којијех су апелације послате; а ове су дужне опет странкама поуздано јавити вријеме, када ће се њихове парнице код апелаторије прегледати. Ниједна парница не смије неривјешена лежати дуље од 4 мјесеца, од дана када су парбени списи примљени; а да су примљени има она странка, која је апелирала, изискати потврду од апелат. биљежника; па према томе и ради самог јединог процеса има се држати апелаторија.

§ 4. Приликом прегледања имају се сви списи редом прочитати; онда ће архијепископ или његов замјеник сабрати

Имена ново изабранијех конс. савјетника подносити влади на потврду прије него се намјесте. Декрети од 31. маја 1791. бр. 492 и од 10. јан. 1792. бр. 106. Како се имају заклинјати, послата је формула на немачком језику декретом од 28. фебр. 1792. бр. 709.

Конзијоријални савјетници не смију бити у сродству између себе. Декрет од 28. фебруара 1792. бр. 709 и 3. априла 1792. бр. 1316 и 7. априла 1792. број 1362.

Цијела установа овога раздјела не важи више, јер је замјењена чланцима ХХ—ХХV. „Привременог Уређења Епархија“ од 17. (29.) маја 1871.

гласове, који ће се тачно увести у записник, што ће га послије сједнице сви савјетници потписати; за тијем ће се пресуда по већини гласова изрећи, па по што се иста напише, јасно прочита и у реду пронађе: уврстиће се она међу парбене списе и прогласиће се странкама или њиховијем заступницима — ако су ту; а сами процес са потписима вратиће се од апелаторије првостепеном суду ради извршења апелационе пресуде, ако није пресуда како је горе речено, така, да се прије царске потврде не смије извршити".*)

§ 5. Архијепископ не може ни предсједавати ни присутан бити код прегледања парница, које су поднесене од конзисторије његове дијецезе Митрополитској Апелаторији, него има уступити предсједништво старијем епископу.

§ 6. Ни владике не смију бити у суду, кад се прегледају у апелаторији парнице, што су код њиховијех конзисторија расправљате; а исто тако ни остали савјетници апелаторијалног суда у парницама, које би се њих тицале, како је то горе описано, где је била ријеч о Епархијскијем Конзисторијама.

§ 7. Код прегледања парница у апелаторији морају сви од архијепископа позвани савјетници доћи — већ ако би који због важнијех узрока препријечеи био. И по што осим предсједника и осим биљежника још најмање шест савјетника код прегледања парница у апелаторији мора бити присутнијех: онда, ако их због какве спачке не би могло бито толико, мора

*) Апелаторија не смије касирати конз. пресуде; то може учинити само Његово Величанство. Апелаторија може само реформирати и измијенити пресуду. Декрет од 14. дек. 1798. бр. 12957 и од 14. септ. 1798. бр. 9419.

На захтијевање странке сваку парницу мора апелаторија подијети највишему мјесту преко Угарске Канцеларије или преко Ратног Савјета. Ако се не тиче парница каквог докматичког или дисциплинарног или у опште црквеног питања, могу речене државне власти пресуду апелаторије измијенити; или ако није законитијем путем против оптуженога поступато, онда могу цио процес царскијем именом касирати, па наложити да се све на ново расправља. А у докматичкијем и црковнијем питањима не могу државне власти изми-

предсједник речени број савјетника са замјеницима попунити.

§ 8. Гласати се мора овако: најприје биљежник, онда свештеници, за овијем protопрозвитери, онда игумани и за тијем архимандрити, и најпослије владике. Што се тиче предсједниковог гласа важи све оно и за апелаторију, што је већ горе речено за предсједнички глас код Епархијских Конзисторија.

§ 9. Сједнице апелационе конзисторије имају се неприкidan држати, док се све апелиране парнице са свијем не сврше, већ ако би то пријечиле настале судске ферије: онда се могу прегледати само брачне парнице.

§ 10. Митрополитску Апелаторију састављаће ово особље: 1 архијепископ као предсједник, два оближња епископа; два архимандрита; два protопрозвитера; два прозвитера и један биљежник, који такође гласа.

§ 11. Ове ће савјетнике именовати архијепископ; а кад се које мјесто упразни, предложиће три особе, које се одликују побожнијем животом и нужнијем способностима, између којијех ће остали савјетници већим гласова једнога изабрати, те архијепископ не ће имати власти, да овако изабранога, без основанога узрока и без редовне због тога парнице — лиши савјетничке службе.

§ 12. Посебни фишкал за апелаторију није нуждан, као што исти тумач, који је код митрополитске Епархијске Конзисторије, и код апелаторије послужити може.

§ 13. Како надлежне Епархијске Конзисторије морају рачуне о приходу и о расходу несједињенијех манастира, како је горе речено, прегледати, и како их морају прегледане подносити митрополиту, или кад је упражњен митрополитски пријесто администратору архијепископије: то мора Митрополитска Апелаторија исте рачуне на ново прегледати, па испи-

јенити ни укинути пресуде апелационе; него могу само наложити, да би апелаторија још једном узела процес у расправу и суд изРЕКЛА. Види: Јовановић, О судјех црковних, § 84.

сати из њих пријеглед, из којег ће се моћи јасно виђети стање прихода и расхода сваког манастира, као и број калуђера колико их у коме манастиру има; и који ће пријеглед по пропису 47. чланка највише Деклараторије моћи подносити се Нама, када се гођ то узвиште. Из овога слиједи само по себи: све кад не би ни било апелиранијех парница, ипак се мора апелаторија једанпут у години држати, да прегледа горе споменуте рачуне и да из њих састави речени пријеглед.

§ 14. Иста апелаторија на крају сваке године подносиће Нама преко митрополита или према приликама преко администратора архијепископије извод о свијем ријешенијем и не-ријешенијем парницама у апелаторији заједно са извјештајем: да ли су и од којијех су манастира рачуни поднесени, прегледани, и да ли су из њих састављени пријегледи онако, како смо то Ми најмилостивије прописали?

§ 15. Ако би се дододило, да се који владика заплете у процес у погледу своје епископске службе; или да буде оптужена цијела конзисторија: онда у оба случаја има се тужба управ на архијепископа упутити, а овај ће према мјери и према важности приједмета позвати 4 савјетника из архијепископске Епархијске и Апелаторијалне Конзисторије заједно са биљежником своје Епархијске Конзисторије, те ће с њима држати сједницу, која ће се звати екстрајудиционална комисија, и којој ће бити дужност: да оптужену странку својијем начином позове, странке људски изумира, држећи се у томе онога поступка, који је за Епархијске Конзисторије прописан, и да саму парницу пресуди, уз придржано право апелације на Митрополитску Апелаторију и рекурза на Наш највиши пријесто; — али са оградом, да они апелаторијални савјетници, који су били у сједници екстрајудиционалне комисије, не смију бити присутни код ревидирања таковијех парница; нити ће у такијем приликама у апелаторији пред-

сједавати архијепископ него старији епископ, који је члан апелаторије.“*)

С в и т а к

о конзисторијалнијем судскијем наплаћивањима.

1. За позивање самијем пријеписом тужбе и за судску одлуку да процес почине плаћа она странка, која тужи
2. Ако су уз позивницу додати још и други документи
3. Ако би прото или свештеник изаслани били изван мјеста, где се држе конз. сједнице, да преслушају свједоке, плаћа она странка, која то захтијева за храну и подвоз на дан .
4. Архимандриту за исти посао без хране и без подвоза на дан с храном и с подвозом
5. Ако би владика изаслан био камо од апелаторије дневно
6. За свједочанство да се неко скенијем измирио
7. Странка, која апелира, има платити . . .
8. Осим тога писару за сваки лист, који мора имати на свакој страни 34 р. читко писана по
9. За овјеров. једне писм. исправе од 1 арка
10. Ако ли је више арака, онда за сваки по
11. За молбу, којом конз. моли свјетску власт, да нешто учини на корист неке странке . . .

У Пров.	У Крај.		
Фр.	Кр.	Фр.	Кр.
—	75	—	45
1	25	1	05
1	50	1	20
3	—	2	30
2	—	1	40
4	—	3	20
6	—	5	—
12	—	10	—
—	12	—	06
—	25	—	15
—	10	—	05
6	—	5	—

*) Све у овоме раздјелу, што се односи на дјелокруг и на судски поступак, важи још и данас, само што по „Привременом Уређењу Епархија“ од 1871. не зове се виши Митрополитска Апелаторија него „Митрополитско-цркveni Савјет“, и што рачуне манастирске не прегледа Апелаторија или овај Митрополитски Савјет, него „Саборски Одбор“. Чланак VI. истог уређења гласи:

„Дјелокруг је овом савјету онај, који постојећа конзисторијска система митрополитској апелаторији опредјељава. Чланак XI.

„Дојакошњи судски поступак задржава се до даље наредбе.“

Од свијех овијех плаћања опроштени су они, којима посвједочи парох или свјетска власт, да су сиромашни. Само писару морају платити како је горе речено.

Ове таксе имале би се плаћати у конзисторијалну благајну, из које би се имао куповати папир и друге канцеларијске потребе, онда плаћати биљежник и фишкал — али од свега тога не добија се ни паре; јер наше конзисторије раде све бесплатно.

* * *

Од главнијех „нормала“, који се тичу наше Цркве, ево само неколика најглавнија:

Осим онијех патената цара Јосифа о браку, које сам споменуо у Конзисторијалној Системи, најважнији је познати патент о вјерској трпљивости или тако названи „толеранц-патент“, који је издат преко кр. Намјесништва дне 25. октобра 1781. број 5189. Ту цар прогласи:

1. Да је свијем „некатолицима“, дакле протестантима и једне и друге вјериониковијести као и „грчконесједињенијем“, слободно јавно исповијдање своје вјере.
2. Да им је слободно подизати себи цркве само у тајјем мјестима, где их има сто породица, али без звоника (куле), без звона и да црквена врата не смију бити окренута на главну улицу.
3. Некатолици могу свуда у угарској краљевини и у припојенијем јој земљама добити јавне службе и академијске части.
4. Протестанти имају се заклињати само по обичајима своје вјере.
5. Не смију се нагонити, да врше и католичке вјерске обреде.
6. Укида се наредба у погледу дјеце рођене из смјешаног брака, по којој су се морала васпитавати у римокатоличкој вјери; него се наређује: да се дјеца и мушка и женска васпитавају у римокатоличкој вјери, где је отац католик; где је пак мати католикиња а отац некатолик: ту имају женска дјеца бити католичке а мушка некатоличке вјере.

7. Ако би неко од некатоличког брака хтио пријећи на католичку вјеру било за живота или послије смрти другога брачнога друга: то онда ако пријеђе мати, имаду се само женска дјеца превести ако нијесу пунолjetна, ако ли би отац прешао: имаду се сва дјеца превести, која нијесу пунолjetна.

8. Бабице се не смију казнити ако обаве крштење.

9. Католички свештеници не смију се наметати болеснијем некатолицима већ ако буду позвани.

10. Некатоличка дјеца могу ићи у католичке или у друге које некатоличке школе, кад не би имала својијех властитејех школа. (Козис. архива број 188. стар. пис.).

Интиматом кр. Намјесништва од 10. јуна 1787. број 24668. слободно је православнијем и протестантскијем општинама подизати црквене звонике и метати у њих звона. (Кона. архива број 454.).

Интиматом од 27. јануара 1789. бр. 3484. слободно је црквена врата и на улицу окретати. (Конзис. архива број 451.).

Интиматом од 26. јуна 1787. број 23015. мора бити присутан по један жупанијски чиновник, кад нови парох прима своју одређену му парохију. (Конзис. архива број 781.).

Интиматом од 12. августа 1788. број 31620 наређено је:

1. Гдје су гођ разни вјериизповједници једне општине имали до сада своја посебна гробља, слободно им је така гробља и у будуће имати; а где су до сада у обичају била заједничка гробља, тамо могу и у будуће остати.

2. Вјериизповједници неке треће вјериизповијести, а станују у једној општини, могу сахрањивати своје мртваце у гробља другијех вјериизповиједника.

3. Поједини становници, који немају свога гробља у општини где станују, нека сахрањују своје покојнике у гробља другијех вјериизповиједника, а смртне обреде има обавити најближи свештеник исте вјере; ако ли овај не узмогне на вријеме доћи, онда мора мјесно свештенство мртвача до гроба спроводити.

4. Свакоме је слободно по обичају своје вјере јавно и сјајно своје мртваце спроводити, знакове на гробове метати и послужити се звонима, која се налазе у ономе мјесту, а свештенство и општине друге вјери исповијести, чије је гробље, не смију ту ништа сметати нити надгробна обиљежја уништавати.

5. Гдје у некој општини буде више разнијех вјери исповиједника, па кад устреба ново гробље заметати, онда се имају жупаније постарати, да се заметну заједничка гробља за све вјери исповиједнике.

6. У том случају слободно је странкама гробље подијелити, а не сложе ли се у томе, власт ће наредити, да се мртваци сахрањују редом један до другога без обзира на вјеру.

7. Гдје нема гробља, па ако би покојник наредио да се сахрани у најближе гробље своје вјере, нека је то слободно као и до сада.

8. Кад умре путник, који припада једној од трпљенијех (толерианијех) вјери исповијести, онда се има сахранити или у скупно или у посебне вјери исповијести гробље; а мјесни свештеник мора га сахранити.

9. Кад се нова гробља замећу, мора се пазити на здравствене прописе. (Конзис. архива број 507. стар. пис.).

Интиматом од 30. септембра 1788. бр. 37983. и од 30. јануара бр. 3864 и од 21. априла 1789. бр. 14683. забрањено је најстрожије, да се ни један мртвац, био он ко му драго, не смије сахрањивати у гробнице по црквама, па ни у својијем властитијем породичнијем црквама. (Конзис. архива број 512.).
